

GOTYCKIE KOŚCIOŁY W WIELKOPOLSCE

GOTHIC CHURCHES IN WIELKOPOLSKA

GOTYCKIE KOŚCIOŁY W WIELKOPOLSCE
GOTHIC CHURCHES IN WIELKOPOLSKA

Koncepcja/Idea
Teksty/ Texts
Wybór fotografii/Selection of photos

PIOTR MALUŚKIEWICZ

Opracowanie graficzne/ Graphic layout

DOROTA BOJKOWSKA

Fotografie/ Photos

KAROL BUDZIŃSKI
MAŁGORZATA FIJAŁKOWSKA
PIOTR MALUŚKIEWICZ
JERZY MIECZNIKOWSKI
ZBIGNIEW SZMIDT

Tłumaczenie/ Translation

ZBIGNIEW NADSTOGA

5131

GOTYCKIE KOŚCIOŁY
W WIELKOPOLSCE

GOTHIC CHURCHES IN WIELKOPOLSKA

Wstęp

Introduction

Początki gotyku – ostatniego wielkiego nurtu sztuki europejskiej – związane ze średniowieczem – sięgają połowy XII wieku. Jego kolebką było Ile-de-France, podparyska prowincja, w której powstały najwcześniejsze świątynie wzniesione według kanonów nowego stylu. Wzorem dla kolejnych budowli było prezbiterium kościoła klasztornego w St. Denis, którego poświęcenie – w obecności króla Francji Ludwika VII i najzamożniejszych książąt – dokonane 11 czerwca 1144 roku, stało się w historii sztuki symboliczną datą rozpoczęcia dziejów gotyku.

Nowy styl szybko zaczął rozprzestrzeniać się w Europie. Już w 2. połowie XII wieku dotarł do Anglii, w następnym stuleciu rozwinął się w innych państwach europejskich. Pomnikami architektury wczesnego gotyku stały się katedry francuskie: Notre Dame w Paryżu (wzniesiona w latach 1163-1182), w Amiens (1120-1269), Chartres (1194-1260) czy Reims (1210-1241). Oczywiście oprócz wielkich katedr budowano i skromniejsze świątynie. Warto przypomnieć, że powstanie nowego stylu przypadało na okres późnego średniowiecza, czas wypraw krzyżowych, które – pomijając ich aspekty religijne i wojskowe – umożliwiły miesz-

Gothic, the last great style of the European art in the Middle Ages, started at the end of the first half of the 12th century in France. Its cradle was in Ile de France, a province near Paris, where the earliest temples were built according to the canons of the new style. The presbytery of the monastery church in St. Denis served as a model for the churches built later. The monastery church, consecrated on 11 June 1144 in the presence of Louis VII, the king of France, and the wealthiest princes, is the symbolic date in the history of art marking the beginning of the Gothic style.

The new style soon became very popular in Europe – first in France, then it came to England in the second half of the 12th century, and in the following century it developed in other European countries. The monuments of the early Gothic architecture include French cathedrals – the Notre Dame cathedral in Paris (built between 1163-1182), and the cathedrals in Amiens (1120-1269), Chartres (1194-1260) and Reims (1210-1241). Apart from large cathedrals also smaller temples were built. It must be remembered that the new style originated in late Middle Ages, at the time

kańcom zachodniej Europy zetknąć się z wyrafinowaną sztuką Wschodu. Jednocześnie był to okres rozwoju miast i bogacenia się ich mieszkańców. Obok biskupów i kapituł katedralnych właśnie mieszczaństwo stało się głównym fundatorem budowanych w tym czasie świątyń. Wznoszono też kościoły klasztorne; wiele budowli zawdzięcza swe powstanie mecenatowi władców i możnych.

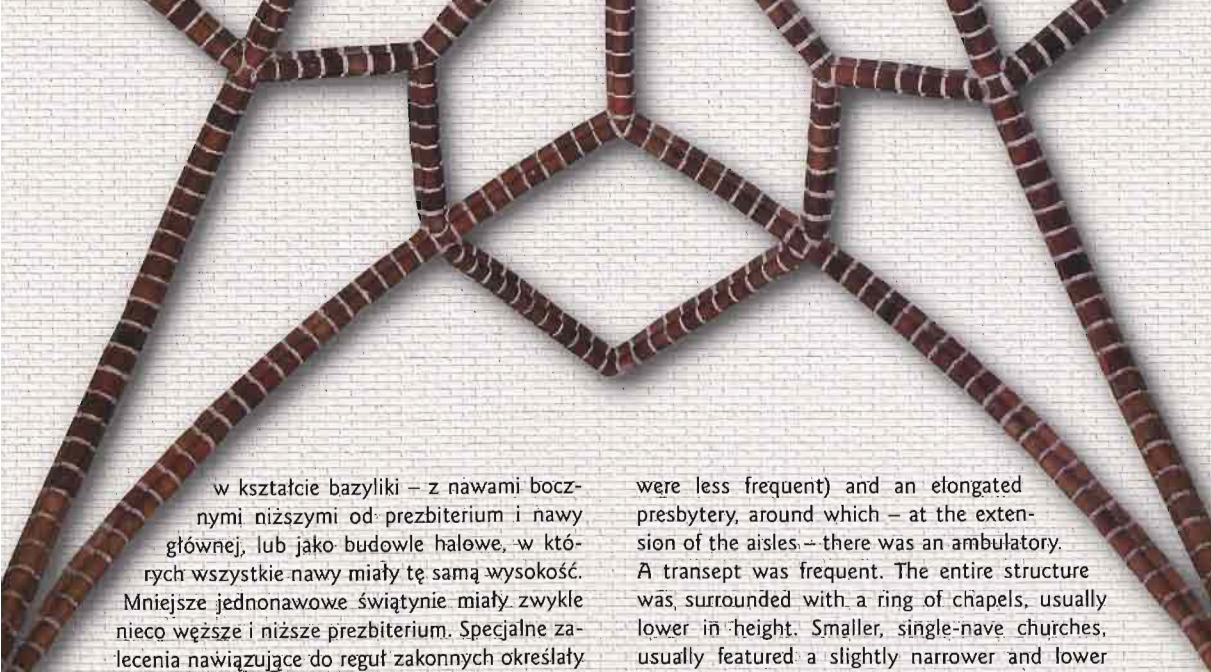
Nazwę „gotyk” rozpowszechnił w XVI w. włoski historyk Giorgio Vasari, który używał tego terminu w opracowanych przez siebie biografiach sławnych artystów. Według niego styl gotycki był „dziwaczny i barbarzyński”. Mimo pejoratywnego rodowodu nazwa przyjęła się i jest stosowana do dzisiaj. Nazwa stylu powstała we Włoszech w XVI wieku. Budowle gotyckie były obce kulturowo wychowanym na wzorach antycznych mieszkańcom Półwyspu Apenińskiego. Uważali je za prymitywne i prostackie, dlatego nazywali je pogardliwie gockimi. Nazwa ta kojarzyła się im z plemionami germańskich Gotów, które opanowały Italię w końcu V wieku i rządili nią do połowy następnego stulecia, kładąc kres cesarstwu rzymskiemu. Nic dziwnego więc, że pozostali w pamięci jako uosobienie barbarzyństwa.

Architektura gotycka pięła się ku górze. Sklepienia naw wznosiły się 20-30 m nad poziom posadzki; wieże kościołów zdawały się sięgać nieba. Wieża katedry w Ulm (Niemcy) miała aż 161,5 m wysokości, niewiele niższa była wieża kościoła w Salisbury (Anglia) – 123,0 m. Wielkie katedry miały najczęściej trzy nawy (rzadziej budowano kościoły pięcionawowe) i wydłużone prezbiterium, wokół którego – na przedłużeniu naw bocznych – znajdowało się obejście. Często występowała nawa poprzeczna. Całość otoczona była wieńcem niższych zwykle kaplic. Świątynie budowane były

of the crusades, which, apart from their religious and military aspects, helped societies of western Europe to come across the sophisticated art of the Orient. This was also the time when towns developed and their inhabitants got wealthier. Consequently, apart from bishops and cathedral chapters, it was the townsmen and burghers, who financed the construction of the temples built at the time. Monastery churches were also built; many cathedrals and churches were built with the financial support of the rulers and wealthy people.

The name of the style was coined in Italy in the 16th c. Gothic structures were not something that the inhabitants of the Italian Peninsula, used to the ancient model of architecture, could easily accept. They considered them primitive and crude and that is why they contemptuously called them gothic. They associated this name with the Germanic tribes of Goths, who conquered Italy at the end of the 5th c. and ruled it until the mid 6th c., and who put an end to the Roman empire. No wonder that they remained in memory as the embodiment of barbarity. The term came to be used in the 16th c. by Giorgio Vasari, an Italian historian, who used it in his biographies of famous artists. According to him the Gothic style was “bizarre and barbaric”. However, despite its pejorative connotation, the term came to be applied to the architectural styles of northern Europe and is widely used today.

Gothic architecture was gradually going upwards. Nave vaults were built 20-30 m above floor level; church towers seemed to reach the sky. The tower of the cathedral in Ulm (Germany) was 161.5 m high, that of the church in Salisbury (England) – 123.0 m high. Large cathedrals usually featured three naves (five-nave churches

w kształcie bazyliki – z nawami bocznymi niższymi od prezbiterium i nawy głównej, lub jako budowle halowe, w których wszystkie nawy miały tę samą wysokość. Mniejsze jednonawowe świątynie miały zwykle nieco węższe i niższe prezbiterium. Specjalne zalecenia nawiązujące do reguł zakonnych określały kształt architektoniczny kościołów klasztornych.

Gotyck – w przeciwieństwie do innych stylów architektonicznych – daje się jednoznacznie zdefiniować na podstawie cech konstrukcji budowli, nie zaś w oparciu o kryteria estetyczne. Najogólniej mówiąc – zastosowanie żebra krzyżowego, sprowadzającego siły ciężkości sklepienia na cztery filary, spowodowało że ściany przestały być elementami nośnymi. Można więc było wykonać w nich wielkie okna rozświetlające wnętrza świątyni. W kościołach bazylikowych składowe skośne siły ciężaru sklepienia z filarów nawy głównej przenoszone były przy pomocy łęków oporowych na wytrzymałe, ciężkie przypory ustawione na zewnątrz naw bocznych (tak zwane wieże sił). Przy niezbyt wysokich budowlach łęki oporowe ukrywano pod dachami naw bocznych. W kościołach halowych siły skośne przenoszone były przez przypory ustawione przy zewnętrznych ścianach kościoła. Można więc powiedzieć, że architekturę gotycką definiują trzy charakterystyczne elementy konstrukcyjne: żebro, łęk oporowy i przypora (zwana też szkarpą). Często spotyka się stwierdzenie, że elementem charakterystycznym dla architektury gotyckiej jest ostry łuk. Element ten – jakkolwiek powszechnie stosowany w gotyckich gmachach – był jednak znany i stosowany przez architektów już znacznie wcześniej.

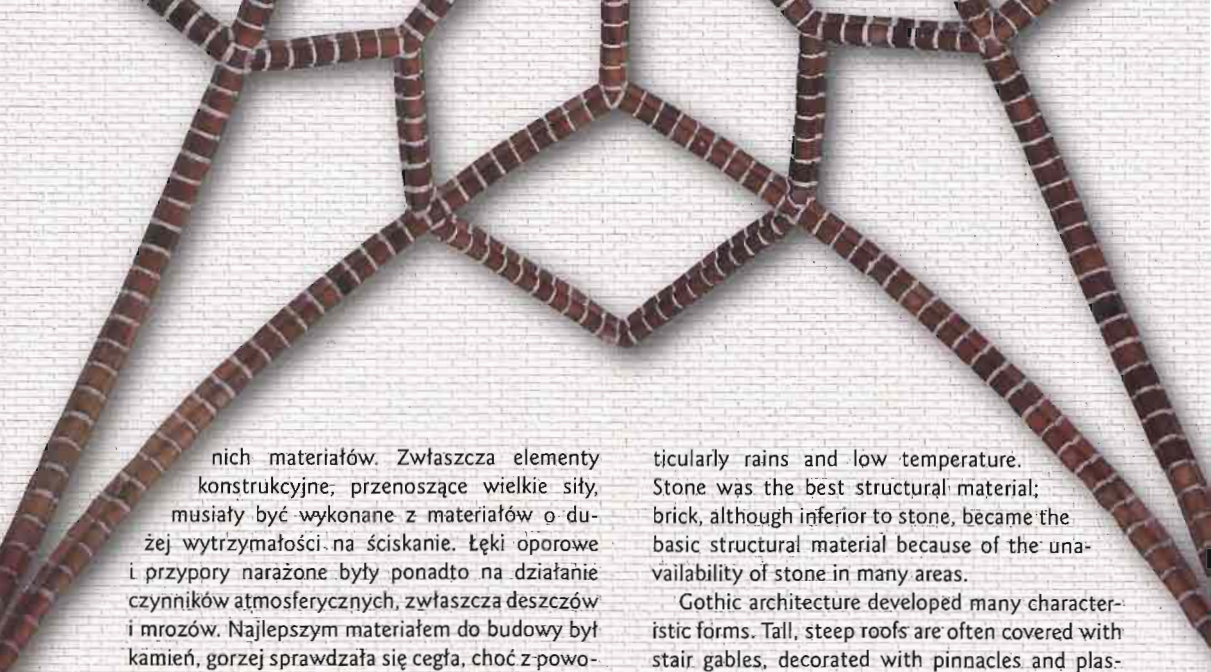
Budowa wielkich bazylik gotyckich wymagała od budowniczych nie tylko niezwykłego kunsztu i doświadczenia, ale także stosowania odpowied-

were less frequent) and an elongated presbytery, around which – at the extension of the aisles – there was an ambulatory. A transept was frequent. The entire structure was surrounded with a ring of chapels, usually lower in height. Smaller, single-nave churches, usually featured a slightly narrower and lower presbytery. The architectural shape of monastery churches depended to a large extent on special recommendations given by monastic orders.

Gothic, unlike other architectural styles, can be clearly defined on the basis of the structure and not on the basis of aesthetic criteria. Generally speaking, the ribbed vault is supported on four pillars and therefore the walls were no longer the supporting elements and large windows that illuminated the interior could be built. In basilica churches the weight of the vault was transferred from the columns of the nave to the so-called flying buttresses, heavy supports placed outside the aisles. If the structures were not high, flying buttresses were hidden under the roofs of the aisles. In hall churches the oblique forces were transferred by means of arches placed next to the external walls. In a nutshell, Gothic architecture is characterized by three elements: the rib, flying buttress and column. It is said frequently that a pointed arch is a characteristic element of Gothic architecture. However, this element, although generally used in Gothic structures, had been known to architects and used by them much earlier.

Construction of large Gothic basilicas required that the builders had not only great skills and experience but also that they used the right materials. The structural elements, which transferred great forces, had to be made of materials of high compressive strength. Flying buttresses and buttresses were exposed to weather conditions, par-

nich materiałów. Zwłaszcza elementy konstrukcyjne, przenoszące wielkie siły, musiały być wykonane z materiałów o dużej wytrzymałości na ściskanie. Łęki oporowe i przypory narażone były ponadto na działanie czynników atmosferycznych, zwłaszcza deszczów i mrozów. Najlepszym materiałem do budowy był kamień, gorzej sprawdzała się cegła, choć z powodu niedostępności tego pierwszego na wielu obszarach stała się ona podstawowym materiałem, z którego wznoszono budowle gotyckie.

Architektura gotycka wykształciła wiele charakterystycznych form. Wysokie, strome dachy zamknięte są często szczytami schodkowymi, ozdobionymi sterczynami i tynkowanymi blendami. W fasadzie ustawiano dwie lub jedną wieżę, posadowioną na planie kwadratu; wyżej przechodząca czasem w ośmiobok. Duże, zakończone łukami okna, wypełnione były laskowaniem mocującym kolorowe witraże. Wejścia do świątyń tworzyły uskokowe portale, często o bogatym wystroju rzeźbiarskim. Konstruktywistyczne sklepienia krzyżowo-żebrowe z upływem czasu przybierały coraz bardziej skomplikowane kształty. Podział pól między żebrowymi na mniejsze trójkąty prowadził do powstania sklepień gwiaździstych, siatkowych i innych, o wymyślnych nieraz kształtach. Pojawiły się sklepienia kryształowe, bez żebrowych, podzielone ostrymi krawędziami sąsiadujących ze sobą powierzchni. Wraz z rozwojem sztuki gotyckiej coraz bardziej skomplikowane stawały się także profile żebrowych i łęków oporowych. Wzory uzyskiwane przez odpowiednie zestawienie różnokolorowych cegieł glazurowanych zdobiły duże powierzchnie nietynkowanych ścian.

Na przełomie XV i XVI stulecia na zachodzie i południu Europy gotyk był już w odwrocie. We Włoszech zrodził się nowy – nawiązujący do

ticularly rains and low temperature. Stone was the best structural material; brick, although inferior to stone, became the basic structural material because of the unavailability of stone in many areas.

Gothic architecture developed many characteristic forms. Tall, steep roofs are often covered with stair gables, decorated with pinnacles and plastered blind windows. In the façade there is one or two towers, the structure is built on a plan of a square, sometimes turning into an octagon. The towers and arched windows are filled with a series of intersecting ribs (tracery) that framed colourful stained windows. Gothic churches are entered through offset portals, often featuring sculpted decorations. With the passage of time constructivist cross-ribbed vaults assumed more complex shapes. The division of fields between the ribs into smaller triangles led to the development of star, web and other vaults, often with an unusual shape. Crystal vaults without ribs appeared, divided by means of sharp edges of the neighbouring surfaces. With the development of Gothic art the profiles of ribs, columns and flying buttresses became more complicated. Patterns obtained by the right mixing of glazed bricks decorated large areas of unplastered walls.

At the turn of the 15th c. Gothic was in decline in the west and south of Europe. A new style was born in Italy, relating to the ancient art, later called Renaissance. This was the time of a great breakthrough – the Middle Ages came to an end, the Renaissance started. New ideas required new forms of expression and architecture became one of them. The situation in areas far away from the main European centres of culture looked slightly different. Gothic churches were built there until the beginning of the 17th c. A revival of interest

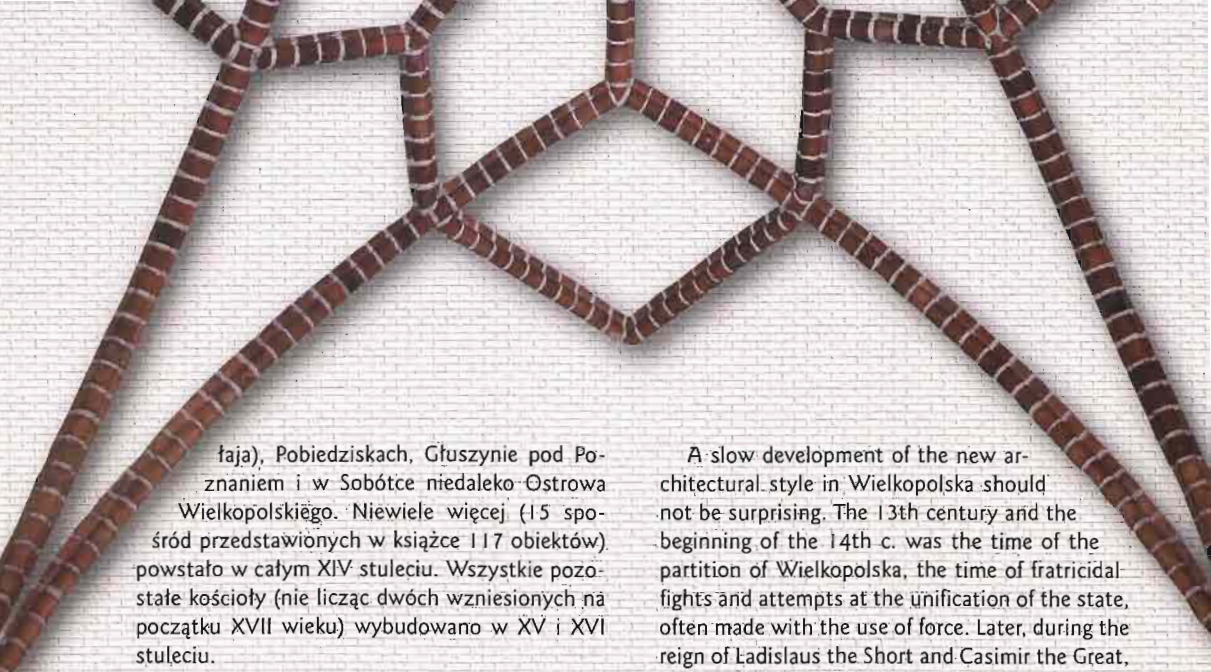
sztuki antycznej – styl nazwany później renesansowym. To czas wielkiego przełomu; skończyło się średniowiecze, rozpoczął renesans, zwany w Polsce odrodzeniem. Nowe idee wymagały nowych sposobów przekazu; jednym z nich stała się architektura. Nieco inaczej wyglądała sytuacja na terenach położonych z dala od głównych europejskich ośrodków kultury; tam kościoły gotyckie powstawały aż do początku XVII stulecia. Ponowne zainteresowanie formami architektury gotyckiej nastąpiło w XIX wieku, w okresie romantyzmu. Co ciekawe, początek tego procesu nastąpił znowu we Francji. W 2. połowie XIX wieku i na początku następnego stulecia wiele kościołów neogotyckich powstało również w naszym kraju.

Do Polski gotyk dotarł pod koniec I. połowy XIII wieku. Pionierskimi budowlami nowego stylu były skromne na ogół kościoły klasztorne dominikanów (m.in. w Sandomierzu, Wrocławiu i Poznaniu) oraz franciszkanów (m.in. w Krakowie, Wrocławiu i Gnieźnie). Nowe obiekty budowano prawie wyłącznie z cegły. Jako ciekawostkę można przytoczyć, że największą w Europie świątynią wzniesioną z tego materiału jest kościół Mariacki w Gdańsku. W Wielkopolsce najstarszą realizacją gotycką było nie istniejące prezbiterium katedry w Poznaniu, którego budowę rozpoczęto w 1253 roku. Jego kształt architektoniczny znamy tylko z przekazów pisanych, bowiem sama budowla została rozebrana w XIV wieku. W 2. połowie XIII wieku powstały kościoły dominikanów w poznańskiej osadzie św. Gotarda (jeszcze przed lokacją miasta) i franciszkanów w Kaliszu. Rozpoczęto budowę świątyń bożogrobców w Gnieźnie i dominikanek w Poznaniu. W ostatniej ćwierci XIII wieku wzniesiono, lub rozpoczęto budować, kościoły w Gryźynie, Kaliszu (pod wezwaniem św. Miko-

in forms of Gothic architecture came in the 19th c., during the Romantic period. What is interesting, this period again started in France. In the second half of the 19th c. and at the beginning of the 20th c. many neo-Gothic churches were also built in Poland.

Gothic came to Poland at the end of the first half of the 13th c. First churches built in the new style were those of the Dominican order (e.g. in Sandomierz, Wrocław and Poznań) and the Franciscan order (e.g. in Cracow, Wrocław and Gniezno). New churches were built of brick. The largest Gothic church built of brick is St. Mary's Church in Gdańsk. In Wielkopolska the oldest Gothic structure is the presbytery of the cathedral in Poznań (which did not remain until the present times). Its construction started in 1253. We know what it looked like from written sources because the presbytery was pulled down in the 14th c. Like all over Poland, Gothic was the style adopted for monastic churches. Dominicans and Franciscan order built their churches in the second half of the 13th c. Dominicans built their church in St. Gothard's settlement (prior to the foundation of Poznań) and Franciscans built their church in Kalisz. Construction of the churches of the Order of the Holy Sepulchre in Gniezno and that of the Dominican nuns in Poznań was started. In the last quarter of the 13th c. construction of churches in the following towns was completed or started: Gryżyna, Kalisz (St. Nicholas' Church), Pobiedziska, Głuszyna n. Poznań and in Sobótka n. Ostrów Wielkopolski. A few more churches were built in the entire 15th century (15 of 117 presented in the album). All the other churches (except for two churches built at the beginning of the 17th c.) were built in the 15th and 16th c.

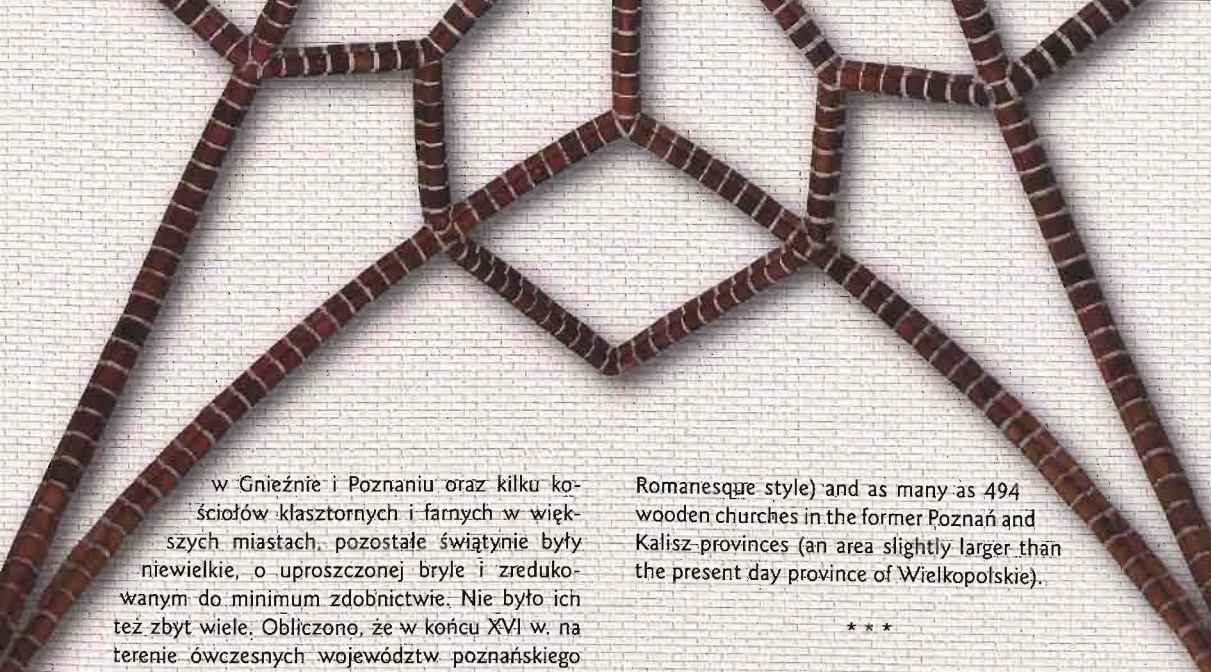
faja), Pobiedziskach, Głuszynie pod Poznaniem i w Sobótce niedaleko Ostrowa Wielkopolskiego. Niewiele więcej (15 spośród przedstawionych w książce 117 obiektów) powstało w całym XIV stuleciu. Wszystkie pozostałe kościoły (nie licząc dwóch wzniesionych na początku XVII wieku) wybudowano w XV i XVI stuleciu.

Powolny rozwój nowego stylu architektonicznego na terenie Wielkopolski nie powinien dziwić. Wiek XIII i początek następnego stulecia to jeszcze okres rozbięcia dzielnicowego, czas bratobójczych zatargów i nie zawsze pokojowych prób zjednoczenia państwa. Później – za czasów panowania Władysława Łokietka i Kazimierza Wielkiego – stolicą zjednoczonej Polski stał się Kraków. Wielkopolska, przynajmniej do końca XIV stulecia, stała się krainą peryferyjną, o niewielkim znaczeniu politycznym i gospodarczym. Władysław Łokietek, zrażony postawą możnych Wielkopolan wobec jego działań zmierzających do trwałego złączenia ziem polskich, odwrócił się od Wielkopolski. Reakcja możnych rodów wielkopolskich była podobna. Nawet inspiracje kulturowe, w tym wzorce architektoniczne, płynęły do Wielkopolski nie z królewskiego Krakowa i Małopolski, lecz z krain ościennych, najczęściej Śląska, Pomorza i Brandenburgii. Sytuacja zmieniła się w końcu XIV wieku, wraz z objęciem tronu przez Jagiellonów. W Wielkopolsce rozpoczął się wówczas trwający ponad 200 lat okres rozwoju gospodarczego. Nowe murowane kościoły powstawały wówczas także w mniejszych ośrodkach miejskich; na terenach wiejskich świątynie wznosili nawet niezbyt majątni właściciele ziemscy. Były to jednak na ogół obiekty niewielkie.

Niestety, całe wielkopolskie budownictwo gotyckie było dość prowincjonalne. Oprócz katedr

A slow development of the new architectural style in Wielkopolska should not be surprising. The 13th century and the beginning of the 14th c. was the time of the partition of Wielkopolska, the time of fratricidal fights and attempts at the unification of the state, often made with the use of force. Later, during the reign of Ladislaus the Short and Casimir the Great, it was Cracow that was made capital of united Poland. Wielkopolska, at least until the end of the 14th c., became a peripheral land, of little importance for politics and economy. Ladislaus the Short, put off by the attitude of wealthy representatives of Wielkopolska towards his attempts at the permanent unification of Polish lands, turned away from Wielkopolska. The reaction of the wealthy families in Wielkopolska was similar. Even cultural inspirations, including architectural models, came to Wielkopolska not from Cracow and Małopolska, but from neighbouring lands, most often from Silesia, Pomerania and Brandenburg. The situation changed at the end of the 14th c. when the Jagiellons assumed the throne. This was the time of economic development in Wielkopolska, which lasted for the next two hundred years. New brick churches were built then, many of them were built in smaller towns; in villages churches were built by less wealthy landowners. However, the churches built in villages were usually rather small.

Unfortunately, all Gothic buildings in Wielkopolska were rather provincial in character. Apart from the cathedrals in Gniezno and Poznań and a few monastic and parish churches in larger towns, all the other churches were small, with simplified structure and very limited ornamentation. And not many of them were built either. It was calculated that at the end of the 16th c. there were 180 brick churches (some built in the

w Gnieźnie i Poznaniu oraz kilku kościołów klasztornych i farnych w większych miastach, pozostałe świątynie były niewielkie, o uproszczonej bryle i zredukowanym do minimum zdobnictwie. Nie było ich też zbyt wiele. Obliczono, że w końcu XVI w. na terenie ówczesnych województw poznańskiego i kaliskiego (a więc na obszarze nieco większym od dzisiejszego województwa wielkopolskiego) było 180 kościołów murowanych (część z nich była budowlami romańskimi) i aż 494 kościołów drewnianych.

* * *

W albumie przedstawiono 117 kościołów znajdujących się na terenie województwa wielkopolskiego. W zdecydowanej większości zostały one wzniesionych w stylu gotyckim, choć w wielu przypadkach późniejsze przebudowy zatępiły w mniejszym lub większym stopniu ich pierwotne cechy. Tylko kilka obiektów powstało wcześniej; są to budowle romańskie, które w XV lub XVI wieku zostały przebudowane i w ich architekturze dominują dziś cechy gotyckie.

Romanesque style) and as many as 494 wooden churches in the former Poznań and Kalisz provinces (an area slightly larger than the present day province of Wielkopolskie).

* * *

This album contains descriptions of 117 churches in the Wielkopolskie province. Most of them were built as Gothic structures, although in some cases renovations carried out later obscured their original style features. Only a few churches were built earlier; these are Romanesque churches, which were rebuilt in the 15th and 16th centuries and today their dominant features are Gothic.

Biezdrowo

Wieś w powiecie szamotulskim, położona 5 km na zachód od Wronek.

A village in the region of Szamotuły, located 5 km west of Wronki.

001

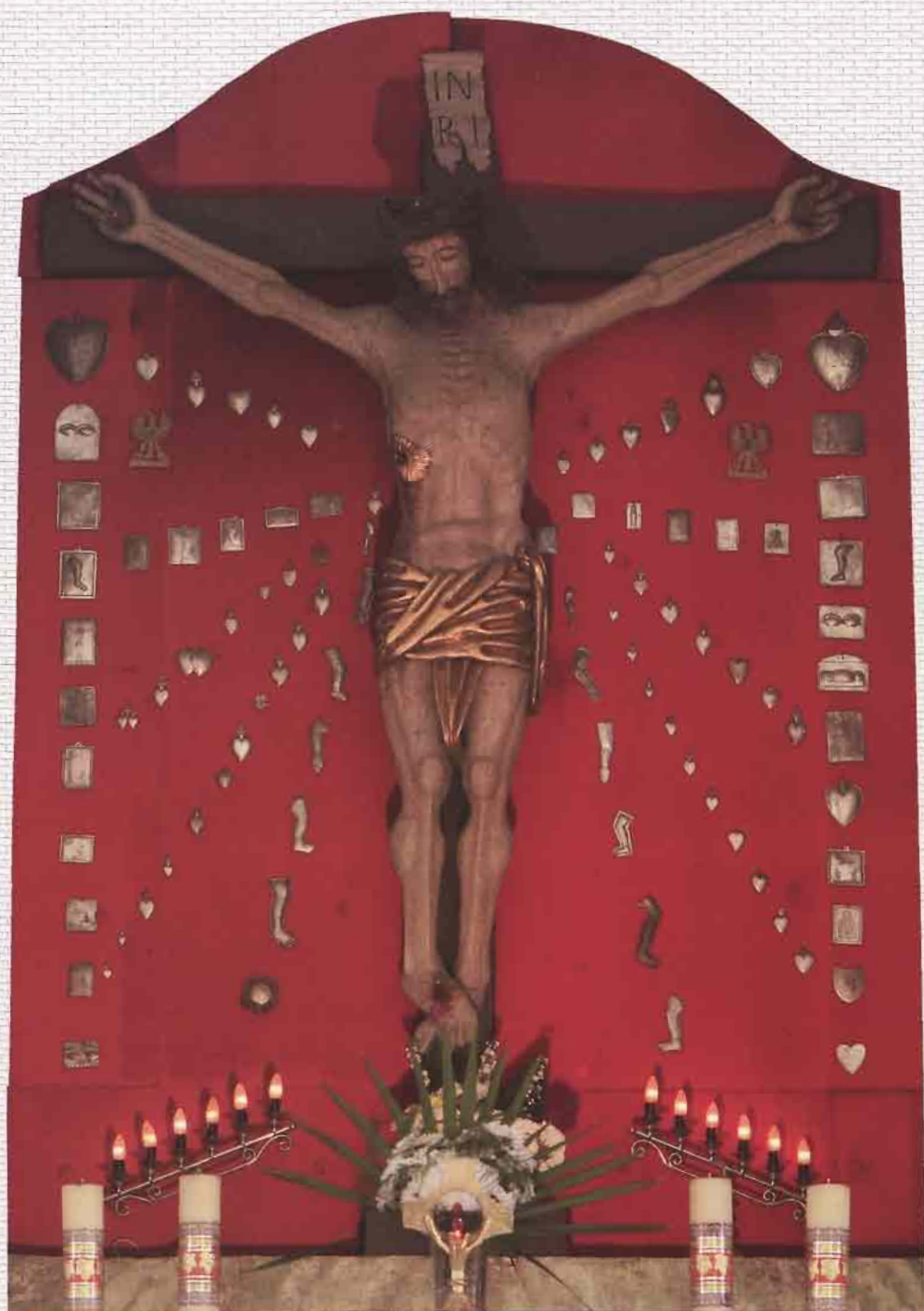

002

Kościół pw. Świętego Krzyża i św. Mikołaja St. Cross and St. Nicholas' Church

Kościół wybudowano w I. połowie XV w. z fundacji Mikołaja Słupka, kanonika poznańskiego. Podczas gruntownej przebudowy w 1784 r. zatarto jego pierwotne cechy stylowe. Wtedy też dostawiono późnobarokową wieżę, którą wieńczy hełm z 1890 r. Świątynia jest budowlą jednonawową, z węższym prezbiterium zamkniętym trójbocznie. W latach 1898-99 dobudowano po jego bokach dwie obszerne kaplice. Samo prezbiterium przebudowano w latach 1924-26 wg projektu Stefana Cybichowskiego. Obecnie kościół pełni rolę sanktuarium Świętego Krzyża. W ołtarzu głównym z 1900 r. znajduje się późnogotycki krucyfiks z I. połowy XVI w.; w nawie – późnorenesansowa kamienna płyta nagrobna Łukasza Boboleckiego z 1622 r., z płaskorzeźbioną postacią leżącego rycerza.

The church was built in the first half of the 15th c. by Mikołaj Słupka, a canon of Poznań. During the refurbishment works in 1784 the original style features were obscured. It is then that the late Baroque tower with a cupola from 1890 was added. The temple is a single-nave structure, with a narrower presbytery closed on its three sides. Between 1898-99 two large chapels were added on both sides of the presbytery. The presbytery was rebuilt between 1924-26 to the design of Stefan Cybichowski. Today the church is the sanctuary of the Holy Cross. The main altar built in 1900 features a late Gothic crucifix from the first half of the 16th c.; the nave features a late Renaissance tombstone of Łukasz Bobolecki from 1622 with a low relief figure of a lying knight.

Borek Wielkopolski

Miasto w powiecie gostyńskim, położone 15 km na północny wschód od Gostynia, przy drodze do Jarocina.
ul. Farna

A town in the region of Gostyń, located 15 km north-east of Gostyń, by the road to Jarocin.
Farna Street

004

005

Kościół pw. św. Stanisława Biskupa

St. Stanislaus the Bishop's Church

Wzniesiony w latach 1469-77 z fundacji biskupa poznańskiego Andrzeja z Bnina. Znacznie przebudowany w XVII i XVIII w.; odrestaurowany po pożarze w 1824 r. oraz w latach 1853-60. Jest budowlą jednonawową, z prezbiterium o takiej samej szerokości jak nawa. Od południa do nawy przylega kaplica św. Barbary, wzniesiona w XVIII w. na planie wieloboku. Wieżę dostawiono w 1792 r. Wewnątrz trzy późnoklasycystyczne ołtarze z początku 2. połowy XIX w.; w jednym z ołtarzy bocznych znajduje się późnogotycki krucyfiks z początku XVI w.

The church was built between 1469-77 by Andrzej of Bnin, the bishop of Poznań. Considerably refurbished in the 17th and 18th c.; rebuilt after a fire in 1824 and between 1853-60. The church is a single-nave structure, with a presbytery of the same width as the nave. In the south the nave is adjoined by St. Barbara's chapel, built in the 18th c. on a plan of a polygon. The tower was added in 1792. The interior features late Classicistic altars from the beginning of the second half of the 19th c.; one of the side altars features a late Gothic crucifix from the beginning of the 16th c.

Brudzew

Wieś w powiecie tureckim, położona 11 km na południe od Koła, przy drodze do Turku.

A village in the region of Turek, located 11 km south of Koło, by the road to Turek.

007

008

Kościół pw. św. Mikołaja

St. Nicholas' Church

Swiętynię wzniesiono ok. 1455 r. z fundacji braci Mikołaja, Stanisława i Jana Jarandów, właścicieli wsi. Po pożarze odbudowano ją w 1730 r.; z tego czasu pochodzi barokowy, otynkowany szczyt fasady. Kościół jest budowlą jednonawową, z prezbiterium o tej samej szerokości co nawa. Po jej południowej stronie znajduje się osiemnastowieczna kaplica. Nawę i prezbiterium przykrywają stropy. Z dawnego późnobarokowego wyposażenia, z końca XVIII w., zachowały się dwa ołtarze i ambona. Starszą metrykę ma kamienna kropielnica z przełomu XV i XVI w. wykuta w kształcie kielicha.

The church was built around 1455 by brothers Mikołaj, Stanisław and Jan Jordan, the village owners. After a fire it was rebuilt in 1730; the Baroque, plastered façade was made at that time. The church is a single-nave structure, with a presbytery of the same width as the nave. On its southern side there is an eighteenth century chapel. The nave and the presbytery are covered with ceilings. Two altars and the pulpit have remained of the old late Baroque interior from the end of the 18th c. The stone stoup in the shape of a chalice is older – it comes from the turn of the 15th c.

Bytyn

Wieś w powiecie szamotulskim, położona 30 km na północny zachód od Poznania, przy drodze do Pniew.

A village in the region of Szamotuły, located 30 km north-west of Poznań, by the road to Pniewy.

010

Kościół pw. Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny

Church of the Virgin Mary of the Immaculate Conception

Swiątynia została wybudowana w 1534 r. z fundacji rodziny Konarzewskich, właścicieli wsi. Później była wielokrotnie restaurowana. W 1906 r. dobudowano od strony północnej neogotycką kaplicę, otwartą do nawy arkadą, od południa zaś kruchtę. Jest budowlą salową, której wnętrzu przykrywa strop. Z boku fasady, nad którą góruje wieża zwieńczona cebulastym hełmem, usytuowana jest niższa cylindryczna wieżyczka ze schodami. Najstarszym elementem wyposażenia wnętrza jest późnogotycki krucyfik z czasów budowy kościoła, pochodzący zapewne z belki tęczowej. W neobarokowym ołtarzu głównym znajduje się obraz Matki Boskiej Niepokalanej z ok. 1630 r.

The church was built in 1534 by the Konarzewski family, the village owners. It was restored several times. In 1906 a neo-Gothic chapel was added on the northern side. The chapel opens to the nave with a gallery. A vestibule adjoins the church on its southern side. The church is a hall structure, with the interiors covered with a ceiling. A lower cylindrical tower with stairs adjoins the side of the façade over which there is a wooden tower covered with a shingled roof. A late Gothic crucifix is the oldest element of the interior furnishings; it dates back to the year in which the church was built and probably was part of the rainbow beam. The neo-Baroque main altar features the icon of the Immaculate Mother of God made around 1630.

011

012

Ceradz Kościelny

Wieś w powiecie poznańskim, położona 22 km na zachód od Poznania.

A village in the region of Poznań, located 22 km west of Poznań.

013

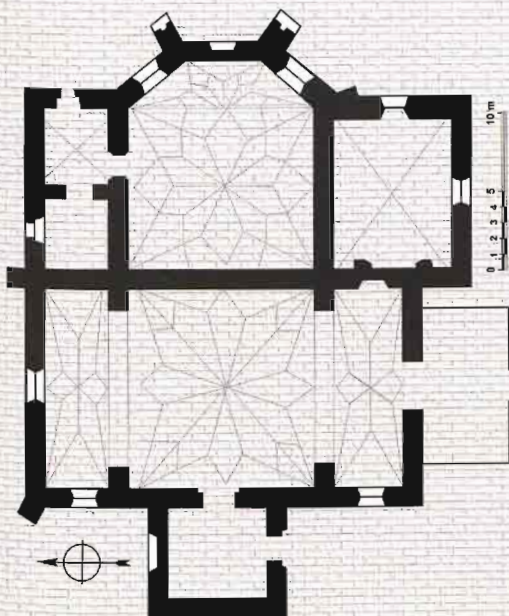
014

Kościół pw. św. Stanisława Biskupa

St. Stanislaus the Bishop's Church

Niewielki kościół powstał w I. połowie XVI w. Składa się z krótkiego, zamkniętego trójbocznego prezbiterium oraz przęsła transeptowego, które przejęło funkcję nawy. Z niewiadomych powodów nie wybudowano korpusu nawowego świątyni. Do prezbiterium od północy przylega zakrystia, od południa zaś późnorenesansowa kaplica grobowa Potulickich z końca XVI w., otwarta na prezbiterium półkolistą arkadą. Do zachodniej ściany nawy dobudowano w 1713 r. barokową kruchtę, pełniącą dziś rolę kaplicy; przy ścianie południowej wznosi się neogotycka kruchta z 2. połowy XIX w. Prezbiterium i nawę poprzeczną kryją gotyckie sklepienia gwiaździste z czasu budowy świątyni. Z dawnego wyposażenia zachowały się dwie drewniane rzeźby gotyckie, Pietà z 2. ćwierci XV w. i Pietas Christi wykonana zapewne w warsztacie frankońskim na początku XVI w. według drzeworytu

A small church built in the first half of the 16th c. It consists of a short presbytery closed on three sides and a transept, which serves as the nave. For unknown reasons the church was originally built without a nave. A sacristy adjoins the presbytery on the north, and a late Renaissance tomb chapel of the Potulicki family from the end of the 16th c. adjoins it on the south. The chapel is open to the presbytery with a semi-circular gallery. A Baroque vestibule was added to the western wall of the nave in 1713. Today it serves as a chapel. A neo-Gothic vestibule from the second half of the 19th c. was built next to the southern wall. The presbytery and the transept are covered with star vaults made when the church was built. Two wooden Gothic sculptures,

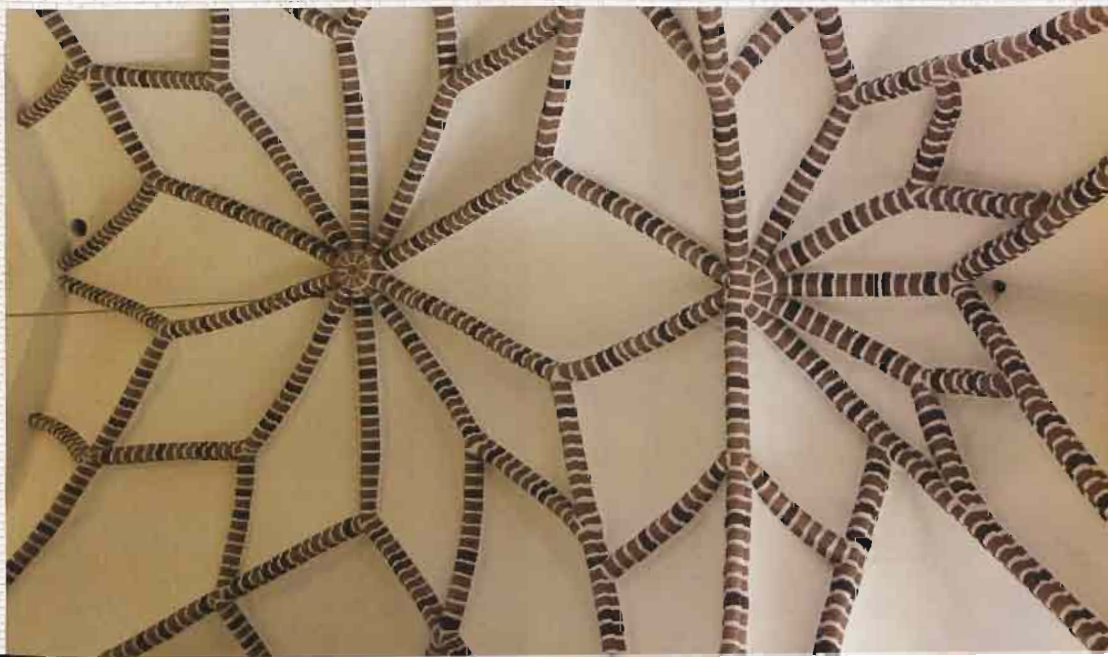
Albrechta Dürera. Wpływy gotyckie widoczne są także na wykonanej z piaskowca płycie nagrobnej zmarłego w 1565 r. Andrzeja z Jąkotorowa Jankowskiego, ze stojącą postacią rycerza. W manierystycznym na grobku Stefana Potulickiego, wystawionym po 1580 r., znajduje się kamienna płyta z leżącą postacią zmarłego w zbroi.

015

Pietà from the second quarter of the 15th c. and Pietas Christi, probably made in a Franconian workshop at the beginning of the 16th c. to the wood engraving of Albrecht-Dürer, are the only elements of the original furnishings that remained until today. Gothic tradition is also seen in the sandstone tombstone of Andrzej of Jąkotorów Jankowski (d. 1565), featuring a standing figure of a knight. The mannerist tombstone of Stefan Potulicki, made after 1580, features a stone plate with a lying figure of late Stefan Potulicki in armour.

016

Chojnica

Nieistniejąca dziś wieś w powiecie poznańskim, położona 14 km na północ od Poznania, na terenie poligonu wojskowego, 3 km na południowy zachód od Biedruska.

A former village in the region of Poznań, located 14 km north of Poznań, on the territory of the present day military training grounds, 3 km south-west of Biedrusko.

017

018

Ruiny kościoła pw. św. Jana Chrzciciela

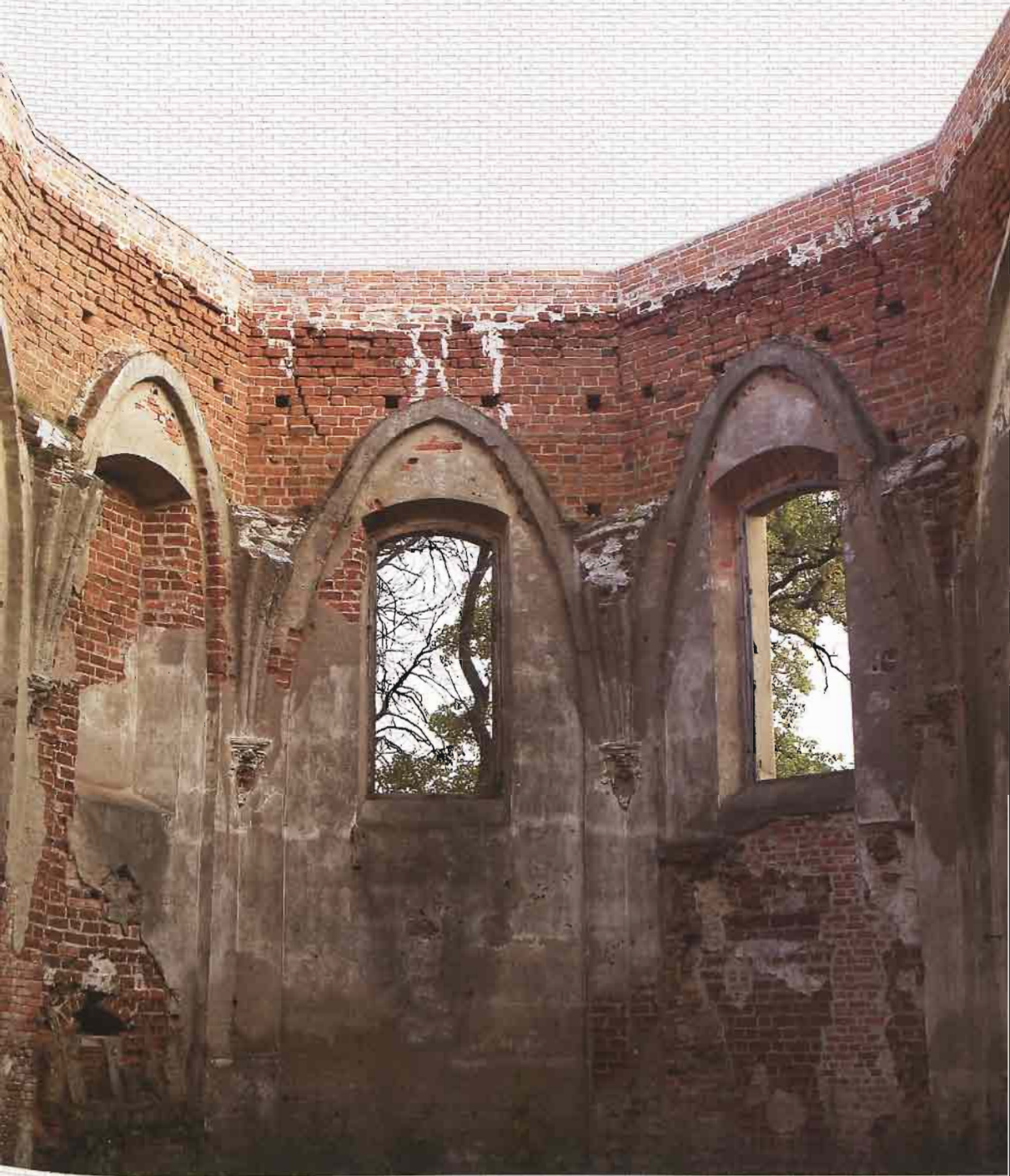
Ruins of St. John the Baptist's Church

Kościół wzniesiono w latach 1531-46 z fundacji właściciela wsi, Jana Przecławskiego, i jego syna Andrzeja, kanonika katedry poznańskiej i wikariusza generalnego. Był budynkiem salowym, z trójbocznie zamkniętą częścią prezbiterialną. Nieczynny od 1947 r. kościół ulegał dewastacji. W 1976 r. zawaliło się sklepienie budowli. Ostatnie prace zabezpieczające obiekt przeprowadzono w 1957 r. Do dziś zachowały się mury obwodowe późnogotyckiego kościoła. Znajdujące się tu niegdyś renesansowe nagrobki Jana Przecławskiego oraz Janusza Przecławskiego i jego żony Anny przeniesiono w 1954 r. do katedry poznańskiej.

The church was built between 1531-46 by Jan Przecławski, the village owner, and his son Andrzej, a canon of the Poznań cathedral and vicar general. The church was a hall structure, with a presbytery closed on its three sides. Unused since 1947, the church was gradually being devastated. In 1976 the church roof collapsed. In 1957 some attempts were made to protect the church against further deterioration. The walls of the late Gothic church have been preserved until today. The Renaissance tombstones of Jan Przecławski and Janusz Przecławski and his wife Anna were moved from the church to the Poznań cathedral in 1954.

019

Chrzypsko Wielkie

Wieś gminna w powiecie międzychodzkiem, położona 9 km na południowy wschód od Sierakowa, nad brzegiem rozległego Jeziora Chrzypskiego.

A village in the region of Międzychód, located 9 km south-east of Sieraków, on the bank of extensive Lake Chrzypskie.

021

Kościół pw. św. Wojciecha

St. Adalbert's Church

Swiątynię wybudowano w latach 1600-09 z fundacji Wojciecha i Stanisława Chrzypskich. Jest budowlą salową, od wschodu zamkniętą trójbocznie. Od strony północnej przylega do niej wydłużona przybudówka mieszcząca zakrystię i kruchtę. Wnętrze kościoła przykrywa strop. W barokowym ołtarzu bocznym znajduje się gotycka rzeźba Matki Boskiej z Dzieciątkiem na lwie z ok. 1360-80 r. Do pierwotnego wyposażenia kościoła należał też prawdopodobnie gotycki krucyfik z początku XVI w.

The church was built between 1600-09 by Wojciech and Stanisław Chrzypski. It is a steel structure, closed on three sides on the eastern side. On the northern side it is adjoined to an elongated annex with a sacristy and vestibule. The church is covered with a ceiling. The Baroque side altar features a Gothic sculpture of the Mother of God with Child on a lion from about 1360-80. The original furnishings of the church probably also included the Gothic crucifix from the beginning of the 16th c.

022

023

Czacz

Wieś w powiecie kościańskim, położona 3 km na północny wschód od Śmigła, przy drodze do Kościana.

A village in the region of Kościan; located 3 km north-east of Śmigiel, by the road to Kościan.

024

025

Kościół pw. św. Michała Archanioła

St. Michael Archangel's Church

Kościół wzniesiono w I. połowie XIV w., zapewne z fundacji Michała z Czacz. Przebudowany w XV w. oraz gruntownie w 1653 r. przez Krzysztofa Bonadurę Starszego. Podwyższono wówczas mury obwodowe świątyni, założono nowe sklepienia. Wieżę dostawiono w 1682 r.; jej barokowy hełm został zniszczony w 1837 r. Kościół jest budowlą jednonawową z niższym i węższym prezbiterium. Przy jego północnej ścianie znajduje się gotycka zakrystia, przykryta sklepieniem krzyżowym, rozbudowana w 1653 r. Na sklepieniach prezbiterium i nawy malowidła z ok. 1653 r. Wyposażenie przeważnie barokowe z 1798 r., m.in. trzy architektoniczne ołtarze i ambona.

The church was built in the first half of the 14th c., probably by Michał of Czacz. It was partly rebuilt in the 15th c. and completely rebuilt in 1653 by Krzysztof Bonadura the Elder. The walls were raised and new vaults were put on the church. The tower was added in 1682; its Baroque cupola was destroyed in 1837. The church is a single-nave structure with a narrower presbytery. Next to its northern wall there is a Gothic sacristy, covered with a cross vault, expanded in 1653. The ceilings of the presbytery and nave feature paintings from around 1653. Most of the Baroque interior furnishings date back to 1798, including the architectural altars and the pulpit.

926

027

Czarnków

Miasto powiatowe nad Notecią, położone ok. 65 km na północny zachód od Poznania, przy drodze do Kołobrzegu.
pl. Wolności

A county town upon the Noteć River, located about 65 km north-west of Poznań, by the road to Kołobrzeg.
Wolności Square

028

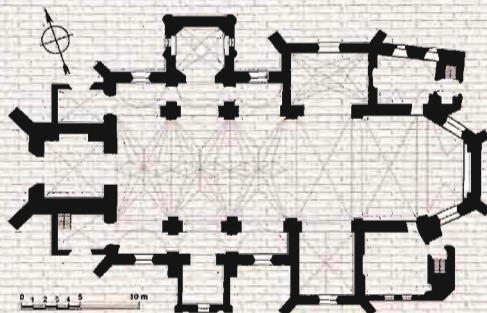
079

Kościół pw. św. Marii Magdaleny

St. Mary Magdalene's Church

Swiątynia powstała zapewne w latach 1570-80 z fundacji Czarnkowskich, właścicieli miasta. W latach 1632-1821 pełniła rolę kolegiaty. Jest budowlą trójnawową; do prezbiterium od południa przylega

kaplica Aniołów Stróżów z XVI w., od północy – kaplica Biczowania Pana Jezusa z I. połowy XVII w. Około 1757 r. przy nawie północnej wybudowano kaplicę św. Antoniego. Neogotycki hełm założono na wieży w 1855 r. W nawie głównej zachowało się sklepienie gwiaździste z czasów budowy

kościół. Cenne, przeważnie barokowe, wyposażenie wnętrza. Po bokach prezbiterium ustawiono dwurzędowe rokokowe stalle z ok. 1768 r. Na belce tęczowej grupa pasyjna z 2. połowy XVII w. W kaplicy Aniołów Stróżów

stoi wczesnobarokowy sarkofag zmarłego w 1627 r. Sędziwoja Czarnkowskiego, starosty generalnego Wielkopolski, wykonany przez konwisarza poznańskiego Jakuba Kanadęja, z portretem trumiennym zmarłego. W ołtarzu kaplicy obraz Anioł Stróż z ok. 1630 r., przypisywany znanemu malarzowi gdańskiemu Hermanowi Hanowi.

The church was probably built between 1570-80 by the Czarnkowski family, the town owners. Between 1632-1821 it was a collegiate church. It is a three-nave structure; on the southern side the presbytery adjoins the chapel of Guardian Angels, built in the same year in which the church was built, on the northern side the presbytery adjoins the chapel of the Whipping of Jesus from the first half of the 17th c. Around 1757 the chapel of St. Anthony was built by the northern nave. The neo-Gothic cupola was added to the tower in 1855. The main nave features the star vault, dating from the year in which the church was built. The interior is mostly Baroque in style. On the sides of the presbytery there are double row rococo stalls from around 1768. A passion group from the second half of the 17th c. is painted on the rainbow beam. The chapel of Guardian Angels features an early Baroque sarcophagus of Sędziwoj Czarnkowski (d. 1627), general starost of Wielkopolska, made by Jakub Kanadej, a tinsmith from Poznań, with a coffin portrait of late Sędziwoj Czarnkowski. The altar in the chapel features the Guardian Angel painting from around 1630, probably made by Herman Han, a well-known painter from Gdańsk.

030

031

Czeszewo

Wieś w powiecie wągrowieckim, położona 7 km na południowy wschód od Golańczy, przy drodze do Wapna.

A village in the region of Wągrowiec, located 7 km south-east of Golańcz, by the road to Wapno.

032

033

Kościół pw. św. Andrzeja St. Andrew's Church

Swiątynię wzniesiono ok. 1500 r. Zachowała późnogotycką bryłę, choć przebudowy w XVIII w. i 1909 r. znacznie zmieniły jej wygląd. Jest budowlą salową, z częścią prezbiterialną zamkniętą wielobocznie. Neogotycką wieżę dostawioną w 1909 r. wieńczy neobarokowy hełm. Po bokach wieży zachowały się fragmenty późnogotyckiego szczytu z ostrołukowymi blendami. Wczesnobarokowy ołtarz główny z 2. ćwierci XVII w. z rzeźbami śś. Piotra i Pawła. W jego polu środkowym znajduje się obraz Adoracji Trójcy Świętej przez dostojników duchownych i świeckich, wśród których przedstawiono króla Władysława IV. Ambona i stalle późnorenansowe z 1. ćwierci XVII w. Neorenesansowe marmurowe epitafium Karola Libelta (1807-75), wybitnego filozofa, działacza społecznego i politycznego, który mieszkał w Czeszewie w latach 1850-68.

034

The church was built about 1500. Its structure is late Gothic in style, although the church was rebuilt in the 18th c. and in 1909, when it was considerably changed.

The church is a hall structure, with a polygonally closed presbytery. The neo-Gothic tower added in 1909 is crowned with a neo-Baroque cupola. Fragments of late Gothic gable with pointed arch blind windows have been preserved on the sides. The early Baroque main altar from the second quarter of the 17th c. features sculptures of St. Peter and St. Paul. In the central part there is the painting depicting the Adoration of the Holy Trinity by church and lay dignitaries, among them King Ladislaus IV. The late Renaissance pulpit and stalls date back to the first quarter of the 17th c. The interior also features the neo-Renaissance marble epitaph of Karol Libelt (1807-75), an eminent philosopher, social and political activist, who lived in Czeszewo between 1850-68.

Dalewo

Wieś w powiecie śremskim, położona 10 km na południowy zachód od Śreму.

A village in the region of Śrem, located 10 km south-west of Śrem.

036

Kościół pw. św. Wojciecha St. Adalbert's Church

Kościół wybudowano zapewne w I. połowie XIV w. z fundacji benedyktynów z niedalekiego Lubinia. Zniszczony pożarem w 1603 r., został odbudowany staraniem opata lubińskiego Stanisława Kiszewskiego i jego następców. Niestety podczas odbudowy zatarto wiele jego pierwotnych cech stylowych. Kościół jest budynkiem jednonawowym, z nieco węższym prostokątnym prezbiterium. Wnętrza świątyni przykrywają stropy. Najstarszym elementem wyposażenia jest późnorennesansowa ambona z I. ćwierci XVII w., z malowanymi postaciami czterech ewangelistów. Trzy barokowe ołtarze; w głównym – zestawionym z fragmentów z XVII i XVIII w. – znajduje się obraz Adoracja Matki Boskiej z Dzieciątkiem przez św. Wojciecha i Stanisława z I. ćwierci XVII w., w osiemnastowiecznej sukience srebrnej.

037

The church was probably built in the first half of the 14th c. by the Benedictine monks from nearby Lubiń. Destroyed by fire in 1603, it was rebuilt by Stanisław Kiszewski, the Abbot of Lubiń, and his followers. Unfortunately, during the reconstruction many of the original style features were obliterated. The church is a single-nave structure, with a slightly narrower rectangular presbytery. The interiors are covered with roofs. A late Renaissance pulpit from the first quarter of the 17th c. with the painted figures of the four evangelists is the oldest element of the furnishings. Three Baroque altars. The main altar, made of fragments dating back to the 17th and 18th c., features the painting of the Adoration of the Mother of God with Child by St. Adalbert and St. Stanislaus from the first quarter of the 17th c., in an eighteenth century silver dress.

038

039

Dębno

Wieś w powiecie średzkim, położona nad Wartą, 7 km na północny zachód od Żerkowa.

A village in the region of Jarocin, located upon the Warta River, 7 km north-west of Żerków.

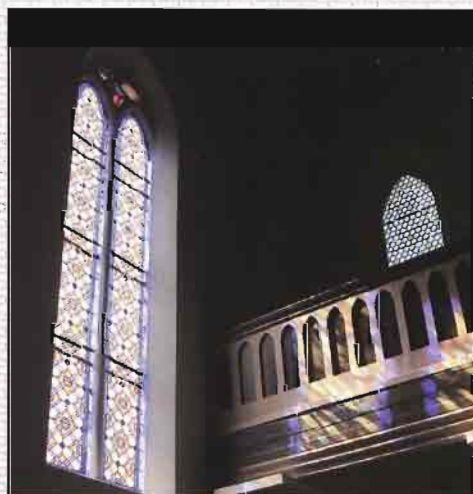
040

041

Kościół pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny Assumption of the Virgin Mary Church

Lednonawowy kościół wybudowano w latach 1444-47 z fundacji prymasa Wincentego Kota. Gruntownie restaurowany w latach 1900-10. Do północnej ściany prezbiterium przylega zakrystia, do południowej ściany nawy – neogotycka kruchta. Z boku fasady znajduje się okrągła wieżyczka mieszcząca schody. Wnętrze świątyni nakryto w 1900 r. stropem, w zakrystii zachowało się pierwotne sklepienie kolebkowe. W profilowanym portalu prowadzącym z prezbiterium do zakrystii znajdują się późnogotyckie drzwi dębowe, z okuciami o motywach roślinnych i starym zamkiem. W jednym z ołtarzy bocznych podziwiać można późnogotycki obraz *Vir Dolorum* z Matką Boską Bolesną w otoczeniu popiersi sześciu proroków, malowany na desce na początku XVI w. Zachowała się też kamienna tablica erekcyjna z herbem Doliwa, insygniami biskupimi i napisem odnoszącym się do fundacji świątyni przez Wincentego Kota.

042

043

044

A single-nave church built between 1444-47 by primate Wincenty Kot. Completely restored between 1900-10. The northern wall of the presbytery adjoins the sacristy, the southern wall of the nave adjoins a neo-Gothic vestibule. A small round tower with the stairs is attached to the façade side. The church interior was covered with a roof in 1900; the original cradle vault was preserved in the sacristy. The profiled portal leading from the presbytery to the sacristy features a late Gothic oak door, with fittings ornamented with plant motifs, and an old lock. One of the side altars features a late Gothic painting of Vir Dolorum with the Mother of God in Pain surrounded by the busts of six prophets, painted on a board at the beginning of the 16th c. A stone foundation plaque with the Doliwa coat of arms, bishop's insignia and an inscription referring to the foundation of the church by Wincent Kot have been preserved.

Długie Stare

Wieś w powiecie leszczyńskim, położona 10 km na południowy zachód od Leszna.

A village in the region of Leszno, located 10 km south-west of Leszno.

045

Kościół pw. św. Marcina

St. Martin's Church

Powstał zapewne w XV w. sumptem rodziny Kotwiczów-Dłuskich. W 1769 r. został rozbudowany (powstała wówczas m.in. loża kolatorska przy prezbiterium oraz pomieszczenie pod wieżą) i wyposażony staraniem jego ówczesnej kolatorki Ludwiki Nieżychońskiej, podkomorzyny wschowskiej. Wieżę, w górnej części drewnianą, dobudowano ok. 1809 r. Jednonawowe wnętrze przykrywa sklepienie kolebkowe, ozdobione nad prezbiterium polichromią ze sceną Zwiastowania z ok. połowy XVIII w. Mimo przebudowy kościół zachował zrąb późnogotycki, uwagę zwracają strzelisty dwuspadowy dach oraz późnogotycki szczyt prezbiterium. W barokowo-regencyjnym ołtarzu głównym z lat 1720-30, za zasuwą, znajduje się obraz Matki Boskiej z Dzieciątkiem z I połowy XVII w., w osiemnastowiecznej sukience srebrnej. Dwa rokokowe ołtarze boczne i także dwa konfesjonały. Starszym zabytkiem jest gotycka rzeźba przedstawiająca Matkę Boską z Dzieciątkiem z ok. 1430 r.

046

The church was probably built in the 15th c. by the Kotwicz-Dłuski family. In 1769 it was expanded (a collator's lodge next to the presbytery and a room under the tower were built then) and furnished by Ludwika Nieżychowska, the wife of the chamberlain of Wschowa, then the church's collator. The tower, wooden in its upper part, was added around 1809. The single-nave interior is covered with a cradle vault. Above the presbytery it is decorat-

ed with a polychrome featuring the scene of the Annunciation, dating back to around mid 18th c. Despite the reconstruction, the church retained its late-Gothic style, with a slender gable roof and a late-Gothic gable of the presbytery. The Baroque-Regency main altar from 1720-30 features the painting of the Mother of God with Child from the first half of the 17th c., in an eighteenth century silver dress. There are two rococo side altars and two confessional boxes, also rococo in style. A Gothic sculpture depicting the Mother of God with Child on a throne from around 1430 is a bit older.

Dolsk

Miasto w powiecie śremskim, położone 12 km na południowy wschód od Śremu, przy drodze do Gostynia.
ul. Kościelna

A town in the region of Śrem, located 12 km south-east of Śrem, by the road to Gostyń.
Kościelna Street

048

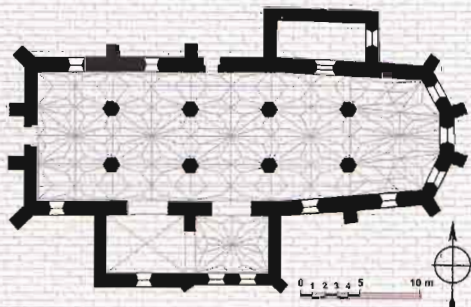

049

Kościół pw. św. Michała Archanioła St. Michael Archangel's Church

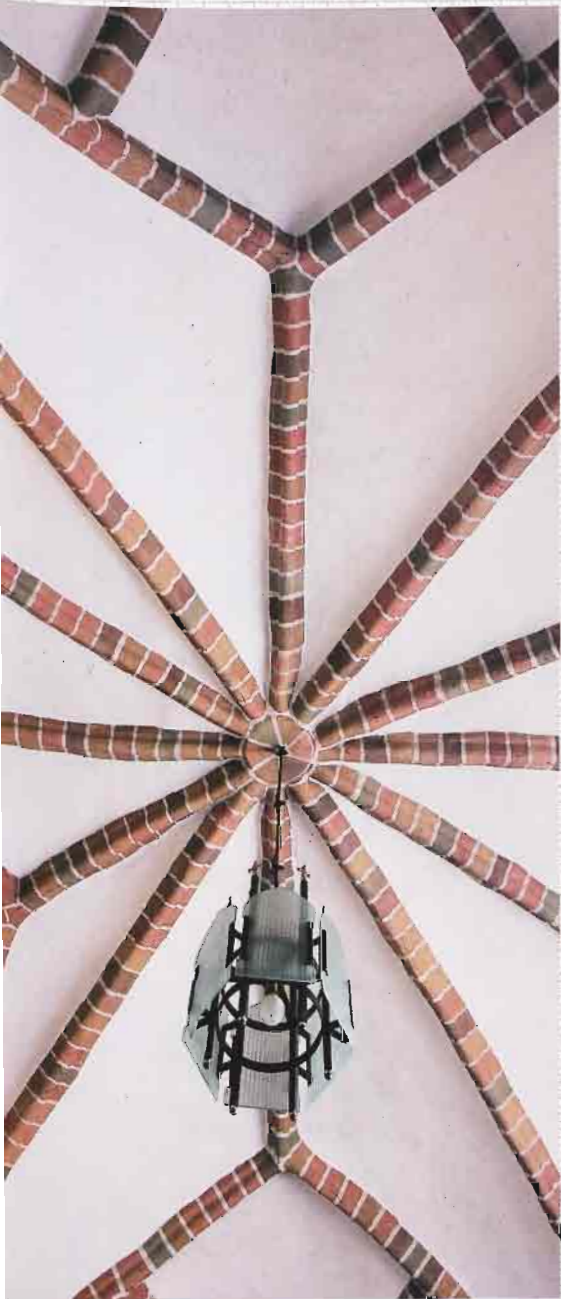
Świątynia powstała ok. 1460 r. z fundacji biskupa poznańskiego, Andrzeja z Brnia. Gruntownie restaurowana po pożarze w 1790 r. Jest budowlą trójnawową, halową, wzniesioną na rzucie – zwężającego się nieco ku wschodowi, zamkniętego wielobocznie – prostokąta. Wnętrze świątyni przykrywają sklepienia gwiaździste. W części południowej znajdują się dwie – obecnie połączone – kaplice, otwarte do nawy ostrołukowymi arkadami. Gotycką kaplicę św. Anny przykrywa sklepienie gwiaździste, drugą kaplicę z lat 1627-33 – sklepienie krzyżowo-żebrowe. W części prezbiterialnej stoi późnorenesansowy of-

The church was built around 1460 by Andrzej of Brnin, the bishop of Poznań. It was completely reconstructed after a fire in 1790. The church is a three-nave hall structure, built on a plan of a rectangle, slightly narrowing eastwards, where it is a closed polygon. On the southern side of the church there are two chapels, presently joined into one, open to the nave with pointed arch arcades. The Gothic chapel of St. Ann is covered with a star vault, the other chapel, built between 1627-33 is covered with a cross-ribbed vault. The presbytery features

tarz główny z ok. 1627 r., ozdobiony bogatą dekoracją snycerską i rzeźbami świętych. Obok ustawione są dwie stalle późnogotyckie, w znacznym stopniu zrekonstruowane w 1927 r. Pozostałe wyposażenie przeważnie barokowe i rokokowe z XVII-XVIII w.

050

the late Renaissance main altar from around 1627, richly ornamented with wood carvings and sculptures of saints. Next to it there are two late Gothic stalls, restored in 1927. The other furnishings, mostly Baroque and rococo in style, date back to the 17th and 18th centuries.

051

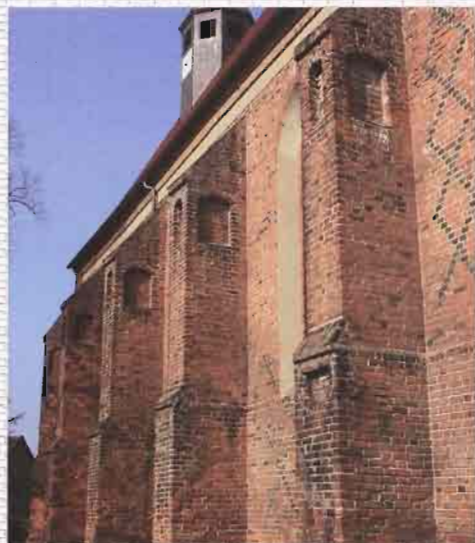
Duszniki

Wieś gminna w powiecie szamotulskim, położona 15 km na południowy wschód od Pniew

A village in the region of Szamotuły, located 15 km south-east of Pniewy

052

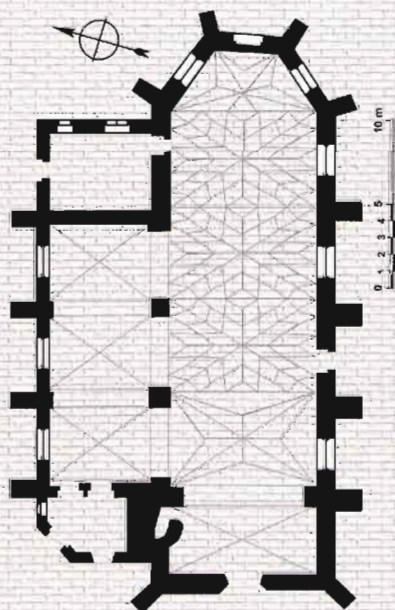

053

Kościół pw. św. Marcina St. Martin's Church

Wybudowany w I. połowie XVI w. z fundacji biskupów poznańskich. Zniszczony przez pożar w 1758 r., później odnowiony. Był budynkiem salowym, od wschodu zamkniętym trójbocznie.

W latach 1903-04 przedłużono go o jedno przęsło w kierunku zachodnim, a w latach 1912-13 dobudowano od strony północnej nawę boczną i zakrystię. Sklepienia części gotyckiej – w trzech przęsłach sieciowo-gwiazdowe, w czwartym gwiazdowe – ozdabia polichromia Stanisława Smoguleckiego z 1913 r. Rokokowe wyposażenie kościoła – ołtarz główny, dwa ołtarze boczne i ambona – z 2. połowy XVIII w. Na belce tęczowej ustawione są krucyfiks oraz rzeźby Matki Boskiej i św. Jana z I. połowy XVI w.

054

The church was built in the first half of the 16th c. by the bishops of Poznań. Destroyed by fire in 1758, later restored. The church was a hall building, with three sides closed in the east. Between 1903-04 it was extended westwards with a single span, and between 1912-13 an aisle and a sacristy were added on the northern side. Three spans of the Gothic part are covered with web-star vaults, the fourth – with a star vault. They are decorated with polychrome made by Stanisław Smogulecki in 1913. The rococo furnishings – the main altar, two side altars and the pulpit – date back to the second half of the 18th c. The rainbow beam features the crucifix and the sculptures of the Mother of God and St. John from the first half of the 16th c.

055

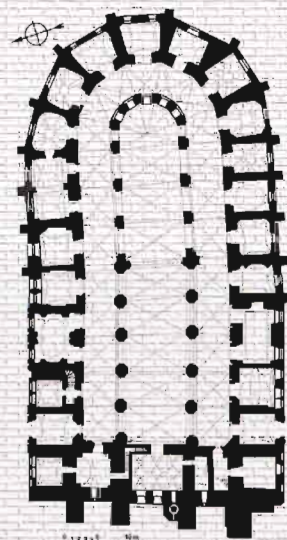
056

Gniezno

Miasto powiatowe położone ok. 50 km na północny wschód od Poznania, przy drodze do Torunia.
Wzgórze Lecha

A county town located about 50 km north-east of Poznań, by the road to Toruń.
Lech Hill

057

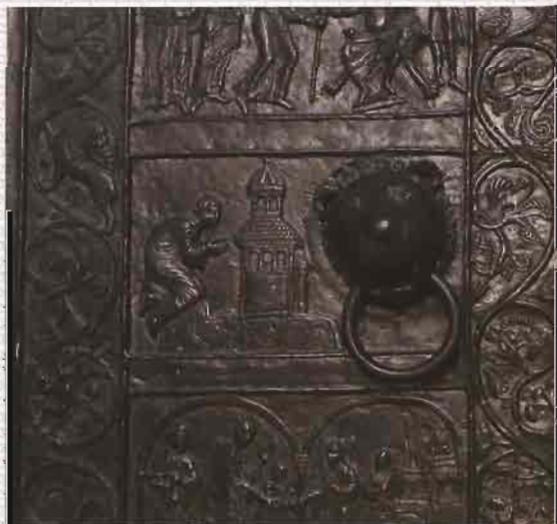
Bazylika Archikatedralna pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny Archcathedral Basilica of the Assumption of the Virgin Mary

Niewiele wiemy o najstarszych kościołach na wzgórzu Lecha. Przypuszcza się, że pierwsza niewielka świątynia mogła powstać tu już w końcu IX w. Źródła pisane potwierdzają wybudowanie kościoła przez Mieszka I po 966 r. Prawdopodobnie po pożarze w 1016 r. wzniesiono monumentalną trójnawową bazylikę przedromańską, która została zniszczona w czasie najazdu księcia czeskiego Brzetysława w 1038 r. Świątynia ta – odbudowana w stylu romańskim przed 1064 r. – przetrwała do XIV w. W latach czterdziestych tego stulecia, z inicjatywy arcybiskupa gnieźnieńskiego Jarosława Bogorii Skotnickiego, rozpoczęto budowę katedry gotyckiej.

Not much is known about the oldest churches on the Lech Hill. The first small church was probably built here at the end of the 9th c. According to written sources a church was built here by Duke Mieszko I after 966. Probably after a fire in 1016 a monumental three-nave pre-Romanesque basilica was built, which was destroyed during the invasion of the Bohemian Duke Bretislav in 1038. The church, rebuilt in the Romanesque style before 1064, remained until the 14th c. In the 1440s construction of a Gothic cathedral was started at the initiative of Jarosław Bogoria

Najpierw – po rozebraniu romańskiego – wzniesiono nowe, znacznie większe prezbiterium z obejściem, później powstał korpus nawowy i wieża północna. Prace zakończono około 1390 r. Istniały już wówczas kaplice przylegające do obejścia prezbiterium. Następnie, przy nawach bocznych, powstały przeważnie w XV w. Wieżę południową wzniesiono dopiero w latach 1535-1602. Niedługo potem, podczas wielkiego pożaru miasta w 1613 r., spłonęły dachy i hełmy wież. W 1641 r. zapoczątkowano przebudowę wnętrza świątyni w stylu barokowym. Kolejny pożar zniszczył świątynię w 1760 r. Podczas trwającej ok. trzydzieści lat odbudowy, a właściwie gruntownej przebudowy wykonanej wg projektu Efraima Schrögera, wnętrza świątyni uzyskały charakter klasycystyczny. W 1931 r. kościół otrzymał tytuł bazyliki mniejszej. W dniu 23 stycznia 1945 r. – już po ucieczce Niemców – katedra stanęła w płomieniach, ostrzelana przez artylerię Armii Czerwonej. Podczas prac przeprowadzonych w latach 1953-65 przywrócono świątyni cechy gotyckie z XIV w.

060

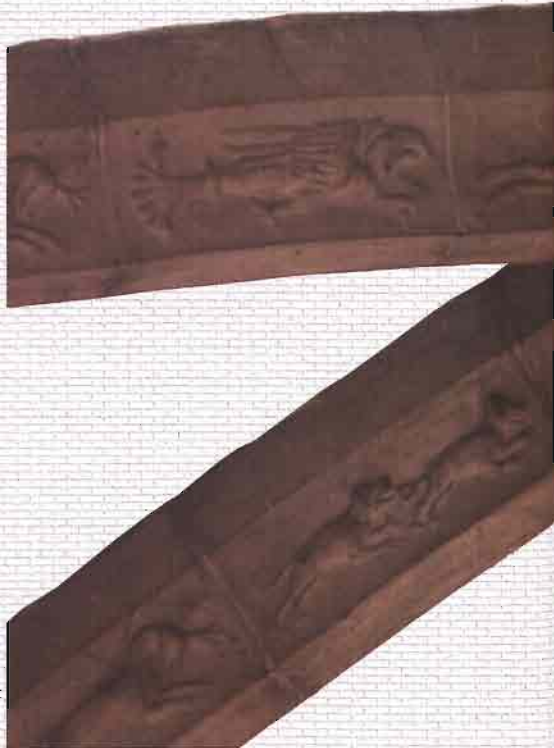
061

Skotnicki, the Archbishop of Gniezno. First the Romanesque church was pulled down and a new, much larger presbytery with an ambulatory was built. Then the naves and the northern tower were made. Work was completed around 1390. At that time there were chapels adjoining the ambulatory. The other chapels, next to the aisles, were built in the 15th c. The southern tower was added as late as 1535-1602. Shortly afterwards, during a great fire of the town in 1613, the roofs and tower cupolas were burnt. In 1641 reconstruction of the church interior in the Baroque style was started. Another fire destroyed the church in 1760. During the thirty years of reconstruction made to the design of Efraim Schröger the church interiors were rebuilt in the classicistic style. In 1931 the church was elevated to the rank of minor basilica. On 23 January 1945, when the Nazis left the town, fire was set to the cathedral by the Red Army artillery. During the reconstruction between 1953-65, Gothic forms from the 14th c. were restored.

062

Katedra jest bazylikową budowlą trójnawową z obejściem wokół prezbiterium. Przy nawach bocznych i obejściu znajduje się 13 kaplic, dwie zakrystie, biblioteka i nowy kapitułarz. W fasadzie wznoszą się dwie wieże. Nawy i prezbiterium przykrywają sklepienia krzyżowo-żebrowe. W kruchtach zachowały się gotyckie portale z płaskorzeźbionymi tympanonami wykonanymi ze sztucznego kamienia; w północnej – ze sceną Ukrzyżowania z ok. 1400 r., w południowej – ze sceną Sądu Ostatecznego z 2. połowy XIV w. W portalu kruchty południowej osadzone są słynne romańskie Drzwi Gnieźnieńskie z ok. 1175 r. Niezwykle cenne jest wyposażenie kościoła. W prezbiterium stoi barokowa konfesja z lat 1680-84, a w niej – wczesnobarokowy srebrny relikwiarz św. Wojciecha, wykonany w 1662 r. przez gdańskiego złotnika Piotra van der Rennen. Za konfesją zrekonstruowano w 1997 r. tumbę gotyckiego grobowca św. Wojciecha. Wieńczy ją rzeźbiona w czerwonym marmurze płyta przedstawiająca zmarłego w stroju biskupim, wykonana ok. 1480 r. przez Hansa Brandta. Na tylnej ścianie nawy głównej znajduje się rzeźbiona w czerwonym marmurze płyta prymasa Zbigniewa Oleśnickiego – zmarłego w 1493 r. bratanka słynnego kardynała, noszącego takie samo imię i nazwisko – dzieło Wita Stwosza. Warto zwrócić też uwagę na barokowe portale z XVII-XVIII w. prowadzące do kaplic. Zamykające je kraty tworzą najpiękniejszą w Polsce kolekcję monumentalnych krat architektonicznych, ilustrującą rozwój kowalstwa artystycznego od średniowiecza po XVIII w.

064

063

065

The cathedral is a three-nave structure with an ambulatory around the presbytery. There are 13 chapels by the aisles and the ambulatory, two sacristies, a library and a new chapter house. The façade features two towers. The naves and the presbytery are covered with cross-ribbed vaults. In the vestibules – Gothic portals with low relief tympana, made of an artificial stone; the northern vestibule features the scene of the Crucifixion from around 1400, the southern vestibule features the scene of the Last Judgment from the second half of the 14th c. The portal of the southern vestibule features the famous Romanesque Gniezno Door from around 1175. The furnishings are extremely valuable. The presbytery features a Baroque confessional box from 1680-84, and in the confessional box there is the early Baroque silver reliquary of St. Adalbert, made in 1662 by Piotr van der Rennen, a goldsmith from Gdańsk. Behind the confessional box there is a sarcophagus of the Gothic tomb of St. Adalbert, reconstructed in 1997. It is covered with a tombstone sculpted in red marble depicting St. Adalbert in a bishop's dress, made around 1480 by Hans Brandt. The back wall of the main nave features the tombstone of Primate Zbigniew Oleśnicki (d. 1493), a nephew of the famous cardinal, sculpted in red marble, the work of Vejt Stoss (Polish: Wit Stwosż). The Baroque portals from the 17th and 18th c., which lead to the chapels, are very interesting. The lattice bars in front of them are Poland's most beautiful monumental architectural latticework, illustrating the development of artistic metalwork from the Middle Ages to the 18th c.

066

068

069

Katedra gnieźnieńska była w średniowieczu kościołem koronacyjnym królów Polski. Koronowało się w nim pięciu władców: pierwszy król polski Bolesław Chrobry (w 1025 r.), Mieszko II (również w 1025 r.), Bolesław Śmiały (w 1058 r.) i po dłuższej przerwie Przemysław II (w 1295 r.) i Wacław II z czeskiej dynastii Przemyślidów (w 1300 r.). Przez ponad pięć i pół wieku arcybiskupom gnieźnieńskim przysługiwał zaszczytny tytuł prymasów Polski. Poczet 55 gnieźnieńskich prymasów otworzył w 1418 r. Mikołaj Trąba, zakończył zaś w 1992 r. – decyzją kurii rzymskiej zmieniającą organizację Kościoła w Polsce – Józef Glemp. Papież Benedykt XVI w 2006 r. przywrócił dawny porządek prawny: od 2009 r. każdemu arcybiskupowi gnieźnieńskiemu przysługiwać będzie tytuł prymasa Polski.

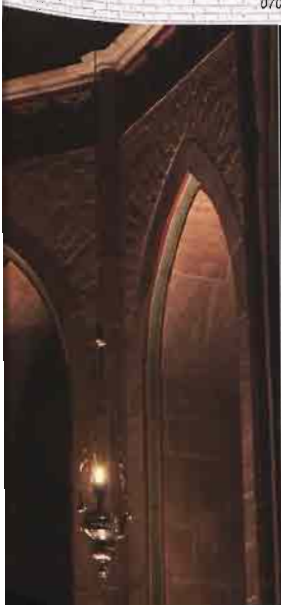
In the Middle Ages the Gniezno Cathedral was the coronation church of Polish kings. Five kings were crowned here: Boleslaus the Brave, the first Polish king (in 1025), Mieszko II (also in 1025), Boleslaus the Bold (in 1058) and later Przemysław I (in 1295) and Vaclav II of the Bohemian Premyslid dynasty (in 1300). For over five and a half centuries archbishops of Gniezno were entitled to be referred to as primates of Poland. There were 55 Gniezno primates - the first was Mikołaj Trąba (in 1418), the last - Józef Glemp (following the decision of the Roman Curia, which reorganized the Church in Poland). In 2006 Pope Benedict XVI restored the old legal order and starting in 2009 each archbishop of Gniezno will again be entitled to be called primate of Poland.

067

070

071

072

Gniezno

ul. Wrocławska

Wrocławská Street

073

074

Kościół pw. Świętej Trójcy The Holy Trinity Church

Kościół farny wzniesiono ok. 1420-30 r. Zniszczony w czasie wielkiego pożaru miasta w 1613 r. został odbudowany, a później wielokrotnie restaurowany. Jest budynkiem jednonawowym, z nieco niższym i węższym prezbiterium, w którego wielobocznym zamknięciu zachowały się trzy ostrołukowe okna. Po północnej stronie świątyni, przy prezbiterium znajduje się zakrystia, przy nawie zaś wieża, pomiędzy którymi w 2. połowie XIX w. wybudowano niewielką kaplicę. Przy południowej ścianie nawy wzniesiono w 1611 r. kaplicę Bractwa Literackiego. W wieży – zwieńczonej barokowym hełmem z 1687 r. – zainstalowano w 2000 r. zegar z karylionem. Wnętrze zdobi przede wszystkim późnobarokowe i klasycystyczne wyposażenie z końca XVIII w.; neogotycki ołtarz główny powstał w 1895 r.

A parish church built around 1420-30. Destroyed during the great fire of the town in 1613, it was rebuilt and later restored several times. It is a single-nave structure, with a slightly lower and narrower, polygonally closed presbytery, with three pointed arch windows. On the northern side of the church, next to the presbytery, there is a sacristy, and next to the nave – a tower, between which a small chapel was built in the second half of the 19th c. A chapel of the Literary Brotherhood was built by the southern wall of the nave in 1611. A clock with a chime was installed in 2000 on the tower, which is covered with a Baroque cupola. The interior is decorated with late Baroque and classicistic furnishings from the end of the 18th c. The neo-Gothic main altar was built in 1895.

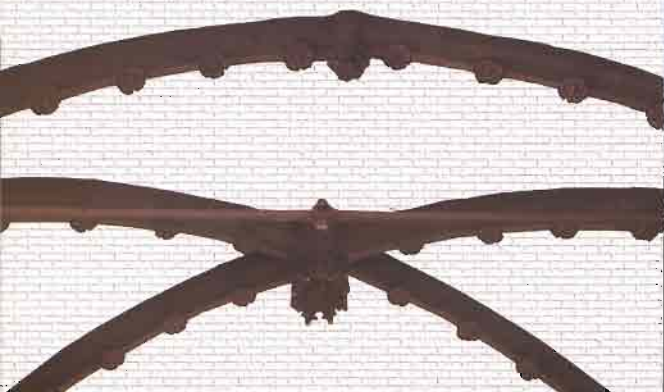

Gniezno

ul. św. Jana

Św. Jana Street

076

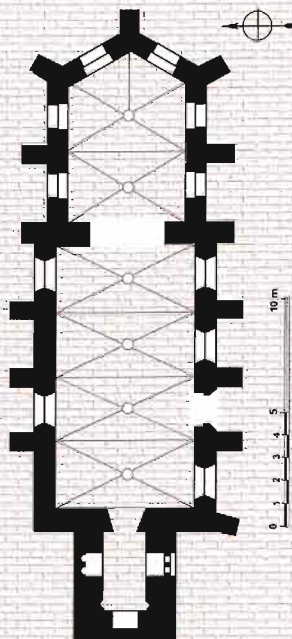
077

Kościół pw. św. Jana Chrzciciela

St. John the Baptist's Church

Dawna świątynia bożogrobców powstawała etapami. Najwcześniej – zapewne już w końcu XIII w. – wzniesiono prezbiterium; budowę nawy zakończono prawdopodobnie dopiero około 1370 r., a wieży – w XV w. Gruntowną restaurację kościoła (m.in. przebicie okien w prezbiterium i zatynkowanie gotyckiej polichromii) przeprowadzono w końcu XVII w.; restaurację wnętrza prowadzono też w połowie następnego stulecia. Podczas prac konserwatorskich w latach 1902-16 odświeżono polichromię w prezbiterium; później kilkakrotnie ją restaurowano. Kościół jest budowlą jednonawową z węższym i niższym prezbiterium zamkniętym dwubocznie oraz wieżą od strony zachodniej. Wnętrza nakryte są sklepieniami krzyżowo-żebrowymi. Żebra, zworniki i wsporniki, wykonane ze sztucznego kamienia, ozdabia bogata ornamentacja figuralna, zwierzęca i roślinna. W prezbiterium znajduje się gotycka polichromia z 3. ćwierci XIV w.

The former church of the Equestrian Order of the Holy Sepulchre of Jerusalem was built in stages. The presbytery was probably built at the end of the 13th c., construction of the nave was probably completed around 1370 and the tower – in the 15th c. The church was completely restored at the end of the 17th c. – windows were installed in the presbytery and the Gothic polychrome was plastered. The interior was restored also in the mid 18th c. During conservatory works between 1902-16 the polychrome in the presbytery was uncovered and later restored several times. The church is a single-nave structure with a narrower and lower presbytery closed on two sides and with a tower on the western side. The interiors are covered with cross-ribbed vaults. The ribs, keystones and brackets, made of an artificial stone, are richly decorated with ornamentation featuring figures, animals and plants. The presbytery features Gothic polychrome from the third quarter of the 14th c.

079

080

081

082

Cenna gotycka polichromia zdobiąca sklepienie i ściany prezbiterium została wykonana *al secco* (czyli farbami rozpuszczalnymi w wodzie na suchym podkładzie) na cienkiej pobiałej wapiennej; spod której przebija kształt cegieł. Na sklepieniu widnieją wizerunki 17 głów królów i proroków Starego Testamentu oraz jednej głowy kobiecej. Na ścianach, w dwóch poziomach, przedstawiono sceny z życia Chrystusa, Matki Boskiej, św. Jana Chrzciciela i innych świętych. Polichromia – mimo prowadzonych prac zabezpieczających – stopniowo zanika pod wpływem światła i wilgoci.

The Gothic polychrome, which decorates the vault and walls of the presbytery, was made with the use of the *al secco* technique (i.e. with water soluble paints on a thin layer of whitewash; the bricks are visible from underneath). The vault features 17 heads of the kings and prophets of the Old Testament and one female head. The wall polychrome follows a zonal pattern. The two tiers are covered with scenes from the life of Christ, Mother of God, St. John the Baptist and other saints. The polychrome, despite renovation, is gradually disappearing under the influence of light and humidity.

083

084

Gniezno

ul. Franciszkańska

Franciszkańska Street

085

086

Kościół pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny Assumption of the Virgin Mary Church

Budowę kościoła rozpoczęli w 1275 r. franciszkanie, sprowadzeni do Gniezna przez księcia Bolesława Pobożnego i jego żonę bł. Jolentę w 1259 r. Prace przerwała śmierć fundatora w 1279 r., ich dokończenie nastąpiło w latach 1283-1295. Świątynia spłonęła podczas pożaru miasta w 1613 r. Po odbudowie, a zwłaszcza po gruntownej przebudowie w 2. połowie XVIII w. utraciła ona wiele cech stylowych. Dawne formy gotyckie przywrócono częściowo podczas gruntownej restauracji świątyni w latach 1930-32. Kościół jest budowlą jednonawową z wydłużo-

nym prezbiterium. Jego obecna nawa północna to dawne oratorium Klarysek. Przy fasadzie kościoła zachowała się późnogotycka wieża z XV w.; jej górną kondygnację dobudowano w XVII w. Prezbiterium przykrywa wczesnogotyckie sklepienie krzyżowo-żebrowe; sklepienie nawy założono w latach 1930-32. Barokowe i rokokowe wyposażenie wnętrza z XVIII w. W ołtarzu głównym znajduje się cudowny obraz Matki Boskiej Pocieszenia z początku XVII w., koronowany w 1997 r. koronami papieskimi. Na ołtarzu w nawie północnej spoczywa skrzyniowy relikwiarz bł. Jolenty z 1892 r.

087

088

Construction of the church was started in 1275 by the Franciscan monks, who were brought to Gniezno by Duke Boleslaus the Pious and his wife, the blessed Jolenta, in 1259. Construction works were stopped when the founder died in 1279. The church was completed between 1283-1295. It was burnt during the fire of the town in 1613. After reconstruction, and particularly after complete renovation in the second half of the 18th c., the church lost many of its style features. The old Gothic forms were restored partly during the restoration of the church between 1930-32. The church is a single-nave structure with an elongated presbytery. The present northern-nave of the church served as the oratory of the Sisters of St. Clare. A late Gothic tower from the 15th c. was preserved by the church façade. The top floor of the tower was added in the 17th c. The presbytery is covered with an early Gothic cross-ribbed vault; the nave vault was put between 1930-32. The Baroque and rococo furnishings date back to the 18th c. The main altar features the miraculous image of the Mother of God of Consolation from the beginning of the 17th c., crowned in 1997 with papal crowns. In the altar in the northern nave there is a box reliquary of the blessed Jolenta from 1892.

089

090

091

092

093

Gniezno

ul. Kardynała Stefana Wyszyńskiego

Kardynała Stefana Wyszyńskiego Street

094

095

Kościół pw. św. Michała Archanioła

St. Michael Archangel's Church

Trójnawową, halową świątynię, z nieco węższym i niższym od nawy głównej prezbiterium, wzniesiono zapewne w I. ćwierci XV w.

W 1613 r. zniszczył ją pożar miasta. Gruntowną restaurację budowli przeprowadzono w latach 1811-15; założono wówczas m.in. kołbkowe sklepienia naw. Wieżę z neobarokowym hełmem dobudowano w 1900 r. W prezbiterium zachowały się gotyckie okna oraz pierwotne sklepienie krzyżowo-

żebrowe, o żebrawach, wspornikach i zwornikach wykonanych ze sztucznego kamienia. Żebra jarzmowe i przy łuku tęczowym pokrywa dekoracja rzeźbiarska ze scenami polowań; na wspornikach

podziwiać można dekorację figuralną i o motywach roślinnych, na zwornikach zaś umieszczono herb Jastrzębiec, być może arcybiskupa gnieźnieńskiego Wojciecha Jastrzębca, zmarłego w 1436 r. Wyposażenie wnętrza głównie z I. ćwierci XIX stulecia. Średniowieczną metrykę świątyni przypomina wykonana z piaszkowca gotycka chrzcielnica w kształcie kielicha.

096

A three-nave, hall church, with a slightly narrower presbytery, lower than the main nave. It was probably built in the first quarter of the 15th c. In 1613 it was destroyed by the fire of the town. The church was completely reconstructed and restored between 1811-15 – the naves were covered with cradle vaults. The tower with a neo-Baroque cupola was added in 1900. The presbytery features Gothic windows and the original cross-ribbed vault, with the ribs, keystones and brackets made of artificial stone. The yoke rib and the rib by the rainbow arch are covered with sculpted decoration featuring scenes of hunting. On the brackets – figural decoration, decoration with plant motifs, and the key-stone features the Jastrzębiec coat of arms, perhaps that of Wojciech Jastrzębiec, the archbishop of Gniezno, who died in 1436. The furnishings date back to the first quarter of the 19th c. The medieval provenance of the church is exemplified by the Gothic chalice-shaped baptismal font made of sandstone.

097

098

099

100

Gniezno

ul. św. Wawrzyńca

Św. Wawrzyńca Street

101

102

Kościół pw. św. Wawrzyńca

St. Lawrence Church

Swiątynię wybudowano prawdopodobnie w I. połowie XVI w. W końcu XVIII stulecia zamknięto ją, gdyż groziła zawaleniem. Ponownie otwarto kościół po gruntownej restauracji przeprowadzonej w 1817 r. W 1896 r. do jednonawowej dotąd budowli dostawiono nawy boczne i wieżyczkę od strony południowej. Kolejna przebudowa – przeprowadzona w latach 1935–36 wg projektu Lucjana Michałowskiego – znacznie przekształciła bryłę kościoła; wzniesiono wówczas nowe prezbiterium i nawę poprzeczną, wewnątrz zaś przykryto sklepieniami kolebkowymi. Wielokrotne przebudowy zatępiły pierwotny kształt architektoniczny świątyni. Późnogotycki charakter zachowały fasada zachodnia (zwieńczona późniejszym, otynkowanym szczytem) oraz przylegająca do niej od północy wieża. Wewnątrz znajdują się elementy wyposażenia zaprojektowane przez Michałowskiego: ołtarze, stalle i balustrady.

The church was probably built in the first quarter of the 16th c. At the end of the 18th c. it was closed because it was feared that the church might collapse.

The church was reopened in 1817, after complete restoration. In 1896 aisles and a tower on the southern side were added to the single-nave structure. The next reconstruction between 1935–36 to the design of Lucjan Michałowski considerably changed the church – a new presbytery and a transept were built, the interiors were covered with cradle vaults. Frequent reconstructions obliterated the original architectural shape of the church. The late Gothic character was retained by the western façade (later covered with a plastered gable) and the tower adjoining the façade on the northern side. The interior features elements of furnishings designed by Lucjan Michałowski: altars, stalls and balustrades.

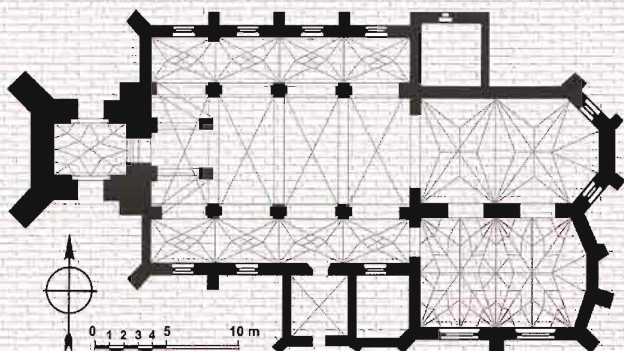

Gostyń

Miasto powiatowe położone ok. 60 km na południe od Poznania, przy drodze z Jarocina do Leszna.
ul. Przy Farze

A county town located about 60 km south of Poznań, by the road from Jarocin to Leszno.
Przy Farze Street

104

Kościół pw. św. Małgorzaty

St. Margaret's Church

Swiątynia wzniesiona w latach 1418-36 została w 2. połowie XV w. powiększona przez dobudowanie prezbiterium i naw bocznych. W latach 1529-31 dostawiono wieżę i kaplicę św. Anny. Częściowo zniszczony przez pożar w 1682 r. kościół został odbudowany w 1689 r. Jest trójnawową budowlą pseudohalową, z wieżą od zachodu. Po południowej stronie prezbiterium znajduje się kaplica św. Anny; przy nawie południowej – kruchta z 1523 r. i skarb-
czyk z 1645 r. W prezbiterium, nawach bocznych i kaplicy zachowały się sklepienia gwiaździste. Cenne wyposażenie. W barokowym ołtarzu

The church was built between 1418-36. In the second half of the 15th c. it was extended – a presbytery and aisles were built. Between 1529-31 a tower and St. Ann's chapel were added. Partly destroyed by fire in 1682, the church was rebuilt in 1689. The church is a three-nave quasi-hall structure, with a tower on the western side. On the southern side of the presbytery there is St. Ann's chapel, next to the southern nave – a vestibule from 1523 and a small strongroom from 1645. The presbytery, aisles and chapel are covered with star vaults. The Baroque main altar from around

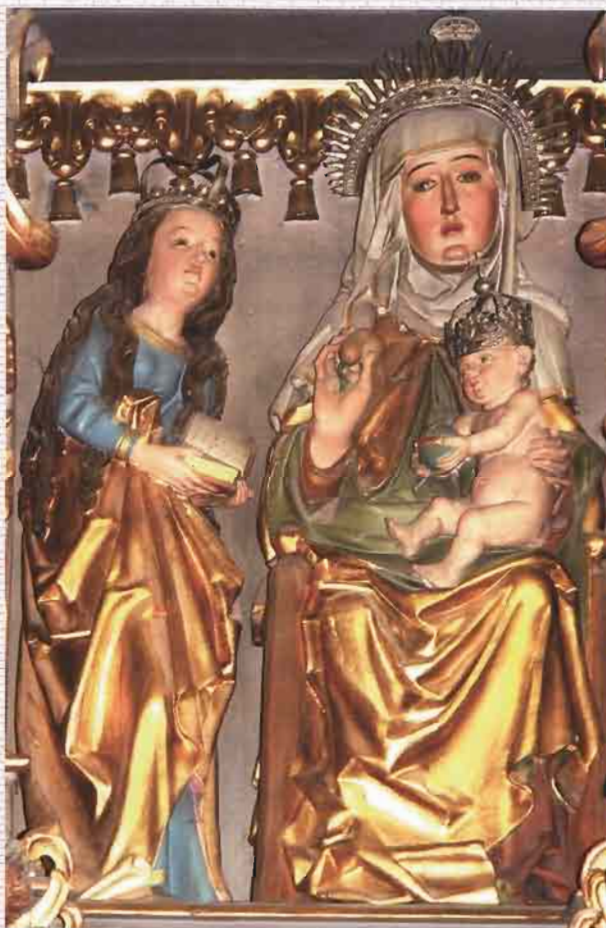
106

107

głównym z ok. 1640 r. znajduje się obraz Matka Boskiej z Dzieciątkiem, dzieło szkoły flamandzkiej z ok. 1683 r. Po bokach prezbiterium stoją stalle z prawej późnogotyckie z 1514 r., z lewej późnorennesansowe z 2. ćwierci XVII w. Ponadto: dwa ołtarze boczne, prawy – późnorennesansowy z połowy XVII w., lewy – barokowy z 1. ćwierci XVIII w., barokowa ambona z 1. połowy XVIII w. oraz rokokowe: ławki, konfesjonały i chrzcielnica. W kaplicy stoi wczesnobarokowy ołtarz z 1648 r. z figurami świętych, w jego polu środkowym znajduje się późnogotycka rzeźba św. Anny Samotrzeć z ok. 1510 r.

1640 features the painting of the Mother of God with Child, the work of the Flemish school from around 1683. The presbytery is flanked by stalls – late Gothic stalls from 1514 on the right and late Renaissance stalls from the second quarter of the 17th c. on the left. There are also two side altars – the right one dates back to the mid 17th c. (late Renaissance) and the left to the first quarter of the 18th c. (Baroque). The Baroque pulpit dates back to the first half of the 18th c. There are also rococo pews, confessional boxes and the baptismal font. The chapel features an early Baroque altar from 1648 with the figures of saints. Its central part features a late Gothic sculpture of the Virgin and Child with St. Ann from around 1510.

Grabienice

Wieś w powiecie konińskim, położona 10 km na północny zachód od Rychwała.

A village in the region of Konin; located 10 km north-west of Rychwał.

110

111

Kościół pw. św. Katarzyny Aleksandryjskiej Church of St. Catherine of Alexandria

Kościół wybudowano w 1597 r. z fundacji Jana Rozdrażewskiego. W 1778 r. zniszczył go pożar; poważniejsze restauracje przeprowadzono w 1793 i 1858 r. oraz ostatnio w latach 1995-97. Do prawie kwadratowej nawy przylega prostokątne prezbiterium, oba pomieszczenia przykrywają stropy. Wewnątrz skromne wyposażenie barokowe z XVIII w.; w kruchcie stoi gotycka chrzcielnica, wykonana z piaskowca w 1401 r.

The church was built in 1597 by Jan Rozdrażewski. In 1778 it was destroyed by fire. It was restored in 1793 and 1858 and recently between 1995-97. A rectangular presbytery adjoins a nearly square nave; both interiors are covered with ceilings. Modest furnishings from the 18th c. – the vestibule features a Gothic baptismal font, made of sandstone in 1401.

112

Gryżyna

Wieś w powiecie kościańskim, położona 8 km na południowy wschód od Kościana. Kościół znajduje się ok. 1,5 km na południowy zachód od zabudowań wsi.

A village in the region of Kościan, located 8 km south-east of Kościan.
The church is located about 1.5 km south-west of the village houses.

114

Ruina kościoła pw. św. Marcina

Ruins of St. Martin's Church

Kościół wzniesiono w 4. ćwierci XIII w. z fundacji Wojstawa Borka, właściciela wsi. Był budynkiem jednonawowym, z prostokątnym prezbiterium, murowanym z granitowych kamieni polnych. Od końca XVIII w. ulegał dewastacji. Do dziś zachowały się jego mury obwodowe o wysokości sięgającej 7 metrów.

The church was built in the fourth quarter of the 13th c. by Wojstaw Borek, the village owner. It was a single-nave structure, with a rectangular presbytery, made of granite field stones. It fell into ruin at the end of the 18th c. The walls around the church, nearly 7 metres high, have been preserved until the present times.

115

Iwanowice

Wieś w powiecie kaliskim, położona 20 km na południowy wschód od Kalisza.

A village in the region of Kalisz, located 20 km south-east of Kalisz.

117

118

Kościół pw. św. Katarzyny St. Catherine's Church

Lednonawową świątynię, z zakrystią od strony północnej, wzniesiono ok. 1460 r. z fundacji Bartłomieja Gruszczyńskiego, podkomorzego sieradzkiego, ówczesnego właściciela Iwanowic. W 2. połowie XVII w. dobudowano do niej od południa barokową kaplicę św. Barbary, a w 1887 r. od zachodu neogotycką wieżę. Podczas przebudowy w latach 1929-30 powstało nowe prezbiterium z zakrystią i kaplicą. Wewnątrz cztery rokokowe ołtarze; w ołtarzu bocznym znajduje się gotycki obraz *Misericordia Domini* ze św. Barbarą i klęczącym fundatorem, biskupem Janem Gruszczyńskim, z ok. 1460 r. Wzrok przyciąga wykonana z piaskowca, gotycka chrzcielnica z ornamentem maswerkowym i dewocyjnym napisem minuskułowym z 1460 r. Podobnie ozdobiona jest gotycka kropielnica z 1464 r. Uwagę zwracają też późnorenesansowy piętrowy nagrobek Pawła Potworowskiego (zmarłego w 1595 r.) i jego żony Katarzyny (zmarłej rok później) z leżącymi postaciami zmarłych oraz trzy płyty nagrobne z przełomu XVI i XVII w., z płaskorzeźbionymi wizerunkami zmarłych.

119

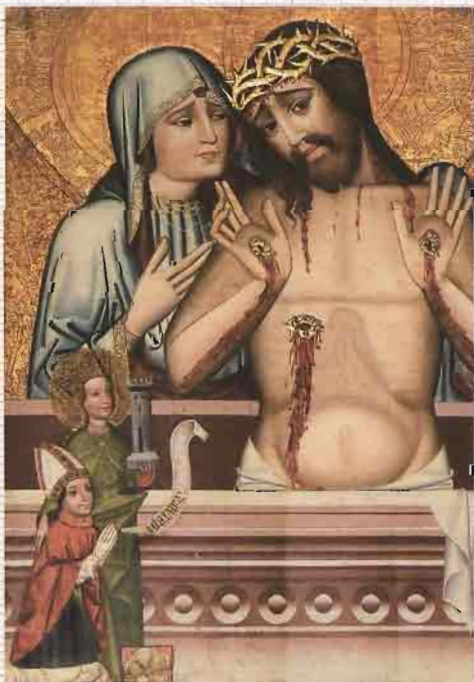
The single-nave church, with a sacristy on the northern side, was built around 1460 by Bartłomiej Gruszczyński, the chamberlain of Sieradz, then the owner of Iwanowice. In the second half of the 17th c. a Baroque chapel of St. Barbara was added to the southern side, and a neo-Gothic tower was added to the western side in 1887. During the reconstruction between 1929-30 a new presbytery with a sacristy and a chapel was built. The interior features four rococo altars. The side altar features a Gothic painting *Misericordia Domini* depicting St. Barbara and the kneeling founder of the church and bishop Jan Gruszczyński, from around 1460. A Gothic sandstone baptismal font with tracery ornamentation and a devotional minuscule inscription from 1460 is a true piece of art. The Gothic stoup from 1464 features similar ornamentation. Equally interesting are a late Renaissance two-level tombstone of Paweł Potworowski (d. 1595) and his wife Katarzyna (d. 1596) with the lying figures of the departed and three tombstones from the turn of the 16th c. with low relief images of the departed.

120

121

122

Jarocin

Miasto powiatowe położone ok. 60 km na południowy wschód od Poznania, przy drodze do Kalisza.
Park Miejski

A county town located about 60 km south-east of Poznań, by the road to Kalisz.
Municipal Park

123

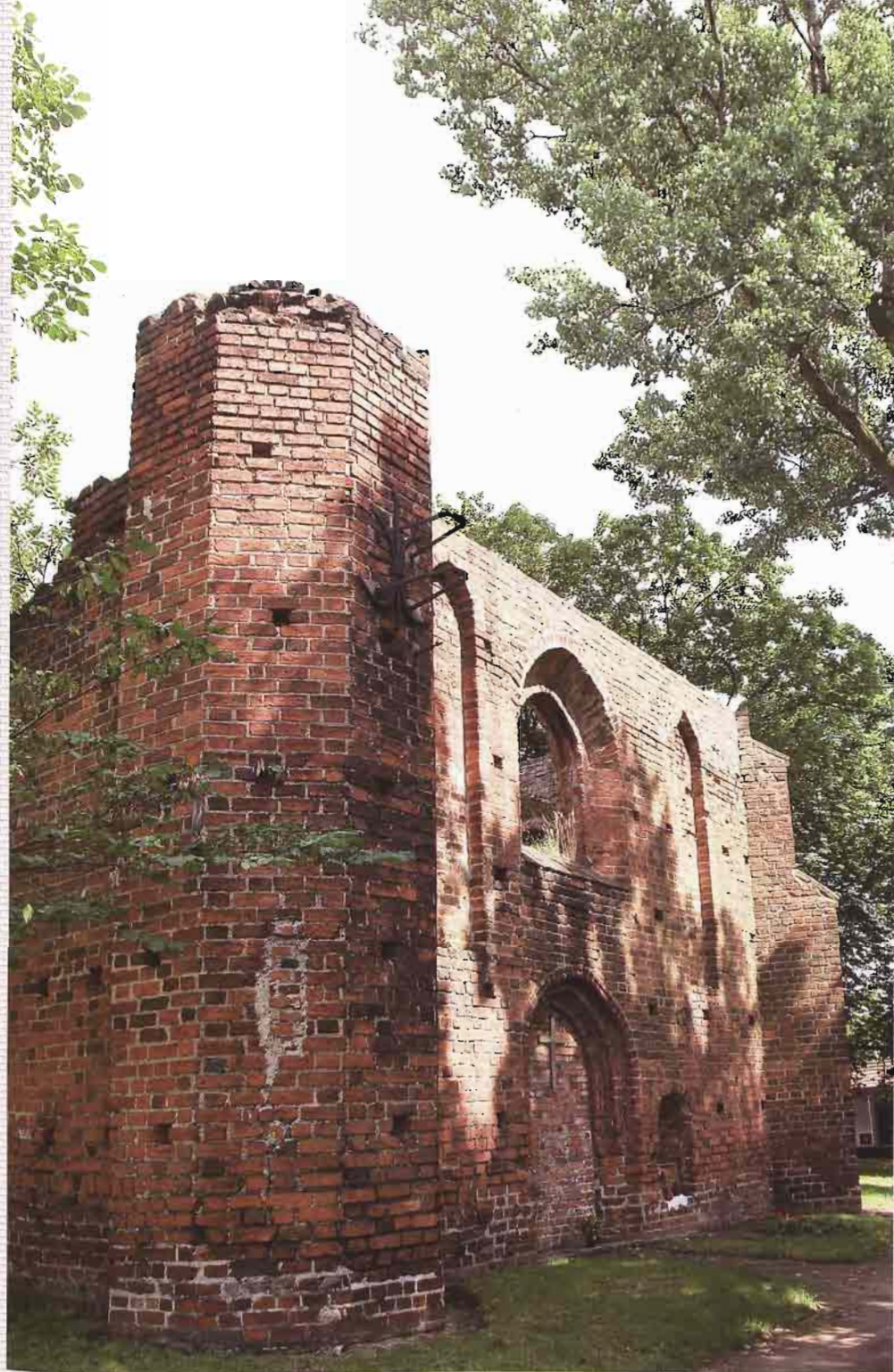
Ruiny kościoła pw. Świętego Ducha Ruins of Holy Ghost Church

Kościół wzniesiono ok. 1516 r. Był budynkiem jednonawowym, z prezbiterium zamkniętym wielobocznie. Od 1833 r. ruina. Zachowały się jego mury obwodowe z ostrołukowymi otworami okiennymi i portalami wykonanymi z profilowanej cegły.

The church was built around 1516. It was a single-nave structure, with a polygonally closed presbytery. It has been in ruin since 1833. Only the walls around the church with pointed arch windows and portals made of profiled brick have remained until the present times.

124

Jaszkowo

Wieś w powiecie śremskim, położona 7 km na północny zachód od Śremu, na lewym brzegu Warty.

A village in the region of Śrem, located 7 km north-west of Śrem, on the left bank of the Warta.

126

Kościół pw. św. Barbary

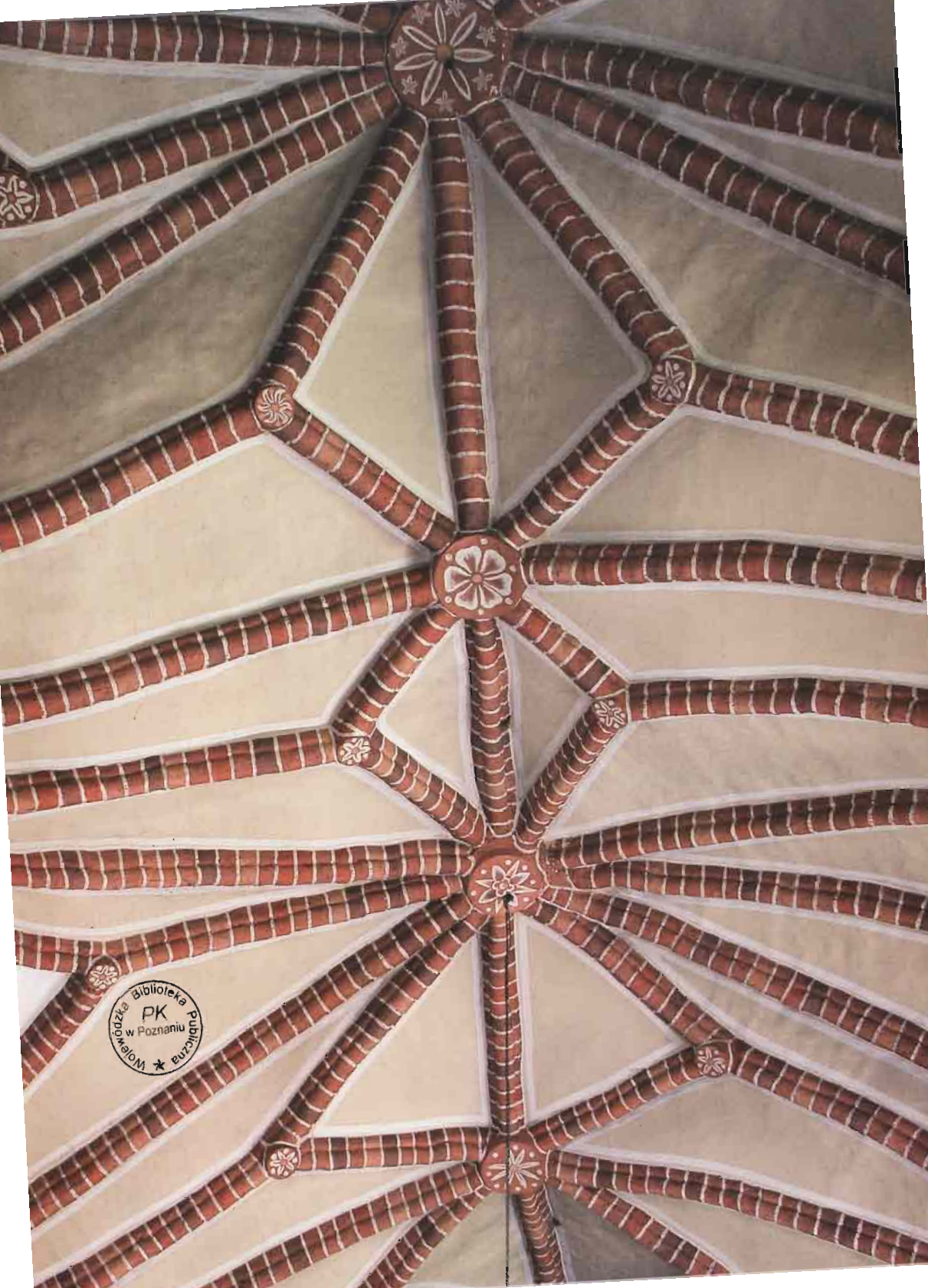
St. Barbara's Church

Kościół wzniesiono prawdopodobnie w 1. połowie XV w. W 2. połowie następnego stulecia przedłużono go ku zachodowi i przebudowano. Jest budowlą jednawową, z węższym i niższym od nawy prezbiterium zamkniętym wielobocznie. Nawę od prezbiterium oddziela niski ostrołukowy otwór tęczyowy. Oba pomieszczenia przykryte są sklepieniami gwiaździstymi. Barokowe i rokokowe wyposażenie wnętrza z XVIII w.

The church was probably built in the first half of the 15th c. In the second half of the 16th c. it was extended westwards and reconstructed. It is a single nave structure, with a narrower presbytery, lower than the nave, closed polygonally. The nave is separated from the presbytery with a low pointed arch rainbow window. Both rooms are covered with star vaults. The Baroque and rococo furnishings date back to the 18th c.

127

Biblioteka Publiczna
PK
w Poznaniu
Wojewódzka ★

Kalisz

Miasto powiatowe nad Prosną, położone ok. 140 km na południowy wschód od Poznania.

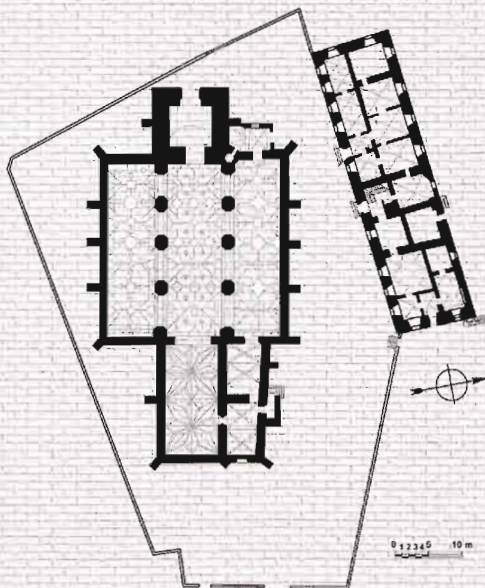
ul. Kanonicka

A county town upon the Proсна River, located about 140 km south-east of Poznań.

Kanonicka Street

129

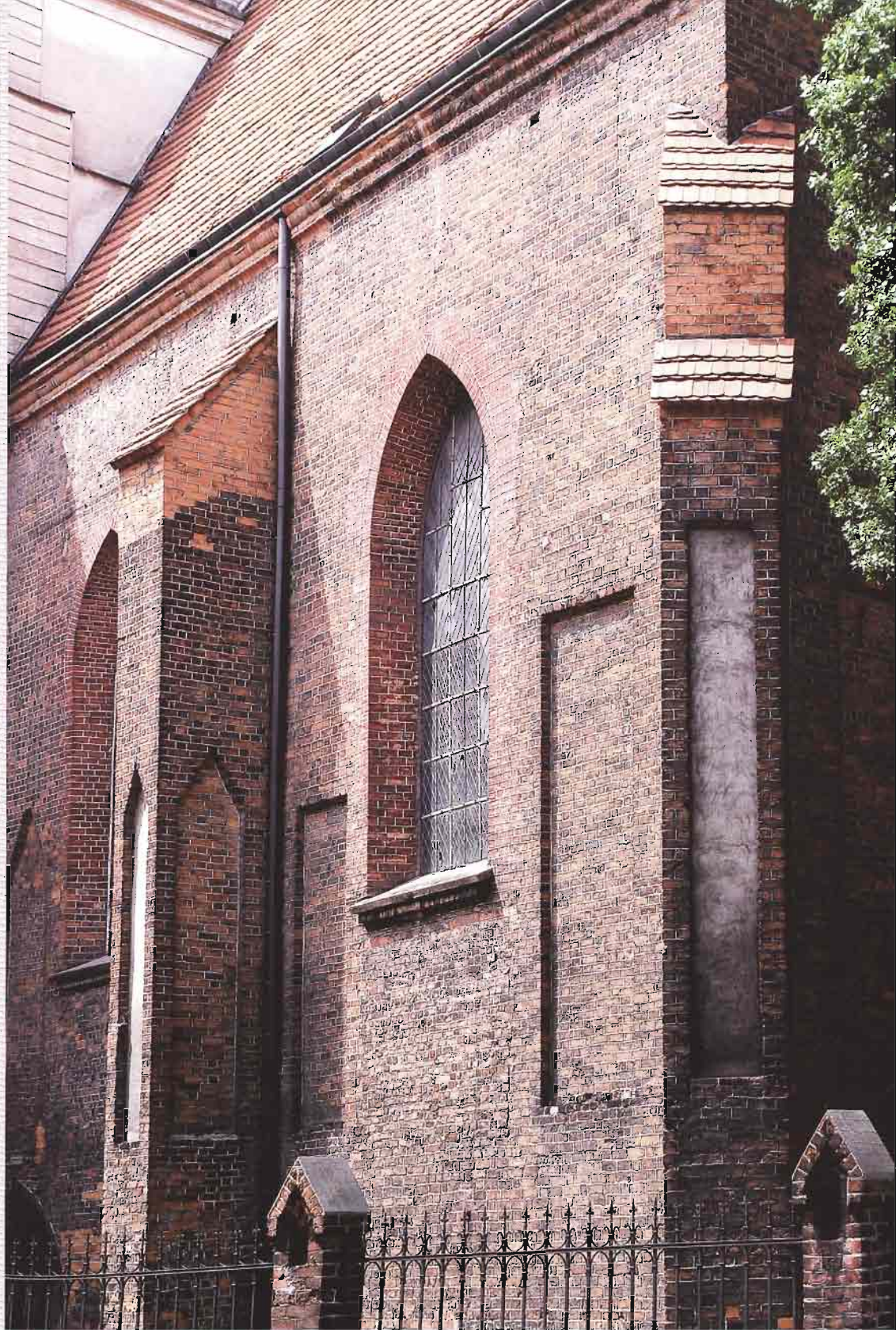

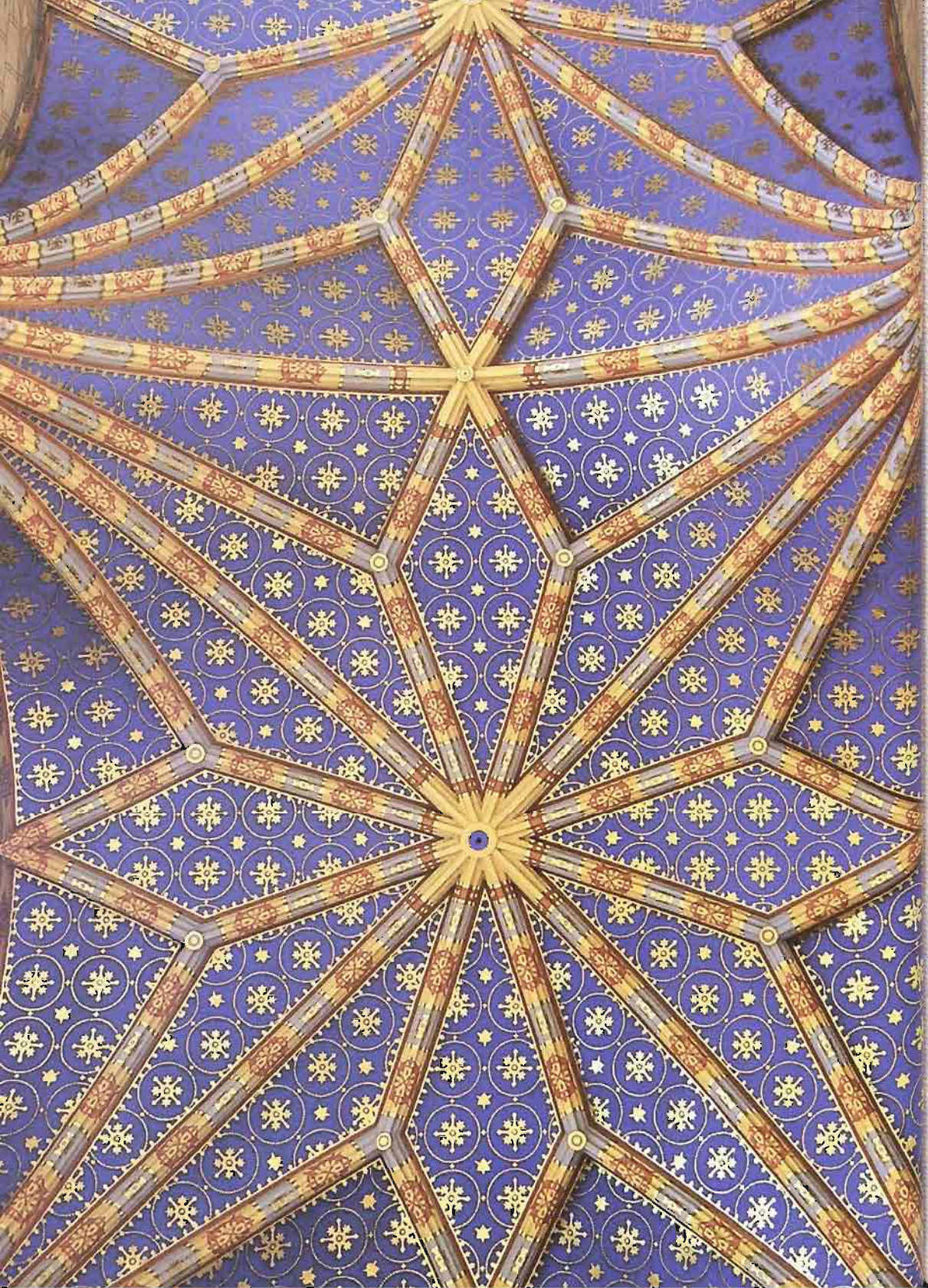
Katedra pw. św. Mikołaja

St. Nicholas' Cathedral

Kościół wybudowano po 1253 r. z fundacji księcia kaliskiego Bolesława Pobożnego., w następnym stuleciu rozbudowano korpus nawowy. W 1358 r. Kazimierz Wielki osadził przy świątyni kanoników regularnych, którzy w wybudowanym obok klasztorze mieszkali do 1810 r. W 1441 r. kościół został wyniesiony do godności kolegiaty zakonnej. Zniszczona pożarami w 1560 i 1609 r. świątynia została przebudowana w 1612 r. przez Albina Fontanę. Jest budowlą trójnawową, halową, choć od zewnątrz ma bryłę bazyliki. Neogotycką wieżę – w miejscu zniszczonej pożarem w 1706 r. – wybudowano w 1876 r. wg projektu Franciszka Tournella. Po utworzeniu diecezji kaliskiej w 1992 r. kościół stał się katedrą. Prezbiterium przykrywa sklepienie

gwiazdziste z XVI w., nawy – późnorenesansowe sklepienia kolebkowe z lunetami z 1612 r., pokryte dekoracją stiukową w tzw. typie lubelsko-kaliskim. Wyposażenie barokowe i rokokowe z XVII-XVIII w. W monumentalnym ołtarzu głównym z 1662 r. znajdował się dawniej obraz Zdjęcie z krzyża z ok. 1620 r., pochodzący z pracowni Rubensa, który spłonął prawdopodobnie w 1973 r. Wiele okoliczności tego zdarzenia do dziś nie zostało wyjaśnionych. Płótno holenderskiego mistrza zastąpiono współczesną kopią. Po północnej stronie prezbiterium znajduje się – przebudowana w 1876 r. w miejscu zakrystii i kapitułarza klasztornej – kaplica Matki Boskiej Pocieszenia. Polichromię i witraże w kaplicy wykonano w 1919 r. wg projektu Włodzimierza Tetmajera.

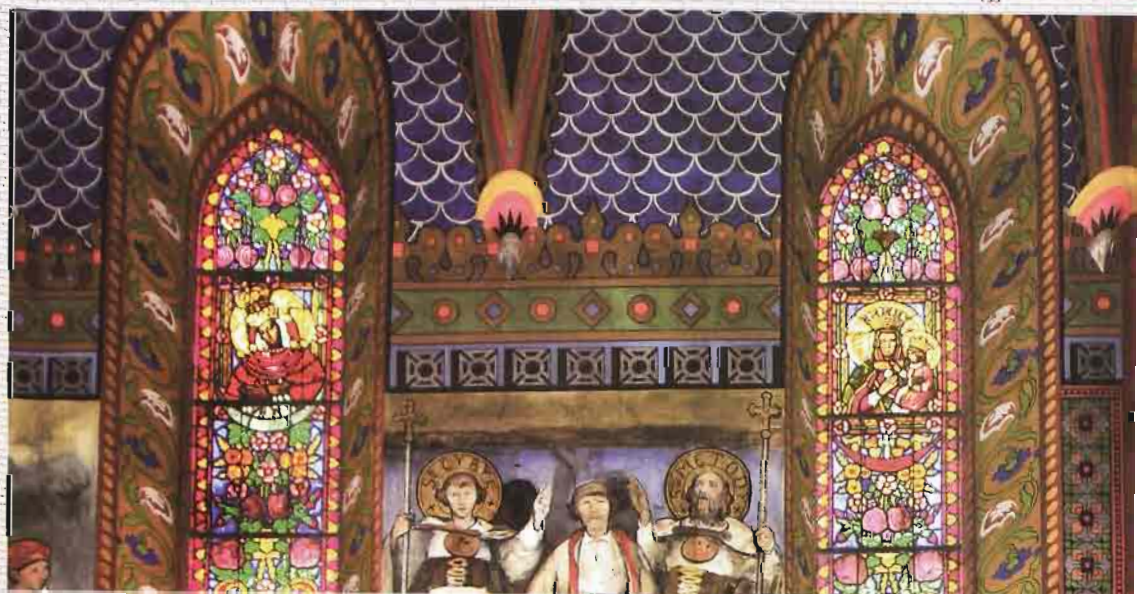

The church was built after 1253 by Boleslaus the Pious, the Duke of Kalisz. The nave was built in the next century. In 1358 King Casimir the Great settled Canons Regular next to the church. They lived in the nearby monastery until 1810. In 1441 the church was elevated to the rank of monastic collegiate church. Destroyed by fire in 1560 and 1609, the church was rebuilt in 1612 by Albin Fontana. It is a three-nave hall structure, although on the outside it looks like a basilica. The neo-Gothic tower, in place of the one destroyed by fire in 1706, was built in 1876 to the design of Francis Tournell. When the diocese of Kalisz was established in 1992, the church became a cathedral. The presbytery is covered with a star vault from the 16th c., the naves are covered with late Renaissance cradle vaults with lunettes from 1612, ornamented with stuccos of the Lublin-Kalisz type. Baroque and rococo furnishings from the 17th and 18th c. The monumental main altar from 1662 formerly featured the painting Descent from the Cross from around 1620, probably the work of Peter Paul Rubens, which was consumed by fire in 1973. It is not known what caused the fire. The painting of the Dutch master was replaced with a modern replica. On the northern side of the presbytery there is the chapel of the Mother of God of Consolation from 1876 when it took the place of the former sacristy and chapter house. The polychrome and stained glass windows were made in 1919 to the design of Włodzimierz Tetmajer.

132

133

Kalisz

ul. św. Stanisława

Św. Stanisława Street

134

135

Kościół pw. św. Stanisława Biskupa St. Stanislaus the Bishop's Church

Kościół został wybudowany przez franciszkanów w 2. połowie XIII w. Około połowy XIV w. przekształcono trójnawowy, bazylikowy korpus nawowy świątyni na halowy. Pożary w latach 1537 i 1559 zniszczyły kościół; odbudowano go dopiero w latach 1599-1632. W prezbiterium zachowało się trzynastowieczne sklepienie krzyżowo-żebrowe. Reliktami średniowiecznej architektury są też ostrołukowe okna i profilowany ostrołukowy otwór tarczy oraz sedilia w bliźniaczych, ostrołukowych wnękach, w południowej ścianie prezbiterium. Nawy przykrywają sklepienia kolebkowe z lunetami z ok. 1630 r., ozdobione bogatą dekoracją stiukową w tzw. typie lubelsko-kaliskim. Na przedłużeniu północnej nawy bocznej znajduje się gotycka kaplica Męki Pańskiej, a przy niej dawna dzwonnica z 1640 r. z kaplicą bł. Jolenty w przyziemiu. Wyposażenie kościoła stanowi m.in. dziewięć barokowych i rokokowych ołtarzy z 2. połowy XVIII w. oraz ambona w kształcie łodzi z 1862 r.

The church was built by Franciscans in the second half of the 13th c. Around the mid 14th c. the three-nave basilica church was turned into a hall structure. Fires in 1537 and 1559 destroyed the church; it was rebuilt between 1599-1632. The presbytery is covered with a 13th c. cross-ribbed vault. Pointed arch windows and a profiled rainbow arch and the sedilia in twin arched recesses in the southern wall of the presbytery are remnants of medieval architecture. The naves are covered with cradle vaults with lunettes from around 1630, ornamented with stuccoes of the Lublin-Kalisz type. At the elongation of the northern aisle there is a Gothic chapel of the Passion, and next to it the former belfry from 1640 with the chapel of the blessed Jolenta on the ground-floor. The furnishings include nine Baroque and rococo altars from the second half of the 18th c. and a boat-shaped pulpit from 1862.

Klasztor kaliski jest najstarszym konwiktem franciszkańskim w Wielkopolsce. Powstał w 1257 r. z fundacji księcia Bolesława Pobożnego i jego żony bł. Jolenty. W 1798 r., po II rozbiórce Polski, Prusacy usunęli zakonników z ich starego domu, przenosząc do klasztoru Kanoników Regularnych. Klasztor zamieniono wówczas na więzienie i znacznie przebudowano. Część budynku odzyskali franciszkanie w okresie Księstwa Warszawskiego; więzienie zlikwidowano jednak dopiero w 1858 r. W 1864 r. władze carskie umieściły w budynku klasztornym zakonników z likwidowanych konwentów franciszkańskich. Ostatni z nich zmarł w 1902 r. Franciszkanie do swego prastarego domu powrócili w 1918 r. i po raz wtóry w 1945 r.

The Kalisz monastery is the oldest Franciscan school in Wielkopolska. It was established in 1257 by Duke Boleslaus the Pious and his wife, the blessed Jolenta. In 1798, following the second partition of Poland, Prussians removed the monks from their old house and moved them to the monastery of Canons Regular. The monastery was then rebuilt and turned into prison. Franciscans regained part of the building during the Warsaw Duchy period; the prison was removed as late as 1858. In 1864 tsarist authorities settled here monks from the Franciscan monasteries, which were dissolved at the time. The last monk died in 1902. Franciscans returned to their old house in 1918 and again in 1945.

136

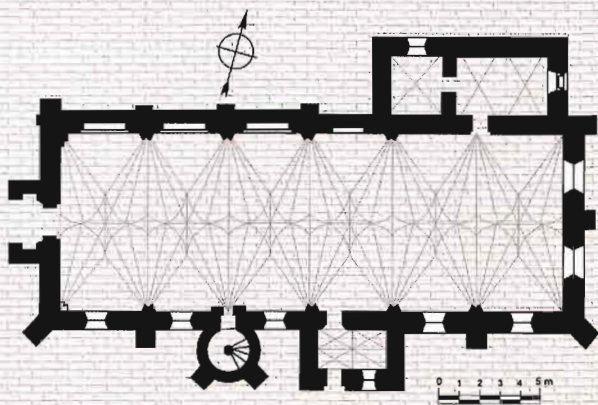
137

Kamionna

Wieś w powiecie międzychodzkiem, położona 6 km na południowy wschód od Międzychodu, przy drodze z Poznania do Gorzowa Wielkopolskiego.

A village in the region of Międzychód, located 6 km south-east of Międzychód, by the road from Poznań do Gorzów Wielkopolski.

138

Kościół pw. Narodzenia Najświętszej Marii Panny Church of the Birth of the Virgin Mary

Swiątynię wybudowano w 1499 r. z fundacji Mikołaja Kamieńskiego, opata klasztoru cystersów z niedalekiego Bledzewa. Jest budynkiem salowym,

wzniesionym na rzucie prostokątą.

Do jego północnej ściany przylegają zakrystia i skarbczyk, do ściany południowej – kruchta i wieża zwieńczona ceglany hełmem ostrosłupowym. Wnętrze kościoła, a także nie-

wielką kruchtę, przykrywają sklepienia gwiaździste. Dwuosienna elewacja wschodnia, wsparta trzema przyporami, ozdobiona jest bogato dekorowanym uskokowym szczytem. Wyposażenie przeważnie barokowe i rokokowe

z XVII-XVIII w. Starszym zabytkiem są późnogotyckie stalle z początku XVI w., z uzupełnionymi później pulpitymi i baldachimami. Świątynię otacza późnogotycki mur ceglany.

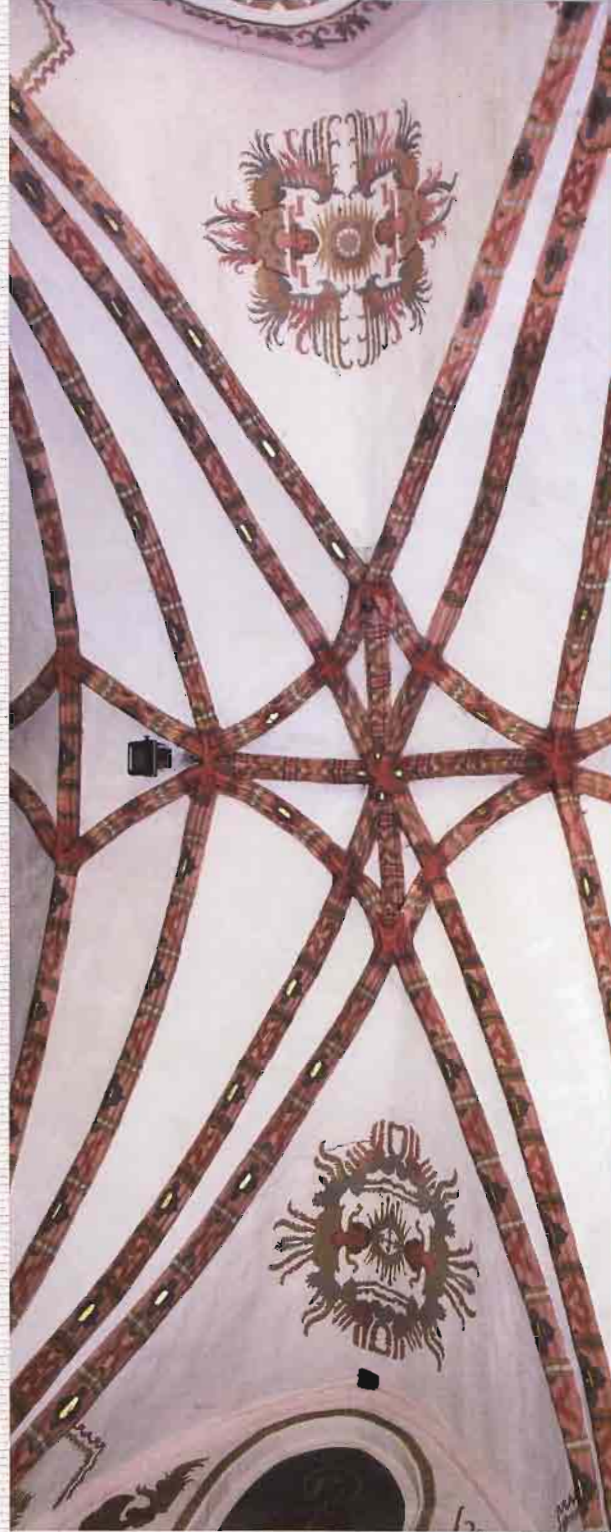
139

The church was built in 1499 by Mikołaj Kamieski, the abbot of the Cistercian monastery in nearby Bledzewo. The church is a hall structure, built on a plan of a rectangle. A sacristy and a small strongroom adjoin its northern wall, the vestibule and tower covered with a brick pyramid-shaped cupola adjoin its southern wall. The interior and the small vestibule are covered with star vaults. A two-window eastern elevation, supported on three buttresses, is ornamented with an offset gable. The furnishings are mainly Baroque and rococo in style and date back to the 17th and 18th c. Late Gothic stalls were made at the beginning of the 16th c. The reading desks and canopies were added later. The church is surrounded by a late Gothic brick wall.

Kazimierz Biskupi

Wieś gminna w powiecie konińskim, położona 10 km na północny zachód od Konina, przy drodze do Kleczewa.

A village in the region of Konin, located 10 km north-west of Konin, by the road to Kleczewo.

144

145

Kościół pw. św. Marcina St. Martin's Church

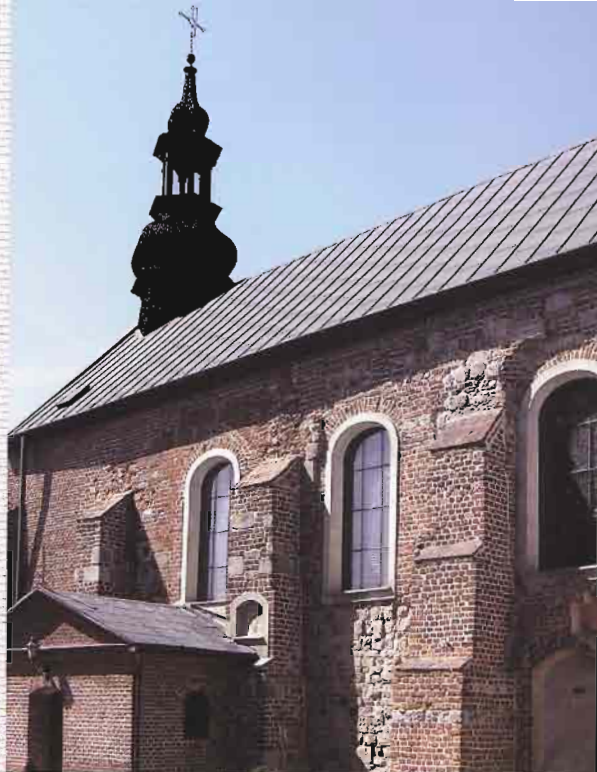
Stojący tu pierwotnie niewielki kościół romański, wzniesiony zapewne na początku XII w., ok. 1512 r. został gruntownie przebudowany dzięki biskupowi poznańskiemu Janowi Lubrańskiemu. Podczas budowy późnogotyckiej świątyni wykorzystano romańskie mury absydy, prezbiterium i częściowo nawy, wykonane z ciosów piaskowca. Podczas odbudowy zniszczonej przez Szwedów w połowie XVII w. budowli, jej wnętrzu nadano charakter barokowy. W 1859 r. świątynię powiększono, dostawiając m.in. nową fasadę. Kościół jest budowlą jednonawową z prezbiterium zamkniętym absydą, przy którym od strony północnej znajdują się zakrystia i skarbczyk. Wnętrza przykrywa strop, z malowidłami przedstawiającymi sceny z życia Pięciu Braci Męczenników. W barokowym ołtarzu głównym z I. połowy XVIII w., za zasuwą, znajduje się słynący łaskami obraz Matki Boskiej z Dzieciątkiem z I. połowy XVII w., w sukience srebrnej z 1766 r. Starszym zabytkiem jest kropielnica kamienna z XVI w.

146

A small Romanesque church, which was probably built at the beginning of the 12th c., was completely rebuilt in 1512 by Jan Lubrański, the bishop of Poznań. The Romanesque walls of the apse, presbytery and partly of the nave, made of blocks of sandstone, were used during the construction of the late Gothic church. During the reconstruction of the church after its destruction by the Swedes in the mid 17th c., the interior was remodelled in the Baroque style. In 1859 the church was enlarged – a new façade was added. Today the church is a single-nave structure, with a presbytery closed with an apse, by which, on the northern side, there is a sacristy and a small strongroom. The interior is covered with a ceiling featuring paintings depicting scenes from the life of Five Martyr Brothers. The Baroque main altar from the first half of the 18th c., behind the cover, features the icon of the Mother of God with Child from the first half of the 17th c., in a silver dress from 1766. The icon is famous for its graces. The stone stoup dates back to the 16th c.

147

148

149

150

151

Kościół pw. św. Jana Chrzciciela i Pięciu Braci Męczenników

Church of St. John the Baptist and Five Martyr Brothers

Wybudowany został około 1518 r. z inicjatywy biskupa poznańskiego Jana Lubrańskiego dla sprowadzonych do Kazimierza Biskupiego w 1514 r. bernardynów. Zniszczony w czasie wojny szwedzkiej kościół został odbudowany w 2. połowie XVII w. Charakterystyczne krużganki Drogi Krzyżowej i szachulcową wieżę bramną, przez którą prowadzi wejście do kościoła i klasztoru, wzniesiono w latach 1760-61. Świątynia jest budowlą jednonawową, z nieco węższym, zamkniętym trójbocznie prezbiterium. Nawę i prezbiterium przykrywają sklepienia gwiaździste. Podczas renowacji w latach 1970-73 nadano świątyni nowoczesny wystrój. Z dawne-

The church was built around 1518 at the initiative of Jan Lubrański, the bishop of Poznań, for Bernardine monks brought to Kazimierz Biskupi in 1514. Destroyed during the Swedish wars, the church was rebuilt in the second half of the 17th c. The characteristic galleries of the Way of the Cross and

a half-timbered gate tower, which leads to the church and the monastery, were built between 1760-61. The church is a single-nave structure, with a slightly narrower presbytery, closed on three sides. The nave and the presbytery are covered with star vaults. During the renovation between 1970-73 the church interior was given a modern look. What remained of the old furnishings are

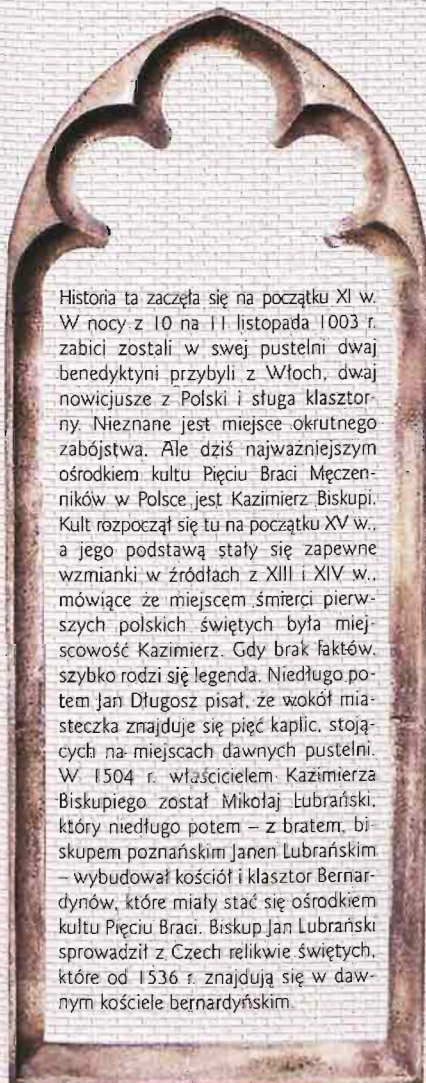
152

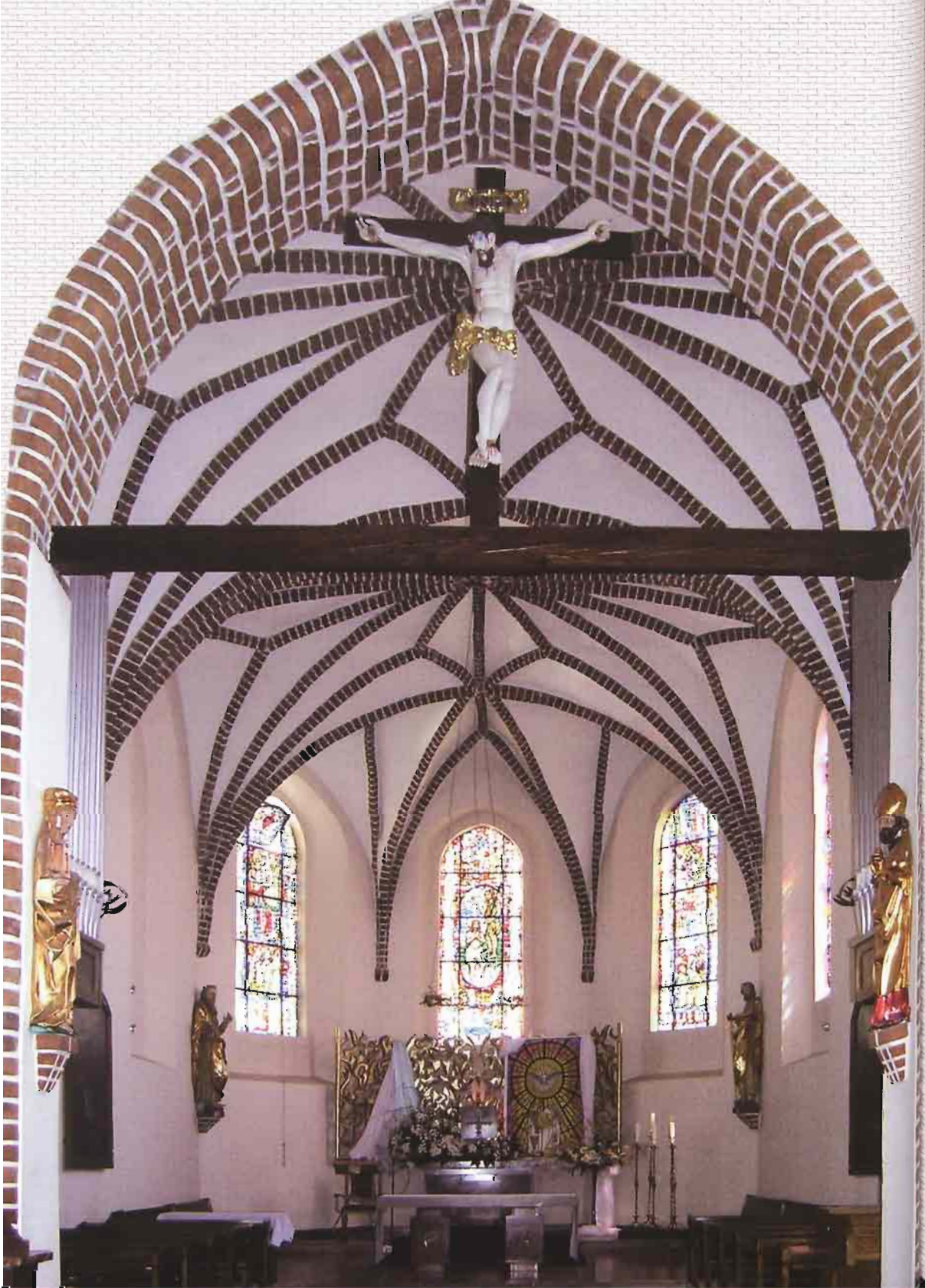

go wyposażenia zachowały się m.in. późnorenesansowy nagrobek zmarłego w 1605 r. Stanisława Russockiego oraz późnogotyckie rzeźby św. Jadwigi i Mikołaja z połowy XVI w. Na ścianie południowej znajduje się skrzynkowy relikwiarz św. Pięciu Braci Męczenników.

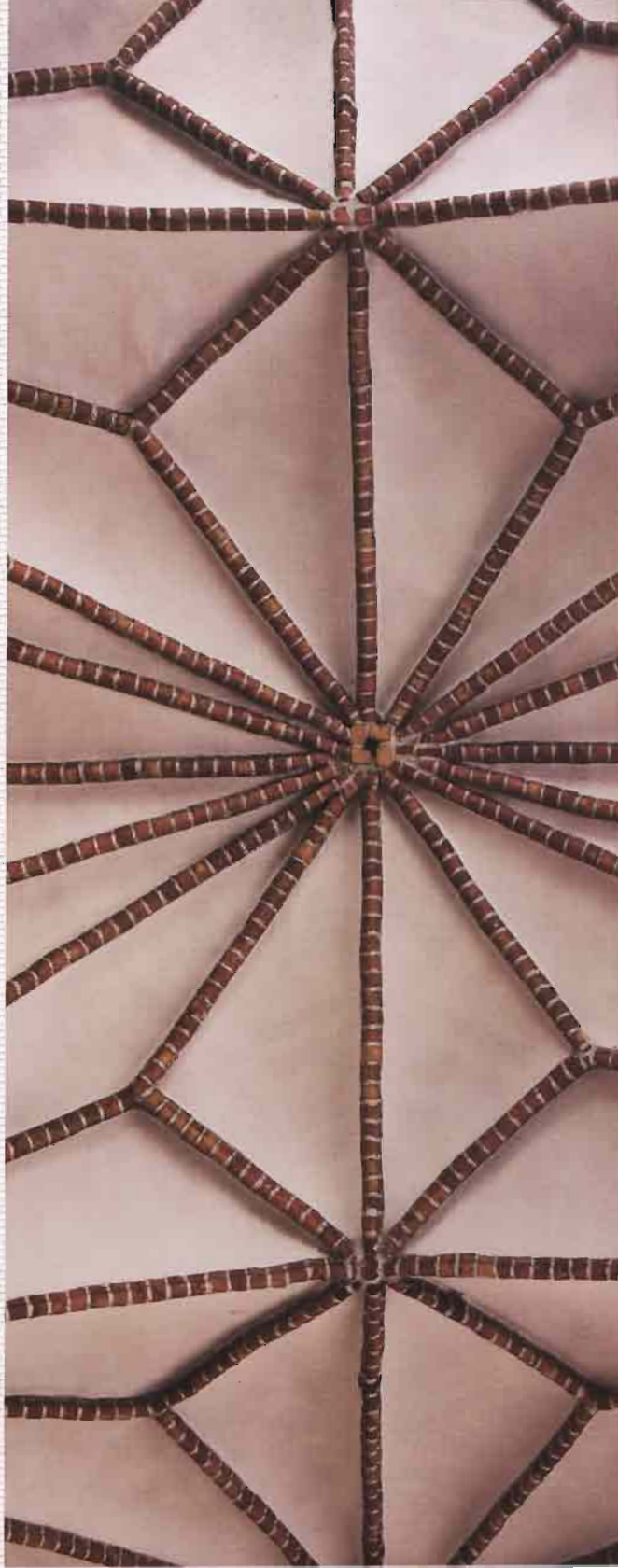
the late Renaissance tombstone of Stanisław Russocki (d. 1605) and the late Gothic sculptures of St. Hedwig and Nicholas from the mid-16th c. The southern wall features a box reliquary of St. Five Martyr Brothers.

153

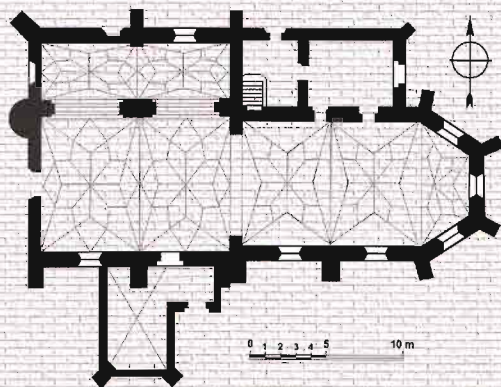
This story started at the beginning of the 11th c. On the night of 10 November 1003 two Benedictine monks, who came from Italy, two novices from Poland and a monastic servant were killed in their hermitage. The exact place of this cruel murder is not known. However, it is Kazimierz Biskupi, which is the most important cult centre of Five Martyr Brothers in Poland. The cult started at the beginning of the 15th c., probably when rumour spread in the 13th and 14th c. that the first Polish saints were killed in a town by the name of Kazimierz. When there are no facts, legend is born. Soon afterwards Jan Długosz wrote that there were five chapels around the town, erected in the place of the former hermitages. In 1504 Kazimierz Biskupi was bought by Mikołaj Lubrański, who soon afterwards, together with his brother, Jan Lubrański, the bishop of Poznań, built a church and a monastery for Bernardine monks, which became the centre of the cult of Five Martyr Brothers. In 1536 bishop Jan Lubrański brought the relics of the saints to the church from Bohemia.

Kaźmierz

Wieś gminna w powiecie szamotulskim, położona 11 km na południe od Szamotuł, przy drodze do Buku.

A village in the region of Szamotuły, located 11 km south of Szamotuły, by the road to Buk.

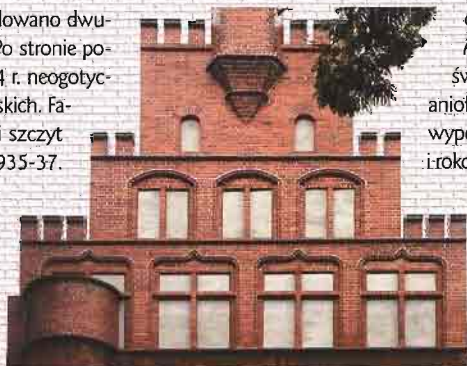

157

Kościół pw. Narodzenia Najświętszej Marii Panny Church of the Birth of Virgin Mary

Swiątynię wzniesiono w 1494 r. z fundacji Jana Świdwy-Szamotulskiego. Jest budowlą jednonawową, z nieco węższym i niższym prezbiterium, do którego od północy przylegała zakrystia z przedsionkiem. W 1515 r. do północnej ściany nawy dobudowano dwuprzęsłową kaplicę św. Anny. Po stronie południowej wzniesiono w 1934 r. neogotycką kaplicę grobową Skrzydlewskich. Fasadę kościoła wieńczy gotycki szczyt zrekonstruowany w latach 1935-37. W prezbiterium, nawie i kaplicy św. Anny zachowały się sklepienia gwiazdiste, ozdobione polichromią Teodora Szukały z 1967 r. W prezbiterium odsłonięto w 1962 r.

fragment szesnastowiecznej polichromii renesansowej ze postacią biskupa. W późnorenesansowym ołtarzu głównym z początku XVII w. znajduje się późnogotycka rzeźba Matki Boskiej z Dzieciątkiem na półkieszcycu wykonana po 1510 r.; w predelli ołtarza – późnogotycki obraz św. Anny Samotrzeć w otoczeniu świętych niewiast i muzykujących aniołów z I. ćwierci XVI w. Pozostałe wyposażenie przeważnie barokowe i rokokowe z XVIII w. W prezbiterium wczesnobarokowe epitafium Jana i Agnieszki Niegolewskich, wystawione w 1631 r., z płaskorzeźbionymi postaciami zmarłych klęczącymi pod krucyfiksem.

158

160

161

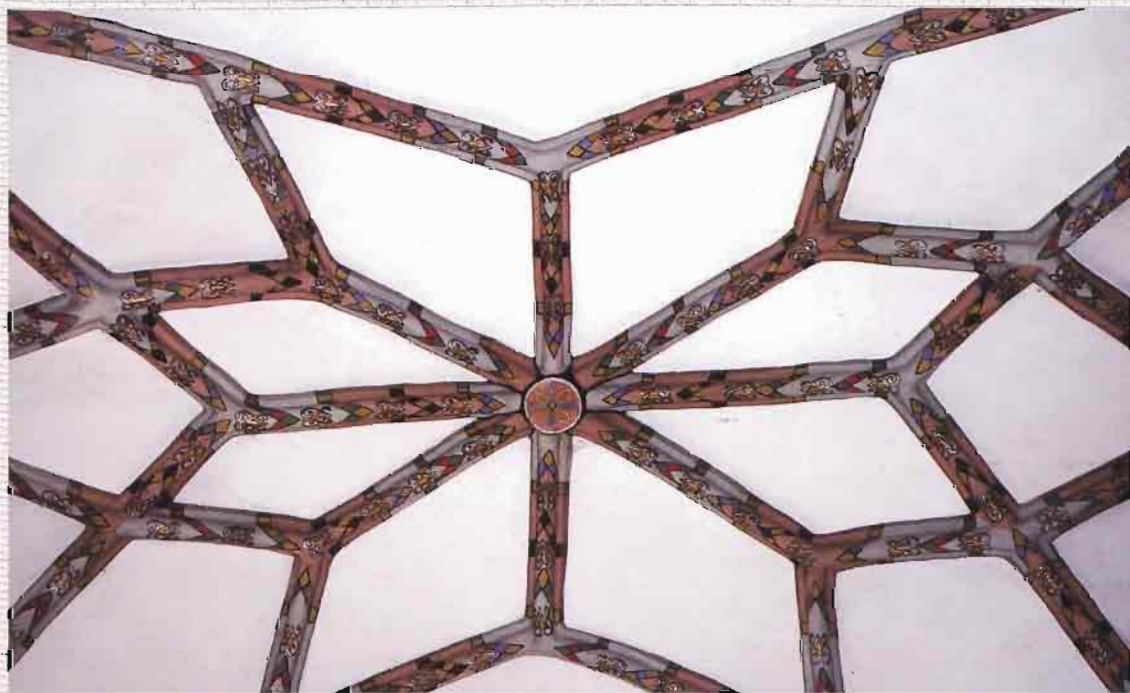

162

The church was built in 1494 by Jan Świdwa-Szamotulski. It is a single nave structure, with a slightly narrower and lower presbytery and an adjoining sacristy with a vestibule on the northern side.

In 1515 a two-span St. Ann's chapel was added to the northern wall. A neo-Gothic tomb chapel of the Skrzydlewski family was built in 1934 on the southern side. The church façade is covered with a Gothic roof reconstructed between 1935-37. The presbytery, nave and St. Ann's chapel are covered with star vaults, decorated with Teodor Szukała's polychromes from 1967. In 1962 a fragment of 16th c. Renaissance polychrome with the figure of a bishop was uncovered in the presbytery. The late Renaissance main altar from the beginning of the 17th c. features a late Gothic sculpture of the Mother of God with Child on a crescent, made after 1510. In the altar's predella there is a late Gothic image of Virgin and Child with St. Ann surrounded by holy women and angels playing various instruments from the first quarter of the 16th c. The other furnishings, mainly Baroque and rococo in style, date back to the 18th c. The presbytery features an early Baroque epitaph of Jan and Agnieszka Niegolewski made in 1631, with low relief figures of the departed, kneeling before a crucifix.

163

Kleczew

Miasto w powiecie konińskim, położone 17 km na północny zachód od Konina, przy drodze ze Stupcy do Ślesina.

ul. Kościelna

A town in the region of Konin, located 17 km north-west of Konin, by the road from Stupca to Ślesin.
Kościelna Street

164

165

Kościół pw. św. Andrzeja Apostoła

Church of St. Andrew the Apostle

Prezbiterium powstało w 2. połowie XIV w., korpus nawowy dopiero na początku XVI w. Kruchtę przy fasadzie dobudowano w latach 1866-72. Nad nią zachował się gotycki szczyt dekorowany blendami i sterczynami. Kościół jest trójnawową budowlą halową, z prezbiterium zamkniętym wielobocznie. Jego prezbiterium przykryte jest sklepieniem gwiaździstym, a nawa główna – sklepieniem żaglastym z nałożoną siatką żeber. Klasycystyczny ołtarz główny z ok. 1780 r., dwa barokowe ołtarze boczne z XVIII w.

The presbytery was built in the second half of the 14th c., the nave was built at the beginning of the 16th c. The vestibule by the façade was added between 1866-72. Above the vestibule – a Gothic gable decorated with blind windows and pinnacles. The church is a three-nave half structure, with a polygonally closed presbytery. The presbytery is covered with a star vault, the main nave – with a sail vault with a web of ribs. In the church – a classicistic main altar from around 1780 and two Baroque side chapels from the 18th c.

166

Kłecko

Miasto w powiecie gnieźnieńskim, położone 16 km na północny zachód od Gniezna, przy drodze do Wągrowca.

pl. Powstańców Wielkopolskich

A town in the region of Gniezno, located 16 km north-west of Gniezno: by the road to Wągrowiec.

Powstańców Wielkopolskich Square

168

169

Kościół pw. św. Jadwigi

St. Hedwig's Church

Swiątynia powstała w I. połowie XVI w. (po 1510 r.). Jest budowlą jednonawową, z częścią prezbiterialną zamkniętą wielobocznie. Przy jej południowej ścianie znajduje się gotycka zakrystia oraz dobudowane w 1930 r. kaplica i wieża. Wnętrze kościoła przykrywa strop. Renesansowy ołtarz główny w formie tryptyku wykonany został w 1596 r. przez Mateusza Kossiora. Zachowały się cztery malowane przez Kossiora obrazy na skrzydłach tryptyku i wykonane przez niego rzeźby św. Piotra i Pawła; w polu środkowym znajduje się współczesny obraz św. Jadwigi, w zwieńczeniu zaś – obraz św. Jerzego z XIX w.

The church was built in the first half of the 16th c. (after 1510). It is a single-nave structure, with part of the presbytery closed polygonally. There is a Gothic sacristy and a chapel and tower (added in 1930) by its southern wall. The interior of the church is covered with a ceiling. The Renaissance main altar in the form of a triptych was made by Mateusz Kossior in 1596. Four paintings on the wings of the triptych and the sculptures of St. Peter and St. Paul made by Kossior have been preserved to the present times. In the central part of the triptych there is a painting of St. Hedwig. The finial features the painting of St. George from the 19th c.

Kobylin

Miasto w powiecie krotoszyńskim, położone 16 km na zachód od Krotoszyń, przy drodze do Rawicza.
ul. Kościelna

A town in the region of Krotoszyn, located 16 km west of Krotoszyn, by the road to Rawicz.
Kościelna Street

171

172

Kościół pw. św. Stanisława Biskupa St. Stanislaus the Bishop's Church

Swiątynię farną wybudowano ok. 1512 r. z fundacji Mikołaja z Kobyliny. W 1707 r. została ona częściowo spalona, a w 1757 r. uderzenie pioruna spowodowało zniszczenie wieży i sklepień w nawie. Odbudowa trwała do 1782 r. Kościół jest budowlą jednonawową, z nieco węższym i niższym prezbiterium zamkniętym wielobocznie. Przy fasadzie znajduje się wieża z końca XVI lub początku XVII w., a przy ścianie północnej barokowa, ośmioboczna kaplica Matki Boskiej Różańcowej z 1701 r. Wnę-

trze nawy i prezbiterium przykrywają stropy, w kaplicy znajduje się kopuła. Cenne wyposażenie. Ołtarzem głównym jest tryptyk gotycko-renesansowy, wykonany w warsztacie wielkopolskim ok. 1518 r., z malowanymi na desce scenami z życia św. Stanisława. W zwieńczeniu ołtarza, obok barokowej rzeźby Matki Boskiej z Dzieciątkiem z połowy XVIII w., ustawione są późnogotyckie figury świętych z ok. 1518 r. Ponadto w kościele znajduje się pięć barokowych ołtarzy z XVII-XVIII w. i wczesnorennesansowa chrzcielnica kamienna z ok. 1518 r.

173

174

The parish church was built around 1512 by Mikolaj of Kobylin. In 1707 it was partly burnt and in 1757 a lightning destroyed the tower and the vaults over the nave. Reconstruction lasted until 1782. The church is a single nave structure, with a slightly narrower and lower presbytery, closed polygonally. By the façade there is a tower from the end of the 16th c. or the beginning of the 17th c. By the northern wall – a Baroque, octagonal chapel of the Mother of God of Rosary from 1701. The nave and the presbytery are covered with ceil-

ings; there is a dome in the chapel. The furnishings are very interesting. The main altar – a Gothic-Renaissance triptych, made in Wielkopolska around 1518, with scenes from the life of St. Stanislaus painted on a board. Atop the altar, around the Baroque sculpture of the Mother of God with Child from the mid 18th c., there are late-Gothic figures of saints from around 1518. The church also features five Baroque altars from the 17th and 18th c. and an early Renaissance stone baptismal font from around 1518.

175

176

Kobylin

pl. Andrzeja Głabera

Andrzeja Głabera Square

177

Kościół pm. Matki Boskiej przy Złóbkcu

Church of the Mother of God by the Manger

Wybudowany dla bernardynów, sprowadzonych do Kobyliny w 1456 r. W 2. połowie XV w. wzniesiono prezbiterium, na początku następnego stulecia przykrytą stropem nawę. W końcu XVI w. kościół rozbudowano, m.in. podwyższono i przesklepiono prezbiterium. W połowie XVII w. obiekty klasztorne zostały zniszczone przez Szwedów, a w 1707 r. – spalone przez Rosjan. Odbudowę świątyni zakończono około 1720 r.; fasada oraz wnętrze nawy uzyskały wówczas formy barokowe. W 1831 r. władze pruskie zamknęły klasztor; franciszkanie wrócili doń w 1929 r. Kościół jest budowlą jednonawową, jego gotyckie prezbiterium jest od zewnątrz nieotynkowane. Barokowe i rokokowe wyposażenie wnętrza powstało głównie w XVIII w. W przedsionku znajdują się fragmenty późnorenesansowego nagrobka Jana Konarskiego, kasztelana kaliskiego, wykonanego w 4. ćwierci XVI w. z czerwonego marmuru.

Built for Bernardine monks, who were brought to Kobylin in 1456. The presbytery was built in the second half of the 15th c., and the nave, covered with a roof, was built in the 16th c. At the end of the 16th c. the church was expanded – the presbytery was raised and covered with a vault. In the mid-17th c. the monastic buildings were destroyed by the Swedes, and in 1707 they were burnt by the Russians. Reconstruction of the church was completed around 1720, when the façade and the interior of the nave were given Baroque forms. In 1831 Prussian authorities closed the monastery; Franciscans returned to it in 1929. The church is a single nave structure. Its Gothic presbytery is not plastered on the outside. The Baroque and rococo furnishings date back to the 18th c. In the vestibule – fragments of late Renaissance tombstone of Jan Konarski, the castellan of Kalisz, made of red marble in the fourth quarter of the 16th c.

W podziemiach świątyni został pochowany Samuel ze Skrzypny Twardowski (około 1600-1661), poeta i historyk, jednym z najwybitniejszych twórców polskiego baroku. Jego utwory opisywały ważne dla Rzeczypospolitej wydarzenia (m.in. walki z Kozakami i Turkami, w których sam uczestniczył), pisał też poematy panegiryczne, sielanki i satyry. W 2002 r. umieszczono w kościele jego nowe epitafium.

The basement of the church is the burial place of Samuel Twardowski of Skrzypna (a. 1600-1661), a poet and historian, one of the most eminent writers of Polish Baroque. He wrote about events that were important for the Polish Republic (e.g. fights against the Cossacks and Turks, in which he himself took part). Author of panegyrics, idylls and satires. In 2002 his new epitaph was placed in the church.

178

179

Koło

Miasto powiatowe położone nad Wartą, ok. 120 km na wschód od Poznania, przy drodze do Warszawy.
ul. Kościelna

A county town located upon the Warta River, some 120 km east of Poznań, by the road to Warsaw.
Kościelna Street

180

181

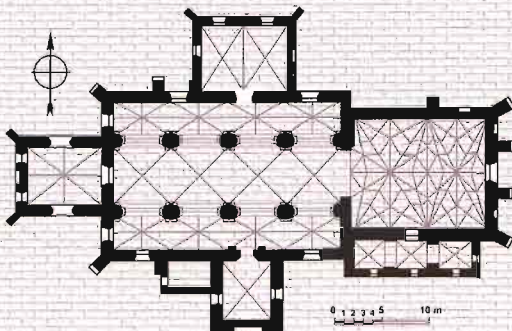
Kościół pw. Wzwyższenia Krzyża Świętego Elevation of the Holy Cross Church

Swiątynia farna powstała na przełomie XIV i XV w. Jest trójnawową budowlą halową, z niższym lecz szerszym od nawy głównej prezbiterium, do którego od południa przylega zakrystia. Przy nawie

południowej znajduje się kaplica Nieustającej Pomocy z początku XVI w. Około 1863 r. dobudowano do nawy północnej neogotycką kaplicę Matki Boskiej Częstochowskiej, a do zachodniej ściany korpusu nawowego utrzymaną w takim samym

stylu kruchtę. Wtedy też zastąpiono stropy przykrywające nawy sklepieniami krzyżowo-żebrowymi. W prezbiterium zachowało się gotyckie sklepienie gwiaździste. Neogotyckie wyposażenie wnętrza z 2. połowy XIX w. Starszymi zabytkami

są: późnogotycka kamienna płyta nagrobna starosty kolskiego Jana z Garbowa, zmarłego w 1454 r. syna słynnego Zawiszy Czarnego, oraz późnorenesansowe sakramentarium wykonane z piaskowca ok. połowy XVI w.

A parish church, built at the turn of the 14th c. It is a three-nave hall structure with a lower presbytery, wider than the main nave, with a sacristy adjoining it on the southern side. Next to the southern nave there is the chapel of the Incessant Help from the beginning of the 16th c. Around 1863 a neo-Gothic chapel of the Mother of God of Częstochowa was added to the northern nave, and a vestibule was added to the western wall of the nave. The ceilings covering the nave were then replaced for cross-ribbed vaults. The presbytery features a Gothic star vault. The neo-Gothic furnishings date back to the second half of the 19th c. Older monuments include a late Gothic stone tombstone of Jan of Garbowo (d. 1454), the son of the famous knight Zawisza the Black, and a Renaissance sacramentarium made of sandstone around the mid-16th c.

182

183

Komorniki

Wieś gminna w powiecie poznańskim, położona 10 km na południowy zachód od Poznania, przy drodze do Leszna.

A village in the region of Poznań, located 10 km south-west of Poznań, by the road to Leszno.

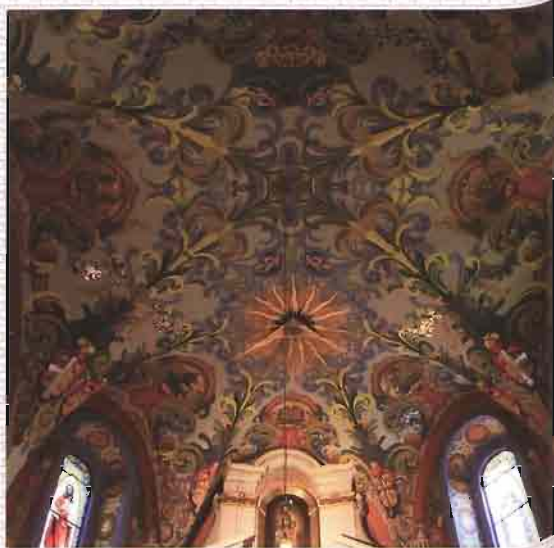

184

Kościół pw. św. Andrzeja St. Andrew's Church

Swiątynia powstała na przełomie XV i XVI w. W latach 1911-12 rozebrano nawę i przy starym gotyckim prezbiterium postawiono neobarokowy trójnawowy korpus. Krótkie, zamknięte trójbocznie prezbiterium przykrywa sklepienie krzyżowe, ozdobione polichromią Wiktora Gosienieckiego z ok. 1920 r. Późnobarokowy ołtarz główny z 1789 r., ołtarze boczne z I. ćwierci XX stulecia.

The church was built at the turn of the 15th c. Between 1911-12 the nave was pulled down and a neo-Baroque three-nave structure was built next to the old Gothic presbytery. A short presbytery, closed on three sides, is covered with a cross vault and decorated with polychrome by Wiktor Gosieniecki from around 1920. The late Baroque main altar dates back to 1789 and the side altars were made in the first quarter of the 20th c.

185

Konary

Wieś w powiecie rawickim, położona 5 km na wschód od Miejskiej Górki, przy drodze do Jutrosina.

A village in the region of Rawicz, located 5 km east of Miejska Górka, by the road to Jutrosin.

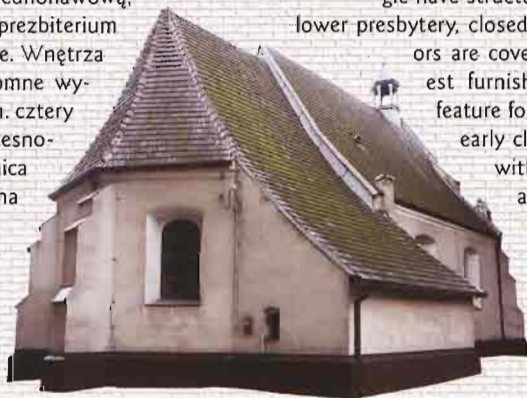
187

Kościół pw. św. Michała Archanioła

St. Michael Archangel's Church

Swiątynia powstała w 1512 r. staraniem biskupa krakowskiego Jana Konarskiego. W 1661 r. zniszczył ją pożar, gruntowną restaurację przeprowadzono w 1782 r. Jest budowlą jednonawową, z węższym i niższym prezbiterium zamkniętym wielobocznie. Wnętrza przykrywają stropy. Skromne wyposażenie z XVIII w., m.in. cztery barokowe ołtarze i wczesno-klasycystyczna chrzcielnica z czaszą podtrzymywana przez klęczącego anioła.

The church was built in 1512 by Jan Konarski, the bishop of Cracow. In 1661 it was destroyed by fire. The church was completely restored in 1782. It is a single nave structure, with a narrower and lower presbytery, closed polygonally. The interiors are covered with ceilings. Modest furnishings from the 18th c. feature four Baroque altars and an early classicistic baptismal font with a bowl supported by a kneeling angel.

188

Konarzewo

Wieś w powiecie poznańskim, położona 15 km na południowy zachód od Poznania.

A village in the region of Poznań, located 15 km south-west of Poznań.

190

191

Kościół pw. św. Marcina

St. Martin's Church

Salową świątynię wzniesiono w I. połowie XVI w. Około 1694 r. dobudowano do niej barokowe prezbiterium, a na początku XVIII w. wieżę. Gotycką część kościoła – dzisiejszą nawę – przykrywa sklepienie gwiaździste. Wewnątrz skromne barokowe wyposażenie, przeważnie z XVIII w.

This hall church was built in the first half of the 16th c. Around 1694 a Baroque presbytery was added. The tower was built at the beginning of the 18th c. The Gothic part of the church – the present day nave – is covered with a star vault. Modest, mainly Baroque furnishings, date back to the 18th c.

192

Konin

Miasto powiatowe położone nad Wartą, ok. 100 km na wschód od Poznania, przy drodze do Warszawy.
ul. 3 Maja

A county town located upon the Warta River, some 100 km east of Poznań, by the road to Warsaw.
3 Maja Street

195

196

Kościół pw. św. Bartłomieja St. Bartholomew's Church

Niewiele wiemy na temat najstarszych dzieł świątyni. Jej prezbiterium powstało w 2. połowie XIV w. lub dopiero w następnym stuleciu wraz z korpusem nawowym. Gotycką

kaplicę przy prezbiterium dostawiono w XV w., renesansową kaplicę ufundowaną przez Jana Zemełkę przy nawie południowej – w 1607 r. Kościół jest trójnawową budowlą bazylikową, z wydłużonym trójbocznie zamkniętym prezbiterium. W murze przylegającej do prezbiterium zakrystii znajdują się starannie obrobione ciosy z piaskowca oraz wykonane z tego samego materiału monolitycz-

ny krzyż, według tradycji przeniesiony tu z podkonińskiej wsi Rudzica. Wnętrza przykryte są gotyckimi sklepieniami: prezbiterium – siatkowym, nawy – gwiaździstym z żebrami przewodnimi, kaplica – krzyżowo-żebrowym. Kaplicę renesansową kryje ośmioboczna kopuła z latarnią.

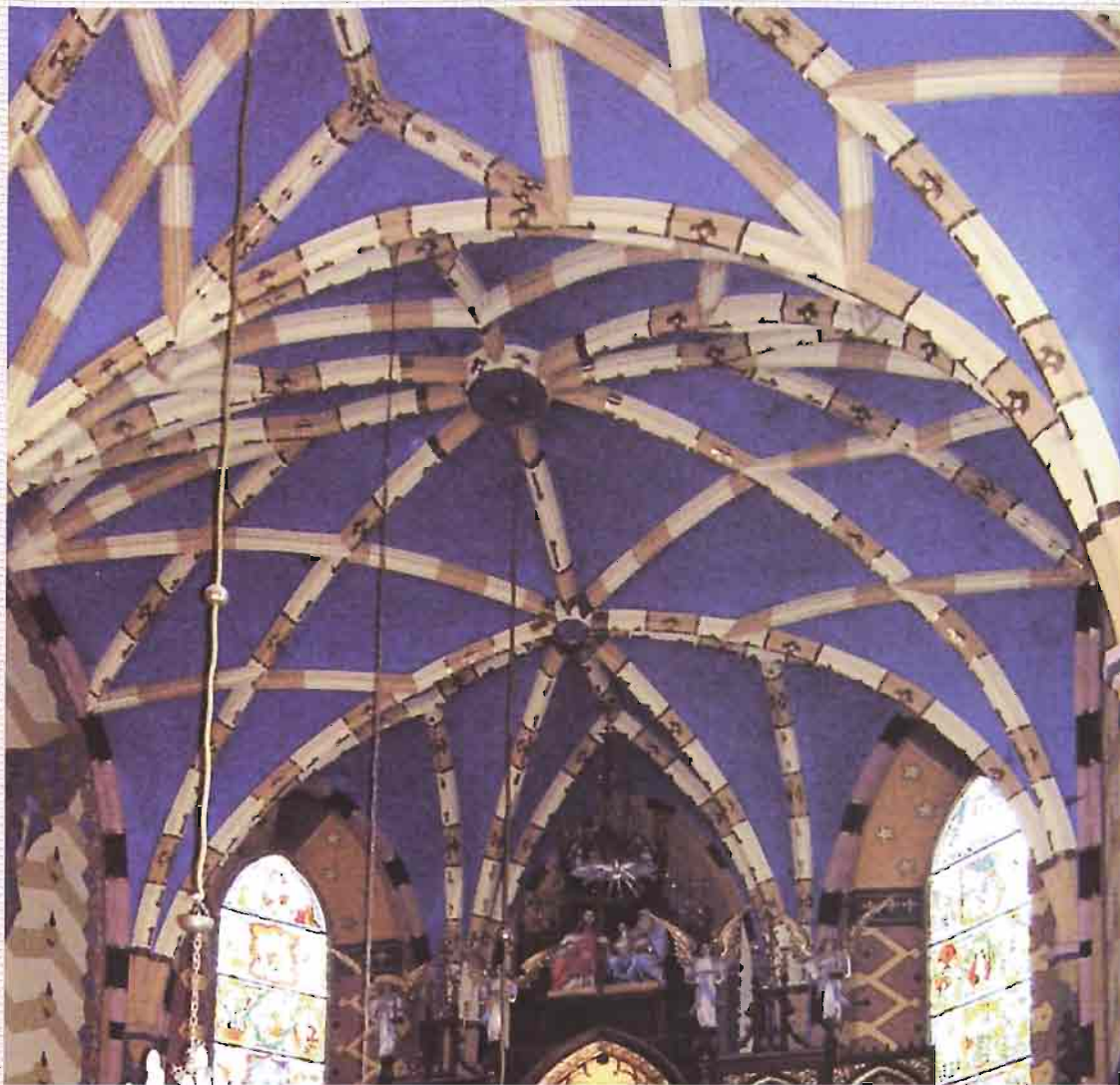
Ołtarz główny neogotycki, pozostałe wyposażenie przeważnie barokowe i rokokowe z XVII i XVIII w. W kaplicy Zemełki znajduje się późnogotycka rzeźba Matki Boskiej z Dzieciątkiem z początku XVI w. W prezbiterium stoi wczesnobarokowy nagrobek zmarłego w 1595 r. Stanisława Przyjemskiego, marszałka koronnego i starosty konińskiego, z leżącą postacią zmarłego w zbroi.

197

Not much is known about the oldest history of the church. Its presbytery was built in the second half of the 14th c. or in the next century, together with the nave. The Gothic chapel by the presbytery was added in the 15th c., the Renaissance chapel founded by Jan Zemeřka by the southern nave was built in 1607. The church is a three-nave basilica, with an elongated presbytery, closed on its three sides. In the wall of the sacristy that adjoins the presbytery there are carefully dressed sandstone blocks and a monolithic cross, also made of sandstone. Tradition has it that it was brought here from the village of Rudzica

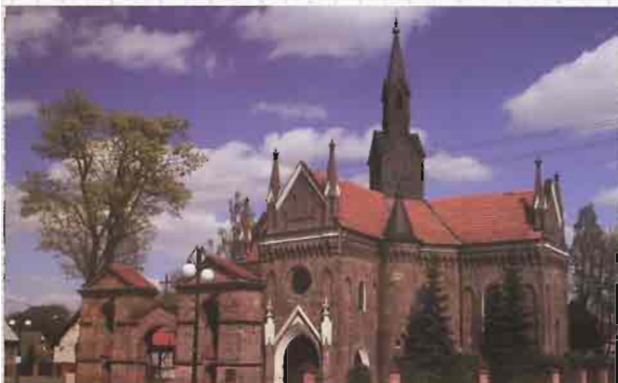
near Konin. The interiors are covered with Gothic vaults: the presbytery is covered with a web vault, the naves – star vaults with a rib, and the chapel is covered with a cross-ribbed vault. The Renaissance chapel is covered with a dome with a lantern. The main altar is neo-Gothic in style, the other furnishings are mainly Baroque and rococo in style and date back to the 17th and 18th c. The Zemeřka chapel features a late Gothic sculpture of the Mother of God with Child from the beginning of the 16th c. The presbytery features an early Baroque tombstone of Štanislav Przyjemski (d. 1595), Crown Marshall and starost of Konin, with a lying figure of the departed in an armour.

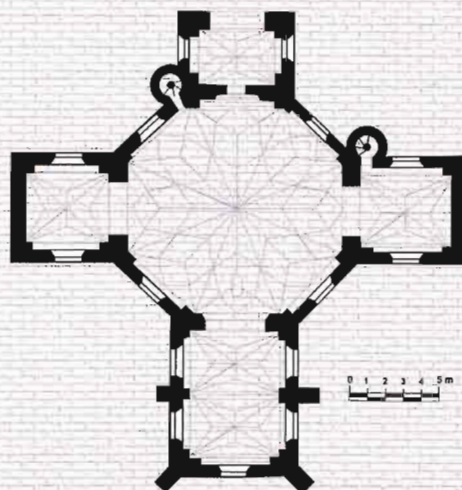
Konin

ul. Gostawicka

Gostawicka Street

199

Kościół św. Andrzeja Apostoła St. Andrew the Apostle's Church

Wzniesiono go w I. połowie XV w. z fundacji właściciela wsi, Andrzeja Łaskarza. Częściowo zrujnowana w XVII w. świątynia została odbudowana w latach 1755-75. Neogotyckie szczyty kaplic, dachy i wieżyczka pochodzą z końca XIX w. Kościół jest budowlą centralną; do ośmiobocznej nawy przylegają cztery prostokątne pomieszczenia: prezbiterium, dwie kaplice i kruchta, tworzące ramiona krzyża.

Sklepienie palmowe nawy opiera się na wysmukłym, ośmiobocznym filarze kamiennym, ustawionym w środku kościoła. W pomieszczeniach bocznych znajdują się sklepienia gwiazdiste, zrekonstruowane w latach 1898-1900. Na kamiennych wspornikach żeber umieszczone są rzeźbione tarcze herbowe. W kruchcie zachował się zwornik z głową Chrystusa. Trzy neogotyckie ołtarze z końca XIX w. Z początku XVI w. pochodzi ośmioboczna chrzcielnica kamienna, ozdobiona ornamentem renesansowym oraz herbami.

200

202

The church was built in the first half of the 15th c. by Andrzej Łaskarz, the village owner. Partly ruined in the 17th c., the church was rebuilt between 1755-75. The neo-Gothic gables of the chapels, the roofs and the tower date back to the end of the 19th c. The church is a central structure – an octagonal nave adjoins four rectangular rooms: the presbytery, two chapels and a vestibule, all forming the arms of a cross. The palm vault of the nave is supported on slender, octagonal stone pillar, placed in the centre of the church. The side rooms are covered with star vaults, reconstructed between 1898-1900. Sculpted escutcheons are painted on the stone brackets of the ribs. The vestibule features a keystone with the head of Christ. Three neo-Gothic altars date back to the end of the 19th c. An octagonal stone baptismal font dates back to the 16th c.; it is decorated with Renaissance ornamentation and coats of arms.

203

Kostrzyn

Miasto w powiecie poznańskim, położone 20 km na wschód od Poznania, przy drodze do Wrześni.
ul. Kościelna

A town in the region of Poznań, located 20 km east of Poznań, by the road to Września.
Kościelna Street

205

206

Kościół pw. św. Piotra i Pawła St. Peter and St. Paul's Church

Swiątynię wzniesiono w XVI w. z fundacji klarysek gnieźnieńskich, których klasztor był wówczas właścicielem miasta. Zniszczony w czasie wojny ze Szwedami w połowie XVII w., został odrestaurowany w 1712 r. W 1791 r. nawy przykryto stropami, a w 1839 r. rozebrano wieżę. Jest trójnawową budowlą halową, z prezbiterium zamkniętym wielobocznie, w którym zachowało się pierwotne sklepienie gwiaździste. Wypośażenie barokowe z XVIII w. w prezbiterium znajdują się bogato rzeźbione, renesansowe sakramentarium kamiennie z ok. połowy XVI w. oraz późnogotycka rzeźba Matki Boskiej z Dzieciątkiem z początku XVI w. Późnogotycka chrzcielnica kamienna w kształcie kielicha pochodzi z XVI w.

The church was built in the 16th c. by St. Clare nuns from Gniezno – at that time the St. Clare nunnery was the town owner. Destroyed during the wars with the Swedes in the mid 17th c. it was restored in 1712. In 1791 the naves were covered with ceilings. In 1839 the tower was pulled down. The church is a three-nave hall structure, with a polygonally closed presbytery, which is covered with the original star vault. Baroque furnishings date back to the 18th c. The presbytery features sculpted Renaissance stone sacramentarium from around mid 16th c. and a late Gothic sculpture of the Mother of God with Child from the beginning of the 16th c. The late Gothic stone chalice-shaped baptismal font dates back to the 16th c.

207

208

209

210

Kościan

Miasto powiatowe położone ok. 60 km na południowy zachód od Poznania, przy drodze do Leszna.
ul. Kościelna

A county town located about 60 km south-west of Poznań, by the road to Leszno.
Kościelna Street

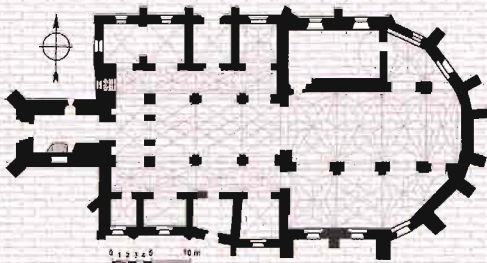
211

212

Kościół pw. Najświętszej Marii Panny Wniebowziętej Church of Virgin Mary Assumed into Heaven

Budowę trójnawowej świątyni halowej rozpoczęto zapewne w I. połowie XIV w. Najpierw wzniesiono korpus nawowy, nieco później jednonawowe wówczas prezbiterium. W XV i na początku XVI w. powstały kaplice przy nawach bocznych, wtedy też prawdopodobnie rozbudowano prezbiterium. Gruntowną restaurację świątyni przeprowadzono w latach 1892-96. Wnętrza przykrywają późnogotyckie sklepienia – sieciowe, gwiaździste i krzyżowo-żebrowe – z początku XVI w. Zdobije polichromia Wiktora Gosienieckiego z 1949 r. Cenne wyposażenie.

W późnorenesansowym ołtarzu głównym z 1620 r., o bogatej dekoracji snycerskiej, znajduje się późnogotycki tryptyk z ok. 1525 r. Ponadto w kościele stoi jedenaście ołtarzy bocznych, głównie renesansowych i barokowych. Starszym zabytkiem jest ustawiony przy łuku tęczowym późnogotycki tryptyk z 1507 r., przypisywany śląskiemu warsztatowi Mistrza Ołtarza z Gościszowic. Uwagę zwracają późnorenesansowe nagrobki, Macieja Opalińskiego i jego żony Jadwigi z ok. 1590 r. oraz Jana Orzelskiego i jego żony Anny z 1595 r. Na belce tęczowej późnogotyckie rzeźby z początku XVI w.

214

Construction of this three-nave hall church was probably started in the first half of the 14th c. First the nave core was built, and later a single nave presbytery. In the 15th c. and at the beginning of the 16th c. the chapels by the aisles were built; the presbytery was probably enlarged at the same time. The church was completely restored between 1892-96. The interiors are covered with late Gothic vaults – web, star and cross-ribbed – from the beginning of the 16th c. They are decorated with polychromes by Wiktor Gosieniecki from 1949. The

furnishings are very beautiful – the late Renaissance main altar from 1620, with wood-carved decorations, features a late Gothic triptych from around 1525. There are also eleven side altars, mainly Renaissance and Baroque in style. The late Gothic triptych by the rainbow arch dates back to 1507 and was probably made in the Silesian workshop of the Altar Master from Gościszowice. Very interesting are the late Renaissance tombstones – one of Maciej Opaliński and his wife Hedwig from around 1590 and another of Jan Orzelski and his wife Ann from 1595. Late Gothic sculptures on the rainbow beam date back to the beginning of the 16th c.

215

216

217

218

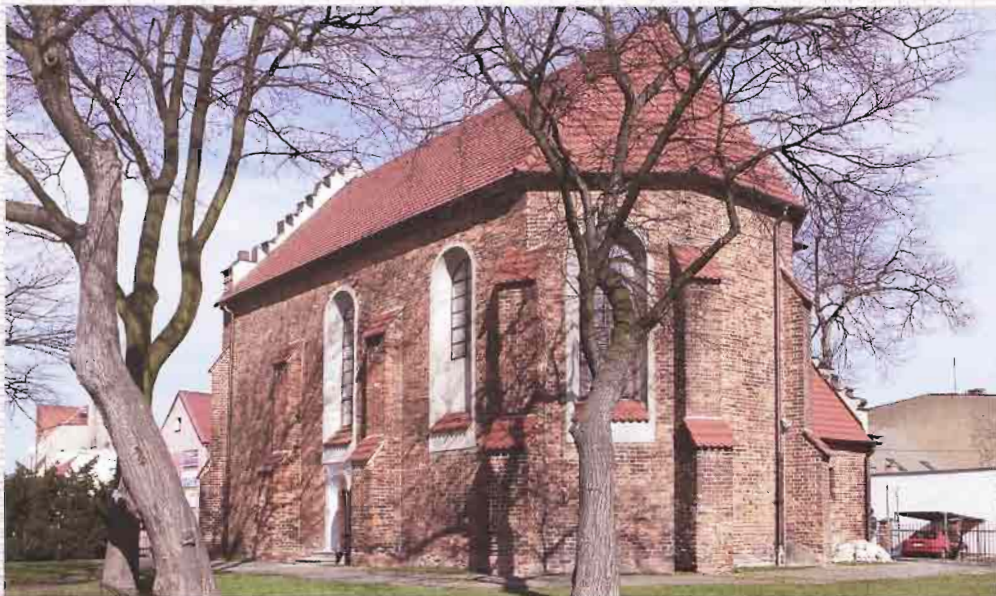

219

Kościan

ul. Piłsudskiego

Piłsudskiego Street

220

Kościół pw. Świętego Ducha

Holy Ghost Church

Zbudowany został w 2. połowie XV w. za murami miasta; przy świątyni znajdował się szpital. Przebudowany ok. 1615-20 r. Zniszczony w 1655 r. w czasie wojny ze Szwedami; odbudowany w końcu XVII w. Jest budynkiem salowym, z trójbocznie zamkniętą częścią prezbiterialną. Zachował gotycką bryłę, opiętą jednouskokowymi przyporami. Wnętrze przebudowane, przykryte stropem. Na profilowanej belce tęczowej z 1695 r. ustawiono barokowe rzeźby Chrystusa na krzyżu, Matki Boskiej Bolesnej i św. Jana z 2. ćwierci XVII w. Barokowy architektoniczny ołtarz główny o bogatej dekoracji z liści akantu, z ok. 1700 r.

The church was probably built in the second half of the 15th c. past the town walls; there was a hospital next to the church. Reconstructed around 1615-20, destroyed in 1655 during the war with the Swedes, again rebuilt at the end of the 18th c. It is a hall building, with the presbytery closed on three sides. The Gothic structure is enveloped with offset buttresses. The interior has been rebuilt, it is covered with a ceiling. The profiled rainbow beam from 1695 features Baroque sculptures of Christ on the cross, Mother of God in Pain and St. John from the second quarter of the 17th c. The Baroque architectural main altar richly decorated with acanthus leaves dates back to around 1700.

221

Koźmin Wielkopolski

Miasto w powiecie krotoszyńskim, położone 15 km na północ od Krotoszyna, przy drodze do Jarocina.
ul. Kościelna

A town in the region of Krotoszyn, located 15 km north of Krotoszyn, by the road to Jarocin.
Kościelna Street

223

224

Kościół pw. św. Mawrzyńca St. Lawrence Church

Ednonawowa świątynia została wybudowana w 2. połowie XV w. przez właściciela miasta Hinczę z Rogowa, kasztelana sandomierskiego. Na początku XVII w. dostawiono po południowej stronie prezbiterium kwadratową kaplicę, zwaną później kaplicą Przyjemskich. Przed 1671 r. kościół całkowicie przebudowano w stylu barokowym. Dobudowano wówczas nawy boczne, wieżę i założono nowe sklepienia, na których do dziś zachowała się stiukowa dekoracja w tzw. typie lubelsko-kaliskim. Bogate jest wyposażenie kościoła. W środkowym polu manierystycz-

nego ołtarza głównego sprzed 1635 r. znajduje się późnogotycka płaskorzeźba ze sceną Zaśnięcia Najświętszej Marii Panny z I. ćwierci XVI w., dzieło warsztatu śląskiego. Ponadto siedem barokowych i rokokowych ołtarzy bocznych z XVII-XVIII w., stalle i ambona z ok. 1680 r. oraz renesansowe sakramentarium z piaskowca z ok. 1550 r. Późnorenesansowy nagrobek Andrzeja Górki i jego żony Barbary z 2. połowy XVI w., z postaciami zmarłych klęczącymi pod krucyfiksem. Starszymi zabytkami są dwie gotyckie kropielnice w kształcie kielicha, wykonane z granitu zapewne w XV w.

225

This single nave church was built in the second half of the 15th c. by Hincza of Rogowo, the castellan of Sandomierz, the town owner. At the beginning of the 17th c. a square chapel, later called the chapel of the Przyjemski family, was added to the southern side of the presbytery. Before 1671 the church was completely rebuilt in the Baroque style. The aisles and the tower were added, new vaults were put, which today feature stuccoes of the Lublin-Kalisz style. The furnishings include the late Gothic low-relief depicting the scene of the Dormition of the Virgin from the first quarter of the 16th c. in the centre of the mannerist main altar, seven Baroque and rococo side altars from the 17th and 18th c., stalls and pulpit from around 1680 and Renaissance sacramentarium made of sandstone from around 1550. Late Renaissance tombstone of Andrzej Górka and his wife Barbara with figures of the departed kneeling before the crucifix date back to the second half of the 16th c. Two Gothic chalice-shaped stoups were made of granite, probably in the 15th c.

226

227

228

Koźminek

Wieś gminna w powiecie kaliskim, położona 17 km na południowy wschód od Kalisza, przy drodze z Opatówka do Turku.

A village located 17 km south-east of Kalisz, by the road from Opatówek to Turek.

229

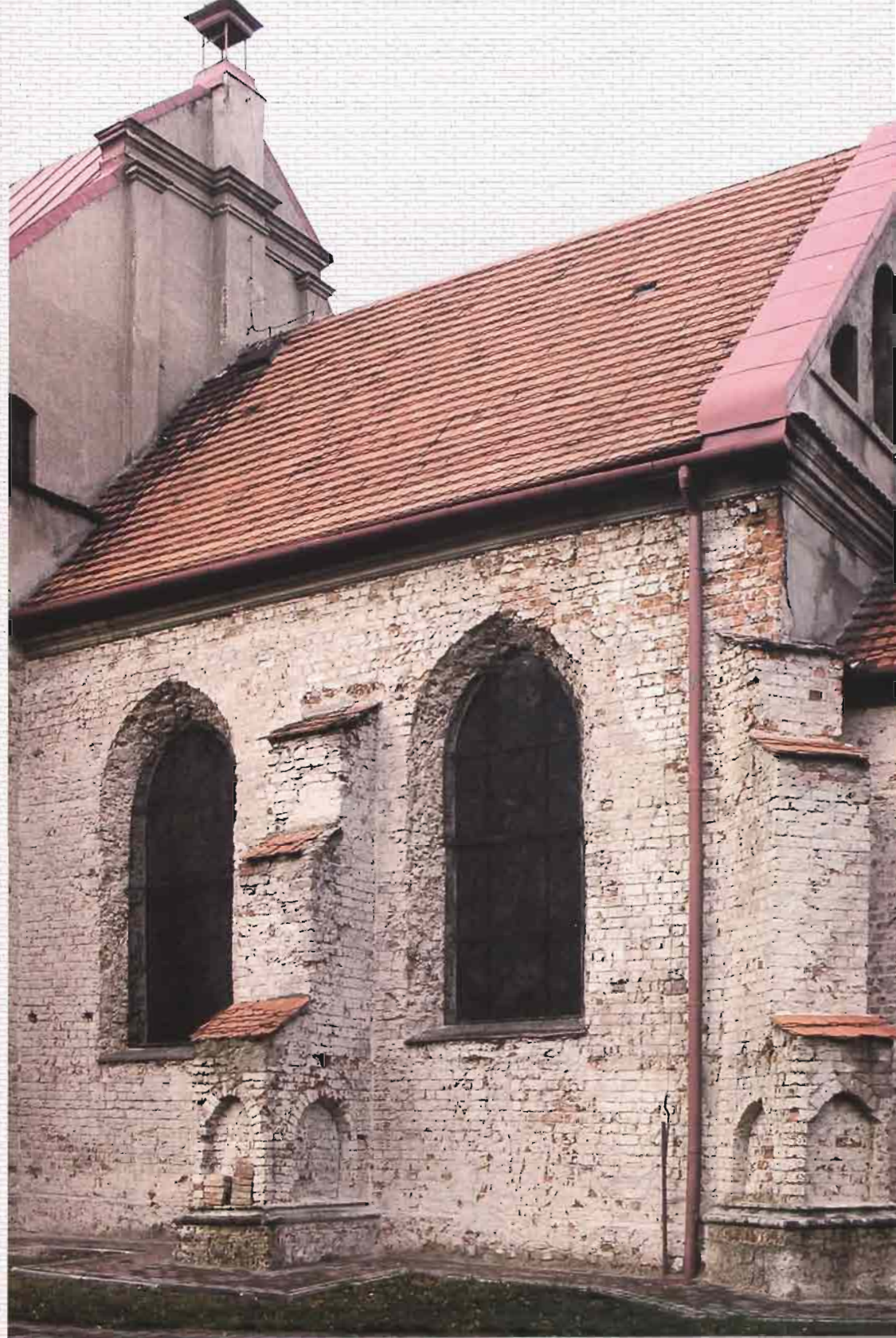

230

Kościół pw. św. Jana Chrzciciela St. John the Baptist's Church

Tednonawowy kościół – z węższym i niższym prezbiterium oraz sąsiadująca z nim zakrystią – został wybudowany przed 1467 r. Około 1709 r. dostawiono do prezbiterium niską absydę, a do fasady kościoła okazałą wieżę. W 1826 r. po bokach nawy wzniesiono kaplicę i kruchtę. W prezbiterium zachowało się sklepienie krzyżowo-żebrowe i ostrołukowe okna. W barokowym ołtarzu głównym z 2. połowy XVIII w. znajduje się obraz św. Józefa w sukience srebrnej; w ołtarzu bocznym z początku XIX w. – obraz Matki Boskiej zapewne z XVII w., w osiemnastowiecznej sukience srebrnej

A single-nave church, with a narrower and lower presbytery and the sacristy adjoining the presbytery, was built before 1467. Around 1709 a low apse was added to the presbytery and a tall tower was added to the church façade. In 1826 a chapel and a vestibule were added to the sides of the nave. The presbytery features a cross-ribbed vault and pointed arch windows. The Baroque main altar from the second half of the 18th c. features a painting of St. Joseph in a silver dress; the side altar from the beginning of the 19th c. features the icon of the Mother of God, probably from the 17th c., in an eighteenth century silver dress.

Kórnik

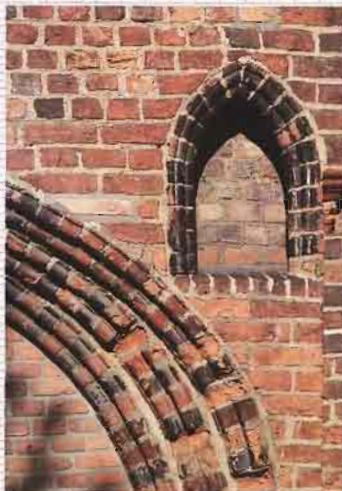
Miasto w powiecie poznańskim, położone 20 km na południowy wschód od Poznania, przy drodze do Środy Wielkopolskiej.

pl. Niepodległości

A town in the region of Poznań, located 20 km south-east of Poznań, by the road to Środa Wielkopolska.
Niepodległości Square

232

233

Kościół pw. Wszystkich Świętych All Saints' Church

Wzniesiony ok. 1437 r. z fundacji Górków, ówczesnych właścicieli dóbr kórnickich: kanclerza kapituły gnieźnieńskiej Wyszoty, kanclerza kapituły poznańskiej Mikołaja i wojewody poznańskiego Łukasza I. W 1493 r. biskup poznański Uriel Górka nadał świątyni godność kolegiaty, którą była do 1696 r. Budowla – przebudowana w 2. połowie XVIII w. – spłonęła podczas pożaru miasta w 1836 r. Podczas odbudowy przeprowadzonej do 1838 r. wg projektu Franciszka Marii Lanciego jej fasada i wnętrze uzyskały formy gotyku romantycznego. Kościół jest trójnawową budowlą halową, wzniesioną na planie

prostokąta zamkniętego od wschodu pięciobocznie. Nawy boczne, przedłużone za prezbiterium, tworzą obejście. Od północy do korpusu przylega kaplica Serca Jezusowego (dawna zakrystia); od południa – zakrystia (dawny skarbiec), nad którą w 2. połowie XVIII w. zbudowano lożę kolatorską, oraz kaplica Matki Boskiej Różańcowej z 1603 r. Wyposażenie przeważnie barokowe z XVII-XVIII w.

Starszymi zabytkami są trzy późnorenesansowe płyty nagrobne Górków: wojewodów poznańskich Łukasza III i Stanisława oraz kasztelana międzyrzeckiego Andrzeja, wykonane w 1584 r. przez rzeźbiarza poznańskiego Henryka Horsta na zlecenie Stanisława, ostatniego przedstawiciela rodu Górków.

234

The church was built around 1437 by the Górka family, then owners of Kórnik: Wyszota, the chancellor of the Gniezno chapter, Mikołaj, the chancellor of the Poznań chapter, and Łukasz, the voivod of Poznań. In 1493 Uriel Górka, the bishop of Poznań, elevated the church to the rank of a collegiate church, which existed until 1696. The collegiate church, rebuilt in the second half of the 18th c., was burnt in a fire of the town in 1836. During the reconstruction completed in 1838, to the design of Francis Maria Lānci the façade and interiors were remodelled in the romantic Gothic style. The church is a three-nave hall structure, built on a plan of a rectangle closed pentagonally on the eastern side. The aisles, extended past the

presbytery, form the ambulatory. The Heart of Jesus chapel (the former sacristy) adjoins the core on the northern side; the southern side is adjoined by the sacristy (formerly a small strongroom); over which a collator's loge was built in the second half of the 18th c., and the chapel of the Mother of God of Rosary dating back to 1603. The furnishings are mainly Baroque, dating back to the 17th and 18th c. The older monuments include three late Renaissance tombstones of the Górka family: Łukasz III and Stanisław, voivods of Poznań, and Andrzej, the castellan of Międzyrzecz, made in 1584 by Henryk Horst, a sculptor from Poznań, to the order of Stanisław, the last representative of the Górka family.

235

236

237

238

Krerowo

Wieś w powiecie poznańskim, położona 12 km na północny zachód od Środy Wielkopolskiej.

A village in the region of Poznań, located 12 km north-west of Środa Wielkopolska.

239

240

Kościół pw. św. Jana Chrzciciela

St. John the Baptist's Church

Wzniesiony w XVI w., restaurowany w końcu XVII stulecia. Jest budynkiem salowym, zamkniętym wielobocznie, do którego w końcu XIX w. dobudowano kruchtę i zakrystię. Przykryte stropem wewnątrz świątyni rozświetlają ostrołukowe okna. Zostało ono wypalone w 1945 r., stąd całe wyposażenie kościoła pochodzi z lat powojennych. Nad wejściem do świątyni znajdują się płaskorzeźby Antoniego Szulca z ok. 1966 r.

The church was built in the 16th c. and restored at the end of the 17th c. It is a hall building, closed polygonally. At the end of the 19th c. a vestibule and sacristy were added. The interior, covered with a ceiling, is illuminated with pointed arch windows. The interior was burnt in 1945 and therefore the furnishings date back to the post war years. Over the entrance to the church there are low relief sculptures made by Antoni Szulca around 1966.

Krzywiń

Miasto w powiecie kościańskim, położone 18 km na południowy wschód od Kościana, przy drodze ze Śremu do Leszna.

ul. Kościelna

A town in the region of Kościan, located 18 km south-east of Kościan, by the road from Śrem to Leszno.
Kościelna Street

243

Kościół pw. św. Mikołaja

St. Nicholas' Church

Tednonawowa świątynia powstawała etapami; ok. 1450 r. wzniesiono prezbiterium, do którego po 1515 r. dobudowano nawę. Około 1824 r., po zawaleniu się sklepień, założono stropy. Wewnątrz cenne późnorenansowe wyposażenie z I. połowy XVII w. W dolnej części ołtarza głównego stoi pięć późnogotyckich rzeźb z ok. 1500 r. Ponadto w kościele znajdują się cztery późnorenansowe ołtarze boczne i rokokowa ambona z 2. połowy XVIII w. Uwagę zwraca renesansowa, kamienna płyta nagrobna zmarłego w 1571 r. Andrzeja Miaskowskiego, ze stojącą postacią rycerza w zbroi. Na belce tęczowej, po bokach późnogotyckiego krucyfiks z początku XVI w., ustawione są dwie barokowe rzeźby świętych z XVII w.

This single-nave church was built in stages – around 1450 the presbytery was built, to which a nave was added after 1515. Around 1824, when the vaults collapsed, roofs were built. The interior features late Renaissance furnishings from the first half of the 17th c. In the bottom part of the main altar there are five late Gothic sculptures from around 1500. Other furnishings include four late Renaissance side altars and a rococo pulpit from the second half of the 18th c. The Renaissance stone tombstone of Andrzej Miaskowski (d. 1571) features a standing figure of a knight in armour. There are two Baroque sculptures of saints from the 17th c. on the rainbow beam, on both sides of the late Gothic crucifix.

244

245

246

247

Leszno

Miasto powiatowe położone ok. 80 km na południe od Poznania, przy drodze do Wrocławia.
ul. Bolesława Chrobrego

A county town located about 80 km south of Poznań, by the road to Wrocław.
Bolesława Chrobrego Street

248

249

Kościół pw. św. Jana Chrzciciela

St. John the Baptist's Church

Zbudowany w latach 1652-54 dla Jednoty Braci Czeskich; od od 1945 r. jest świątynią katolicką. Kilkakrotnie niszczone przez pożary (m.in. w 1656 i 1707 r.) i odbudowywany. Jest budowlą salową, z częścią prezbiterialną zamkniętą wielobocznie i wieżą od zachodu. W 1711 r. dobudowano do świątyni wg projektu Pompeo Ferrariego barokową, ośmioboczną kaplicę Gruszczyńskich. W ściany zewnętrzne wmurowane są barokowe płyty nagrobne z piaskowca, z niemieckimi napisami. Bryła świątyni ma charakter późnogotycki, co podkreślają jej strome dachy i ceglane ściany wsparte uskokowymi szkarpami. Natomiast wnętrze – nakryte pozornym sklepieniem kolebkowym z lat 1714-16 – jest już zdecydowanie barokowe. Ściany wewnętrzne obiegają drewniane empory. Z dawnego wyposażenia zachowała się barokowa ambona z ok. 1720 r.

The church was built between 1652-54 for the Unity of the Brethren; it has been a Catholic church since 1945. Destroyed by fire (in 1656 and 1707) and rebuilt several times. It is a hall structure, with the presbytery closed polygonally and a tower in the west. In 1711 a Baroque, octagonal chapel of the Gruszczyński family was built to the design of Pompeo Ferrari and added to the church. Baroque sandstone tombstones with inscriptions in German are built into the external walls. The church structure is late Gothic in style, which is emphasized by steep roofs and brick walls supported with offset buttresses. The interior, covered with a cradle vault from 1714-16, is Baroque in style. The internal walls are surrounded by a wooden gallery from around 1720.

250

Lubiń

Wieś w powiecie kościańskim, położona 5 km na wschód od Krzywiń, przy drodze z Kościana do Gostynia.

A village in the region of Kościan, located 5 km east of Krzywiń, by the road from Kościan do Gostyń.

252

253

Kościół pw. św. Leonarda

St. Leonard's Church

Niewielki romański kościół – do którego nawy przylegało kwadratowe prezbiterium z półkolistą absydą – powstał na początku XIII w. z fundacji miejscowego klasztoru benedyktynów. W latach 1549-56 świątynię przebudowano w stylu gotyckim. Podwyższono wówczas dotychczasową budowlę oraz dobudowano od strony zachodniej nową nawę. Romańskie partie murów wykonane są z ciosów granitowych, gotyckie – z cegły. Zachodni manierystyczny szczyt gotyckiej nawy wzniesiono w końcu XVI lub na początku XVII w.; wschodni szczyt nadbudowanego prezbiterium ma charakter gotycko-renaansowy. W prezbiterium zachowało się sklepienie krzyżowe z I. połowy XIII w., nawy przykryte są stropami.

A small Romanesque church, the nave of which was adjoined to a square presbytery with a semi-circular apse, was built at the beginning of the 13th c. by the local Benedictine monks. Between 1549-56 the church was rebuilt in the Gothic style. The existing structure was raised and a new nave was built on the western side. The Romanesque parts of the walls are made of granite blocks, the Gothic parts are made of brick. The western mannerist gable of the Gothic nave was built at the end of the 16th c. or at the beginning of the 17th c.; the eastern gable of the presbytery is Gothic-Renaissance in style. The presbytery features a cross vault from the first half of the 13th c., the naves are covered with ceilings.

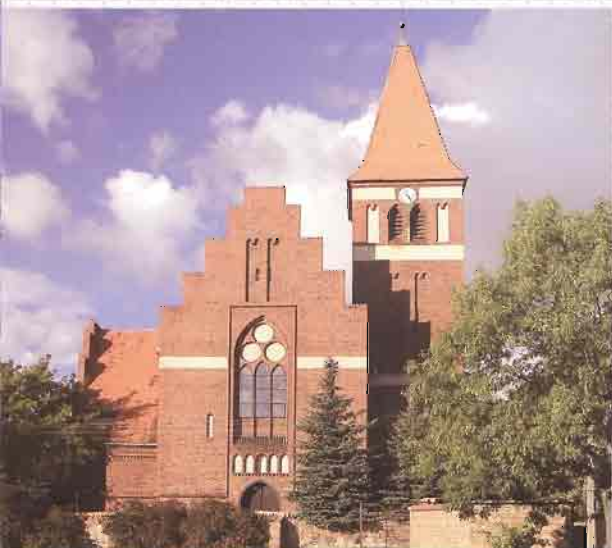
254

Lusowo

Wieś w powiecie poznańskim, położona nad Jeziorem Lusowskim, 16 km na zachód od Poznania.

A village in the region of Poznań, located upon Lake Lusowskie, 16 km west of Poznań.

257

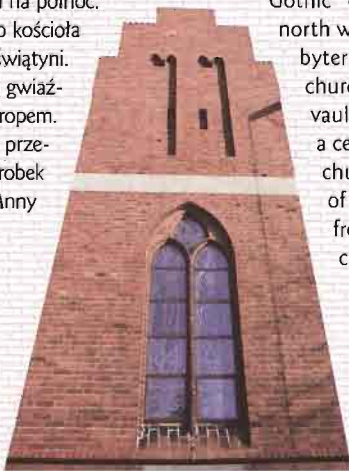

258

Kościół pw. św. Jadwigi i Jakuba Starszego Church of St. Hedwig and Jacob (the Elder)

Kościół wzniesiono w końcu XV w. Był budynkiem salowym, od wschodu i zachodu zamkniętym wielobocznie. W latach 1916-18 rozebrano jego zachodnią część, budując w tym miejscu neogotycką świątynię z prezbiterium skierowanym na północ. Przeszło prezbiterialne pierwotnego kościoła stało się boczną kaplicą nowej świątyni. Kaplica przykryta jest sklepieniem gwiaździstym, pozostałe wnętrza stropem. W czasie przebudowy do kaplicy przeniesiono późnorenesansowy nagrobek Stanisława Kierskiego i jego żony Anny z ok. 1600 r.

The church was built at the end of the 15th c. It was a hall structure, polygonally closed in the east and west. Between 1916-18 the western part was pulled down and in its place a neo-Gothic church with a presbytery pointing north was built. The span of the original presbytery became the side chapel of the new church. The chapel is covered with a star vault, the other interiors are covered with a ceiling. During the reconstruction of the church the late Renaissance tombstone of Stanisław Kierski and his wife Ann from around 1600 was moved to the chapel.

259

260

261

Lwówek

Miasto w powiecie nowotomyskim, położone 15 km na północny wschód od Nowego Tomysła, przy drodze z Poznania do Świecka.

ul. Pniewska

A town in the region of Nowy Tomysł, located 15 km north-east of Nowy Tomysł, by the road from Poznań to Świecko.
Pniewska Street

262

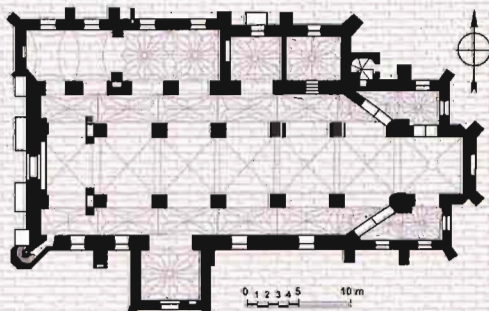
Kościół pw. Najświętszej Marii Panny Wniebowziętej, św. Jana Chrzciciela i św. Jana Ewangelisty

Church of the Virgin Mary Assumed into Heaven, St. John the Baptist and St. John the Evangelist

Trójnawową halę, bez wyodrębnionego prezbiterium, wzniesiono w 2. połowie XV w. Podczas rozbudowy w I. połowie XVI w. dostawiono kwadratowe prezbiterium, przedłużono ku wschodowi nawy boczne oraz dostawiono kaplice przy nawie północnej i kruchtę od strony południowej. Później kościół był wielokrotnie przekształcany. Istniejącą dziś wieżę wzniesiono zapewne

w 1738 r. Świątynia jest trójnawową budowlą halową, z czwartą krótką nawą od strony północnej i wieżą nad prezbiterium. Nawę główną przykrywa sklepienie krzyżowe, nawy boczne

– sklepienia gwiaździste. Polichromię wnętrza wykonał w 1929 r. Henryk Jackowski-Nostitz. Późnobarokowe wyposażenie – między innymi sześć ołtarzy, ambona i chrzcielnica – z końca XVIII w.

The three-nave hall, without a presbytery, was built in the second half of the 15th c. During the expansion in the first half of the 16th c. a square presbytery was added, the aisles were extended eastwards and chapels by the northern nave and a vestibule by the southern side were added. Later the church was remodelled several times. The present day tower was probably built in 1738. The church is a three-nave hall structure, with the fourth short nave on the northern side and a tower over the presbytery. The main nave is covered with a cross vault, the aisles – with star vaults. The polychrome was made in 1929 by Henryk Jackowski-Nostitz. The late Baroque furnishings, i.e. six altars, the pulpit and baptismal font, date back to the end of the 18th c.

263

264

265

Łekno

Wieś w powiecie wągrowieckim, położona opodal Jeziora Łeknińskiego, 8 km na północny wschód od Wągrowca.

A village in the region of Wągrowiec, located near Lake Łeknińskie, 8 km north-east of Wągrowiec.

266

267

Kościół pw. śś. Apostołów Piotra i Pawła Church of St. Peter and St. Paul, the Apostles

Powstał w połowie XVI w. z fundacji Nikodema Łeknińskiego, kasztelana nakielskiego. Kilkakrotnie gruntownie restaurowany. Jest trójnawową budowlą pseudohalową, z nieco niższym i węższym od nawy głównej prezbiterium zamkniętym wielobocznie. Przy prezbiterium od północy zakryścia, od południa zaś dawna kaplica św. Józefa, zwieńczona wczesnorenansowym szczytem. Do południowej nawy bocznej przylega kruchta z XVI w. (być może niedokończona wieża), nadbudowana

w XIX w. Przy fasadzie znajdują się dwie pięcioboczne wieżyczki. W prezbiterium, nawach i dawnej kaplicy zachowało się pierwotne sklepienie gwiaździste. Barokowy ołtarz główny z I. połowy XVIII w. z rzeźbą Matki Boskiej z Dzieciątkiem z I. ćwierci XVII w. i dwa późnorenansowe ołtarze boczne z początku XVII w. W prezbiterium późnorenansowe sakramentarium z końca XVI w. Uwagę zwraca piętrowy, późnorenansowy nagrobek Nikodema i Jadwigi Łeknińskich z 4. ćwierci XVI w., z leżącymi postaciami zmarłych.

268

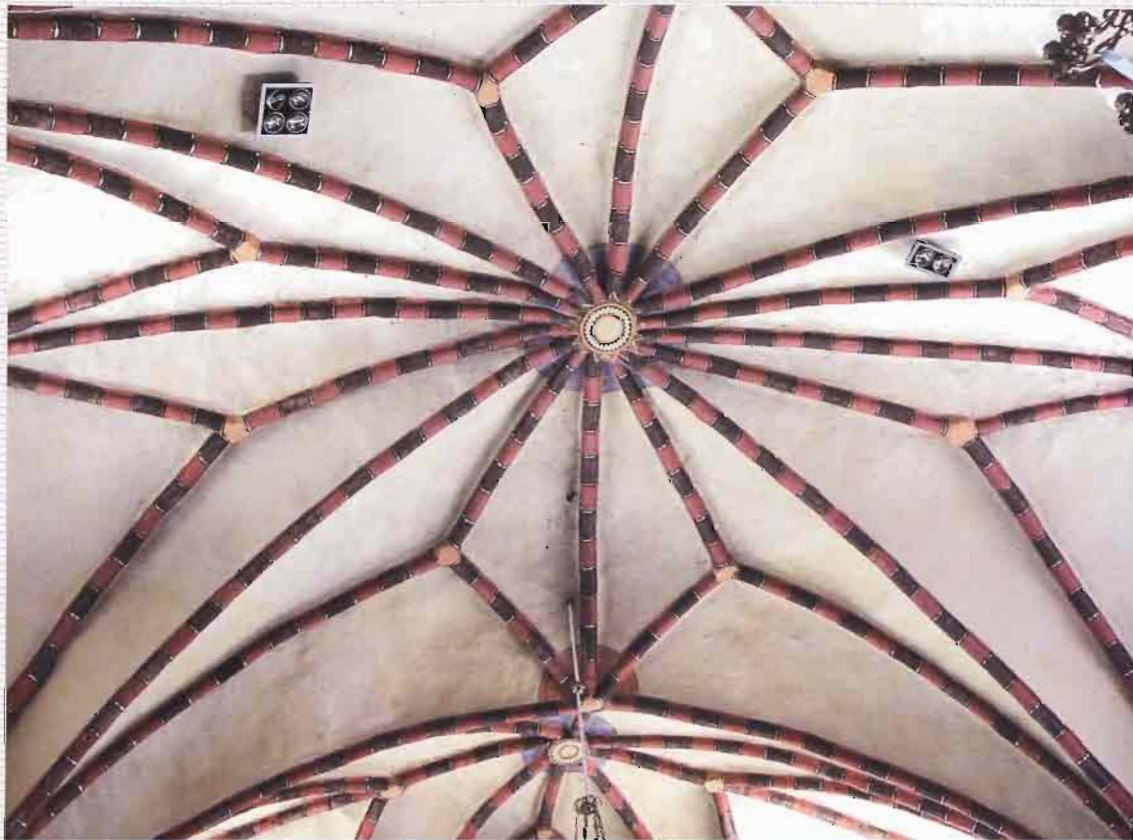

The church was built in the mid 16th c. by Nikodem Łekiński, the castellan of Nakło. It was completely restored several times. The church is a three-nave quasi-hall structure, with a slightly lower presbytery, narrower than the main nave, closed polygonally. A sacristy adjoins the presbytery on the northern side, and the former St. Joseph's chapel, covered with an early Renaissance gable, adjoins it on the southern side. The southern aisle is adjoined by a vestibule from the 16th c. (perhaps an incomplete tower), added in the 19th c. By the façade there are two pentagonal towers. In the presbytery, naves and the former chapel – the original star vault. The Baroque main altar from the first half of the 18th c. featuring the sculpture of the Mother of God with Child from the first quarter of the 17th c. and two late Renaissance side altars from the beginning of the 17th c. The presbytery features late Renaissance sacramentarium from the end of the 16th c. The two-level late Renaissance tombstone of Nikodem and Jadwiga Łekiński, with the lying figures of the departed, dates back to the fourth quarter of the 16th c.

269

270

Miejska Górka

Miasto w powiecie rawickim, położone 8 km na północny wschód od Rawicza, przy drodze do Krotoszyna, ul. Sienkiewicza

A town in the region of Rawicz, located 8 km north-east of Rawicz, by the road to Krotoszyn, Sienkiewicza Street

271

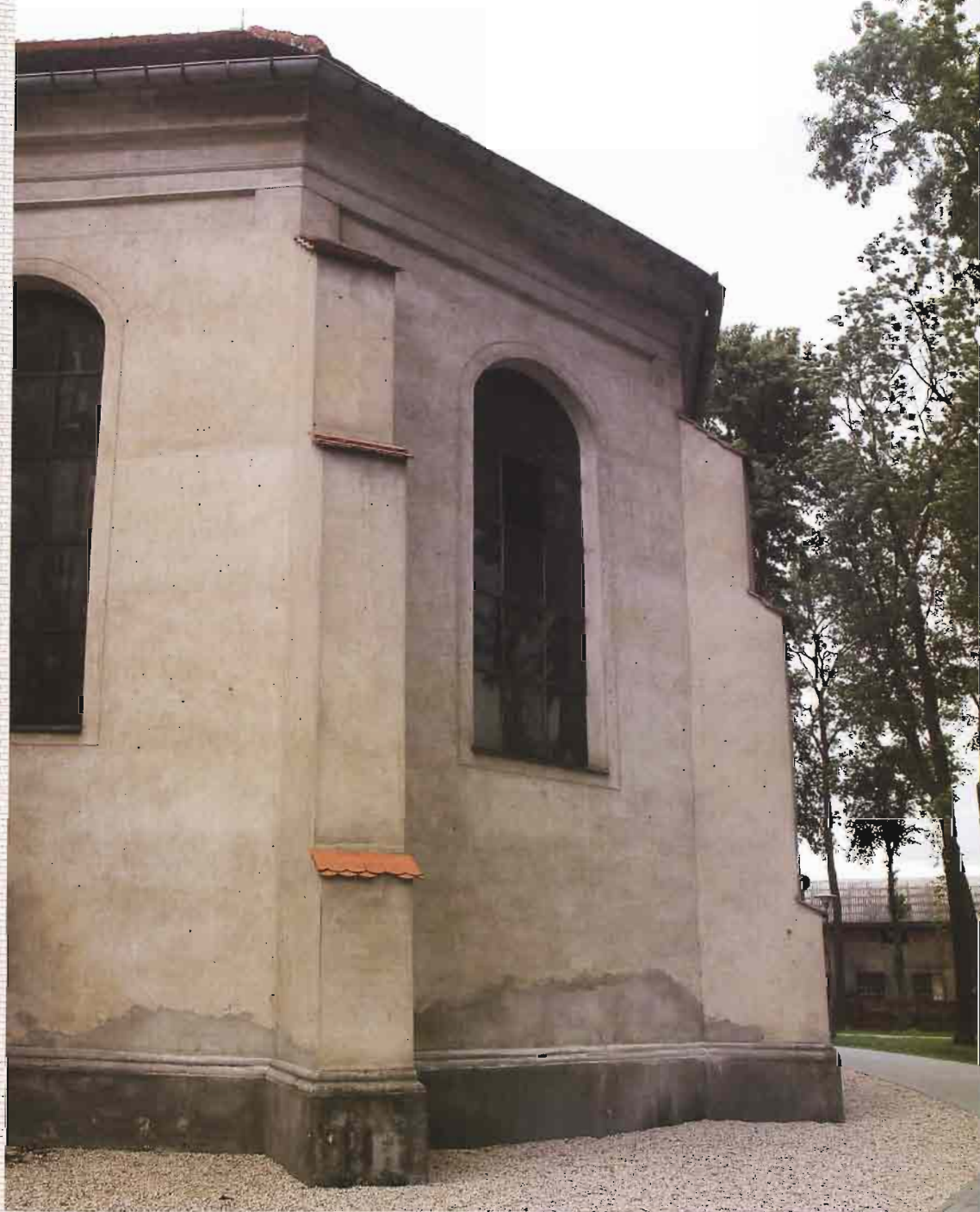

272

Kościół pw. św. Mikołaja St. Nicholas' Church

Wzniesiony zapewne w I. poł. XV w., przebudowany w 1609 r. Zniszczony w czasie wielkiego pożaru miasta w 1787 r., podczas odbudowy zatarto wiele jego pierwotnych cech stylowych. Jego gotycką proveniencję przypominają dziś tylko wspierające ściany przypory; na jednej z nich, przy wieży, znajduje się tablica z datą 1609. Jest orientowaną budowlą salową, z wielobocznie zamkniętą częścią prezbiterialną i wieżą od strony zachodniej. Wieńczy ją kopułasty hełm z latarnią. Do korpusu przylega od południa kaplica z końca XVIII w. Wnętrze przykrywa strop z fasetą, w kaplicy znajduje się sklepienie żaglaste. Wczesnoklasycystyczne wyposażenie – między innymi pięć ołtarzy i ambona – z końca XVIII w.

The church was probably built in the first half of the 15th c., rebuilt in 1609 and destroyed during a great fire of the town in 1787. During reconstruction many original style features were obliterated. Today its Gothic provenance is reminded by the buttresses that support the walls. On one of them, by the tower, there is a plaque with the date 1609. The church is a hall building, with a polygonally closed presbytery and a tower on the western side. It is covered with a domed cupola with a lantern. In the south the core is adjoined by a chapel from the end of the 18th c. The interior is covered with a ceiling with a bed moulding, the chapel is covered with a sail vault. The early classicistic furnishings including five altars and the pulpit date back to the end of the 18th c.

Mielżyn

Wieś w powiecie gnieźnieńskim, położona 6 km na południe od Witkowa.

A village in the region of Gniezno, located 6 km south of Witkowo.

274

Kościół pw. Wszystkich Świętych All Saints' Church

Wybudowany zapewne w 2. połowie XVI w., gruntownie odnowiony w 2. połowie XVIII w. Jest budowlą jednonawową z prezbiterium zamkniętym wielobocznie. Do nawy od południa przylega barokowa kaplica św. Anny z 2. połowy XVII w., od północy – kaplica Świętego Krzyża z 1843 r. Wnętrza przykryte są stropami. Barokowe ołtarze z 2. połowy XVIII w. Starszymi zabytkami są chrzcielnica i kropielnica, wykonane z piaskowca prawdopodobnie w 2. połowie XVI w.

The church was probably built in the second half of the 16th c. and completely refurbished in the second half of the 18th c. It is a single nave structure, with a polygonally closed presbytery. In the south the nave is adjoined by a Baroque chapel of St. Ann from the second half of the 17th c., in the north – the chapel of the Holy Cross from 1843. The interior is covered with ceilings. The Baroque altars date back to the second half of the 18th c. Older monuments include a baptismal font and a sandstone stoup, probably dating back to the second half of the 16th c.

275

276

277

Międzychód

Miasto powiatowe położone nad Wartą, ok. 75 km na północny zachód od Poznania.
ul. 17 Stycznia

A county town located upon the Warta River, about 75 km north-west of Poznań.
17 Stycznia Street.

278

279

Kościół pw. św. Jana Chrzciciela

St. John the Baptist's Church

Dalową budowlę, z wieżą od strony południowej, wybudowano w 1591 r. staraniem Jana Ostroroga, właściciela miasta. W XVIII w. dostawiono od północy zakrystię, którą w 1903 r. powiększono i przekształcono w kaplicę Serca Jezusowego. Wieżę przebudowano w 1840 r.

W 1907 r. dobudowano od wschodu nawę poprzeczną i krótkie prezbiterium. W 1934 przedłużono prezbiterium i dobudowano po jego bokach nawy boczne. Najcenniejszym elementem wyposażenia wnętrza jest wczesnobarokowa płaskorzeźba ze sceną Hołdu Pasterzy z I. połowy XVII w.

This hall church, with a tower on the southern side, was built in 1591 by Jan Ostroróg, the town owner. In the 18th c. a sacristy was added on the northern side, which was enlarged and changed into the chapel of the Sacred Heart of Jesus in 1903. The tower was rebuilt in 1840. In 1907 a transept and a short presbytery were added to the eastern side. In 1934 the presbytery was extended and aisles were built on its side. An early Baroque low relief depicting the scene of the Adoration of the Shepherds from the first half of the 17th c. is the most valuable element of the interior.

Mórkowo

Wieś w powiecie leszczyńskim, położona 8 km na północny zachód od Leszna.

A village in the region of Leszno, located 8 km north-west of Leszno.

281

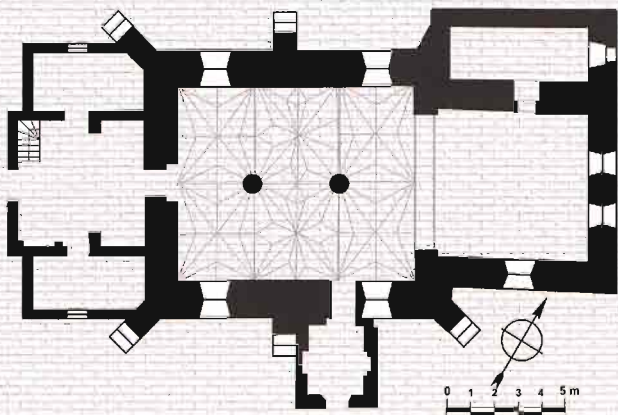

282

Kościół pw. Wszystkich Świętych All Saints' Church

Wybudowany został zapewne w 2. połowie XVI w. sumptem Kotwiczów-Dłuskich. Do prostokątnego, dwunawowego korpusu przylega niższe i węższe, kwadratowe prezbiterium, z zakrystią od strony północnej. Przy zachodniej ścianie nawy postawiono w 1909 r. wieżę, w dolnej partii szachulcową, wyżej drewnianą, zwieńczoną hełmem z latarnią. Gwiazdźiste sklepienia naw opierają się na dwóch filarach, ustawionych na osi kościoła. Prezbiterium nakryte jest stropem kasetonowym z 1931 w. Neogotycki ołtarz główny z XIX w. Z bardziej odległych czasów zachowały się dwie późnorenesansowe płyty z piaskowca, z płaskorzeźbionymi postaciami zmar-

łych: Wojciecha Dłuskiego (zmarłego w 1574 r.), z wyobrażeniem stojącego rycerza, oraz młodzieńca z rodziny Kotwiczów-Gorczyńskich (z 4. ćwierci XV w.), z postacią chłopca w renesansowym stroju.

The church was probably built in the second half of the 16th c. by the Kotwicz-Dłuski family. The rectangular two-nave core is adjoined by a lower and narrower square presbytery. The church is adjoined by the sacristy on the northern side. In 1909 a tower was built by the western wall of the nave. Its bottom is half-timbered, the rest is wooden. The tower is covered with a cupola with a lantern. The star vaults of the naves are supported on two pillars, placed in the axis of the church. The presbytery is covered with a coffered ceiling from 1931. The neo-Gothic main altar dates back to the 19th c. The older monuments include two late Renaissance sandstone tombstones with low relief figures of the departed: the tombstone of Wojciech Dłuski (d. 1574) depicting a standing knight, and the tombstone depicting a young boy in Renaissance clothes, a member of the Kotwicz-Gorczyński family (from the fourth quarter of the 15th c.).

283

284

Murowana Goślina

Miasto w powiecie poznańskim, położone 20 km na północny wschód od Poznania, przy drodze do Wągrowca.
pl. Powstańców Wielkopolskich

A town in the region of Poznań, located 20 km north-east of Poznań, by the road to Wągrowiec.
Powstańców Wielkopolskich Square

285

286

Kościół pw. św. Jakuba St. Jacob's Church

Swiątynię wzniesiono na przełomie XV i XVI w. Liczne późniejsze przebudowy zatępiły jej pierwotny kształt architektoniczny. Jest budowlą jednonawową. Do wschodniej, późnogotyckiej części nawy przylega węższe i niższe prostokątne prezbiterium, dobudowane w 1717 r., być może według projektu Pompeo Ferrariego. Nawę przedłużono w 1831 r. w kierunku zachodnim. Zachował się późnogotycki wschodni szczyt nawy, ozdobiony blendami. Wyposażenie przeważnie barokowe z XVII-XVIII w. W zewnętrznej ścianie kościoła wmurowana jest renesansowa kamienna płyta nagrobna Urszuli z Ostrorogów Potulickiej, żony Piotra Potulickiego, wojewody kaliskiego, wykonana po 1583 r.

The church was built at the turn of the 15th c. Many later reconstructions obliterated the original architectural shape. The church is a single nave structure. A narrower and lower rectangular presbytery, added in 1717, perhaps to the design of

287

Pompeo Ferrari, adjoins the eastern, late-Gothic part of the nave. The nave was extended westwards in 1831. The late Gothic eastern gable of the nave is decorated with blind windows. The furnishings are mainly Baroque in style and date

back to the 17th and 18th c. A Renaissance tombstone of Urszula Potulicka of the Ostroróg family, the wife of Piotr Potulicki, the voivod of Kalisz, made after 1583, is built into the external wall of the church.

288

Niepruszewo

Wieś w powiecie poznańskim, położona nad Jeziorem Niepruszewskim, 7 km na wschód od Buku, przy drodze do Poznania.

A village in the region of Poznań, located upon Lake Niepruszewskie, 7 km east of Buk, by the road to Poznań.

289

Kościół pw. św. Mawrzyńca

St. Lawrence Church

Powstał ok. 1580 r. z fundacji Łukasza III Górki, wojewody poznańskiego. Jest budowlą salową, z trójbocznie zamkniętą częścią prezbiterialną. Do fasady przylega neogotycka kaplica św. Anny z kryptą grobową rodziny Sierakowskich, dobudowana w 1836 r. Nad nią szczyt z wąskimi ostrołukowymi blendami i sterczynami ustawionymi w czasie budowy kaplicy. Przebudowana w XVIII w. wnętrze kościoła przykryte jest stropem z fasetą. Rokokowe wyposażenie – trzy ołtarze i ambona – z 2. połowy XVIII w. W przedsionku kaplicy znajduje się renesansowa krata z ok. połowy XVII stulecia.

The church was built around 1580 by Łukasz III Górka, the voivod of Poznań. It is a hall structure, with a presbytery closed on three sides. A neo-Gothic chapel of St. Ann with a crypt of the Sierakowski family, built in 1836, adjoins the façade. It is covered with a gable with pointed arch blind windows and pinnacles put there when the chapel was built. The interior of the church was rebuilt in the 18th c. It is covered with a ceiling with a bed moulding. The rococo furnishings – three altars and the pulpit – date back to the second half of the 18th c. The vestibule features Renaissance lattice bars from around mid 17th c.

290

291

Nowe Miasto nad Wartą

Wieś gminna w powiecie średzkim, położona nad Wartą, 11 km na północny zachód od Żerkowa.

A village in the region of Środa, located upon the Warta River, 11 km north-west of Żerków.

292

293

Kościół pw. Świętej Trójcy Holy Trinity Church

Wybudowany w 2. połowie XV w. Jest trójnawową budowlą halową, z prezbiterium zamkniętym wielobocznie. Do nawy północnej przylega zakrystia i wybudowana nad nią w 1593 r. kaplica św. Anny, otwarta dwiema arkadami do wnętrza kościoła. Przy nawie południowej późnorenesansowa kaplica św. Antoniego z 1614 r. Prezbiterium i nawy przykryte są sklepieniami gwiaździstymi, kaplica św. Antoniego – kopułą. Wnętrze kościoła zdobi późnorenesansowa polichromia z przełomu XVI i XVII w. odświeżona pod późniejszymi malowidłami w 1959 r. Wyposażenie przeważnie barokowe z XVII i XVIII w. Starszymi zabytkami są: renesansowe stalle z 2. połowy XVI w., renesansowe zwieńczenie sakramentarium z płaskorzeźbionym w piaskowcu popiersiem Boga Ojca z ok. 1520 r. oraz renesansowe tablice erekcyjne obu kaplic, wmurowane w ścianę kaplicy św. Antoniego. W przejściu z zakrystii do kościoła zachowały się gotyckie drzwi obite blachą.

294

295

The church was built in the second half of the 15th c. It is a three-nave hall structure, with a polygonally closed presbytery. The northern nave adjoins the sacristy and St. Ann's chapel built above it in 1593, open with two arcades towards the church. By the southern nave – Renaissance chapel of St. Anthony from 1614. The presbytery and naves are covered with star vaults, St. Anthony's chapel – with a dome. The interior of the church is decorated with late Renaissance polychrome from the turn of the 16th c., uncovered in 1959. The furnishings are mainly Baroque in style and date back to the 17th and 18th c. Older monuments include Renaissance stalls from the second half of the 16th c., a Renaissance finial of the sacramentarium with a low relief sandstone bust of God the Father from around 1520 and Renaissance foundation plaques of both chapels, built into the wall of St. Anthony chapel. The passage from the sacristy to the church features a Gothic sheet covered door.

296

297

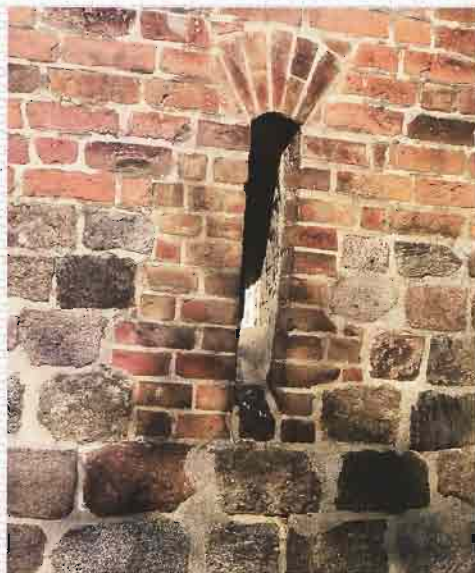
Objezierze

Wieś w powiecie obornickim, położona 5 km na południowy zachód od Obornik.

A village in the region of Oborniki, located 5 km south-west of Oborniki.

298

299

Kościół pw. św. Bartłomieja

St. Bartholomew's Church

Niewielki romański kościół powstał zapewne w I. połowie XIII w. Około 1550 r. rozbudowano go w stylu gotyckim, w 1775 r. gruntownie restaurowano, a w 1914 r. wzniesiono nowe prezbiterium. Najstarsza część świątyni – wieża i zachodnia część nawy – murowane są częściowo z ciosów granitowych. Przy nawie od północy znajduje się dawna piętrowa zakrystia, przebudowana w 1914 r. na dwie kaplice, św. Antoniego (na dole) i św. Anny (na górze), a od południa – obszerna kaplica Serca Jezusowego z 1860 r. Przy prezbiterium od

północy zakrystia, od południa kaplica grobowa Turnów. Rozbudowana bryła kościoła zawiera ele-

menty architektury romańskiej, późnogotyckiej, barokowej i eklektycznej XX-wiecznej.

Wnętrze nawy i prezbiterium przykrywa strop z fasetą. Jednolite rokokowe wyposażenie wnętrza z 4. ćwierci XVIII w.

W nawie dwie późnorenesansowe płyty nagrobne z leżącymi postaciami zmarłych, Andrzeja Objezierskiego, zmarłego w 1594 r., i jego żony Anny z Jaruchowskich, zmarłej w 1582 r.

300

This small Romanesque church was probably built in the first half of the 13th c. Around 1550 it was expanded in the Gothic style, in 1775 it was completely restored and in 1914 a new presbytery was built. The oldest part of the church, the tower and the western part of the nave, are partly made of granite blocks. There is a former two-level sacristy next to the nave on the northern side, rebuilt in 1914 and turned into two chapels, St. Anthony's chapel (lower level) and St. Ann's chapel (upper level). On the southern side there is a large chapel of the Sacred Heart of Jesus from 1860. Next to the presbytery on the northern side – a sacristy, on the southern side – the tomb of the Turno family. The core of the church includes elements of Romanesque, late Gothic, Baroque and 19th c. eclectic architecture. The interior of the nave and presbytery is covered with a ceiling with a bed moulding. Uniform rococo furnishings date back to the fourth quarter of the 18th c. The altar in St. Ann's chapel features a late Gothic sculpture of St. Ann teaching Mary from the beginning of the 16th c. The nave features two late Renaissance tombstones with lying figures of the departed, Andrzej Objeziński (d. 1594) and his wife Anna of the Jaruchowski family (d. 1582).

301

302

303

Oborniki

Miasto powiatowe położone u ujścia Welny do Warty, 30 km na północ od Poznania, przy drodze do Piły.
ul: Kościelna

A county town located by the estuary of the Welna River to the Warta River, 30 km north of Poznań, by the road to Piła.
Kościelna Street

304

305

Kościół pw. Najświętszej Marii Panny Wniebowziętej Church of the Virgin Mary Assumed into Heaven

Wybudowany na przełomie XV i XVI w.; kilkakrotnie przebudowywany, m.in. po zniszczeniach przez wojska szwedzkie w 1665 r. i pożarze miasta w 1814 r. Pierwotnie jednonawowy,

nawę boczną dostawiono prawdopodobnie w XVI w. Mimo licznych przekształceń bryła kościoła ma nadal gotycki charakter; jego ściany wsparte są przyporami, zachowały się ostrołukowe portale z profilowanej cegły, na wieży zobaczyć można wąskie, ostro zakończone okienka i blendy. Wnętrza przykrywają stropy. Późnobarokowy ołtarz główny wykonano w 2. połowie XVIII w.

The church was built at the turn of the 15th c. It was rebuilt several times, e.g. after the destruction by the Swedish army in 1665 and a fire of the town in 1814. Originally a single nave structure. The aisle was probably added in the 16th c. Despite many changes, the core of the church has retained its Gothic character. Its walls are supported with buttresses. Pointed arch portals of profiled brick have remained until the present times. On the tower – narrow pointed arch windows and blind windows. The interiors are covered with ceilings. The late Baroque main altar was made in the second half of the 18th c.

306

307

308

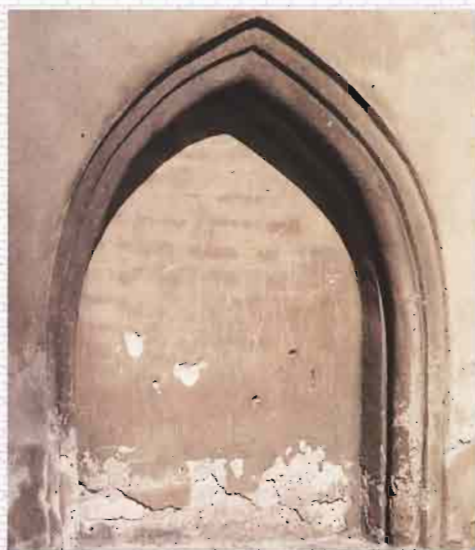
Osieczna

Miasto w powiecie leszczyńskim, położone 12 km na północny wschód od Leszna, przy drodze do Śremu.
ul. Powstańców Wielkopolskich

A town in the region of Leszno, located 12 km north-east of Leszno, by the road to Śrem.
Powstańców Wielkopolskich Street

309.

310

Kościół pw. Świętej Trójcy

Holy Trinity Church

Swiątynię wzniesiono w 1540 r. sumptem Górków, ówczesnych właścicieli miasta. Podczas gruntownej przebudowy w 1777 r. przekształcono trójnawowe dotychczas wnętrze w jedną obszerną nawę oraz dobudowano wieżę, a całej budowli nadano skromne formy barokowe. Zniszczony przez pożar w 1859 r. kościół został niedługo potem odbudowany; hełmy wież założono w 1869 r. W prezbiterium zachowało się późnogotyckie sklepienie gwiaździste. Wyposażenie przeważnie z 2. połowy XVIII w., m.in.: siedem barokowo-klasycystycznych ołtarzy architektonicznych z ok. 1777 r., rokokowa ambona i klasycystyczne stalle z ok. 1800 r. Starszym zabudkiem jest późnogotycki krucyfik z ok. połowy XVI w.

The church was built in 1540 by the Górka family, then owners of the town. During the complete reconstruction in 1777 the three-nave interior was rebuilt and a tower was added. The entire structure was given modest Baroque forms. Destroyed by fire in 1859, the church was rebuilt shortly afterwards; the cupolas were put on the towers in 1869. The presbytery features a late Gothic star vault. The furnishings date back to the second half of the 18th c. and include seven Baroque-classicist architectural altars from around 1777, a rococo pulpit and classicist stalls from around 1800. A late Gothic crucifix from around mid 16th c. is an older monument.

Ostroróg

Miasto w powiecie szamotulskim, położone 10 km na zachód od Szamotuł, przy drodze do Wronek.
ul. Kaptarska

A town in the region of Szamotuły, located 10 km west of Szamotuły, by the road to Wronki.
Kaptarska Street

312

Kościół pw. Najświętszej Marii Panny Wniebowziętej Church of the Virgin Mary Assumed into Heaven

Kościół powstał zapewne ok. 1432 r. Zniszczony przez pożar w 1595 r.; przebudowany w stylu barokowym w 1776 r. staraniem Adama Kwileckiego, kasztelana przemęckiego, właściciela miasta. Jest trójnawową budowlą halową, z wydłużonym, prosto zamkniętym prezbiterium. Za nim znajduje się dobudowana w 1776 r. prostokątna zakrystia. Od zachodu wieża, wsparta w narożach wysokimi przyporami, z trzema kondygnacjami wąskich okien. Z kruchty południowej prowadzi do wnętrza świątyni późnogotycki uskokowy portal z profilowanej cegły. Rokokowe wyposażenie wnętrza z ok. 1776 r., m.in. pięć ołtarzy, ambona i prospekt organowy.

The church was probably built around 1432. Destroyed by fire in 1595, rebuilt in the Baroque style in 1776 by Adam Kwilecki, the castellan of Przemęt, the town owner. The church is a three-nave hall structure, with an elongated closed presbytery. Past the presbytery there is a rectangular sacristy, added in 1776. On the western side – a tower supported with high buttresses, with three storeys of narrow windows. From the southern vestibule the church can be accessed through a late Gothic offset portal of profiled brick. The rococo furnishings from around 1776 include five altars, the pulpit and the organ.

313

Ostrzeszów

Miasto powiatowe położone ok. 160 km na południowy wschód od Poznania, przy drodze do Katowic.
ul. Farna

A county town located about 160 km south-east of Poznań, by the road to Katowice.
Farna Street

315

316

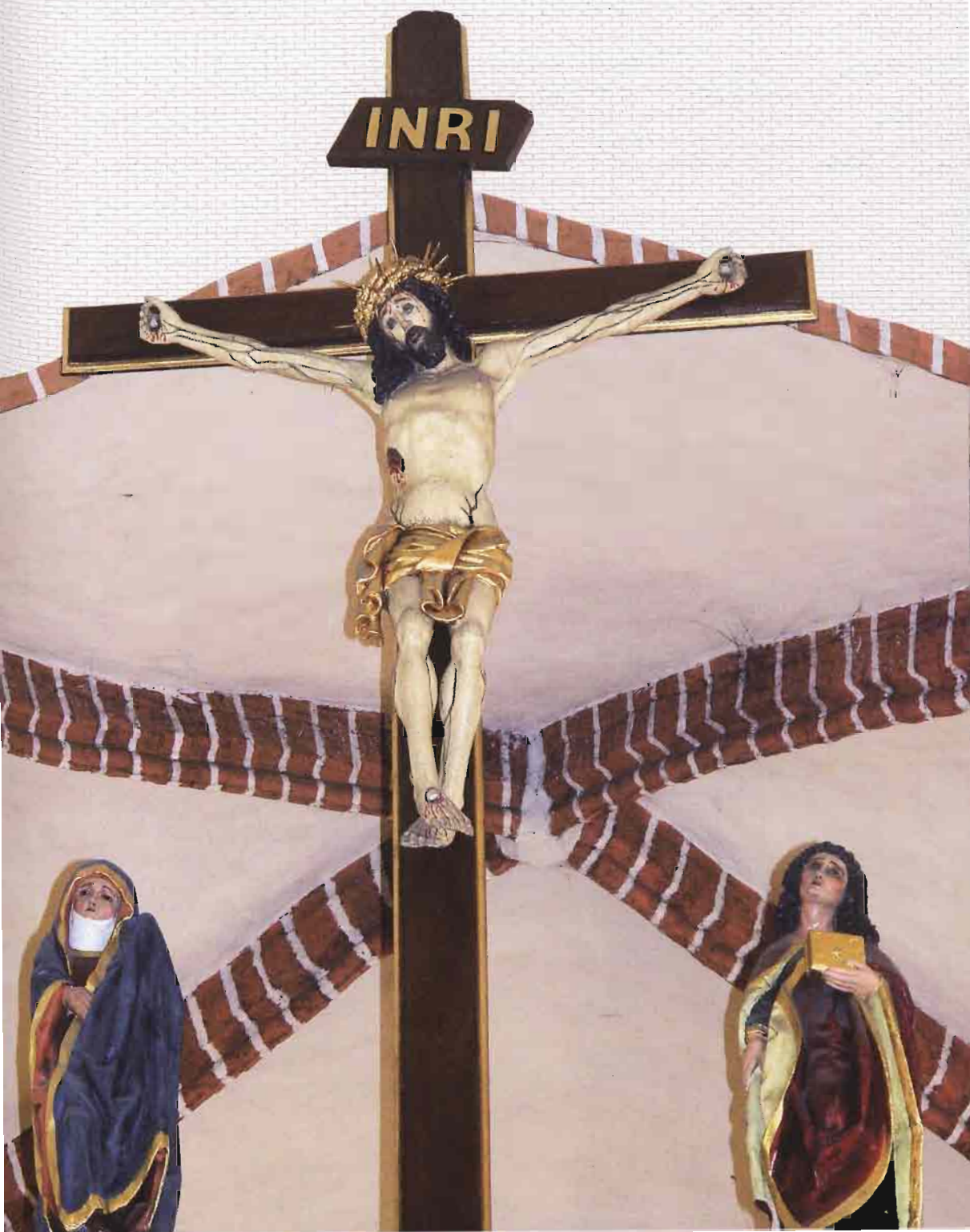
Kościół pw. Najświętszej Marii Panny Wniebowziętej Church of the Virgin Mary Assumed into Heaven

Tego najstarsza część – zamknięte wielobocznie prezbiterium i sąsiadująca z nim zakrystia – powstały zapewne ok. 1337 r. Nawę, o wydatnie skróconej w stosunku do prezbiterium osi, dobudowano w XV w. Prezbiterium nakryte jest sklepieniem krzyżowo-żebrowym, natomiast nawę przykrywa strop. Na ścianach znajdują się fragmenty polichromii, powstałej w 6 fazach od XIV do XIX w. Wypośażenie przeważnie późnobarokowe z przełomu XVIII i XIX w. Na belce tęczywej ustawione są późnogotyckie rzeźby Chrystusa Ukrzyżowanego, Matki Boskiej i św. Jana z początku XVI w.

The oldest part of the church, a polygonally closed presbytery, and the neighbouring sacristy, were probably built around 1337. The nave, with an axis not parallel to that of the presbytery, was added in the 15th c. The presbytery is covered with a ceiling. On the walls – fragments of polychrome, which was painted in six stages from the 14th to the 19th c. The furnishings are mainly late Baroque in style and date back to the turn of the 18th c. The rainbow beam features late Gothic sculptures of Crucified Christ, Mother of God and St. John from the beginning of the 16th c.

317

Otorowo

Wieś w powiecie szamotulskim, położona 11 km na południowy zachód od Szamotuł.

A village in the region of Szamotuły, located 11 km south-west of Szamotuły.

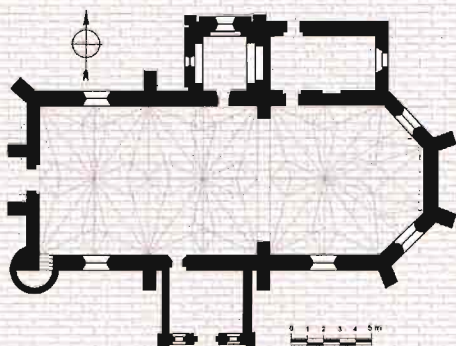
319

Kościół pw. Wszystkich Świętych All Saints' Church

Swiątynia powstała w 1533 r. staraniem właścicieli wsi, Otorowskich. Jest budynkiem salowym, od wschodu zamkniętym trójbocznie. Po jego północnej stronie znajdują się zakrystia i dobudowana w 1837 r. późnoklasycystyczna kaplica grobowa Moszczeńskich, po stronie południowej – neogotycka kruchta z 1872 r. Wnętrze przykrywa sklepienie gwiaździste. Wyposażenie przeważnie z 1885 r., w ołtarzu głównym znajduje się obraz Matki Boskiej z Dzieciątkiem z I. połowy XVII w.

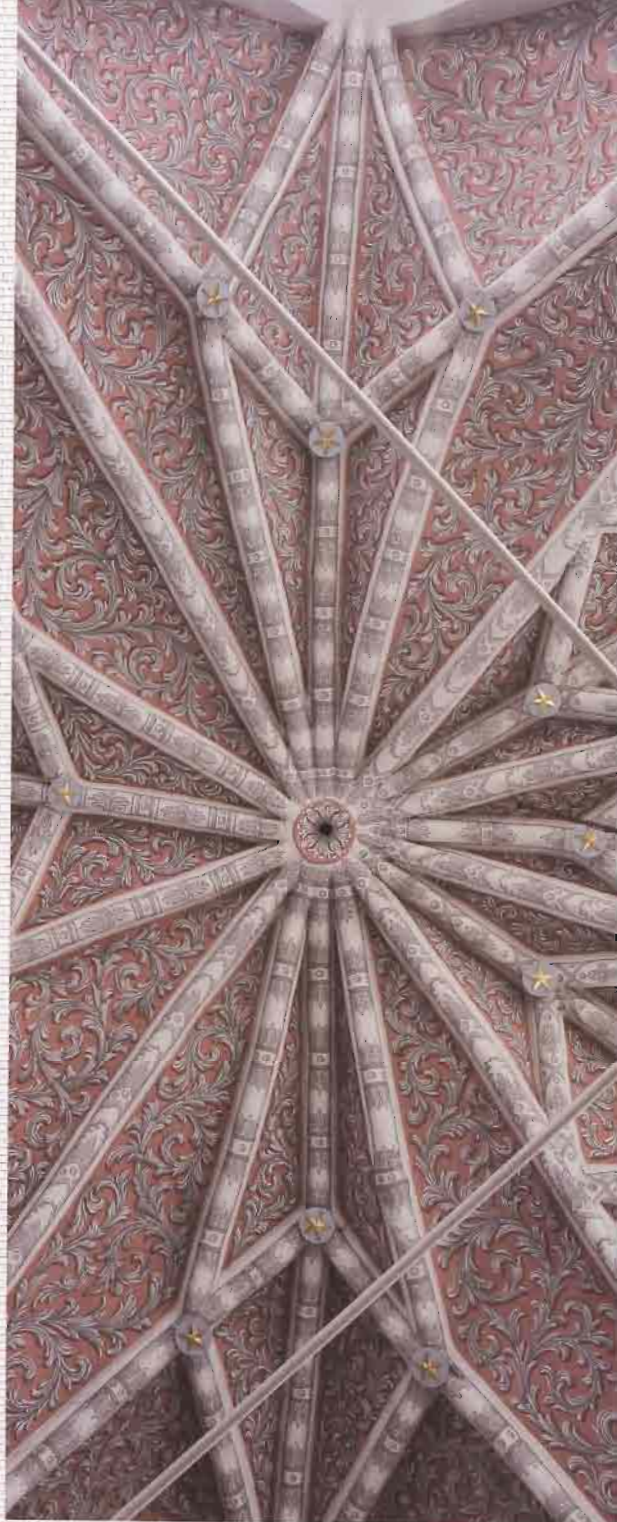
The church was built in 1533 by the Otorowski family, the village owners. It is a hall structure, with three sides closed in the east. The northern side features a sacristy and a late classicistic tomb of the Moszczeński family, added in 1837. The southern side features a neo-Gothic vestibule

from 1872. The interior is covered with a star vault. The furnishings date back to 1885. The main altar features the icon of the Mother of God with Child from the first half of the 17th c.

320

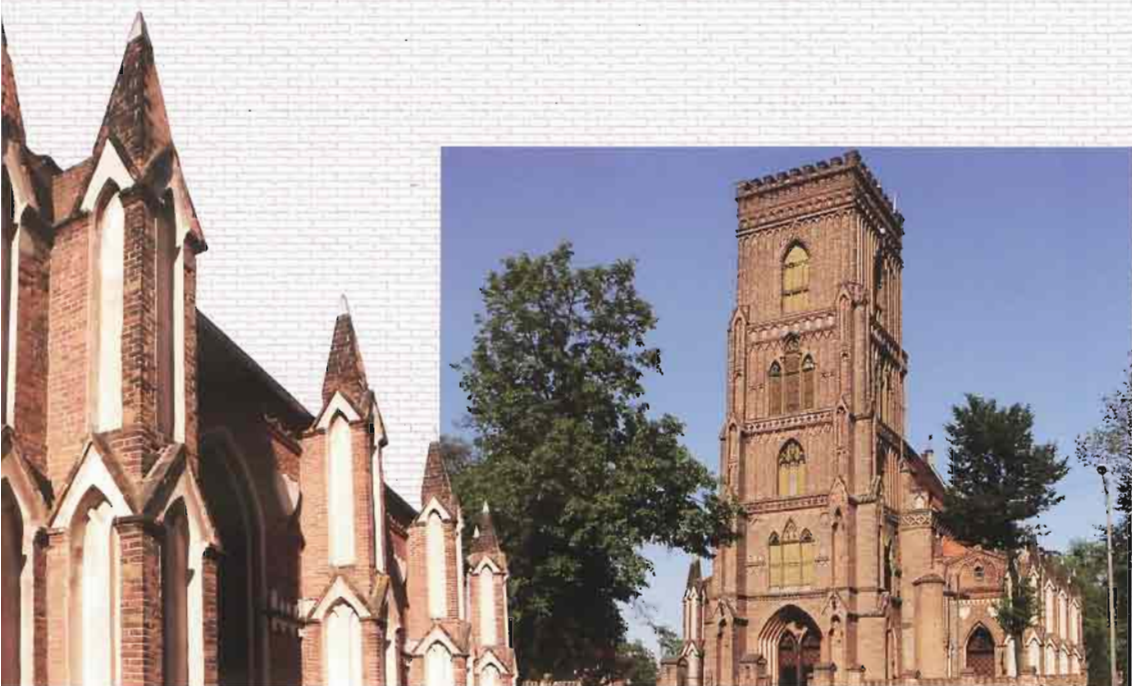

321

Pępowo

Wieś gminna w powiecie gostyńskim, położona 8 km na północny zachód od Kobyłina.

A village in the region of Gostyń, located 8 km north-west of Kobylin.

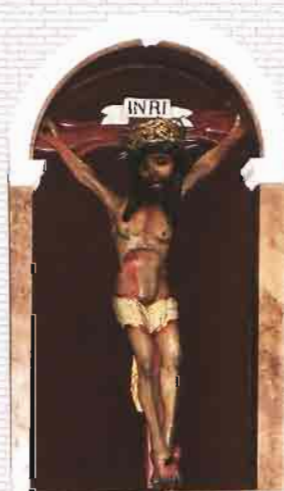
322

323

Kościół pw. św. Jadwigi

St. Hedwig's Church

Kościół wzniesiony zapewne w 2. połowie XV w., został przebudowany około 1610-25 r. przez właściciela wsi, Andrzeja Konarzewskiego. W 1811 r. rozebrano chylącą się ku upadkowi wieżę. Obecny wygląd uzyskała świątynia podczas przebudowy dokonanej w latach 1820-30 sumptem Józefa Mycińskiego, kolejnego właściciela wsi. Dostawiono wówczas nawy boczne i nową wieżę. Autorem projektu przebudowy, która

nadała świątyni cechy gotyku romantycznego, był Franciszek Maria Lanci. Pozostałością pierwotnej budowli jest późnogotyckie prezbiterium. Jego wnętrze – podobnie jak nawy głównej – przykrywa sklepienie kolebkowe z lunetami, ozdobione renesansową dekoracją stiukową. W późnorenansowym ołtarzu głównym z I. połowy XVII w. znajduje się obraz Wniebowzięcie Matki Boskiej z 1641 r. pędzla Bartłomieja Strobla. W jednym z późnoklasycyistycznych ołtarzy bocznych wisi późnogotycki krucyfiks z około 1530 r.

324

325

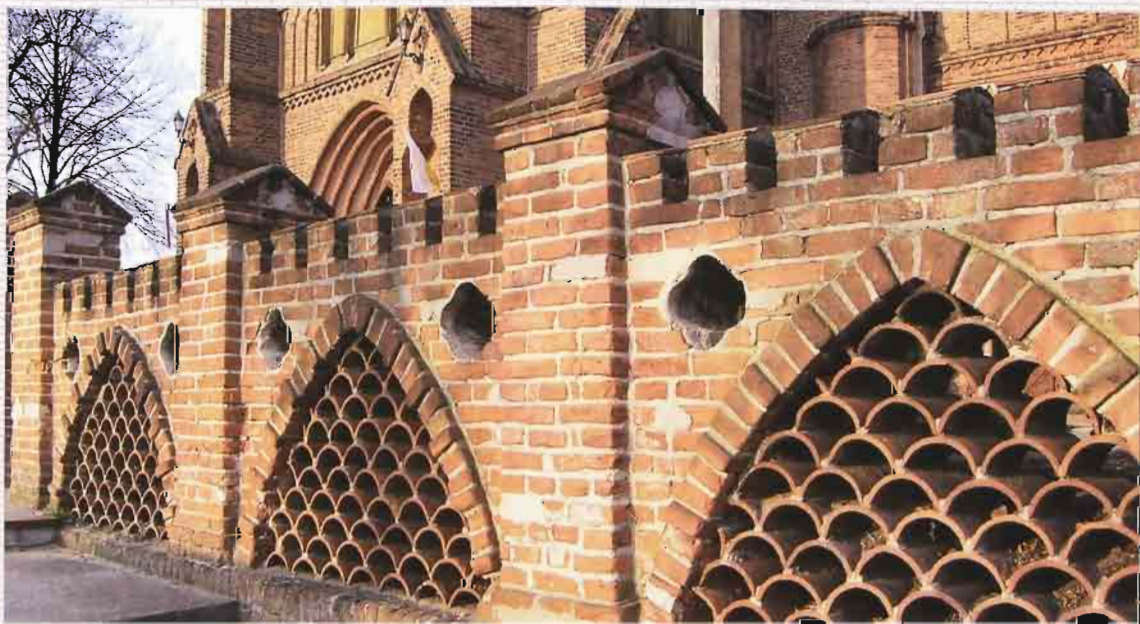

326

The church was probably built in the second half of the 15th c. It was rebuilt around 1610-25 by Andrzej Konarzewski, the village owner. In 1811 the tower was pulled down for fear of collapse. The church got its present look during the reconstruction between 1820-30 financed by Józef Mycielski, another village owner. Aisles and a new tower were built then. The reconstruction, which gave the church romantic Gothic features, was made to

the design of Francis Maria Lanczia. What remained of the original structure is the late Gothic presbytery. Its interior and the main nave are covered with cradle vault with lunettes and are decorated with Renaissance stuccoes. The late Renaissance main altar from the first half of the 17th c. features the icon of the Assumption of the Blessed Virgin Mary from 1641 painted by Bartłomiej Strobel. In one of the late classicistic side altars – a late Gothic crucifix from around 1530.

327

Pniewy

Miasto w powiecie szamotulskim, położone 25 km na pd. zach. od Szamotuł, przy drodze z Poznania do Berlina.
Rynek

A town in the region of Szamotuły, located 25 km south-west of Szamotuły, by the road from Poznań to Berlin.
The Market Square

328

329

Kościół pw. św. Wawrzyńca

St. Lawrence Church

Kościół powstał w 2. połowie XV w. Dwukrotnie – w latach 1635 i 1772 – niszczyły go pożary. Podczas odbudowy w końcu XVIII w. całkowicie przekształcono wnętrze świątyni. Kościół jest trójnawową budowlą bazylikową. Przy nawie południowej wznoszą się wieża i kruchta z późnorenesansowym szczytem, dostawiona na przełomie XVI i XVII w. Wyposażenie przeważnie rokokowe z ostatniej ćwierci XVIII w. W ołtarzu głównym znajduje się obraz Męczeństwo św. Wawrzyńca z ok. 1772 r., wzorowany na malowidle Rubensa. Czasy budowy kościoła pamięta zapewne późnogotycka kropielnica kamienna w kształcie kielicha.

The church was built in the second half of the 15th c. It was destroyed by fire in 1635 and in 1772. During the reconstruction at the end of the 18th c. the interior was completely remodelled.

The church is a three-nave basilica structure. By the southern nave there are the tower and the vestibule with a late Renaissance

gable, added at the turn of the 16th c. The main altar features The Martyrdom of St. Lawrence painting from around 1772, modelled on the painting by Rubens. The late Gothic stone baptismal font, in the shape of a chalice, dates back to the time of the church construction.

330

331

332

Pobiedziska

Miasto w powiecie poznańskim, położone 22 km na południowy zachód od Gniezna, przy drodze do Poznania.
Rynek

A town in the region of Poznań, located 22 km south-west of Gniezno, by the road to Poznań.
The Market Square

333

334

Kościół pw. św. Michała Archanioła St. Michael Archangel's Church

Wybudowany prawdopodobnie na przełomie XIII i XIV w. Zniszczony w czasie najazdu Krzyżaków w 1331 r., zapewne do połowy XIV stulecia odbudowany i nieco przedłużony w kierunku zachodnim. Spłonął w czasie wielkiego pożaru miasta w 1579 r. Później wielokrotnie był restaurowany. Najstarsze partie murów powstały z cegły ułożonej w układzie wendyjskim. Jest budynkiem jednonawowym, z węższym i niższym od nawy prezbiterium. Nawę przykrywa strop, prezbiterium – pozorną kolebką. Szczyt

fasady wieńczy wieżyczka na sygnaturkę z końca XVI w. W polu środkowym klasycystycznego ołtarza głównego z początku XIX w. znajduje się obraz patrona świątyni z 1621 r. Na ścianach nawy późnogotyckie figury Matki Boskiej Bolesnej i św. Jana oraz rzeźba Matki Boskiej z Dzieciątkiem na półksiężycu z 2. połowy XV w. Barokowe epitafium kanonika gnieźnieńskiego Stanisława Grotha z czernego i czarnego marmuru, z klęczącą pod krzyżem postacią zmarłego.

335

336

The church was probably built at the turn of the 13th c. Destroyed during the invasion of the Teutonic Knights in 1331, it was rebuilt and slightly extended westwards; the reconstruction was completed in the mid 14th c. The church was burnt down during the great fire of the town in 1579. Restored

several times afterwards. The oldest parts of the walls were built of bricks, laid up in the so-called Slavonic bond: The church is a single nave structure, with a narrower presbytery, lower than the nave. The nave is covered with a ceiling, the presbytery – with an illusionary cradle vault. The gable of the façade features the ave-bell tower from the end of the 16th c. The central part of the classicistic main altar from the beginning of the 19th c. features a painting of the church patron from 1621. On the nave walls – late Gothic figures of the Mother of God in Pain and St. John and a sculpture of the Mother of God with Child on a crescent from the second half of the 15th c. A Baroque epitaph of Stanisław Groth, the canon of Gniezno, of red and black marble, with the figure of the departed kneeling before the cross.

337

338

Poniec

Miasto w powiecie gostyńskim, położone 20 km na południowy zachód od Gostynia, przy drodze do Bojanowa, ul. Marszałka Focha

A town in the region of Gostyń, located 20 km south-west of Gostyń, by the road to Bojanowo, Marszałka Focha Street

339

340

Kościół pw. Narodzenia Najświętszej Marii Panny Birth of the Virgin Mary Church

Wybudowany został zapewne w I. połowie XV w. Około 1778 r. rozpoczęto przebudowę kościoła w stylu klasycystycznym, finansowaną przez Maksymiliana Mielżyńskiego, pisarza wielkiego-koronnego. Do końca XVIII w. wybudowano wieżę i całkowicie przekształcono wnętrze świątyni. Kościół jest wydłużoną budowlą salową, z wielobocznie zamkniętą częścią prezbiterialną (oddzieloną w 2. połowie XVIII w. od

wnętrza ścianą ołtarzową) i wieżą przy fasadzie zachodniej. Wyposażenie klasycystyczne z końca XVIII w. Zachowały się dwie późnorenesansowe płyty nagrobne z płaskorzeźbionymi wizerunkami zmarłych, Mikołaja Zawadzkiego i nieznaney kobiety, z 2. połowy XVI w. W zewnętrzzną ścianę

kościółu wmurowany jest późnorenesansowy nagrobek Jana Rydzyńskiego z 3. ćwierci XVI w., z leżącą postacią zmarłego, w zbroi i rymowanym napisem w języku polskim.

341

The church was probably built in the first half of the 15th c. Around 1778 reconstruction of the church in the classicistic style started; the reconstruction was financed by Maksymilian Mielżyński, the notarius magnus. The tower was built at the end of the 18th c. At the same time the interior of the church was completely remodelled. The church is an elongated hall structure, with a polygonally closed presbytery (separated in the second half of the 18th c. with an altar wall) and a tower by

the western façade. The furnishings are classicistic in style and date back to the end of the 18th c. Two late Renaissance tombstones with the images of late Mikołaj Zawadzki and a low relief of an unknown woman, from the second half of the 16th c., have remained until the present times. A late Renaissance tombstone of Jan Rydzyński from the third quarter of the 16th c., featuring a lying figure of the departed in armour and a rhymed inscription in Polish, is built into the external wall of the church.

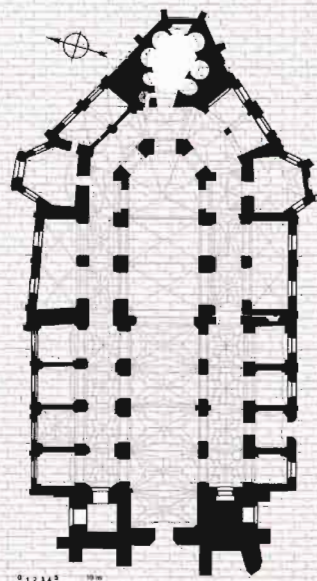
342

Poznań

Ostrów Tumski

Ostrów Tumski

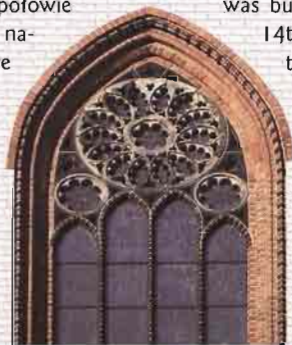
343

Bazylika Archikatedralna pw. śś. Apostołów Piotra i Pawła

Archcathedral Basilica of St. Peter and St. Paul, the Apostles

Najstarsza przedromańska katedra powstała w 4. ćwierci X w. Świątynia ta została zniszczona w czasie najazdu księcia czeskiego Brzetysława w 1038 r. Nową trójnawową bazylikę romańską wybudowano w latach 1039-58. Z powodu rysujących się murów rozebrano ok. 1243 r. wschodnią część budowli, wznosząc na jej miejscu wczesnogotyckie prezbiterium z cegieł. W połowie XIV w. wybudowano gotycki korpus nawowy, a na przełomie XIV i XV w. nowe gotyckie prezbiterium. W XV w. powstał wieniec kaplic otaczających nawy i prezbiterium. W 1622 r. pożar zniszczył dachy i hełmy wież.

The oldest pre-Romanesque cathedral built in the fourth quarter of the 10th c. The church was destroyed during the invasion of Bretislaus I of Bohemia in 1038. The new three-nave Romanesque basilica was built between 1039-58. The eastern part of the structure was pulled down around 1243 and an early Gothic presbytery was built of bricks in its place. In the mid 14th c. a Gothic nave core and at the turn of the 14th c. a new Gothic presbytery were built. In the 15th c. several chapels around the naves and the presbytery were built. In 1622 fire destroyed the roofs and cupo-

344

346

347

348

349

350

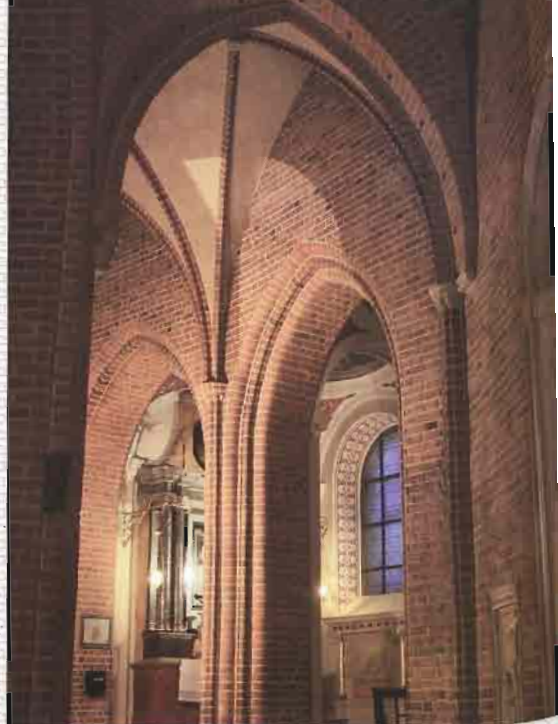

W latach 1636-50 nastąpiła gruntowna przebudowa kościoła w stylu barokowym. W 1725 r. huragan przewrócił hełmy wież i zerwał dach świątyni, w 1772 r. jej wnętrze zniszczył pożar. Trwająca do 1783 r. odbudowa nadała katedrze formy późnobarokowe. W 1779 r. przebudowano fasadę według projektu Efraima Schrögera. Jedenaście lat później zawaliła się wieża południowa, co spowodowało kolejną przebudowę frontowej elewacji według projektu Bonawentury Solariego. Wybudowana wówczas klasycystyczna fasada przetrwała do 1945 r. W czasie walk o Poznań – katedra została poważnie zniszczona. Odbudowano ją w latach 1948-56 według projektu Franciszka Morawskiego, przywracając świątyni gotyckie formy z przełomu XIV i XV w. W 1962 r. katedra otrzymała tytuł bazyliki mniejszej.

Kościół jest trójnawową budowlą bazylikową, z obejściem wokół prezbiterium oraz wieńcem kaplic wzdłuż naw bocznych i obejścia. Jego fasadę zdobią dwie wieże, trzy niższe wieżyczki znajdują się nad obejściem. Prezbiterium przykryte jest sklepieniem krzyżowo-żebrowym, nawy – sklepieniami gwiaździstymi. W katedrze znajduje się cenne wyposażenie. Późnogotycki ołtarz główny z 1512 r. pochodzi z Góry Śląskiej. Jest charakterystycznym dla gotyku ołtarzem szafistym, panaptykiem, z dwiema parami ruchomych skrzydeł. W jego części środkowej znajdują się rzeźby Matki Boskiej z Dzieciątkiem oraz św. Barbary i Katarzyny. W Złotej Kaplicy znajduje się sarkofag pierwszych Piastów, w którym wykorzystano figury przedstawiające Chrystusa i św. Piotra, pochodzące ze średniowiecznego grobowca Bolesława Chrobrego, fundowanego przez Kazimierza Wielkiego. Warto zwrócić uwagę na cenny zespół pięciu późnogotyckich i renesansowych płyt spławowych, wykonanych w większości w norymberskim warsztacie odlewniczym Vischerów. Wśród wielu pomników nagrobnych, głównie biskupów poznańskich, wyróżnia się monumentalny nagrobek rodziny Górków w kaplicy Świętego Krzyża, uchodzący za najlepsze dzieło rzeźby renesansowej w Wielkopolsce. Został on wykonany w warsztacie krakowskim z czerwonego marmuru i białego wapienia w 1547 r. przez Hieronima Canavesiego.

351

352

las of the towers. Between 1636-50 the church was completely rebuilt in the Baroque style. In 1725 a hurricane blew down the cupolas and the roof and in 1772 the church interior was damaged by fire. The reconstruction completed in 1783 gave the church late Baroque features. In 1779 the façade was rebuilt to the design of Efraim Schröger. Eleven years later the southern tower collapsed, which resulted in yet another reconstruction of the front elevation, this time to the design of Bonawentura Solari. The classicistic façade built then lasted until 1945, when during the fights for Poznań the cathedral was considerably damaged. It was reconstructed between 1948-56 to the design of Franciszek Morawski – the Gothic forms from the turn of the 14th c. were restored. In 1962 the cathedral was elevated to the rank of minor basilica.

The church is a three-nave basilica structure with an ambulatory around the presbytery and a rim of chapels along the aisles and the ambulatory. Its façade is decorated with two towers; three lower towers are found

above the ambulatory. The presbytery is covered with a cross-ribbed vault, the nave – star vault. The furnishings in the cathedral include the late Gothic main altar from 1512, originating from Góra Ślaska. It is a cupboard altar, with two pairs of movable wings. Its central part features the sculpture of the Mother of God with Child and St. Barbara and St. Catherine. The Golden Chapel features the sarcophagus of the first Piasts, with figures depicting Christ and St. Peter, originally from the medieval tomb of Boleslaus the Brave, founded by Casimir the Great. Worth seeing are five late Gothic and Renaissance red bronze plates, made in the Vischer's workshop in Nuremberg. There are many tombstones in the church, mainly of bishops of Poznań, among them the monumental tombstone of the Górka family in the Holy Cross Chapel, considered to be the best work of Renaissance sculpture in Wielkopolska. It was made of red marble and white limestone in 1547 by Hieronim Canavesi.

353

354

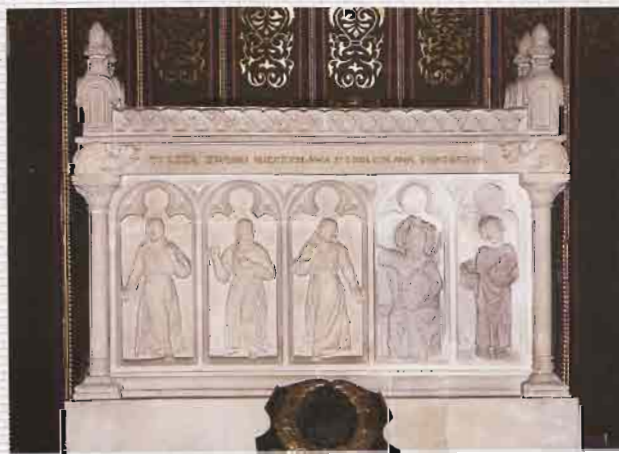
Katedra poznańska jest miejscem spoczynku pierwszych władców państwa polskiego i kilku książąt z wielkopolskiej linii Piastów. Jest najstarszą i – po katedrze wawelskiej – największą nekropolią królewską w Polsce. Złożono w niej szczątki trzech królów: Bolesława Chrobrego (zmarłego w 1025 r.), Mieszka II (w 1034 r.) i Przemysła II (w 1296 r.). Pochowani tu zostali także: Mieszko I (w 992 r.), Kazimierz Odnowiciel (w 1058 r.), Władysław Odonic (w 1239 r.), Przemysł I (w 1257 r.) i Bolesław Pobożny (w 1279 r.).

The Poznań cathedral is the burial place of the first rulers of the Polish state and a few Piast dukes of the Wielkopolska line. It is the oldest and second largest royal necropolis in Poland (after Cracow). It houses the remains of three kings: Boleslaus the Brave (d. 1025), Mieszko II (d. 1034) and Przemysł II (d. 1296) and dukes of Poland – Mieszko I (d. 992), Casimir the Restorer (d. 1058), Ladislaus Odonic (d. 1239), Przemysł I (d. 1257) and Boleslaus the Pious (d. 1279).

355

356

357

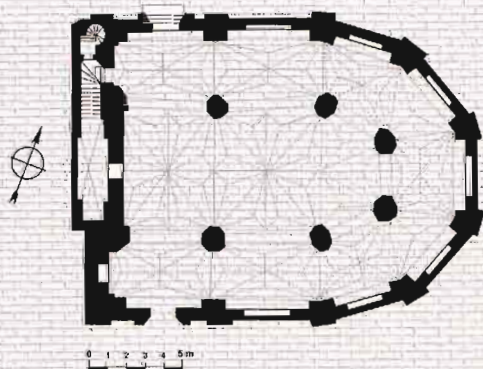

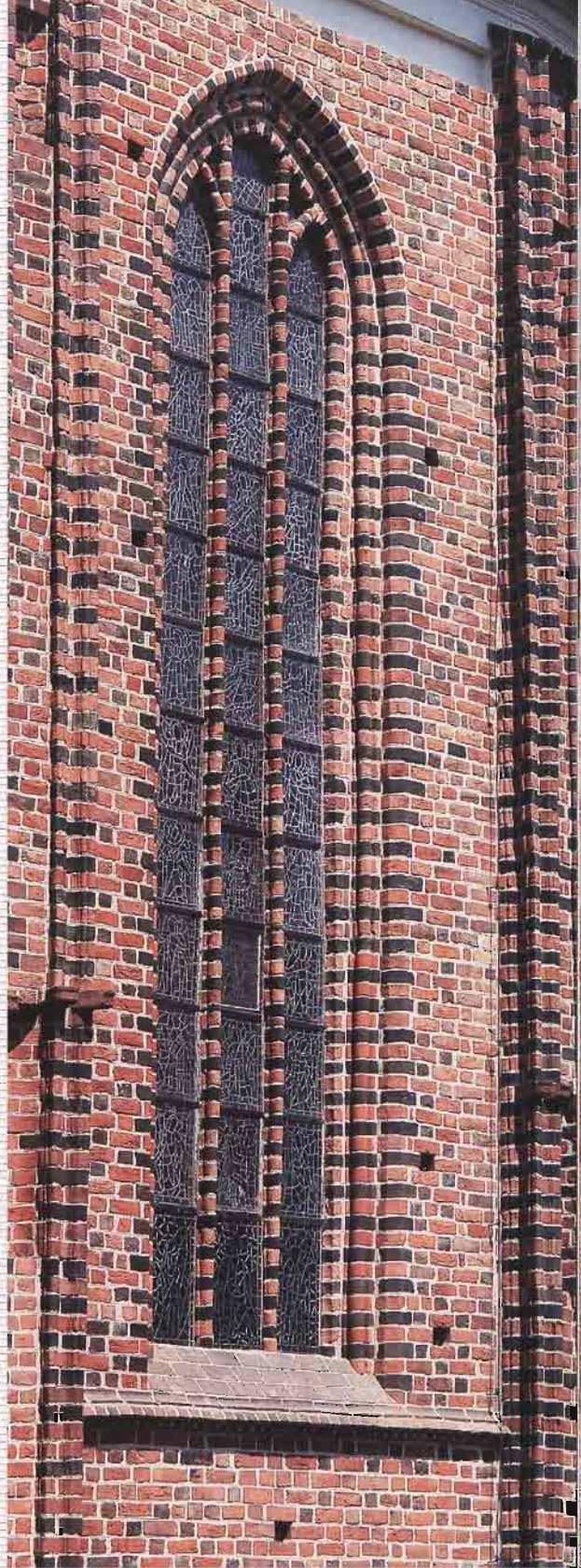
358

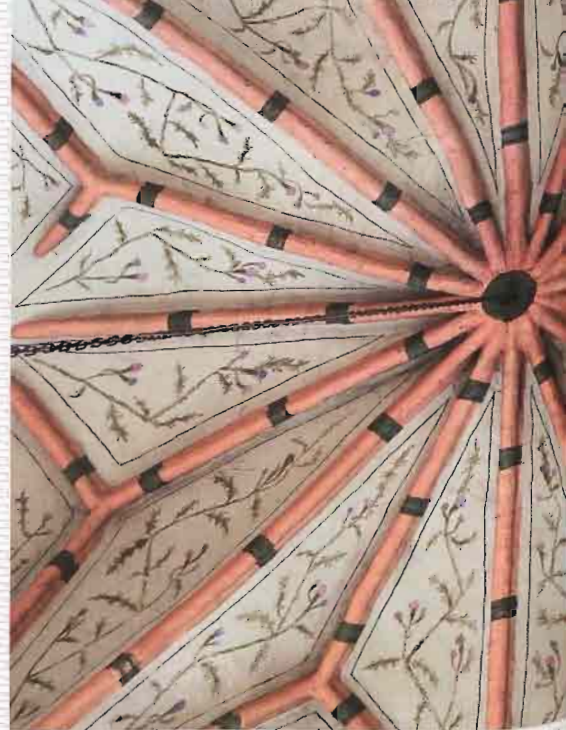
Kościół pw. Najświętszej Maryi Panny in Summo The Most Holy Virgin Mary in Summo Church

Kościół powstał w latach 1430-47, w miejscu gdzie wcześniej znajdowała się rezydencja królewska i kaplica wzniesiona ok. 965 r. z fundacji Dobrawy, żony Mieszka I. Miał stanowić prezbiterium większej, nie wybudowanej z nieznanym dziś przyczyn świątyni. Na początku XIX w. zaniedbany kościół był w tak katastrofalnym stanie, że chciano go rozebrać. Zapobiegła temu gruntowna restauracja świątyni przeprowadzona w latach 1859-62. Kościół jest trójnawową budowlą halową, z obejściem wokół trójbocznie zamkniętego prezbiterium. Wysoki dach przykrywają dachówki gąsiorkowe (mnich – mniszka). Szczyt fasady ozdobiony jest wysmukłymi blendami i sterczynami. Nawy przykryte są sklepieniami gwiaździstymi, w przęśle prezbiterialnym i obej-

ściu znajdują się sklepienia żaglaste z 1727 r. Polichromię wnętrza oraz projekty witraży i ołtarza wykonał w latach 1954-56 Wacław Taranczewski.

363

364

The church was built between 1430-47, in the place of the former royal residence and a chapel, built around 965 by Dubrawka of Bohemia, the wife of Duke Mieszko I. It was meant to be the presbytery of a larger church, which, however, was never built for reasons unknown. At the beginning of the 19th c. the church was in such a catastrophic condition that a decision was made to pull it down. However, complete restoration of the church carried out between 1859-62 saved it. The church is a three-nave hall structure, with an ambulatory around the presbytery, which is closed on three sides. The high roof is covered with ridge tiles. The façade gable is decorated with slender blind windows and pinnacles. The naves are covered with star vaults; the presbytery span and the ambulatory are covered with sail vaults from 1727. The polychrome and designs of the stained-glass windows and the altar were made by Wacław Taranczewski between 1954-56.

365

Poznań

ul. Warszawska

Warszawska Street

366

367

Kościół pw. św. Jana Jerozolimskiego za Murami Church of St. John of Jerusalem behind the Walls

Niewielka romańska świątynia powstała zapewne na przełomie XII i XIII w. Była prawdopodobnie najstarszą budowlą sakralną w Polsce wzniesioną z cegieł. Mniej więcej 300 lat później kościół przebudowano w stylu późnogotyckim. Po jego północnej stronie dobudowano wieżę (której budowę zakończono w 1512 r.), krótką nawę boczną i zakrystię; w nawie głównej strop zastąpiono sklepieniem. Barokową kaplicę Świętego Krzyża wzniesiono w 1736 r.

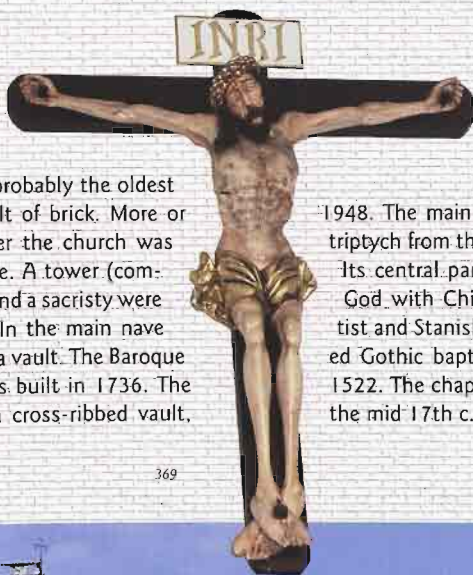

Prezbiterium przykryte jest sklepieniem krzyżowo-żebrowym, nawy – sklepieniami gwiazdzo-stymy, a kaplica – kopułą. Polichromię wnętrza wykonał w 1948 r. Stanisław Teisseyre. Ołtarzem głównym jest malowany tryptyk gotycki z początku XVI w. W jego polu środkowym przedstawiono Matkę Boską z Dzieciątkiem oraz św. Jana Chrzciciela i Stanisława biskupa. Cennym zabytkiem jest rzeźbiona chrzcielnica gotycka z 1522 r. W kaplicy znajduje się otoczony czcią krucyfik z połowy XVII w.

368

This small Romanesque church was probably built at the turn of the 12th c. It was probably the oldest sacral building in Poland built of brick. More or less three hundred years later the church was rebuilt in the late Gothic style. A tower (completed in 1512), a short aisle and a sacristy were added to the northern side. In the main nave the ceiling was replaced with a vault. The Baroque chapel of the Holy Cross was built in 1736. The presbytery is covered with a cross-ribbed vault.

369

the naves – with star vaults and the chapel – with a dome. The polychrome was made by Stanisław Teisseyre in

1948. The main altar is a painted Gothic triptych from the beginning of the 16th c. Its central part features the Mother of God with Child and St. John the Baptist and Stanislaus the Bishop. A sculpted Gothic baptismal font dates back to 1522. The chapel features a crucifix from the mid 17th c.

370

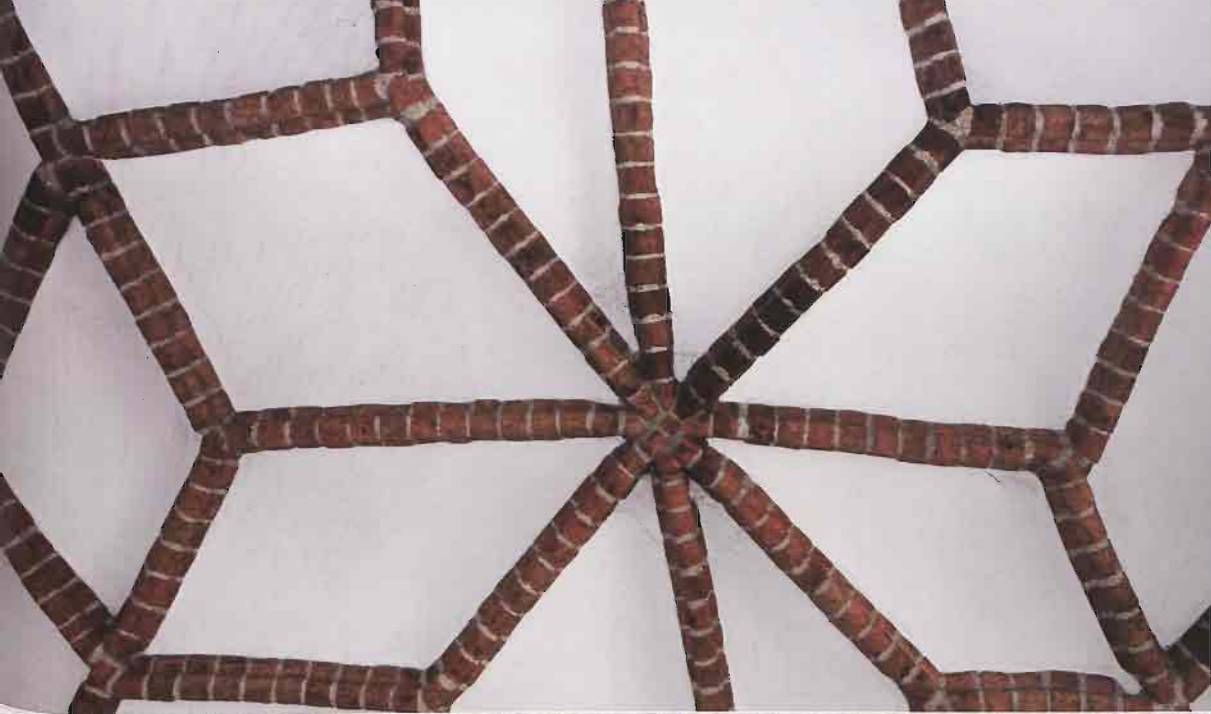

371

372

373

374

W miejscu dzisiejszej świątyni już w 1146 r. istniała osada z kościołem św. Michała, przy którym w 2. połowie XII w. powstał przytułek dla chorych i pielgrzymów. W 1187 r. książę Mieszko III Stary oddał osadę szpitalną z kościołem joannitom. Wkrótce stała się ona siedzibą komandora poznańskiej prowincji zakonu. Od tytułu tego dostojnika zaczęto później nazywać osadę – a dziś dzielnicę miasta – Komandorią. Zakon Rycerski Joannitów zmienił z czasem nazwę na Zakon Kawalerów Maltańskich; nie powinno więc dziwić, że rozległe tereny sąsiadujące z Komandorią nazywane są Malta.

There was a settlement with St. Michael's church in the place of the present day church, next to which a shelter for the sick and for pilgrims was established. In 1187 Duke Mieszko III the Old gave the settlement with the hospital and the church to the Order of St. John. Soon it became the seat of the commander of the Poznań province of the order. Later the settlement, today a district of Poznań, was called Komandoria, after the title of this dignitary. The Order of St. John changed its name to that of the Chevaliers of Malta; it is not surprising that the areas adjacent to Komandoria are called Malta.

Poznań

ul. Filipińska

Filipińska Street

375

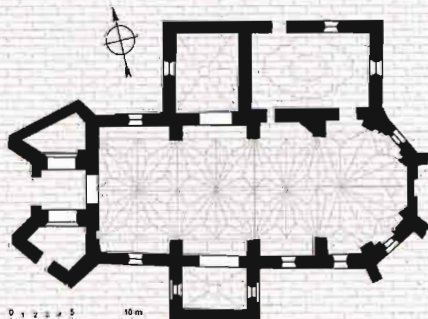

376

Kościół pw. św. Małgorzaty Panny i Męczenniczki Church of St. Margaret the Virgin and Martyr

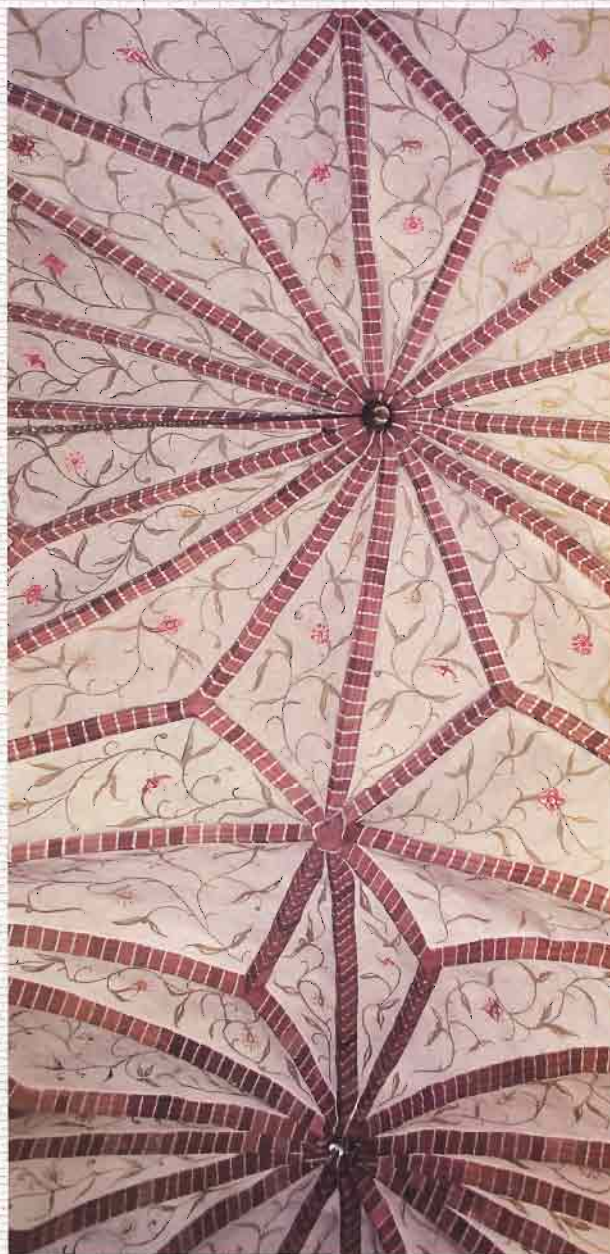
Najdawniejsze dzieje kościoła nie są wyjaśnione; powstał on w 2. połowie XIV lub w 1. połowie XV w. W 1. połowie XVIII w. został częściowo przekształcony w duchu baroku. W latach 1671-1805 świątynia należała do kongregacji filipińców, których oratorium w Poznaniu było pierwszą placówką tego zgromadzenia w Polsce. Kościół jest budowlą jednonawową, z trójbocznie zamkniętą, niewyodrębnioną częścią prezbiterialną. Od strony północnej przylega do nawy kaplica św. Barbary z XV w., od południa – kaplica św. Filipa Nereusza z ok. 1652 r., od zachodu zaś – niska,

The oldest history of the church is not known; it was probably built in the second half of the 14th c. or in the first half of the 15th c. In the first half of the 18th c. it was partly remodelled in the Baroque style. Between 1671-1805 the church belonged to the Congregation of the Oratory of St. Philip Neri. The oratory in Poznań was the first oratory of this congregation in Poland. The church is a single nave structure, with a presbytery closed on three sides. The Chapel of St. Barbara from the 15th c. adjoins the nave on the northern side, the Chapel of St. Philip Neri from around 1652 adjoins it on the southern side and a short tower

pozbawiona hełmu wieża. Wnętrze kościoła przykrywa sklepienie gwiaździste z przełomu XV i XVI w. Barokowe wyposażenie przeważnie z XVIII w.

without a cupola adjoins it on the western side. The interior is covered with a star vault from the turn of the 15th c. The Baroque furnishings date back to the 18th c.

Poznań

ul. Szewska
Szewska Street

379

380

Kościół pw. Najświętszego Serca Jezusowego i Matki Boskiej Pocieszenia

Church of the Most Holy Heart of Jesus and the Mother of God of Consolation

Wybudowany dla dominikańców kościół jest najstarszą świątynią lewobrzeżnego Poznania. Już w 1253 r. gotowe było jego prezbiterium, w 2. połowie

XIII w. dostawiono do niego nawę. W swej historii kościół wielokrotnie padał ofiarą różnych kataklizmów. Na skutek powodzi w 1698 r. zawaliły się filary i piętnastowieczne sklepienie nawy. Odbudowę świątyni przeprowadzono w latach 1700-18 według projektu Jana Catenazziego. Huragan w 1725 r. ponownie zniszczył dachy i sklepienie nawy. Pożar w 1803 r. strawił dachy i zniszczył prezbiterium. Kościół jest budowlą jednonawową,

z węższym od nawy, wydłużonym prostokątnym prezbiterium. Wnętrze przebudowane zostało w dobie baroku. Wyposażenie przeważnie barokowe z XVIII w. Po północnej stronie nawy znajduje się kaplica Matki Boskiej Różańcowej wzniesiona prawdopodobnie w I. połowie XV w., później kilkakrotnie przebudowywana. Obecny neogotycki kształt architektoniczny nadała jej przebudowa przeprowadzona na początku XX w. W kaplicy znajduje się odlana z brązu gotycka płyta nagrobna zmarłego w 1488 r. Feliksa Paniewskiego, kasztelana lwowskiego, pochodząca z warsztatu Piotra Vischera w Norymberdze, a w ołtarzu – otoczony czią wiernych obraz Matki Boskiej Różańcowej z 1631 r.

The church, built for the Dominican monks, is the oldest church of the left-bank Poznań. Its presbytery was ready in 1253, a nave was added in the second half of the 13th c. In its history the church was often victim of various disasters. After the flood in 1698 its pillars and the fifteenth century vault of the nave collapsed. The church was reconstructed between 1700-18 to the design of Jan Catenazzio. A hurricane in 1725 again destroyed the roofs and the vaults of the nave. A fire in 1803 burnt the roofs and destroyed the presbytery. The church is a single nave structure, with a rectangular presbytery; narrower than the nave. The interior was rebuilt during the Baroque. The furnishings are mainly Baroque in style and date back to the 18th c. On the northern side the nave is adjoined by the Chapel of the Mother of God of Rosary, probably built in the first half of the 15th c., later remodelled several times. The present neo-Gothic architectural shape is the result of the reconstruction carried out at the beginning of the 20th c. The chapel features a Gothic tombstone of Feliks Paniewski, the castellan of Lviv, cast in bronze and probably made at Piotr Vischer's workshop in Nuremberg. The altar features the icon of the Mother of God of Rosary from 1631.

381

382

383

Poznań

ul. Masztalarska

Masztalarska Street

384

385

Kościół pw. Najświętszej Maryi Panny Wspomożenia Wiernych

Church of the Virgin Mary of Prompt Succor

Swiątynia powstała jako część klasztoru Dominikanek, utworzonego w 1282 r. z fundacji braci Przedpełkowiców, przy współudziale księcia Przemysła II. Poznański dom zakonny był najstarszym konwentem dominikanek w Polsce. Wkrótce po fundacji – zapewne jeszcze w XIII w. – wzniesiono oratorium (dzisiejsze prezbiterium), do którego w I. połowie XIV w. dobudowano nawę. U schyłku XV w. dostawiono od północy kaplicę, którą w następnym stuleciu powiększono, przekształcając w nawę boczną. Patronką kościoła od 1365 r. była św. Katarzyna Aleksandryjska; panny dominikanki nazywano więc popularnie katarzynkami, a świątynię – kościołem

The church was built as a part of the Dominican nunnery, which was established in 1282 by the Przedpełkowicz brothers, with the assistance of Duke Przemysł II. The Poznań monastic house was the oldest Dominican convent in Poland. Soon after the foundation, probably in the 13th c., an oratory (the present day presbytery) was built, to which a nave was added in the first half of the 14th c. At the turn of the 15th c. a chapel was added on the northern side, which was enlarged in the next century and transformed into an aisle. Since 1365 the church patron was St. Catherine of Alexandria; the Dominican nuns were called the nuns of St. Catherine and the church – the church of St. Catherine nuns. The

386

Katarzynek. Budowlę nękały różne nieszczęścia: w 1536 zniszczył ją pożar; w połowie XVII w. zdewastowali ją Szwedzi; w dobie wojen napoleońskich stacjonowały w niej najpierw wojska francuskie, a potem – rosyjskie. Po kasacie klasztoru Dominikańek w 1822 r. kościół zamieniono na magazyn. Pierwotną funkcję przywrócili mu dopiero salezjanie, osadzeni tu w 1926 r. Kościół jest budowlą dwunawową, z węższym, prosto zamkniętym prezbiterium. Jego wschodnią elewację zrekonstruowano w 1896 r. W prezbiterium zachowało się trójpółowe sklepienie żebrowe, zapewne z 2. połowy XIII w., nawę główną przykrywa sklepienie żaglaste, a nawę północną – późnogotyckie sklepienie gwiazdźiste. Wyposażenie wnętrza przeważnie z lat 1927-30.

church was destroyed in 1536 by fire, in the mid 17th c. it was devastated by the Swedes, during the Napoleonic wars the church was first the garrison of the French army and then the garrison of the Russian army. After the dissolution of the Dominican order in 1822 the church was turned into a warehouse. The original function of the church was restored by the Salesians of Don Bosco, settled here in 1926. The church is a two-nave structure, with a narrower presbytery. Its eastern elevation was reconstructed in 1896. The presbytery features a three-field ribbed vault, probably from the second half of the 13th c., the main nave is covered by the sail vault, the northern nave – by a late Gothic star-vault. The furnishings date back to 1927-30.

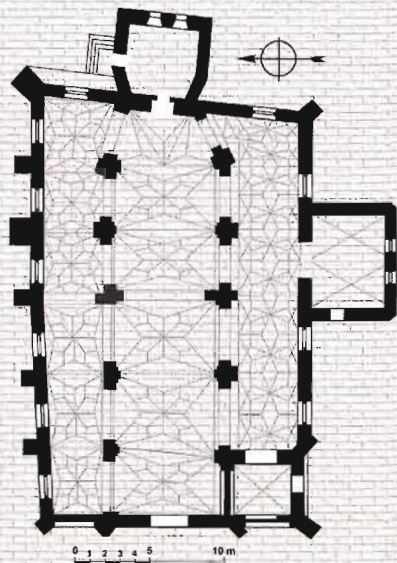
Poznań

Wzgórze św. Wojciecha

Św. Wojciecha Hill

388

Kościół pw. św. Wojciecha

St. Adalbert's Church

Tednonawowa świątynia powstała zapewne w XIV w. W następnym stuleciu dobudowano nawę północną i nieistniejącą dziś wieżę. Nawę południową dostawiono w XVI w., a przylegającą do niej kaplicę – po 1619 r. Kościół jest trójnawową budowlą pseudohalową, której nawy boczne obejmują z dwóch stron prezbiterium. Wzniesiono go na planie czworoboku, z ukośną ścianą wschodnią. Przy niej, na osi kościoła, położona jest zakrystia. Południową nawę przykrywa sklepienie sieciowo-gwiazdowe z XVI w., pozostałe nawy i prezbiterium – sklepienia gwiazdowe z przełomu XVI i XVII stulecia. Wnętrze zdobi modernistyczna polichromia inspirowana dekoracją krakow-

This single nave church was probably built in the 14th c. In the next century the northern nave and the tower (non-existing today) were built. The southern nave was added in the 16th c. and the adjacent chapel was built after 1619. The church is a three-nave quasi-hall structure; its aisles encircle the presbytery. It was built on a plan of a quadrangle, with a slanting eastern wall. Next to it, in the church axis, there is a sacristy. The southern nave is covered with a web-star vault from the 16th c., the other naves and presbytery are covered with a star vault from the turn of the 16th c. The interior is decorated with modernist polychrome, inspired by the decoration of St. Mary's

389

Swoistym panteonem wybitnych Wielkopolan kościół stał się w latach międzywojennych z inicjatywy ówczesnego proboszcza Bolesława Kościelskiego. W czerwcu 1923 r. przeniesiono do świątyni zwłoki Karola Marcinkowskiego. Jego sarkofag dłuta Marcina Rożka stanął w południowej nawie. Jeszcze tego samego roku w podziemiach kościoła złożono prochy twórcy słów hymnu narodowego Józefa Wybickiego oraz dwóch oficerów-napoleońskich, gen. Antoniego „Amilkara” Kosińskiego oraz płk. Andrzeja Niegolewskiego. Później w krypcie pod kościołem pochowano m.in. pierwszego rektora uniwersytetu poznańskiego prof. Heliodora Święcickiego i kompozytora, twórcę melodii Roty Feliksa Nowowiejskiego. W latach 1996-97 wybudowano poza obrębem kościoła nową kryptę, w której złożono m.in. szczątki wybitnego podróżnika i odkrywcy Pawła Edmunda Strzeleckiego oraz urnę z sercem gen. Jana Henryka Dąbrowskiego.

The church became the pantheon of eminent inhabitants of Wielkopolska in the interwar years at the initiative of Bolesław Kościelski, then the parish priest. In June 1923 the remains of Karol Marcinkowski were moved to the church. His sarcophagus sculpted by Marcin Rożek was put in the southern nave. In the same year the remains of Józef Wybicki, the author of the lyrics of the Polish anthem, and two Napoleon's officers, general Antoni "Amilkar" Kosiński and colonel Andrzej Niegolewski, were put in the crypt. Later, the crypt under the church became the burial place of professor Heliodor Święcicki, the first rector of the Poznań University, Feliks Nowowiejski, the composer of music for "Rota" ("Oath"), a 20th-century Polish poem and anthem. Between 1996-97 a crypt was built outside the church, which is the burial place of the remains of Paweł Edmund Strzelecki, an eminent traveller and explorer. The crypt also houses the urn with the heart of General Jan Henryk Dąbrowski.

390

391

skiego kościoła Mariackiego, wykonana przez Antoniego Procajłowicza w latach 1911-13. W nowym ołtarzu głównym znajduje się późnogotycka płaskorzeźba ze sceną Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny z I. połowy XVI w. (dodana później płaskorzeźba Marii pochodzi z początku XX w.). Ze starszego wyposażenia wymienić warto późnorenesansowe stalle z I. ćwierci XVII w. oraz późnogotycką kropielnicę kamienną z XVI w. W podziemiach kościoła znajduje się Krypta Zasłużonych Wielkopolan.

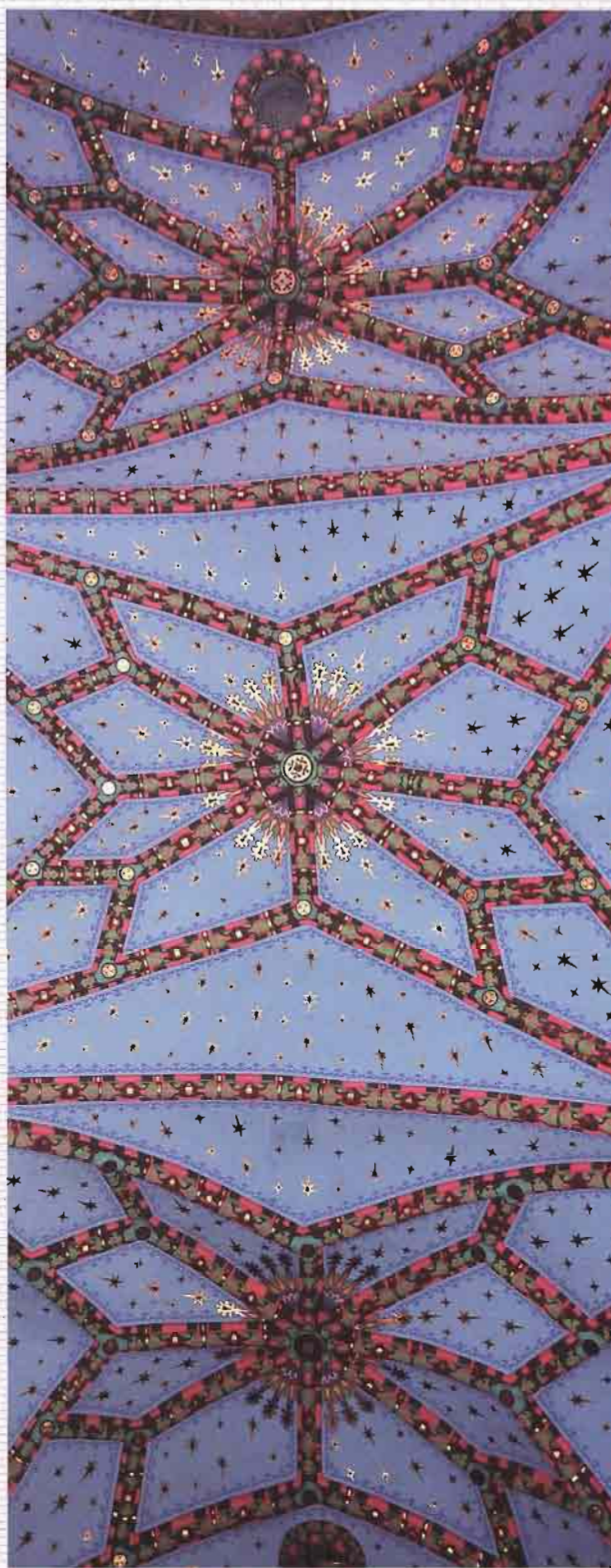

392

Church in Cracow, made by Antoni Procajłowicz between 1911-13. The new main altar features a late Gothic low relief depicting the Assumption of the Virgin Mary from the first half of the 16th c. (the low relief sculpture of Mary, added later, probably dates back to the beginning of the 20th c.). Older furnishings include late Renaissance stalls from the first quarter of the 17th c. and a late Gothic stone stoup from the 16th c. In the basement – the Crypt of Distinguished Inhabitants of Wielkopolska.

393

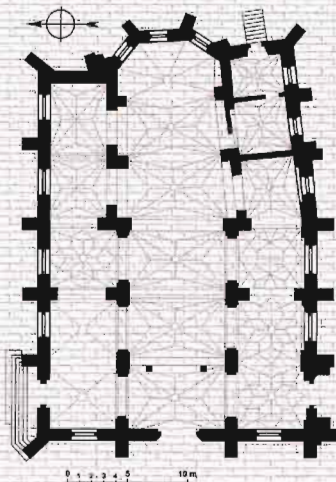

Poznań

ul. Święty Marcin

Święty Marcin Street

396

Kościół pw. św. Marcina

St. Martin's Church

Najstarsza część świątyni (obecna środkowa część prezbiterium) powstała zapewne na przełomie XV i XVI w. W 1657 r. kościół został częściowo spalony przez wojska brandenburskie.

Podczas odbudowy na przełomie XVII i XVIII w.

jego wnętrzu otrzymało barokowy wystrój.

Wzniesiona wówczas dzwonnica już w 1745 r. została rozebrana, gdyż groziła zawaleniem. Świątynia została ponownie zdewastowana w czasie walk w 1759 i 1771 r. Nową wieżę postawiono podczas gruntownej restauracji obiektu w latach 1925-29; przy jego południowej stronie wznie-

siono wówczas czwartą nawę. Świątynia została poważnie zniszczona w czasie walk w 1945 r. Odbudowa przeprowadzona w latach 1949-54 przywróciła jej pierwotne formy gotyckie. Kościół jest trójnawową budowlą pseudobazylikową, której nawy boczne obejmują także środkową część prezbiterium. Prezbiterium i nawę główną ozdabia polichromia Wacława Taranczewskiego z 1957 r. Ołtarzem głównym jest gotycki tryptyk z 1498 r., dzieło warsztatu śląskiego, sprowadzony w 1954 r. ze Świerzawy (woj. dolnośląskie). W jego kwarterze środkowej znajdują się rzeźby Matki Boskiej z Dzieciątkiem i św. Jana Chrzciciela i Katarzyny.

Prezbiterium i nawę główną ozdabia polichromia Wacława Taranczewskiego z 1957 r. Ołtarzem głównym jest gotycki tryptyk z 1498 r., dzieło warsztatu śląskiego, sprowadzony w 1954 r. ze Świerzawy (woj. dolnośląskie). W jego kwarterze środkowej znajdują się rzeźby Matki Boskiej z Dzieciątkiem i św. Jana Chrzciciela i Katarzyny.

397

398

399

The oldest part of the church (presently the central part of the presbytery) was probably built at the turn of the 15th c. In 1657 the church was partly burnt by the Brandenburg army. During the reconstruction at the turn of the 17th its interior was remodelled in the Baroque style. The belfry that was built then was pulled down in 1745 for fear of collapse. The church was again devastated during the fights in 1759 and 1771. A new tower was built during the complete restoration of the church between 1925-29. The fourth nave was then built on its southern side. The church was considerably destroyed during the liberation struggle in 1945. During the reconstruction between 1949-54 the original Gothic forms were restored. The church is a three-nave pseudo-basilica structure; the aisles comprise also the central part of the presbytery. The presbytery and the main nave are decorated with the polychrome of Wacław Taranczewski from 1957. The main altar is a Gothic triptych from 1498, the work of a Silesian workshop, brought here in 1954 from Świerżawa (Province of Lower Silesia). The central part features the sculptures of the Mother of God with Child and St. John the Baptist and St. Catherine.

Poznań

ul. Krakowska

Krakowska Street

400

401

Kościół pw. Bozego Ciała Corpus Christi Church

Swiątynia powstała w 1. połowie XV w. z fundacji Władysława Jagiełły. Jej budowę rozpoczęto w 1406 r.; prezbiterium gotowe było prawdopodobnie w 1434 r., korpus nawowy – w 2. połowie XV w. Spalony w 1657 r. przez wojska brandenburskie kościół został odbudowany do 1664 r. W XVII w. wzniesiono wieżę, w 1726 r. przebudowano według projektu Pompeo Ferrarego dzisiejszą kaplicę Matki Boskiej Szkaplerznej, po 1750 r. powstała zakrystia. Po kasacie klasztoru w 1823 r. chyląca się ku ruinie świątynia była kilkakrotnie restaurowana. Kościół jest trójnawową budowlą pseudohalową, z wydłużonym prezbiterium, do którego od strony północnej przylega kaplica Matki Boskiej Szkaplerznej, a od południa – zakrystia. Prezbiterium

The church was built in the first half of the 15th c. by King Ladislaus Jagiełło. Its construction started in 1406; the presbytery was probably ready in 1434, the nave core – in the second half of the 15th c. Burnt in 1657 by the Brandenburg army, the church was rebuilt (reconstruction was completed in 1664). In the 17th c. the tower was built, in 1726 the present day chapel of the Mother of God of Scapular was rebuilt to the design of Pompeo

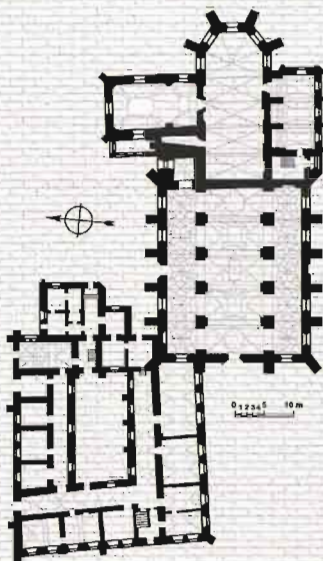
Ferrari, after 1750 the sacristy was built. After the dissolution of the monastic order in 1823, the church, then falling into ruin, was restored several times. The church is a three-nave quasi-hall structure, with an elongated presbytery, which is adjoined by the chapel of the Mother of God of Scapular on the northern

402

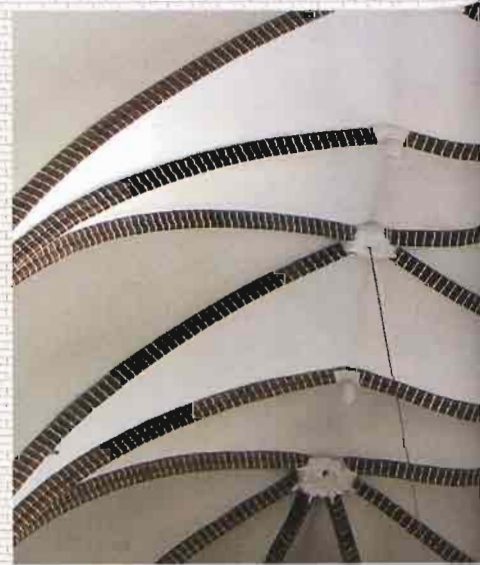
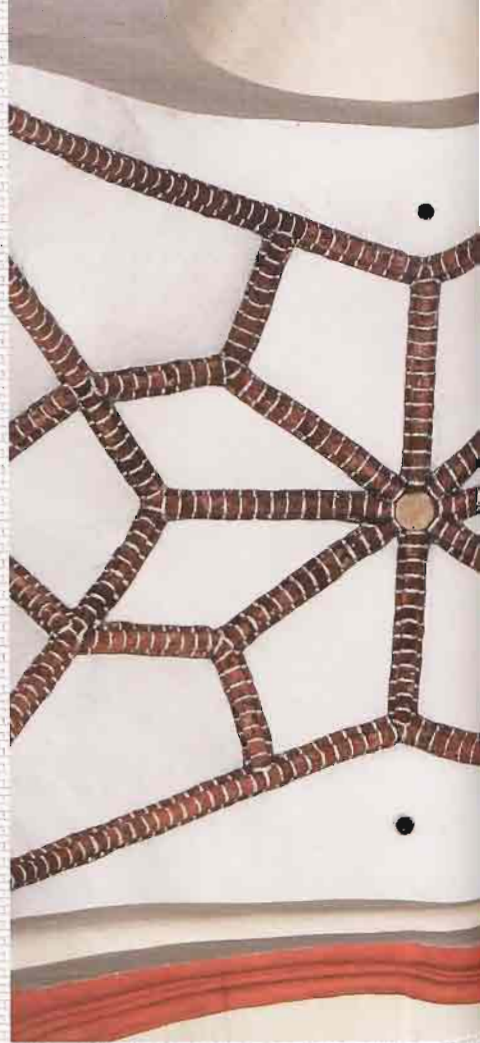

przykrywa sklepienie krzyżowo-żebrowe, ozdobione w XVII w. barokowym ornamentem stiukowym, nawę główną – sklepienie kolebkowe z lunetami, nawy boczne – sklepienia gwiaździste. Wyposażenie przeważnie barokowe z XVIII w. Ołtarz główny z ok. 1740 r. Na ścianach prezbiterium wiszą duże portrety fundatora świętyni Władysława Jagiełły i jego żony Jadwigi z 1665 r., a przy łuku tęczowym portrety trumienne i blachy herbowe szlachty wielkopolskiej z XVII w. Pośrodku nawy głównej – w miejscu, gdzie według tradycji znaleziono trzy hostie – znajduje się fragment dawnego ołtarza z 1926 r.

side, and the sacristy on the southern side. The presbytery is covered with a cross-ribbed vault, decorated in the 17th c. with Baroque stuccoes. The main nave is covered with a cradle vault with lunettes, the aisles – with a star vault. The furnishings are mainly Baroque in style and date back to the 18th c. The main altar was made around 1740. On the walls of the presbytery – large portraits of King Ladislaus Jagiełło and his wife Hedwig from 1665, by the rainbow arch – coffin portraits and coats of arms of the Wielkopolska gentry from the 17th c. In the middle of the main nave, in the place where, as tradition has it, three hosts were found, there is a fragment of the former altar from 1926.

405

406

Legenda wiąże powstanie świątyni z cudem Trzech Hostii, który miał się wydarzyć w 1399 r. Nieznana bliżej kobieta, sowiec opłacona przez Żydów, wykradła hostie z kościoła dominikańskiego. W piwnicy jednej z pobliskich kamieniczek (dziś w tym miejscu znajduje się kościół Najświętszej Krwi Pana Jezusa) Żydzi zaczęli kłuć hostię nożami, chcąc się przekonać, czy jest to rzeczywiście ciało Chrystusa. Trysnęła krew. Przestraszeni winowajcy zakopali sprofanowane hostie na pastwisku, za murami miasta. Odnalazł je pasterz: hostie unosiły się nad ziemią, a przed nimi klękało pasące się bydło. W uroczystej procesji przeniesiono hostie do kościoła farnego, te jednak w przedziwny sposób wracały na pastwisko. Tam więc, z fundacji pierwszego Jagiellona, wzniesiono okazały kościół i klasztor Karmelitów Trzewickowych.

Legend has it that the church was built following the miracle of the Three Hosts that happened in 1399. An unknown woman, well paid by the Jews, stole hosts from the Dominican church. In the cellar of one of the nearby tenement houses (which today is the site of the Church of the Most Sacred Blood of Jesus), Jews started to prick the hosts with knives. They wanted to find out if they truly represented the body of Christ. Blood appeared. The terrified Jews buried the hosts on a pasture, outside the town walls. The hosts were found by a shepherd – they were hovering over the ground and the cattle were kneeling in veneration. The hosts were taken to the parish church. However, in some miraculous way, the hosts returned to the pasture. This is where a grand church and monastery of Calced Carmelite monks was built by the first of the Polish Jagiellons.

407

Poznań

pl. Bernardyński

Bernardyński Square

408

Kościół pw. Przemienienia Pańskiego Transfiguration Church

Kościół powstał w latach 1595-99 przy klasztorze bernardynek. Zniszczony w czasie wojny szwedzkiej został odbudowany do 1660 r. Jest budowlą salową, wzniesioną na rzucie prostokąta, z wieżą przylegającą do północno-zachodniego narożnika świątyni. Wnętrze przykrywa sklepienie krzyżowo-żebrowe. Neogotyckie wyposażenie z ok. 1900 r. W ołtarzu głównym znajduje się renesansowa rzeźba *Salvator Mundi* z 2. połowy XVI w., według tradycji przywieziona z Rzymu.

The church was built between 1595-99 by the Bernardine convent. Destroyed during the Swedish war, it was rebuilt (reconstruction was completed in 1660). The church is a hall structure, built on a plan of a rectangle, with a tower adjoining the north-western corner of the church. The interior is covered with a cross-ribbed vault. Neo-Gothic furnishings date back to around 1900. The main altar features a Renaissance sculpture *Salvator Mundi* from the second half of the 16th c. Tradition has it that it was brought here from Rome.

409

410

411

412

Kościół pw. św. Jakuba Większego

Church of St. Jacob (the Greater)

Wybudowany po 1296 r. z fundacji Mikołaja Przedpełkowicza z rodu łodziów, wojewody kaliskiego, właściciela okolicznych dóbr. W latach 1296-1603 był kościołem kolegiackim. Ma oryginalną bryłę; do nawy przylega od wschodu niższe i węższe, prostokątne prezbiterium, od zachodu zaś – tej samej wielkości część mieszcząca niegdyś empore dla fundatora, a dziś – chór muzyczny. Wnętrze przykrywa sklepienie krzyżowo-żebrowe, w nawie założone dopiero w 1930 r., w miejscu stropu. Wewnątrz trzy barokowe ołtarze z XVIII w.; w prawym ołtarzu bocznym, za zasuwą, znajduje się otoczony czcią obraz Matki Boskiej z Dzieciątkiem z I. połowy XVIII w., w sukience srebrnej. Pod chórem stoją dwie późnogotyckie kropielnice kamienne z przełomu XV i XVI w.

The church was built after 1296 by Mikołaj Przedpełkowicz of the Łódzia family, the voivod of Kalisz, the owner of the surrounding lands. Between 1296-1603 it was a collegiate church. It is an original structure – the nave is adjoined by a lower and narrower rectangular presbytery in the east, and in the west it is adjoined with a part, which once was an emporia for the church founder and today is the musical choir. The interior is covered with a cross-ribbed vault; it was put over the nave as late as 1930 in place of the original ceiling. The interior features three Baroque altars from the 18th c.; the right side altar, behind the cover, features the icon of the Mother of God with Child from the first half of the 18th c., in a silver dress. Under the choir there are two late Gothic stone stoups from the turn of the 15th c.

413

414

415

416

Psarskie

Wieś w powiecie szamotulskim, położona nad Jeziorem Psarskim, 9 km na północny wschód od Pniew.

A village in the region of Szamotuły, located upon Lake Psarskie, 9 km north-east of Pniewy.

417

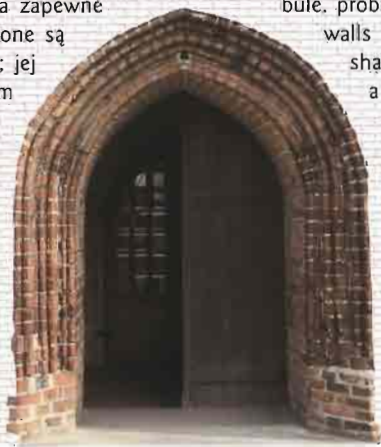

418

Kościół pw. Najświętszej Marii Panny Wniebowziętej Church of the Virgin Mary Assumed into Heaven

Wzniesiony po 1462 r., później kilkakrotnie restaurowany. Jest budowlą szalową, zamkniętą od wschodu trójbocznie, z wieżą od strony zachodniej. Do ściany północnej przylega barokowa przybudówka, mieszcząca zakrystię i kruchtę, przebudowana zapewne w 1784 r. Ściany wieży ozdobione są płycinami o różnych kształtach; jej górną część, z ceglanyim hełmem ostrosłupowym, nadbudowano ok. 1840 r. Wnętrze nakryte jest sklepieniem gwiaździstym. Późnobarokowe wyposażenie z ok. 1784 r. tworzą trzy ołtarze oraz ambona w kształcie łodzi.

The church was built after 1462. It was restored several times. The church is a hall structure, closed on three sides in the east, with a tower in the west. The northern wall is adjoined with a Baroque annex that houses the sacristy and vestibule, probably rebuilt in 1784. The tower walls are decorated with differently shaped panels; its top part, with a brick pyramidal cupola, was added around 1840. The interior is covered with a star vault. The late Baroque furnishings date back to around 1784 and include three altars and a boat-shaped pulpit.

419

Pyzdry

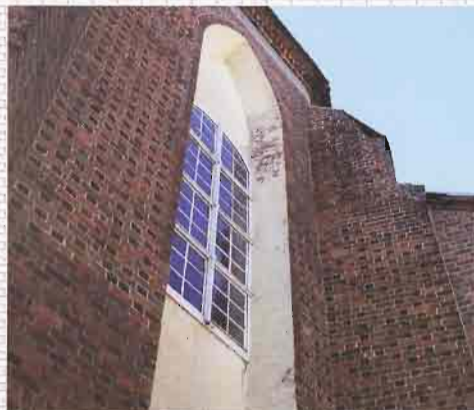
Miasto w powiecie wrzesińskim, położone nad Wartą, 19 km na południowy wschód od Wrześni, przy drodze do Kalisza.

ul. Farna

A town in the region of Września, located upon the Warta River, 19 km south-east of Września, by the road to Kalisz.
Farna Street

422

423

Kościół pw. Narodzenia Najświętszej Marii Panny Birth of the Virgin Mary Church

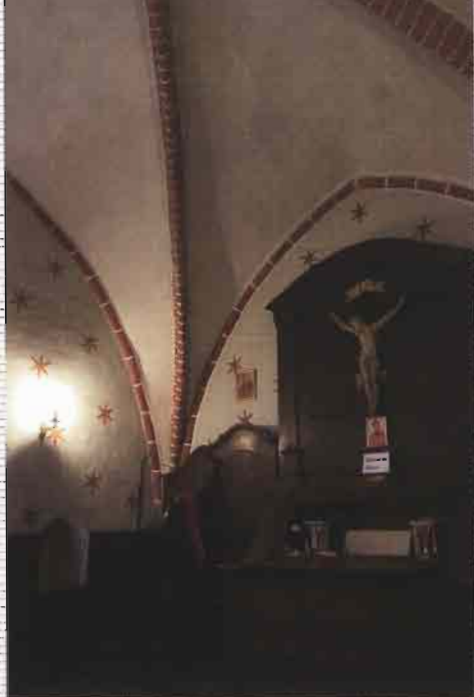
Swiątynię wzniesiono zapewne w 2. połowie XV w. Zniszczona przez pożary w 1768 i 1807 r., stała w ruinie aż do gruntownej restauracji w latach 1865-70. Jest trójnawową budowlą bazylikową, z prezbiterium zamkniętym wielobocznie, o równej wysokości z nawą, i wieżą od strony zachodniej. Po obu stronach prezbiterium znajdują się dwie zakrystie, w południowej zachowało się gotyckie sklepienie krzyżowo-żebrowe, z kamiennymi wspornikami i zwornikiem, na którym widoczny jest wizerunek Baranka. Masywna wieża zwieńczona jest neogotyckimi blankami z 2. połowy XIX w. Wyposażenie wnętrza głównie z 2. połowy XX w.; starszymi zabytkami są m.in. kamienna kropielnica późnogotycka i krucyfik z początku XVI w.

The church was probably built in the second half of the 15th c. Destroyed by fire in 1768 and 1807, it was in ruins until complete reconstruction between 1865-70. The church is a three-nave basilica structure, with a polygonally closed presbytery, which is equal in height to the nave, and a tower on the western side. On both sides of the presbytery there are two sacristies. The southern sacristy is covered with a cross-ribbed vault, and features stone brackets and a keystone with the image of the Lamb. The massive tower features neo-Gothic blind windows from the second half of the 19th c. The furnishings date back to the second half of the 20th c.; older monuments include a late Gothic stone stoup and a crucifix from the beginning of the 16th c.

424

425

426

Pyzdry

ul. Kaliska

Kaliska Street

427

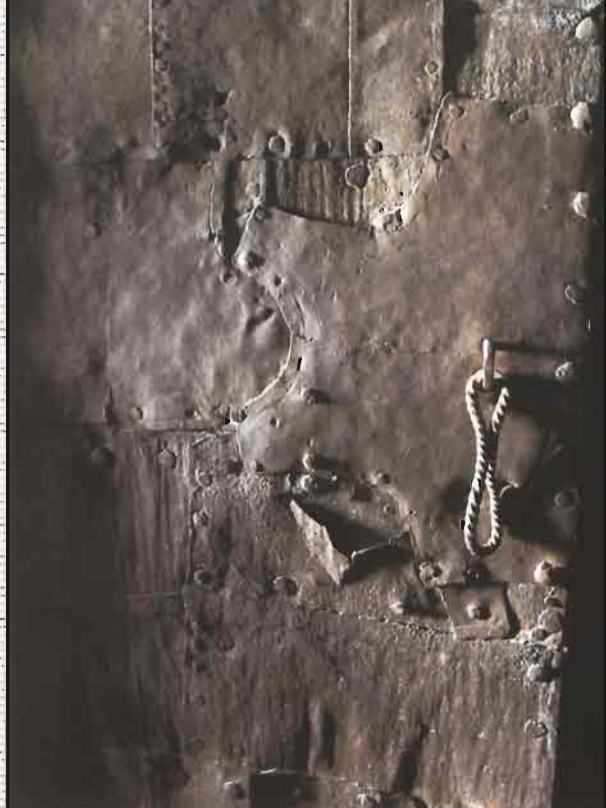
Kościół pw. Ścięcia Głowy św. Jana Chrzciciela Church of the Beheading of St. John the Baptist

Kościół i przylegający doń klasztor Franciszkanów powstały ok. 1339 r. Liczne pożary – m.in. w latach 1589, 1768 i 1880 – oraz następujące po nich odbudowy zmieniły wygląd obu gmachów. W XVII i XVIII w. wnętrze kościoła przekształcono w stylu barokowym. Prawdopodobnie w XVII w. powstała po północnej stronie nawy, wtopiona w skrzydło klasztoru, kaplica Matki Boskiej. W 2. połowie XVIII w. przebudowano fasadę świątyni i wzniesiono wieżę z barokowym hełmem. Wtedy też

odcięto od kościoła ostatnie przęsło prezbiterium, tworząc w nim zakrystię, oraz prześklepiono nawę i prezbiterium. Około 1910 r. przeprowadzono renowację wnętrza świątyni wg projektu Aleksandra Przewalskiego. Kościół jest budowlą jednonawową, z nieco węższym prezbiterium. Jego gotycką proveniencję przypominają wysokie przypory wspierające ściany prezbiterium i nawy. Na niejednorodne wyposażenie wnętrza składają się m.in. neobarokowe ołtarze z ok. 1910 r., dwa późnobarokowe konfesjonały z ok. 1790 r. i klasycystyczna ambona z ok. 1800 r.

The church and the adjacent monastery of the Franciscan monks were probably built around 1339. Many fires, e.g. in 1589, 1769 and 1880, and reconstructions in the following years changed both structures. In the 17th and 18th c. the interior of the church was remodelled in the Baroque style. The chapel of the Mother of God, blended into the monastery wing, was probably built in the 17th c. on the northern side. In the second half of the 18th c. the façade was rebuilt and a tower with a Baroque cupola was built. At the same time the last span of the presbytery was separated from the church and a sacristy was built in the presbytery. The nave and the presbytery were covered with a vault. Around 1910 the interior of the church was renovated to the design of Aleksander Przewalski. The church is a single nave structure, with a slightly narrower presbytery. Its Gothic provenance is reminded by tall buttresses, which support the walls of the presbytery and the nave. The furnishings include neo-Baroque altars from around 1910, two late-Baroque confessional boxes from around 1790 and the classicistic pulpit from around 1800.

429

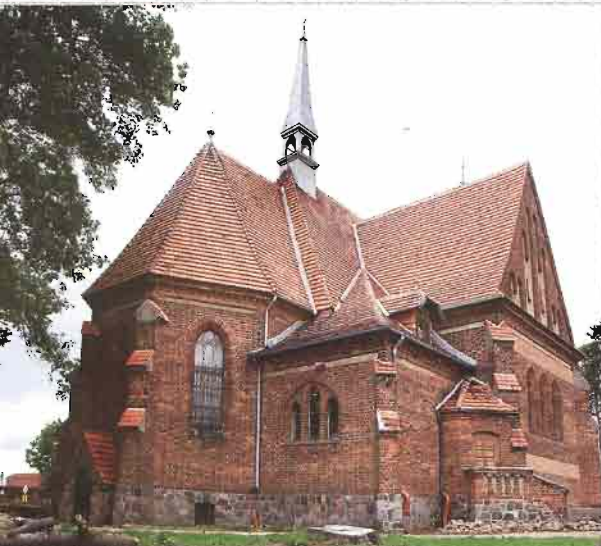
430

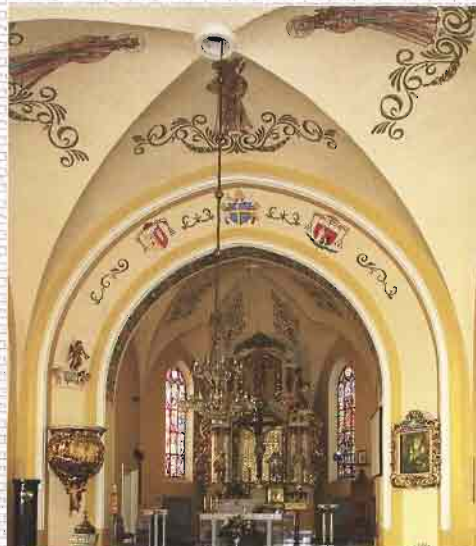
Rajsko

Wieś w powiecie kaliskim, położona 15 km na wschód od Kalisza.

A village in the region of Kalisz, located 15 km east of Kalisz.

431

432

Kościół pw. św. Michała Archanioła St. Michael Archangel's Church

Tednonawowy kościół zbudowano w 1607 r. sumptem Rajskich, właścicieli wsi. W latach 1917-24 dobudowano od zachodu transept i nowe prezbiterium w formach neogotyckich. W fasadzie wschodniej wybito portal, a dawne prezbiterium zamieniono na chór muzyczny. Zachowały się późnogotyckie szczyty fasad ozdobione tynkowanymi blendami zamkniętymi łukiem półkolistym. Wnętrza przykrywają stropy. Trzy barokowe ołtarze z ok. połowy XVIII w. Cennymi zabytkami są późnogotycka płaskorzeźba przedstawiająca Rodzinę Marii z początku XVI w. oraz obraz Matki Boskiej z Dzieciątkiem z ok. połowy XVI w.

This single nave church was built in 1607 by the Rajski family, the village owners. Between 1917-24 a transept and a new presbytery were built on the western side, both in neo-Gothic style. In the eastern façade a portal was made, and the former presbytery was changed to a musical choir. Late Gothic gables of the façades, decorated with plastered blind windows, closed with a semi-circular arch, have been preserved until the present times. The interiors are covered with ceilings. Three Baroque altars date back to around the mid 18th c.

The other monuments include a late Gothic low relief depicting St. Mary's family from the beginning of the 16th c. and the icon of the Mother of God with Child from around the mid 16th c.

433

434

Rąbiń

Wieś w powiecie kościańskim, położona 9 km na północny wschód od Krzywinia.

A village in the region of Kościan, located 9 km north-east of Krzywin.

435

436

Kościół pw. śś. Piotra i Pawła St. Peter and St. Paul's Church

Ednonawowy kościół wybudowano w końcu XV i w I. połowie XVI w., wykorzystując częściowo romańskie mury z kostki granitowej wcześniej stojącej tu świątyni. W 1648 r. wzniesiono po jego bokach dwie barokowe kaplice, a w latach 1904-05 rozebrano stare prezbiterium i na jego miejscu postawiono nowe. Fasada kościoła zwieńczona jest wysokim, gotycko-renesanso-

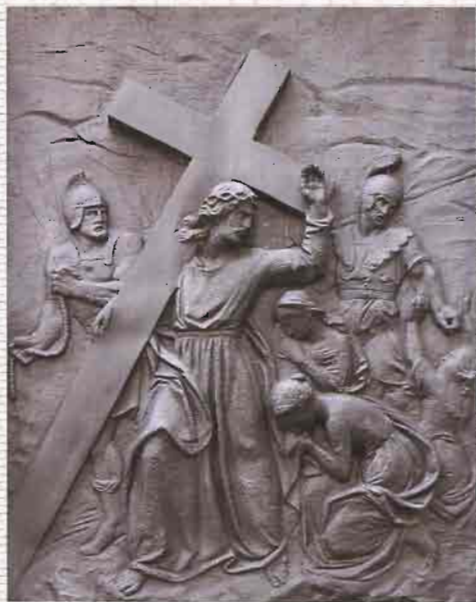

wym szczytem schodkowym z ok. połowy XVI w. Na zewnętrznych ścianach dwie tablice Drogi Krzyżowej z 1854 r. Wewnątrz trzy późnobarokowe ołtarze z 2. połowy XVIII w. oraz późnorenesansowa ambona z 2. ćwierci XVII w. Do prezbiterium przeniesiono dwa późnorenesansowe nagrobki Rąbińskich z ok. 1614 r., z półleżącymi postaciami zmarłych w zbrojach.

437

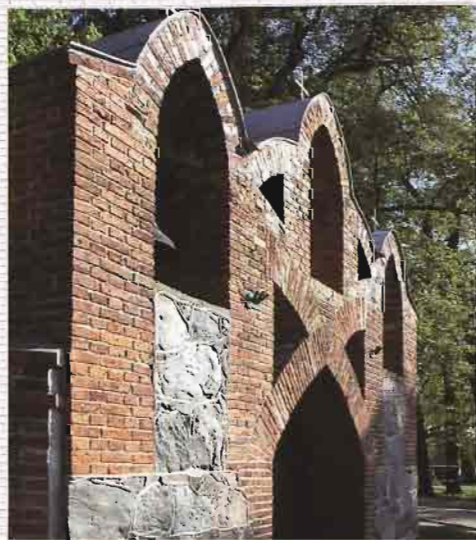
438

439

This single nave church was built at the end of the 15th c. and in the first half of the 16th c. The Romanesque walls of granite blocks of an earlier church were used. In 1648 two Baroque chapels were built on both sides of the church and between 1904-05 the old presbytery was pulled down and a new one was built in its place. The façade is covered with a tall, Gothic-Renaissance stair gable

440

from around the mid 16th c. The external walls feature two tablets of the Way of the Cross from 1854. The interior features three late Baroque altars from the second half of the 18th c. and a late Renaissance pulpit from the second quarter of the 17th c. Two late Renaissance tombstones of the Rąbiński family from around 1614, with semi-lying figures of the departed in armour, were moved to the presbytery.

441

Rogoźno

Miasto w powiecie obornickim, położone nad Jeziorem Rogozińskim; 15 km na północny wschód od Obornik.
ul. Wągrowiecka

A town in the region of Oborniki, located upon Lake Rogozińskie, 15 km north-east of Oborniki,
Wągrowiecka Street

442

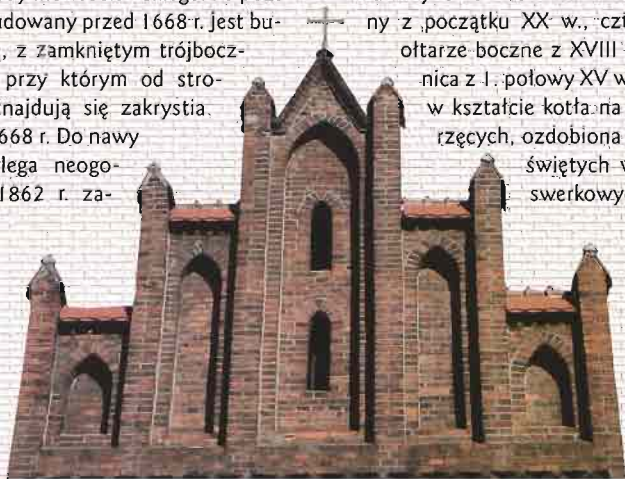

443

Kościół pw. Świętego Krzyża i św. Mikołaja St. Cross and St. Nicholas' Church

Budowę świątyni rozpoczęto w 1526 r., zapewne z fundacji Mikołaja Dołęgi Kretkowskiego, starosty rogozińskiego i wojewody inowrocławskiego. Po pożarze odbudowany przed 1668 r. jest budowlą trójnawową, z zamkniętym trójbocznie prezbiterium, przy którym od strony południowej znajdują się zakrystia i skarbczyk z ok. 1668 r. Do nawy południowej przylega neogotycka kruchta z 1862 r. za-

projektowana przez Fryderyka Augusta Stülera. W prezbiterium i nawie głównej znajdują się sklepienia gwiaździste, w nawach bocznych – sklepienia krzyżowo-żebrowe. Neogotycki ołtarz główny z początku XX w., cztery późnobarokowe ołtarze boczne z XVIII w. Gotycka chrzcielnica z I. połowy XV w., odlana z miedzi w kształcie kotła na trzech łapach zwierzęcych, ozdobiona pięcioma postaciami świętych w obramieniach masywowych.

Construction of the church was started in 1526, probably by Mikołaj Dołęga Kretkowski, the starost of Rogoźno and the voivod of Inowrocław. Rebuilt after a fire (probably before 1668). The church is a three-nave structure, with a presbytery closed on three sides, by which, on the southern side, there is a sacristy and a small strongroom from around 1668. The southern nave is adjoined by a neo-Gothic vestibule from

1862 designed by Frideric August Stüler. The presbytery and the main nave are covered with star vaults, the aisles – with cross-ribbed vaults. The neo-Gothic main altar dates back to the beginning of the 20th c., the four late Baroque side altars date back to the 18th c. The Gothic baptismal font dating back to the first half of the 15th c. is cast in bronze and has the shape of a pot on three animal paws, decorated with five figures of saints in tracery frames.

446

447

Russocice

Wieś w powiecie tureckim, położona 10 km na północ od Turku.

A village in the region of Turek, located 10 km north of Turek.

448

449

Kościół pw. św. Michała Archanioła St. Michael Archangel's Church

Swiątynia powstała prawdopodobnie na początku XVI w. Jest budowlą jednawową, z nieco węższym i niższym od nawy, prostokątnym prezbiterium oraz wieżą od zachodu. Górna część wieży barokowa, nadbudowana w 1694 r. Wnętrza przykrywają sklepienia kolebkowe z lunetami, zapewne z przełomu XVII i XVIII w. Polichromia Henryka Domurata i Wojciecha Surdackiego z 1980 r.

The church was probably built at the beginning of the 16th c. It is a single nave structure, with a slightly narrower rectangular presbytery, lower than the nave, and a tower on the western side. The upper part of the tower is Baroque in style and was added in 1694. The interiors are covered with cradle vaults with lunettes, probably from the turn of the 17th c. The polychrome was made by Henryk Domurat and Wojciech Surdacki in 1980.

450

Rychwał

Miasto w powiecie konińskim, położone ok. 20 km na południowy zachód od Konina, przy drodze do Kalisza, ul. Kościelna

A town in the region of Konin, located about 20 km south-west of Konin, by the road to Kalisz, Kościelna Street

452

453

Kościół pw. Świętej Trójcy Holy Trinity Church

Powstał w 1476 r., przebudowany w 1574 r., od XVIII w. był już w ruinie. Obecny wygląd uzyskał podczas odbudowy w l. 1790-1800. Jest budowlą jednonawową, z niższym i węższym prezbiterium zamkniętym półkolistą absydą. Zachował się gotycki szczyt fasady, ozdobiony dwoma szeregami blend arkadowych. Wewnątrz trzy barokowe ołtarze; w głównym znajduje się łaskami słynący obraz Matki Boskiej Pocieszenia z XVIII w. Uwagę zwraca renesansowy nagrobek zmarłego w 1597 r. Gabriela Złotowskiego, kasztelana krzywińskiego, z leżącą postacią zmarłego. Starszym zabytkiem jest gotycki, częściowo zrekonstruowany krucyfiks z ok. 1400 r.

The church was built in 1476 and rebuilt in 1574. In the 18th c. it was in ruin. It got its present look during the reconstruction between 1790-1800. The church is a single nave structure, with a lower and narrower presbytery, closed with a semi-circular apse. The Gothic gable of the façade, decorated with two rows of arcade blind windows, has been preserved until the present times. The interior features three Baroque altars. The main altar features the icon of the Mother of God of Consolation from the 18th c., famous for its graces. A Renaissance tombstone of Gabriel Złotowski, (d. 1597), the castellan of Krzywiń, with a lying figure of the departed, is one of the most interesting elements of the furnishings. Older monuments include a Gothic crucifix from around 1400, partly reconstructed.

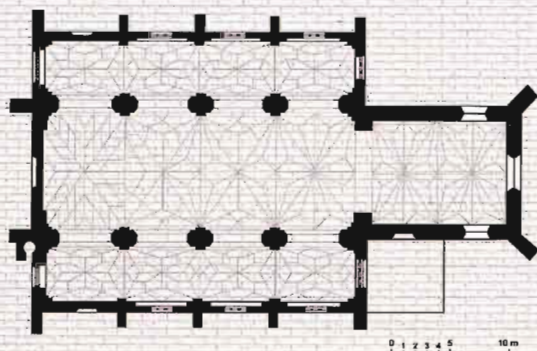
454

Słupca

Miasto powiatowe położone około 70 km na wschód od Poznania, przy drodze do Konina.
ul. Kościelna

A county town located about 70 km east of Poznań, by the road to Konin.
Kościelna Street.

456

Kościół pw. św. Wawrzyńca

St. Lawrence Church

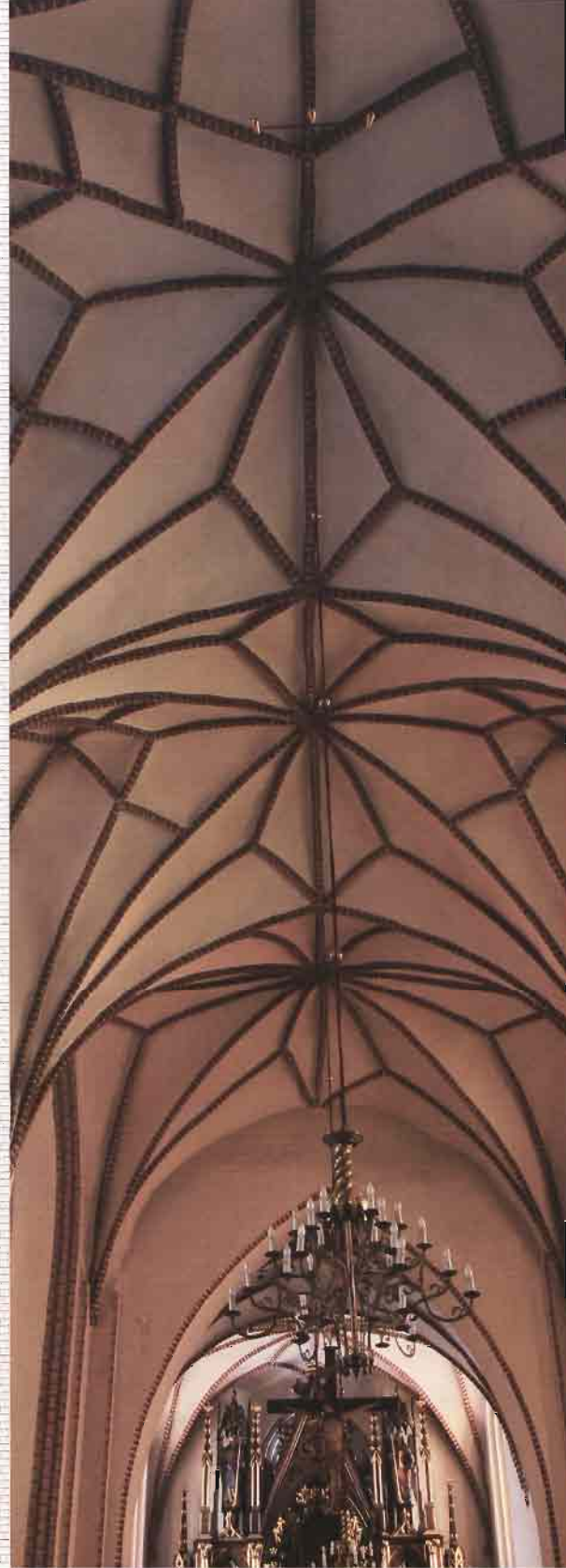
Swiątynię wybudowano w połowie XV w. z fundacji biskupa poznańskiego Andrzeja z Bnina. Później była ona wielokrotnie przebudowywana. Gruntowną renowację obiektu przeprowadzono w latach 1949-58 pod kierunkiem Aleksandra Holasa. Kościół jest trójnawowym budynkiem halowym z prostokątnym prezbiterium. Wnętrza przykrywają sklepienia gwiaździste z XVI w. Ciekawym zabytkiem jest późnorenansowy tron biskupi z początku XVII w., przerobiony na konfesjonał. Jeszcze starszą metrykę ma piętnastowieczna gotycka kropielnica kamienna z nieczytelnym napisem łacińskim.

The church was built in the mid 15th c. by Andrzej of Bnin, the bishop of Poznań. It was rebuilt several times. The church was completely rebuilt in the Gothic style between 1949-58 under the direction of Aleksander Holas. The church is a three-nave hall structure, with a rectangular presbytery. The interiors are covered with star vaults from the beginning of the 16th c. A late Renaissance bishop's throne from the beginning of the 17th c. was turned into a confessional box. The church also features a 15th c. Gothic stone stoup with an illegible inscription in Latin.

457

458/459

Sobota

Wieś w powiecie poznańskim, położona 15 km na północny zachód od Poznania.

A village in the region of Poznań, located 15 km north-west of Poznań.

460

Kościół pw. Narodzenia Najświętszej Marii Panny Birth of the Virgin Mary Church

Swiątynia powstała ok. 1510-17 r. staraniem właściciela wsi Jana Sobockiego, miejscowego proboszcza i kanonika katedralnego. Jest budynkiem salowym, zamkniętym od wschodu wielobocznie, z zakrystią od strony północnej. W czasie gruntownego remontu w 1780 r. przebudowano fasadę i dostawiono od strony południowej niewielką kruchtę. Nad przesłaniem prezbiterialnym zachowało się pierwotne sklepienie gwiazdźiste, pozostała część kościoła przykrywa strop. Wewnątrz, w prowadzącym do zakrystii ostrołukowym portalu

znajdują się drzwi z początku XVI w. Wyposażenie neogotyckie z początku XX w. W ołtarzu głównym znajduje się otoczony kultem obraz Matki Boskiej z Dzieciątkiem z I. połowy XVII w., w osiemnastowiecznej sukience srebrnej. Pamiątką bardziej odległej przeszłości jest późnorenesansowy, piętrowy nagrobek Dobrogosta i Anny Sobockich, wystawiony po 1576 r., z leżącymi postaciami zmarłych. Z tego samego mniej więcej czasu pochodzą trzy późnorenesansowe płyty nagrobne innych przedstawicieli rodziny Sobockich, z ich stojącymi, płaskorzeźbionymi wizerunkami.

461

The church was built around 1510-17 by Jan Sobocki, the village owner, the local parish priest and cathedral canon. The church is a hall structure, polygonally closed on the eastern side. The sacristy is built on the northern side. During the complete refurbishment in 1780 the façade was rebuilt and a small vestibule was added on the southern side. Over the presbytery span there is the original star vault, the remaining parts of the church are covered with a ceiling. Inside the church, in a pointed arch portal leading to the sacristy, there is a door from the beginning of the 16th c. The furnishings are neo-Gothic in style and date back to the 20th c. The main altar features the icon of the Mother of God with Child from the first half of the 17th c., in an 18th c. silver dress, which is venerated by the worshippers. A two-tier tombstone of Dobrogost and Anna Sobocki, with the lying figures of the departed, dates back to the late Renaissance period; it was put in the church in 1576. Three late Renaissance tombstones of other representatives of the Sobocki family, with their low relief images, date back to the same period.

462

463

464

Sobótka

Wieś w powiecie ostrowskim, położona 15 km na północny wschód od Ostrowa Wielkopolskiego, przy drodze do Pleszewa.

A village in the region of Ostrów Wielkopolski, located 15 km north-east of Ostrów Wielkopolski, by the road to Pleszew.

465

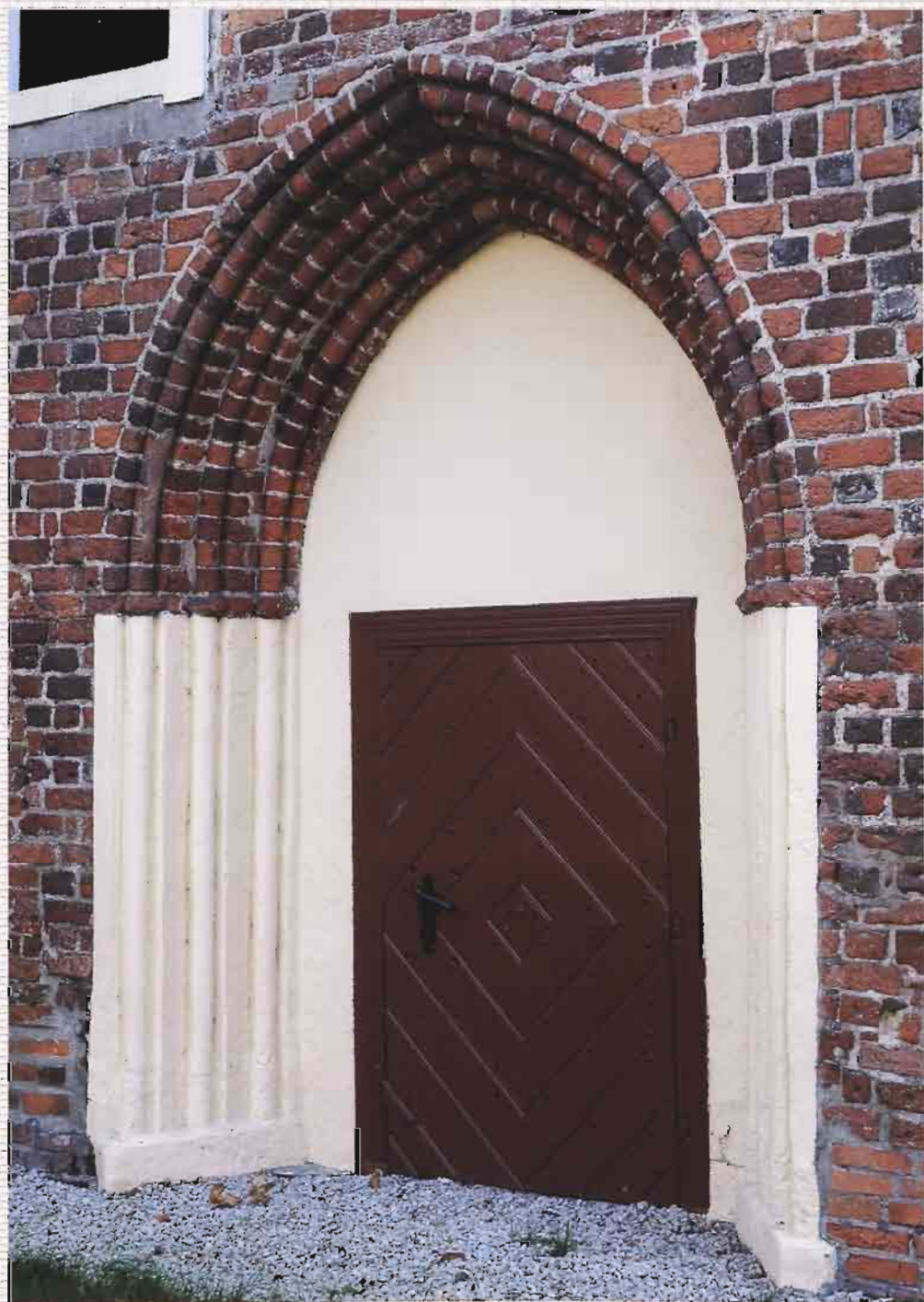

466

Kościół pw. Narodzenia Najświętszej Marii Panny Birth of the Virgin Mary Church

Swiątynia powstała zapewne w końcu XIII w.; o jej starej metryce świadczy między innymi charakterystyczny dla wczesnego gotyku wendyjski wątek wiązania cegieł. Jest budowlą jednonawową z transeptem oraz nieco niższym i węższym od nawy, prosto zamkniętym prezbiterium. Przy północnej ścianie prezbiterium znajduje się zakrystia, nad którą w 1783 r. wzniesiono skarbczyk. Przy fasadzie kruchta z ok. 1800 r. W północnej ścianie nawy znajduje się wczesnogotycki, trójuskokowy portal z profilowaną cegły. Wydzielone ostrofkową tęczą prezbiterium przykrywa sklepienie kolebkowe z lunetami zapewne z XVII w. Wewnątrz skromne, po części barokowe wyposażenie.

The church was probably built at the end of the 13th c. Its old provenance is seen in the Slavic bond of the brickwork. The church is a single nave structure with a transept and with a slightly lower presbytery, narrower than the nave. By the northern wall of the presbytery there is a sacristy, over which a small strongroom was built in 1783. A vestibule was built next to the façade around 1800. An early Gothic portal of profiled brick is found in the northern wall of the nave. The presbytery, separated by a pointed arch rainbow, is covered with a cradle vault with lunettes, probably from the 17th c. The furnishings are very modern, partly Baroque in style.

Stary Gostyń

Wieś w powiecie gostyńskim, położona 5 km na północny zachód od Gostynia.

A village in the region of Gostyń, located 5 km north-west of Gostyń.

468

Kościół pw. św. Marcina

St. Martin's Church

Tednonawowy kościół – z niższym i węższym, prostokątnym prezbiterium – został wybudowany ok. 1300 r. W latach 1910-12 rozbudowano go wg projektu Rogera Sławskiego, wydłużono wówczas nawę i powiększono zakrystię. W prezbiterium zachowało się pierwotne sklepienie krzyżowo-żebrowe, z żebrami o profilu gruszkowym. Wyposażenie głównie barokowe z XVIII w. W ołtarzu głównym znajduje się obraz Matki Boskiej z Dzieciątkiem z 1645 r., w sukience srebrnej z początku XVIII w. Unikatowym elementem wyposażenia wnętrza są drewniane figury 12 apostołów przy balustradzie chóru i 12 polskich świętych na stalach, wykonane w latach międzywojennych (przed 1935 r.) przez rzeźbiarza ludowego Andrzeja Majchrzaka.

This single nave church, with a lower and narrower rectangular presbytery, was built around 1300. Between 1910-12 it was expanded to the design of Roger Sławski. The nave was elongated and the sacristy was enlarged. The presbytery is covered by the original cross-ribbed vault, with pear-profiled ribs. The furnishings are mainly Baroque in style and date back to the 18th c. The main altar features the icon of the Mother of God with Child from 1645, in a silver dress from the beginning of the 18th c. Wooden figures of 12 apostles by the choir and 12 Polish saints on the stalls, made in the interwar period (prior to 1935) by Andrzej Majchrzak, a folk sculptor, are unique elements of the furnishings.

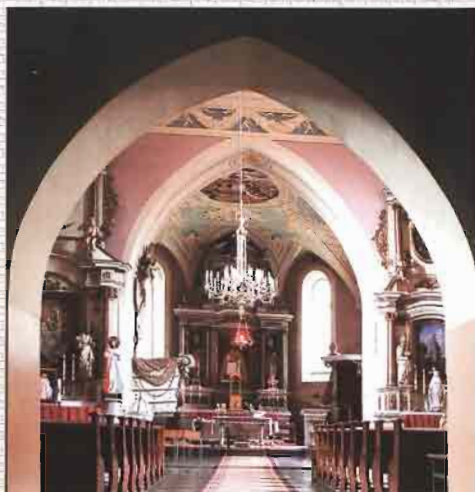
Staw

Wieś w powiecie kaliskim, położona 21 km na wschód od Kalisza.

A village in the region of Kalisz, located 21 km east of Kalisz.

470

471

Kościół pw. św. Mikołaja St. Nicholas' Church

Kościół powstał ok. 1520 r. z fundacji Jana Jaranda z Brudzewa, wojewody łęczyckiego. Niszczone pożarami w 1753 i 1772 r., później odbudowany i kilkakrotnie restaurowany. Jest budowlą jednonawową, z węższym i niższym prezbiterium zamkniętym wielobocznie, przy którym od strony północnej znajduje się zakrystia. Do nawy przylega od południa barokowa kaplica Pana Jezusa z ok. 1760 r., a od zachodu – neogotycka kruchta z 1884 r. W częściowo zachowanym szczycie fasady znajdują się kamienne płaskorzeźby z początku XVI w., przedstawiające Chrystusa na krzyżu z Matką Boską i św. Janem oraz św. Jądwigę i Mikołaja. Dwuspadowe dachy kościoła kryte są gontami. Wewnątrz trzy neobarokowe ołtarze z lat 1870-76.

The church was built around 1520 by Jan Jarand of Brudzewo, the voivod of Łęczyca. Destroyed by fire in 1753 and 1772, later rebuilt and restored several times. The church is a single nave structure, with a narrower and lower presbytery, closed polygonally, with a sacristy on the northern side. On the southern side the nave is adjoined by the Baroque chapel of Lord Jesus Christ from around 1760, and on the western side – a neo-Gothic vestibule from 1884. The façade gable features low relief stone sculptures from the beginning of the 16th c., depicting Christ on the cross with the Mother of God and St. John and St. Hedwig and St. Nicholas. Gable roofs of the church are covered with shingles. Inside the church – three neo-Baroque altars from 1870-76.

472

473

474

475

Stawiszyn

Miasto w powiecie kaliskim, położone 17 km na północ od Kalisza, przy drodze do Konina.
ul. Kościelna

A town in the region of Kalisz, located 17 km north of Kalisz, by the road to Konin.
Kościelna Street

476

477

Kościół pw. św. Bartłomieja St. Bartholomew's Church

Wzniesiony ok. połowy XIV w. z fundacji Kazimierza Wielkiego. Zniszczony przez pożar w 1706 r., później odnowiony i kilkakrotnie restaurowany. Jest trójnawową budowlą halową, z niższym wydłużonym prezbiterium, zamkniętym wielobocznie. Przy prezbiterium znajduje się zakrystia, a po obu stronach korpusu nawowego – neogotycka kaplica z 1876 r. od południa i kruchta z tego samego mniej więcej cza-

su od północy. Przy fasadzie wieża z neogotyckim zwieńczeniem, nadbudowanym w 1876 r. Wewnątrz

neogotyckie sklepienie krzyżowe z 2. połowy XIX w. Ołtarz główny barokowy z początku XVIII w., na dwóch neobarokowych ołtarzach bocznych znajdują się cztery późnogotyckie rzeźby z końca XV w., pochodzące z dawnego ołtarza głównego kolegiaty Najświętszej Marii Panny w Kaliszu, przeniesione do Stawiszyna przed 1706 r.

478

479

The church was built at around mid 14th c. by King Casimir the Great. Destroyed by fire in 1706, later rebuilt and restored several times. The church is a three-nave hall structure, with a lower and elongated presbytery, closed polygonally. By the presbytery there is a sacristy and on both sides of the nave core – a neo-Gothic chapel from 1876 in the south and a vestibule dating back to the same time in the north. By the façade there is a tower with a neo-Gothic gable, added in 1876. Neo-Gothic cross vaults from the second half of the 19th c. The main altar, Baroque in style, dates back to the beginning of the 18th c. The two neo-

Baroque side altars feature four late Gothic sculptures from the end of the 15th c., originally part of the main altar of the Virgin Mary collegiate church in Kalisz, moved to Stawiszyn before 1706.

480

Strzelce Wielkie

Wieś w powiecie gostyńskim, położona 6 km na wschód od Gostynia, przy drodze do Pogorzeli.

A village in the region of Gostyń, located 6 km east of Gostyń, by the road to Pogorzela.

481

Kościół pw. św. Marcina

St. Martin's Church

Kościół wybudowano w latach 1487-90 staraniem biskupa poznańskiego Uriela Górki. W 1862 r. dostawiono doń wieżę, a w latach 1902-03 rozebrano dotychczasowe prezbiterium i wybudowano transept i nowe prezbiterium z zakrystiami po bokach. Późnogotycką nawę przykrywa pozorne sklepienie kolebkowe wsparte na drewnianych słupach. Ozdabia je polichromia Wiktora Gosienieckiego z 1930 r. Warto zwrócić uwagę na późnorenansowe epitafium Kaspra Miaskowskiego (1549-1622), poety wczesnego baroku, z wierszowanym napisem w języku polskim.

The church was built between 1487-90 by Uriel Górka, the bishop of Poznań. In 1862 a tower was added and between 1902-03 the old presbytery was pulled down, a transept and a new presbytery with sacristies on the sides were built. The late

Gothic nave is covered with illusionary cradle vault supported on wooden pillars. It is decorated with polychrome made by Wiktor Gosieniecki in 1930. Worth seeing is the late Renaissance epitaph of Kasper Miaskowski (1549-1622), a poet of early Baroque, with a versed inscription in Polish.

482

Szamotuły

Miasto powiatowe położone 42 km na północny zachód od Poznania.
ul. Kapłańska

A county town located 42 km north-west of Poznań.
Kapłańska Street

484

485

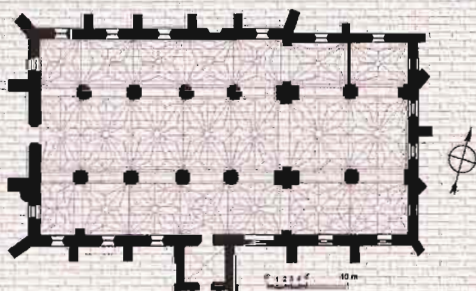
Kościół pw. Matki Boskiej Pocieszenia i św. Stanisława Biskupa

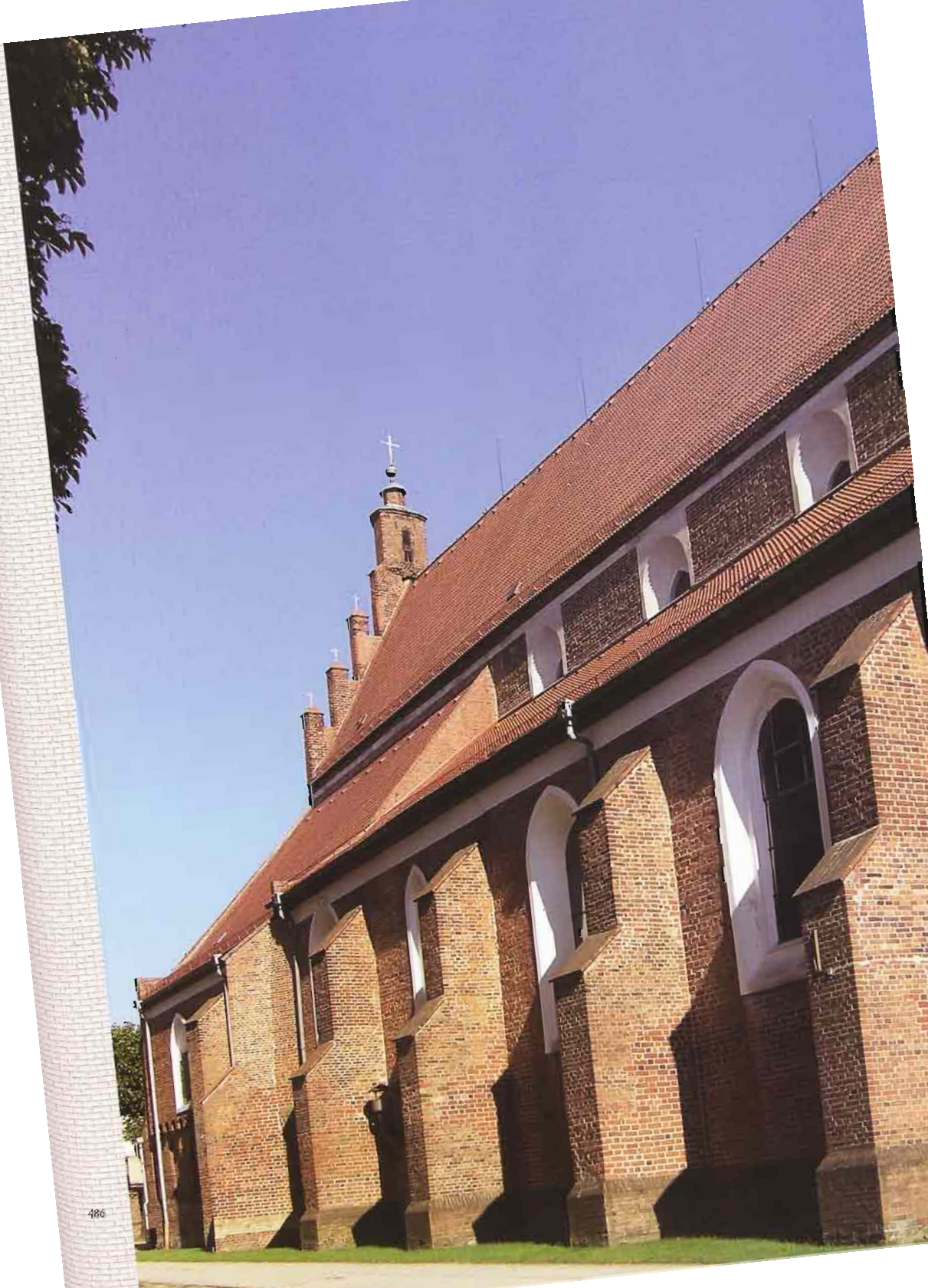
Church of the Mother of God of Consolation and St. Stanislaus the Bishop

Wzniesiony w końcu I. ćwierci XV w. z fundacji braci Świdwów Szamotulskich, kasztelana poznańskiego Dobrogosta i kasztelana międzyrzeckiego Wincentego. Dzisiejszą postać uzyskał w wyniku przebudowy dokonanej między 1513 a 1542 r. staraniem Łukasza II Górki, starosty generalnego Wielkopolski. W latach 1542-1938 był kolegiatą, godność tę odzyskał w 2000 r. Kościół jest trójnawową budowlą ba-

The church was built at the end of the first quarter of the 15th c. by brothers Świdwa of Szamotuły – Dobrogost, the castellan of Poznań and Wincenty, the castellan of Międzyrzecz. The present look was given to the church following the recon-

struction between 1513 and 1542 founded by Łukasz II Górka, the general starost of Wielkopolska. Between 1542-1938 the church was a collegiate church; it again was elevated to the rank of

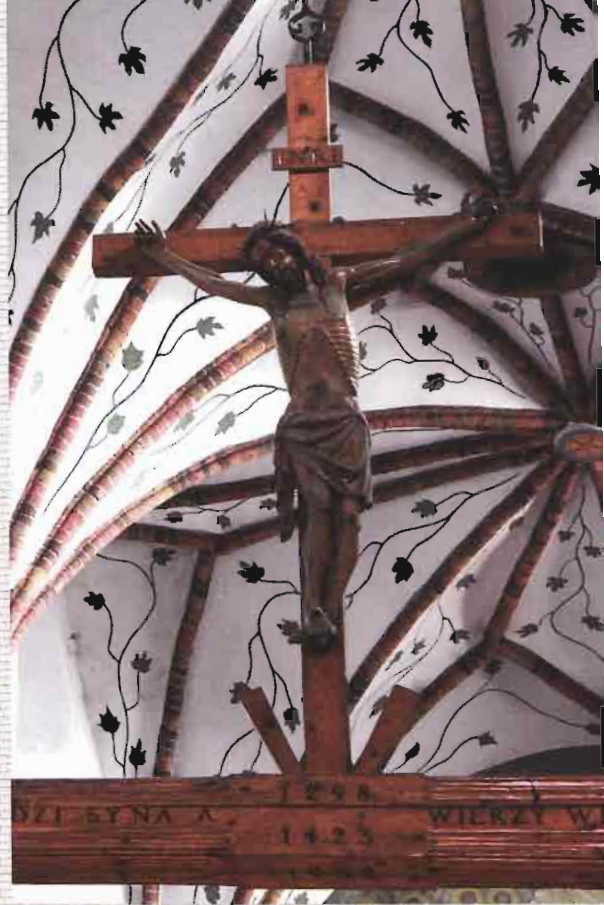

487

zylikową wzniesioną na planie prostokąta; przy prezbiterium znajdują się dobudowane w ciągu XV w. kaplice i zakrystia. Wnętrze przykrywają sklepienia gwiaździste. Bogate wyposażenie. Na belce tęczowej znajduje się gotycki krucyfiks z ok. 1370 r. Późnorennesansowy ołtarz główny z ok. 1616 r.; w barokowym ołtarzu bocznym wykonanym w 1701 r. przez Adama Swacha, ustawionym w zamknięciu nawy południowej, znajduje się ikona Matki Boskiej Kazańskiej z I. połowy XVII w., czczona przez wiernych jako Matka Boska Pocieszycielka Strapionych – Szamotuł Pani. Późnorennesansowy nagrobek zmarłego w 1580 r. podskarbiego koronnego Jakuba Rokossowskiego, został wykonany z piaskowca i czarnego marmuru przez Hieronima Canavesiego. W ścianę nawy południowej wmurowano spiżową płytę nagrobną zmarłego w 1511 r. Andrzeja Szamotulskiego, wykonaną w pracowni Piotra Vischera w Norymberdze.

489

collegiate church in 2000. The church is a three-nave basilica structure, built on a plan of a rectangle. The chapels and the sacristy by the presbytery were built in the course of the 15th c. The interior is covered with star vaults. The rainbow beam features a Gothic crucifix from around 1370. The main altar is late Renaissance in style and dates back to around 1616. The Baroque side altar, made by Adam Swach in 1701, placed in the closure of the southern nave, features the icon of the Mother of God of Kazań from the first half of the 17th c., venerated by the worshippers as the Mother of God the Comforter of the Distressed – the Lady of Szamotuły. The late Renaissance tombstone of Jakub Rokossowski (d. 1580), the treasurer of the Crown, was made of sandstone and black marble by Jerome Canavesi. A red bronze tombstone of Andrzej Szamotulski (d. 1511), made in Piotr Vischer's workshop in Nuremburg, is built into the wall of the southern nave.

488

Śmigiel

Miasto w powiecie kościańskim, położone 11 km na południowy zachód od Kościana, przy drodze do Leszna.
ul. Farna

A town in the region of Kościan, located 11 km south-west of Kościan, by the road to Leszno.
Farna Street

490

491

Kościół pw. Najświętszej Marii Panny Wniebowziętej Church of the Virgin Mary Assumed into Heaven

Wzniesiony prawdopodobnie ok. 1443 r. z fundacji biskupa poznańskiego Andrzeja z Bnina. Po pożarze w 1582 r. został odbudowany dopiero na początku XVII stulecia. W 1791 r. zawaliła się wieża; kolejnymi nieszczęściami były pożary w 1807 i 1814 r. Zniszczoną świątynię odbudowano w latach 1817-18. W końcu XIX w. przykryto wnętrza nowymi sklepieniami, a w 1907 r. wzniesiono neogotycką wieżę. Kościół jest trójnawową budowlą halową z prezbiterium zamkniętym trójbocznie. Wewnątrz znajdują się trzy późnoklasycystyczne ołtarze architektoniczne z I. połowy XIX w. Uwagę zwraca wczesnobarokowy nagrobek Urszuli Brzeźnickiej z 1627 r., z płaskorzeźbionym popiersiem zmarłej.

492

493

The church was probably built around 1443 by Andrzej of Bnin, the bishop of Poznań. After a fire in 1582 it was rebuilt at the beginning of the 17th c. In 1791 the tower collapsed. The church was destroyed by fire in 1807 and 1814. It was rebuilt between 1817-18. At the end of the 19th c. the interior was covered with new vaults and in

1907 a neo-Gothic tower was built. The church is a three-nave hall structure, with a presbytery closed on three sides. The furnishings include three late classicistic architectural altars from the first half of the 19th c. and an early Baroque tombstone of Urszula Brzeźnicka from 1627 with a low relief bust of the departed.

494

Śrem

Miasto powiatowe położone nad Wartą, 42 km na południe od Poznania, przy drodze do Rawicza.
ul. Farna

A county town located upon the Warta River, 42 km south of Poznań, by the road to Rawicz.
Farna Street

495

496

Kościół pw. Najświętszej Marii Panny Wniebowziętej Church of the Virgin Mary Assumed into Heaven

Kościół wybudowano w XV w. W XVI stuleciu do nawy od zachodu dostawiono wieżę z kruchtą w przyziemiu, a od północy – późnogotycką kaplicę. Późnogotycki, zębaty szczyt prezbiterium ozdobiony jest kilkoma kondygnacjami prostokątnych, tynkowanych płyt w obramieniach z profilowanej cegły. Świątynia jest budowlą jednonawową, z prostokątnym prezbiterium o tej samej wielkości co nawa.

Obie te przestrzenie przykrywają sklepienia gwiazdźdźaste z przełomu XV i XVI w. W czasie gruntownej restauracji kościoła w 1892 r. usunięto z jego wnętrza stare wyposażenie. W ołtarzu bocznym znajduje się późnorenansowy obraz Adoracja Matki Boskiej przez św. Wojciecha i św. Stanisława z ok. 1620 r. Do kruchty przedstawiono renesansowy nagrobek podstarościego śremskiego Jerzego Jączyńskiego z końca XVI w., z płaskorzeźbioną leżącą postacią zmarłego w zbroi.

497

499

The church was built in the 15th c. In the 16th c. a tower with a vestibule in the basement was added on the western side and a late Gothic chapel was added on the northern side. The late Gothic toothed gable of the presbytery is decorated with a few stories of rectangular plastered panels in frames of profiled brick. The church is a single nave structure, with a rectangular presbytery, the same size as the nave. Both the presbytery and the nave are covered with star vaults from the turn of the 15th c. During the complete restoration of the church in 1892 the old furnishings were removed. The side altar features a late Renaissance painting *Adoration of the Mother of God* by St. Adalbert and St. Stanislaus from around 1620. The Renaissance tombstone of Jerzy Jęczyński, the *vicecapitaneus* of Śrem, from the end of the 16th c., with a low relief lying figure of the departed in armour, was moved to the vestibule.

500

Śrem

ul. Prymasa Wyszyńskiego

Prymasa Wyszyńskiego Street

502

503

Kościół pw. Świętego Ducha Holy Ghost Church

Wzniesiony prawdopodobnie w 2. połowie XVI w. sumptem mieszczan śremskich, braci Barskich, Andrzeja archidiacona krakowskiego i Andrzeja oficjała warszawskiego. Pełnił rolę kościoła szpitalnego. W latach 1837-1945 znajdował się w rękach gminy ewangelickiej. Wtedy, ok. 1840 r., został znacznie przekształcony; między innymi założono nowy strop, a wzdłuż ścian wzniesiono empory.

The church was probably built in the second half of the 16th c. by the burghers of Śrem and brothers Barski – Andrzej, the archdeacon of Cracow and Andrzej, the *officialis* of Warsaw. It served as the hospital church. Between 1837-1945 the church was owned by the Evangelical community. At around 1840 it was considerably transformed – a new ceiling was put and emporas were built along the walls.

504

505

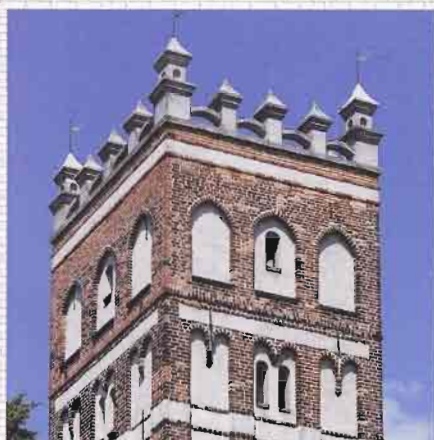
Środa Wielkopolska

Miasto powiatowe położone 35 km na południowy wschód od Poznania, przy drodze do Kalisza.
ul. Farna

A county town located 35 km south-east of Poznań, by the road to Kalisz.
Farna Street

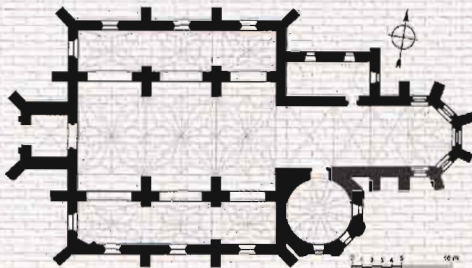
506

507

Kościół pw. Najświętszej Marii Panny Wniebowziętej Church of the Virgin Mary Assumed into Heaven

Lednonawową świątynię wzniesiono w l. 1423-28, staraniem proboszcza Bartłomieja, kanonika poznańskiego. W końcu XV lub na początku XVI w. dobudowano nawy boczne i podwyższono wież (wieńczącą ją attykę zrekonstruowano w 1926 r.). W 1423 r. podniesiono kościół do godności kolegiaty. Jest budowlą bazylikową, z węższym od nawy głównej, pięciobocznie zamkniętym prezbiterium. Od północy przylega do niego zakrystia, od południa – późnorenesansowa ośmioboczna kaplica grobowa Gostomskich, wzniesiona w latach 1598-1602. Prezbiterium przykrywa sklepienie krzyżowo-żebrowe z ok. 1423-28 r., kaplicę – kopuła z latarnią, a nawy – sklepienia gwiazdźiste z przełomu XV i XVI w.

Polichromię wnętrza wykonał w latach 1929-32 Stanisław Smogulecki. Wyposażenie przeważnie barokowe z XVII-XVIII w. Starszymi zabytkami są: gotycko-renesansowe stalle kanonickie z ok. 1520 r. w prezbiterium, renesansowa, kamienna płyta nagrobna Ambrożego Pampowskiego, zmar-

łego w 1510 r. starosty średzkiego, wybitnego polityka w służbie dworu Jagiellonów, ze stojącą postacią rycerza w zbroi oraz późnogotyckie rzeźby na belce tęczowej. W kaplicy Gostomskich znajduje się późnorenesansowy ołtarz z ok. 1600 r. oraz dwa wczesnobarokowe nagrobki. Wejście do kaplicy prowadzi przez portal ze wspianą późnorenesansową kratą z 1598 r.

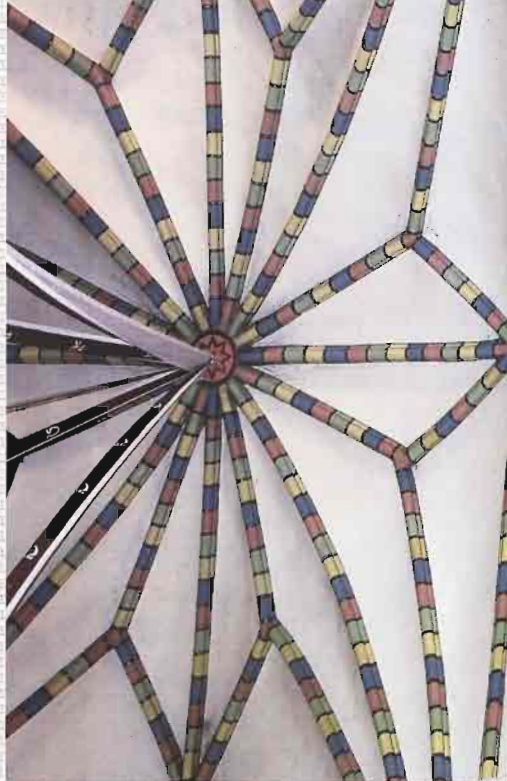
508

509

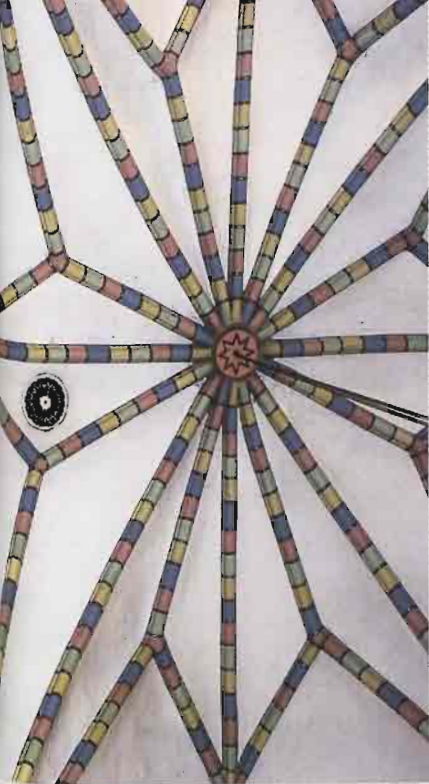
This single nave church was built between 1423-28 by parish priest Bartłomiej, the canon of Poznań. At the end of the 15th c. or at the beginning of the 16th c. aisles were added and the tower was raised (the attic was reconstructed in 1926). In 1423 the church was elevated to the rank of a collegiate church. It is a basilica structure, with a presbytery narrower than the main nave, which is closed pentagonally. In the north it is adjoined by the sacristy, in the south – by a late Renaissance octagonal tomb of the Gostomski family, built between 1598-1602. The presbytery is covered with a cross-ribbed vault from around 1423-28, the chapel is covered with a dome with a lantern, and the naves are covered with

510

star vaults from the turn of the 15th c. The polychrome of the interior was made by Stanisław Smogulecki between 1929-32. The furnishings are mainly Baroque in style and date back to the 17th and 18th c. Older monuments include Gothic-Renaissance canon stalls from around 1520 in the presbytery, a Renaissance stone tombstone of Ambroży Pampowski (d. 1510), the starost of Środa, an eminent politician of the Jagiellons, with a standing figure of a knight in armour and late Gothic sculptures on the rainbow beam. The chapel of the Gastomski family features a late Renaissance altar from around 1600 and two early Baroque tombstones. The church is accessed through a portal with magnificent late Renaissance lattice bars from 1598.

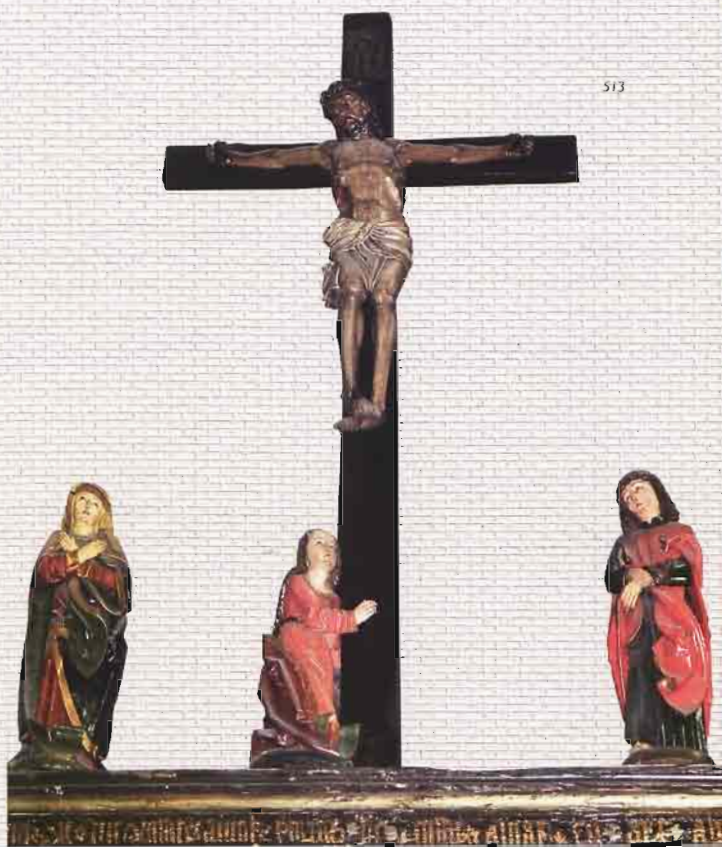
511

Średzka kolegiata zapisała się w historii polskiej demokracji. W 1496 r. sejm walny w Piotrkowie Trybunalskim ustanowił Środę miejscem obrad szlachty z województw poznańskiego i kaliskiego. Podczas odbywających się tu sejmików wybierano m.in. 12 posłów na sejm walny (po 6 z każdego województwa) oraz 4 deputatów do trybunału koronnego. W trakcie sejmików senatorowie obradowali wewnątrz świątyni, posłowie na trybunach ustawionych przed kościołem, sekretarz zaś – w kaplicy, oddzielony od nazbyt krewkich czasem dyskutantów metalową kratą.

The collegiate church in Środa has played an important role in Polish democracy. In 1496 the general sejm held in Piotrków Trybunalski made Środa the venue of meetings of the gentry from the Poznań and Kalisz provinces. During these assemblies 12 deputies to the general sejm (six from each province) and 4 deputies to the crown tribunal were elected. During the assemblies senators debated inside the church, the deputies debated on platforms placed in front of the church, the secretary sat in the chapel, separated with metal bars from the quick-tempered discussants.

512

513

Tarnowo Podgórne

Wiesć gminna w powiecie poznańskim, położona 20 km na północny zachód od Poznania, przy drodze do Pniew.

A village in the region of Poznań, located 20 km north-west of Poznań, by the road to Pniewy.

514

515

Kościół pw. Wszystkich Świętych All Saints' Church

Swiątynię wybudowano ok. 1464 r., zapewne dzięki staraniom biskupa poznańskiego Andrzeja z Bnina. Górną, drewnianą część wieży nadbudowano w 1787 r. Jest budynkiem salowym, wzniesionym na planie prostokąta zamkniętego od wschodu wielobocznie. Wnętrze kościoła przykrywa sklepienie gwiaździste. Wyposażenie późnobarokowe i wczesnoklasycyistyczne. Starszym za-
bytkiem jest obraz Wręczenie kluczy św. Piotrowi namalowany ok. 1665 r. dla ołtarza głównego katedry poznańskiej, przekazany do tarnowskiego kościoła w 1775 r.

The church was built around 1464, probably at the initiative of Andrzej of Bnin, the bishop of Poznań. The upper, wooden part of the tower was added in 1787. The church is a hall structure, built on a plan of a rectangle polygonally closed on the eastern side. The interior of the church is covered with a star vault. The furnishings are late Baroque and early classicistic in style. Older monuments include a painting *The Delivery of the Keys* (to St. Peter) painted around 1665 for the main altar of the Poznań cathedral, presented to the church in Tarnowo Podgórne in 1775.

516

Tomice

Wieś w powiecie poznańskim, położona 7-km na północny zachód od Stęszewa.

A village in the region of Poznań, located 7 km north-west of Stęszew.

518

Kościół pw. św. Barbary

St. Barbara's Church

Kościół powstał przed 1463 r. z fundacji chorążego poznańskiego Mikołaja Tomickiego, właściciela wsi. Jego wnętrze całkowicie przebudowano w 1770 r. w stylu barokowym. Od zewnątrz zachował późnogotycką bryłę, z charakterystycznymi stromymi dachami i okazałymi przyporami. Wyposażenie przeważnie barokowe i rokokowe z XVII-XVIII w. W lewym ołtarzu bocznym znajduje się obraz Matki Bożej z leżącym Dzieciątkiem, malowany na desce w 2. połowie XVI w., wzorowany na obrazie Albrechta Dürera z 1517 r. Podziw bu-

dzą dwie płyty nagrobne Mikołaja Tomickiego, zmarłego w 1478 r. fundatora kościoła. Pierwsza, o charakterze gotycko-renesansowym, ze stojącą postacią zmarłego w zbroi, została wyryta w piaskowcu zapewne na początku XVI w. Druga, brązowa płyta powstała w 1524 r., zapewne w norymberskim warsztacie Vischerów. Postać zmarłego w zbroi, z rozwianą chorągwią, przedstawiona jest tu na tle architektury. Płyta ta – ufundowana

przez biskupa krakowskiego Piotra Tomickiego, syna zmarłego – uważana jest za jedno z najlepszych dzieł sztuki renesansu w Wielkopolsce.

519

The church was built before 1463 by Mikołaj Tomicki, the *chorąży* (standard bearer) of Poznań, the village owner. The interior was completely rebuilt in 1770 in the Baroque style. The exterior is late Gothic in style, with characteristic steep roofs and large buttresses. The furnishings are mainly Baroque and rococo in style, dating back to the 17th and 18th c. The left side altar features the icon of the Mother of God with the lying Child, painted on a board in the second half of the 16th c., modelled on Albrecht Dürer's painting from 1517. Two tombstones of Mikołaj Tomicki (d. 1478),

the church founder, are very interesting. The first, Gothic-Renaissance in style, with a standing figure of the departed in armour, was carved in sandstone, probably at the beginning of the 16th c. The other Bronze tombstone was made in 1524, probably in Vischer's workshop in Nuremberg. The figure of the departed in armour, with a banner blowing in the wind, is presented against the background of the architecture. This tombstone, founded by Piotr Tomicki, the bishop of Cracow, the son of the departed, is considered to be one of the best works of Renaissance art in Wielkopolska.

520

521

Warzymowo

Wieś w powiecie konińskim, położona 10 km na północny wschód od Ślesina.

Kościół znajduje się 1.5 km na północny wschód od centrum wsi, po zachodniej stronie Kanału Ślesieńskiego.

A village in the region of Konin; located 10 km north-east of Ślesin.

The church is located 1.5 km north-east of the village centre, on the western side of the Ślesin Canal.

522

523

Kościół pw. św. Stanisława

St. Stanislaus' Church

Swiątynia powstała w XV w. Później była wielokrotnie restaurowana; w XIX stuleciu przez pewien czas użytkowana była jako spichlerz. Jest budowlą salową, wzniesioną na planie prostokąta, od zewnątrz wspartą dwuuskokowymi przyporami. W elewacji wschodniej, poniżej szczytu schodkowego, znajdują się trzy ostrołukowe blendy. W środkowej, nad nowszą przyporą, wisi ludowy krucyfiks. Wnętrze przykrywa strop. Skromne wyposażenie, m.in. klasycystyczny ołtarz z I. połowy XIX w. z barokowymi rzeźbami oraz rokokowa ambona z 1767 r.

The church was built in the 15th c. It was restored several times. In the 19th c. it was used as a granary for some time. The church is a hall structure, built on a plan of a rectangle, supported with a two-offset buttresses. In the eastern elevation, below the stair gable, there are three pointed arch blind windows. The central elevation features a folk crucifix over the newer buttress. The interior is covered with a ceiling. Modest furnishings include a classicistic altar from the first half of the 19th c. with Baroque sculptures and a rococo pulpit from 1767.

Wągrowiec

Miasto powiatowe położone ok. 50 km na północny wschód od Poznania.

ul. Farna

A county town located about 50 km north-east of Poznań.

Farna Street

525

526

Kościół pw. św. Jakuba Apostoła

Church of St. Jacob the Apostle

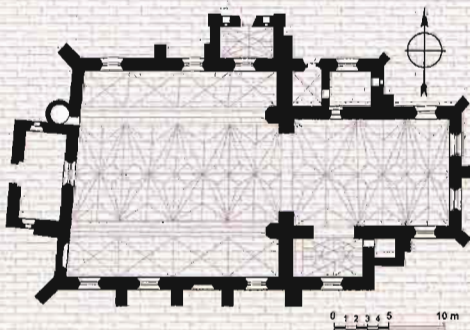
Budowę świątyni rozpoczęto na początku XVI w. od wzniesienia prezbiterium, do którego później dostawiono korpus nawowy. Poświęcenie kościoła nastąpiło w 1575 r.,

jednak budowa sklepień nad nawą główną i prezbiterium trwała prawie do końca XVI stulecia. Świątynia jest trójnawową budowlą pseudohalową; do szerokiego, prostokątnego prezbiterium przylega od północy zakrystia, a od południa – kaplica Matki Boskiej Różańcowej z 1586 r. Kruchty przy korpusie dobudowano w 1911 r. Do budowy kościoła oprócz cegieł użyto ciosów granitowych, pochodzących praw-

dopodobnie z rozebranego kościoła cysterskiego w Łeknie. Wczesnorenansowe szczyty budynku są otynkowane. Prezbiterium, nawę główną i kaplicę przykrywają sklepienia gwiaździste,

nawy boczne – sklepienia krzyżowo-żebrowe. Bogate i różnorodne jest wyposażenie świątyni. Tworzy je między innymi 10 renesansowych, barokowych i rokokowych ołtarzy oraz renesansowa ambona. Późnorenansowe ołtarze, główny i w kaplicy, oba z końca XVI stulecia, wykonał wielkopolski twórca cechowy Mateusz Kossior. Kaplica

Matki Boskiej Różańcowej ozdobiona jest cenną renesansową polichromią figuralną z 1587 r.

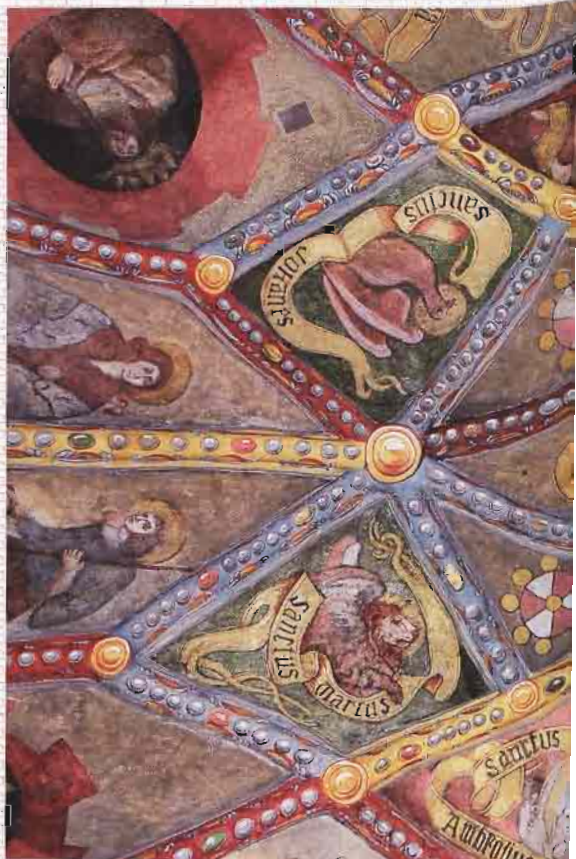
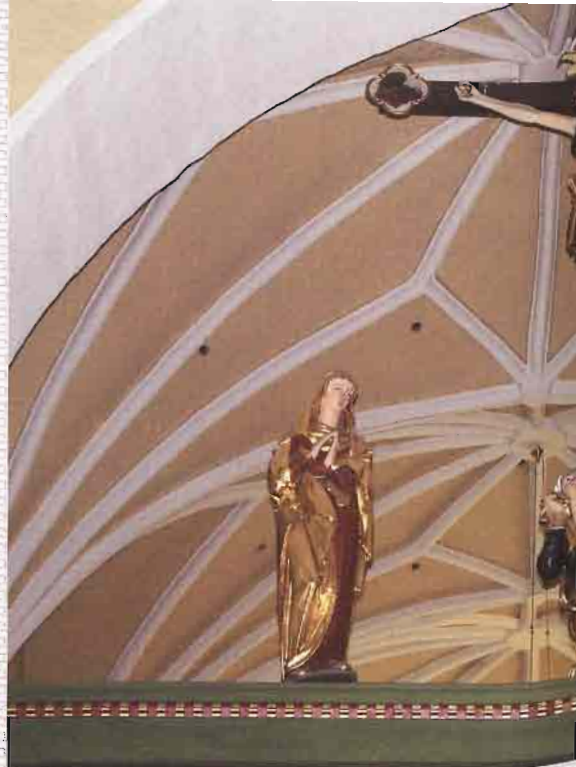

529

530

531

532

533

Construction of the church started at the beginning of the 16th c. First the presbytery was built and later the nave core was added. The church was consecrated in 1575. The vaults over the main nave and the presbytery were completed at the end of the 16th c. The church is a three-nave pseudo-hall structure. The wide, rectangular presbytery is adjoined by a sacristy in the north and the chapel of the Mother of God of Rosary from 1586 in the south. The vestibules by the core were added in 1911. In addition to bricks, granite blocks, probably saved after the demolition of the Cistercian church in Łekno, were used to build the church. The early Renaissance gables of the church are plastered. The presbytery, main nave and chapel are covered with star vaults, the aisles – with cross-ribbed vaults. The furnishings include ten Renaissance, Baroque and rococo altars and a Renaissance pulpit. Late Renaissance altars, the main one and the one in the chapel, both from the end of the 16th c., were made by Mateusz Kosior, an artist from Wielkopolska. The Chapel of the Mother of God of Rosary is decorated with Renaissance figural polychrome from 1587.

Wilczyn

Wieś gminna w powiecie konińskim, położona 12 km na północ od Kleczewa, przy drodze do Strzelna.

A village in the region of Konin, located 12 km north of Kleczewo, by the road to Strzelno.

534

535

Kościół pw. św. Urszuli St. Ursula's Church

Kościół wzniesiono w 1566 r., później był wielokrotnie restaurowany. W końcu XIX w. przedłużono nawę w kierunku zachodnim, a w końcu XX stulecia dobudowano jeszcze od strony zachodniej obszerną kruchtę. Jest budowlą jednonawową, z węższym i niższym prezbiterium, zamkniętym wielobocznie. W prezbiterium zachowało się dawne sklepienie siatkowe, nawę przykrywa strop. Późnorenesansowy ołtarz główny z rzeźbami św. Piotra i Pawła z I. połowy XVII w., dwa barokowe ołtarze boczne z XVIII w. Starszym zabytkiem jest gotycka rzeźba Madonny z Dzieciątkiem z lat 1420-30, dzieło szkoły czesko-śląskiej. W 1981 r. w okna wstawiono nowe witraże, wykonane według projektu Elżbiety i Andrzeja Bednarskich z Rypina.

The church was built in 1566. At the end of the 19th c. the nave was elongated westwards. At the end of the 20th c. an extensive vestibule was added on the western side. The church is a single nave structure with a narrower and lower presbytery, closed polygonally. The presbytery is covered with the web vault, the nave – with a ceiling. The Renaissance main altar with the sculptures of St. Peter and St. Paul was made in the first half of the 17th c., two Baroque side altars date back to the 18th c. Older monuments include a Gothic sculpture of Madonna with Child dating back to 1420-30, the work of the Bohemian-Silesian school. In 1981 new stained windows, made to the design of Elżbieta and Andrzej Bednarski from Rypin, were installed.

Wilczyna

Wieś w powiecie szamotulskim, położona 12 km na wschód od Pniew, przy drodze do Poznania.

A village in the region of Szamotuły, located 12 km east of Pniewy, by the road to Poznań.

537

538

Kościół pw. św. Jadwigi St. Hedwig's Church

Kościół powstał zapewne w I. połowie XVI w. staraniem biskupów poznańskich, właścicieli wsi. W latach 1890-1900 do istniejącej świątyni dobudowano od strony wschodniej neogotycki transept i także prezbiterium.

W ołtarzu głównym znajduje się obraz Matki Boskiej Dobrej Opieki z ok. 1650 r.

The church was probably built in the first half of the 16th c. by the bishops of Poznań, the village owners. Between 1890-1900 a neo-Gothic transept and a neo-Gothic presbytery were added to the existing church on the eastern side. The main altar features the icon of the Mother of God of Good Care from around 1650.

539

540

541

Wilkowice

Wieś w powiecie leszczyńskim, położona 5 km na północny zachód od Leszna.

A village in the region of Leszno, located 5 km north-west of Leszno.

Kościół pw. św. Marcina

St. Martin's Church

Wzniesiony z XVI w. Jest budowlą jednonawową z węższym prezbiterium zamkniętym trójbocznie. Przy nim od północy kaplica Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny dobudowana w 2. połowie XVII w. Wieżę dostawiono w 1819 r. Kościół w zrębie późnogotycki, na skutek licznych przekształceń zatracił prawie swe pierwotne cechy stylowe. Wewnątrz trzy barokowo-klasycystyczne ołtarze i klasycystyczna chrzcielnica z początku XIX w. W zewnętrznej ścianie późnorenesansowa płyta nagrobna Ewy i Stanisława Wilkowskich z 4. ćwierci XVI w., z płaskorzeźbionymi postaciami dwojga dzieci.

The church was built in the 16th c. It is a single nave structure with a narrower, polygonally closed presbytery, which is adjoined by the chapel of the Immaculate Conception of the Virgin Mary, added in the second half of the 17th c. The tower was built in 1819. The church is late Gothic in style, but following many transformations and reconstructions it nearly lost its original style features. The furnishings include three Baroque-classicistic altars and a classicistic baptismal font from the 19th c. In the external wall there is a late Renaissance tombstone of Ewa and Stanisław Wilkowski from the fourth quarter of the 16th c. with low relief figures of two children.

Wilkowo Polskie

Wieś w powiecie grodziskim, położona 8 km na południowy wschód od Wielichowa.

A village in the region of Grodzisk Wlkp., located 8 km south-east of Wielichowo.

S44

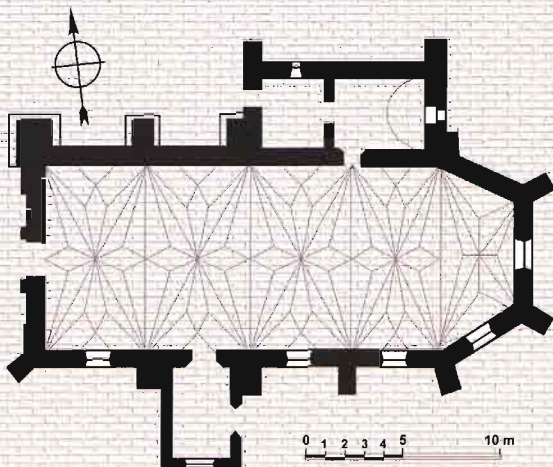

S45

Kościół pw. św. Jadwigi

St. Hedwig's Church

Swiątynia powstała ok. 1540 r. z fundacji Piotra Ossowskiego. Jest budowlą salową, od wschodu zamkniętą trójboczną, z zakrystią i skarbczykiem od strony północnej oraz kruchtą (przebudowaną ok. 1800 r.) od południa. Wnętrze przykrywa sklepienie gwiaździste. Poniżej, w polach tarczowych ścian, znajduje się polichromia figuralna z około połowy XVI w., odsłonięta i częściowo zrekonstruowana w latach 1969-70. Wyposażenie barokowe, przeważnie z XVII w. Starszymi zabytkami są: nagrobek Anny Ossowskiej (zmarłej w 1596 r.) z jej leżącą podobizną oraz płyta nagrobna Mikołaja Ossowskiego (zmarłego w 1575 r.) ze stojącą postacią zmarłego w zbroi. Obok kościoła stoi gotycka dzwonnica z 2. połowy XV w.

546

The church was built around 1540 by Piotr Ossowski. It is a hall structure, closed on the three sides in the east, with a sacristy and a small strongroom on the northern side and a vestibule (rebuilt around 1800) on the southern side. The interiors are covered with a star vault. Below, in the shield fields of the walls, there is figural polychrome from around the mid 16th c., uncovered

and partly reconstructed between 1969-70. The furnishings are Baroque in style, dating back to the 17th c. Older monuments include the tombstone of Anna Ossowska (d. 1596) with her effigy, and the tombstone of Mikołaj Ossowski (d. 1575) with a standing figure of the departed in armour. Next to the church there is a Gothic belfry from the second half of the 15th c.

547

Włosciejewki

Wieś w powiecie śremskim, położona 4 km na południowy zachód od Książa Wielkopolskiego.

A village in the region of Śrem, located 4 km south-west of Książ Wielkopolski.

548

549

Kościół pw. Najświętszej Marii Panny Niepokalanie Poczętej

Church of the Virgin Mary Immaculately Conceived

Kościół wybudowano zapewne na początku XV w. Jest budowla salową, z częścią prezbiterialną zamkniętą wielobocznie. Po bokach przybudówki z XIX w., mieszczące od strony północnej zakrystię i kruchtę, a od południa neogotycką kaplicę. Fasadę świątyni wieńczy bogato dekorowany szczyt schodkowy, wypełniony wnękami, które w dwóch dolnych kondygnacjach ozdobione są dekoracyjnymi podziałkami. Poniżej znajduje się ostrołukowy portal. W neogotyckim ołtarzu głównym umieszczono malowany na desce, cudowny obraz Matki Boskiej z Dzieciątkiem z I. połowy XVII w., w sukience srebrnej z 2. połowy tegoż stulecia.

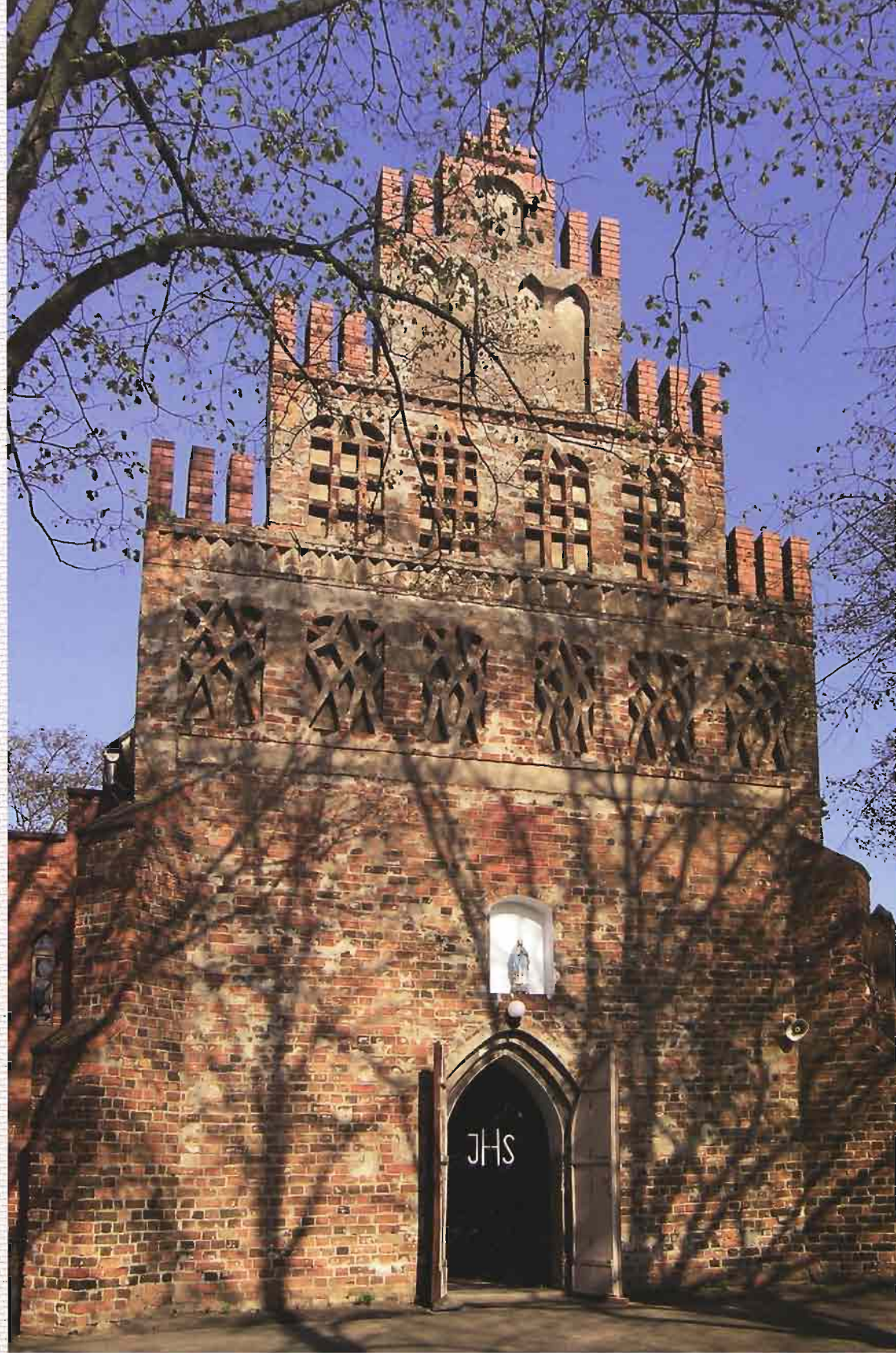
The church was probably built at the beginning of the 15th c. It is a hall structure, with the presbytery closed polygonally. On both sides there are annexes from the 19th c., housing a sacristy and a vestibule in the north and a neo-Gothic chapel in the south. The church façade is covered

with a stair gable, with recesses, which are ornamented with decorative partitions at both bottom levels. A pointed arch portal can be found below. The neo-Gothic main altar features the miraculous icon of the Mother of God from the first half of the 17th c. in a silver dress from the second half of the 17th c., painted on a board.

550

Wronki

Miasto w powiecie szamotulskim, położone nad Wartą, 17 km na północny zachód od Szamotuł.
ul. Sierakowska

A town in the region of Szamotuły, located upon the Warta River, 17 km north-west of Szamotuły.
Sierakowska Street

552

553

Kościół pw. św. Katarzyny

St. Catherine's Church

Budowę kościoła rozpoczęto zapewne w 2. połowie XV w., a zakończono na początku XVI stulecia. Około 1641 r. zniszczył go pożar; w czasie odbudowy znacznie przekształcono wnętrze świątyni, między innymi obniżono nawy boczne. Kościół jest budowlą trójnawową, z prostokątnym prezbiterium, do którego od południa przylega zakrystia, nad którą znajduje się loża otwarta ostrołukową arkadą do wnętrza świątyni. Prezbiterium przykrywa sklepienie krzyżowo-żebrowe zrekonstruowane w latach 1954-55, nawy – stropy z XVIII w. W nowym ołtarzu głównym znajduje się późnogotycka rzeźba *Vir Dolorum* z ok. 1500 r. W prezbiterium renesansowa rzeźba *Pietà* z końca XVI w.

554

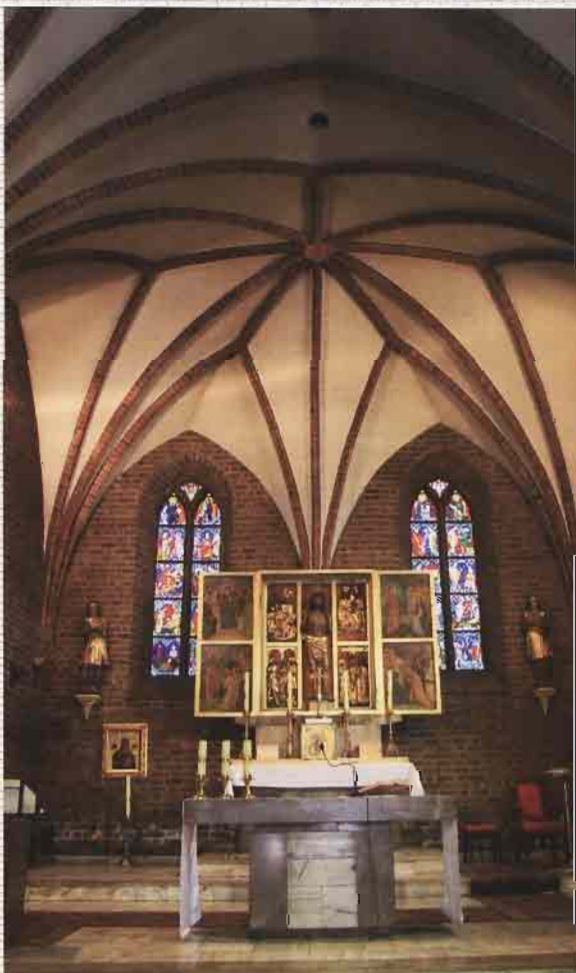

Construction of the church was probably started in the second half of the 15th c. and completed at the beginning of the 16th c. Around 1641 the church was destroyed by fire. During reconstruction the interior was changed and the aisles were lowered. The church is a three-nave structure, with a rectangular presbytery, which is adjoined by a sacristy on the southern side, over which there is a loge open with a pointed arch arcade to the interior. The presbytery is covered with a cross-ribbed vault, reconstructed between 1954-55, the naves are covered with ceilings dating back to the 18th c. The new main altar features a late Gothic sculpture *Vir Dolorum* from around 1500. In the presbytery – Renaissance *Pietà* from the end of the 16th c.

555

556

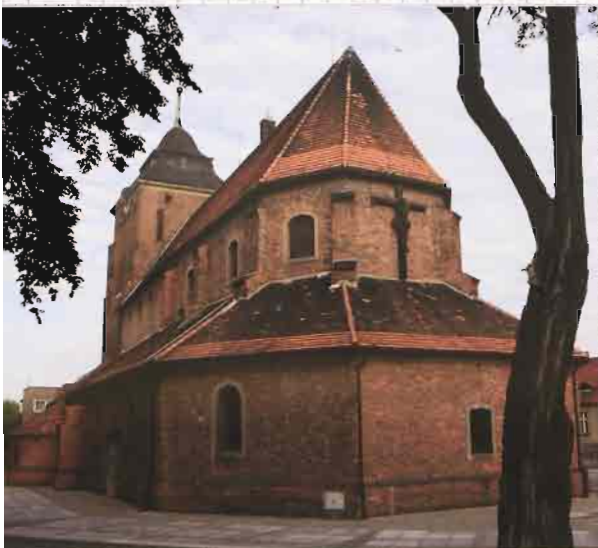

557

Września

Miasto powiatowe, położone około 50 km na wschód od Poznania, przy drodze do Konina.
ul. Kościelna

A county town, located about 50 km east of Poznań, by the road to Konin.
Kościelna Street

558

559

Kościół pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny i św. Stanisława Biskupa i Męczennika Church of the Assumption of the Virgin Mary and St. Stanislaus the Bishop and Martyr

Kościół wzniesiono prawdopodobnie w połowie XV w., wieżę dobudowano w końcu tego stulecia. W 1629 r. świątynię zniszczył pożar miasta; w latach 1655-56 wojska szwedzkie podpalając ją spowodowały zawalenie się części budowli. Doraźnie naprawiono ją dopiero po 1672 r. Odbudowę, a właściwie przebudowę kościoła podjęto ok. 1792 r. według planów Jana Bindera z Kórnika. Kolejną gruntowną restaurację przeprowadzono w latach 1881-87 według projektu Zygmunta Gorgolewskiego. Świątynia jest bazylikową

budowlą trójnawową; z wielobocznie zamkniętym prezbiterium i masywną wieżą od strony zachodniej. Na przedłużeniu naw bocznych znajdują się kaplice i inne pomieszczenia, które – uporządkowane w 1881 r. – tworzą obejście wokół prezbiterium. Nawę główną i prezbiterium przykrywa strop kasetonowy z końca XIX w. Gotyckie sklepienie krzyżowe zachowało się tylko w kruchcie pod wieżą. Najciekawszym elementem wyposażenia wnętrza jest wczesnobarokowy ołtarz z ok. 1640 r.

560

The church was probably built in the mid 15th c., the tower was added at the end of the 15th c. In 1629 the church was destroyed by fire. Between 1655-56 the Swedish army set fire to the church and part of it collapsed. It was partly rebuilt in 1672. Reconstruction of the church was started around 1792 to the design of Jan Binder of Kórnik. The church was restored between 1881-87 to the design of Zygmunt Gorgolewski. It is a three-nave basilica structure, with a polygonally closed pres-

bytery and a massive tower on the western side. At the elongation of the aisles there are chapels and other chambers, which after restoration in 1881 form an ambulatory around the presbytery. The main nave and the presbytery are covered with a caisson vault from the end of the 19th c. The Gothic cross vault has been preserved in the vestibule under the tower. The early Baroque altar from around 1640 is the most interesting element of the furnishing.

Wysocko Wielkie

Wieś w powiecie ostrowskim, położona 4 km na południowy wschód od Ostrowa Wielkopolskiego.

A village in the region of Ostrow Wielkopolski, located 4 km south-east of Ostrow Wielkopolski.

561

562

Kościół pw. Podwyższenia Krzyża Świętego Elevation of the Holy Cross Church

Powstał zapewne w XVI w. Podczas restauracji w 1684 r. podwyższono go i nadano wnętrzu formy barokowe. Od zewnątrz zachował późnogotycką bryłę. Jest budowlą jednawową, z węższym i niższym, zamkniętym prosto prezbiterium. Wnętrza kryją sklepienia kolebkowe. Wyposażenie – pięć ołtarzy, ambona i chrzcielnica – późnobarokowe z końca XVIII w.

The church was probably built in the 16th c. During the restoration in 1684 it was raised and the interior was remodelled in the Baroque style. The church has retained its Gothic core. It is a single nave structure, with a narrower and lower presbytery. The interiors are covered with cradle vaults. The furnishings include five late Baroque altars, the pulpit and the baptismal font dating back to the 18th c.

563

Zbarzewo

Wieś w powiecie leszczyńskim, położona 14 km na północny zachód od Leszna.

A village in the region of Leszno, located 14 km north-west of Leszno.

565

566

Kościół pw. Narodzenia Najświętszej Marii Panny Birth of the Virgin Mary Church

Kościół został zbudowany w 1470 r. z fundacji Rattenbergów-Zbarzewskich, właścicieli wsi. Restaurowany w 2. połowie XVII w. Do prawie kwadratowej nawy przylega węższe i niższe prezbiterium zamknięte wielobocznie. Przy północnej ścianie prezbiterium znajduje się zakrystia, do nawy od strony południowej przylega barokowa kruchta z XVII w. W południową, zewnętrzną ścianę prezbiterium wmurowana jest duża cegła z napisem *Anno M^oCCCC^o septuagesimo*. Prezbiterium i nawa nakryte są pozornymi sklepieniami kolebkowymi. Przeważnie barokowe wyposażenie wnętrza z XVIII w. Z 1. połowy XVI w. pochodzi późnogotycka rzeźba św. Anny Samotrzeć.

567

568

569

The church was built in 1470 by the Rattenberg-Zbarzewski family, the village owners. It was restored in the second half of the 17th c. A nearly square nave is adjoined by a narrower and lower polygonally closed presbytery. The northern wall of the presbytery is adjoined by a sacristy, the nave is adjoined by a Baroque vestibule from the 17th c. on the southern side. A large brick with the inscription *Anno M^oCCCC^o septuagesimo* is built into the southern external wall of the presbytery. The presbytery and the nave are covered with illusionary cradle vaults. The furnishings, mainly Baroque in style, date back to the 18th c. Older monuments include a late Gothic sculpture of the Virgin and Child with St. Ann from the first half of the 16th c.

Indeks

Index

BIEZDROWO

Kościół pw. Świętego Krzyża i św. Mikołaja;
str. 12-13, fot. 001-003

003 późnogotycki krucyfiks (1. poł. XVI w.)
w ołtarzu głównym

BOREK WIELKOPOLSKI

Kościół pw. św. Stanisława Biskupa;
str. 14-15, fot. 004-006

BRUDZEW

Kościół pw. św. Mikołaja;
str. 16-17, fot. 007-009

009 krypta kamienna (przełom XV/XVI w.)

BYTYŃ

Kościół pw. Niepokalanego Poczęcia
Najświętszej Marii Panny;
str. 18-19, fot. 010-012

CERADZ KOŚCIELNY

Kościół pw. św. Stanisława Biskupa;
str. 20-21, fot. 013-016

016 fragment sklepienia prezbiterium

CHOJNICA

Ruina kościoła pw. św. Jana Chrzciciela;
str. 22-23, fot. 017-020

CHRZYSKO WIELKIE

Kościół pw. św. Wojciecha;
str. 24-25, fot. 021-023

CZACZ

Kościół pw. św. Michała Archanioła;
str. 26-27, fot. 024-027

CZARNKÓW

Kościół pw. Marii Magdaleny;
str. 28-29, fot. 028-031

BIEZDROWO

St. Cross and St. Nicholas' Church;
pp. 12-13, photos 001-003

003 late-Gothic crucifix (first half of the 16th c.)
in the main altar

BOREK WIELKOPOLSKI

St. Stanislaus the Bishop's Church;
pp. 14-15, photos 004-006

BRUDZEW

St. Nicholas' Church
; pp. 16-17, photos 007-009

009 stone stoup (turn of the 15th c.)

BYTYŃ

Church of the Virgin Mary of the Immaculate
Conception;
pp. 18-19, photos 010-012

CERADZ KOŚCIELNY

St. Stanislaus the Bishop's Church;
pp. 20-21, photos 013-016

016 fragment of the vault in the presbytery

CHOJNICA

Ruins of St. John the Baptist's Church;
pp. 22-23, photos 017-020

CHRZYSKO WIELKIE

St. Adalbert's Church;
pp. 24-25, photos 021-023

CZACZ

St. Michael Archangel's Church;
pp. 26-27, photos 024-027

CZARNKÓW

St. Mary Magdalene's Church;
pp. 28-29, photos 028-031

031 fragment sklepienia nawy głównej.

CZESZEWO

Kościół pw. św. Andrzeja;
str. 30-31, fot. 032-035

DALEWO

Kościół pw. św. Wojciecha;
str. 32-33, fot. 036-039

- 037 wizerunek św. Jana-Ewangelisty – fragment ambony (I. ćw. XVII w.)
038 renesansowa ambona (I. ćw. XVII w.)

DĘBNO

Kościół pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny;
str. 34-35, fot. 040-044

DŁUGIE STARE

Kościół pw. św. Marcina;
str. 36-37, fot. 045-047
046 fragment rokokowej chrzcielnicy (1765 r.)
047 gotycka rzeźba Matki Boskiej z Dzieciątkiem (ok. 1430 r.)

DOLSK

Kościół pw. św. Michała Archanioła;
str. 38-39, fot. 048-051

050-051 sklepienia nawy głównej

DUSZNIKI

Kościół pw. św. Marcina;
str. 40-41, fot. 052-056
054 neogotycki portal (1903-04 r.)
055 fragment sklepienia nawy bocznej (1912-13 r.)
056 nawa główna

GNIEZNO

Bazylika Archikatedralna pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny;
str. 42-49, fot. 057-072
057 litografia Maksymiliana Fajansa wg rysunku Napoleona Ordy z 1880 r.
059 portal (ok. 1400 r.) w kruchcie północnej
060 tympanon z płaskorzeźbą Chrystusa jako sędziego (2. poł. XIV w.) w portalu kruchty południowej
061-062 Drzwi Gnieźnieńskie (ok. 1175 r.)
067 fragment płyty nagrobnej św. Wojciecha (ok. 1480 r.) dłuta Hansa Brandta

031 fragment of the vault of the main nave

CZESZEWO

St. Andrew's Church;
pp. 30-31, photos 032-035

DALEWO

St. Adalbert's Church;
pp. 32-33, photos 036-039

- 037 icon of St. John the Baptist – fragment of the pulpit (first quarter of the 17th c.)
038 Renaissance pulpit (first quarter of the 17th c.)

DĘBNO

Assumption of the Virgin Mary Church;
pp. 34-35, photos 040-044

DŁUGIE STARE

St. Martin's Church;
pp. 36-37, photos 045-047
046 fragment of a rococo baptismal font (1765)
047 Gothic sculpture of the Mother of God with Child (around 1430)

DOLSK

St. Michael Archangel's Church;
pp. 38-39, photos 048-051

050-051 vault of the main nave

DUSZNIKI

St. Martin's Church;
pp. 40-41, photos 052-056
054 neo-Gothic portal (1903-04)
055 fragment of the vault of the aisle (1912-13)
056 main nave

GNIEZNO

Archcathedral Basilica of the Assumption of the Virgin Mary;
pp. 42-49, photos 057-072
057 lithography by Maksymilian Fajans to the drawing of Napoleon Orda from 1880
059 portal (around 1400) in the northern vestibule
060 tympanum with a low relief of Christ as judge (second half of the 14th c.) in the portal of the southern vestibule
061-062 the Gniezno door (around 1175)

068-069 wczesnobarokowy relikwiarz
św. Wojciecha wykonany przez
Piotra van der Rennen (1662 r.)

071 płyta nagrobna św. Wojciecha, wyko-
nana przez Hansa Brandta (ok. 1480 r.)

072 płyta nagrobna prymasa Zbigniewa
Oleśnickiego (1495 r.), dzieło Wita Stwosza

Kościół pw. Świętej Trójcy;
str. 50-51, fot. 073-075

Kościół pw. św. Jana Chrzciciela;
str. 52-55, fot. 076-084

079-081 polichromia prezbiterium (3. ćw. XIV w.)

083-084 polichromia prezbiterium (3. ćw. XIV w.)

**Kościół pw. Wniebowzięcia Najświętszej
Marii Panny;**

str. 56-59, fot. 085-093

086 litografia Maksymiliana Fajansa wg rysunku
Napoleona Ordy z 1880 r.

088 nawa boczna – dawne oratorium Klarysek

089 relikwiarz bł. Jolenty (1892 r.)

090 fragment sklepienia prezbiterium

091 cudowny obraz Matki Boskiej Pocieszenia
– Pani Gniezna (początek XVII w.)

093 barokowy ołtarz główny (2. poł. XVIII w.)

Kościół pw. św. Michała Archanioła;
str. 60-61, fot. 094-100

094 akwarela, malarz nieznan (ok. poł. XIX w.)

097 chrzcielnica kamienna (XV-XVI w.)

Kościół pw. św. Wawrzyńca;
str. 62-63, fot. 101-103

GOSTYŃ

Kościół pw. św. Małgorzaty;
str. 64-67, fot. 104-109

105 widok od strony południowej: kruchta
(1523 r.), skarbczyk (1645 r.) i kaplica
św. Anny (1529-31 r.)

106 sklepienie w kaplicy św. Anny

107 fragment malowanego na desce Drzewa
Jessego (1546 r.) w predelli ołtarza kaplicy
św. Anny

108 wczesnobarokowy ołtarz w kaplicy
św. Anny (1648 r.)

109 gotycka rzeźba św. Anny Samotrzeć
(ok. 1510 r.) w ołtarzu kaplicy św. Anny

GRABIENICE

Kościół pw. św. Katarzyny Aleksandryjskiej;
str. 68-69, fot. 110-113

112-113 gotycka chrzcielnica kamienna (1401 r.)

GRZYŹNA

Ruina kościoła pw. św. Marcina;
str. 70-71, fot. 114-116

IWANOWICE

Kościół pw. św. Katarzyny;

067 fragment of the tombstone
of St. Adalbert (around 1480)
by Hans Brandt

068-069 early Baroque reliquary of St.
Adalbert made by Piotr van der Rennen
(1662)

071 tombstone of St. Adalbert, made by Hans
Brandt (around 1480)

072 tombstone of primate Zbigniew Oleśnicki
(1495) by Veit Stoss

The Holy Trinity Church;

pp. 50-51, photos 073-075

St. John the Baptist's Church;

pp. 52-55, photos 076-084

079-081; polychrome in the presbytery

083-084 (third quarter of the 14th c.)

Assumption of the Virgin Mary Church;

pp. 56-59, photos 085-093

086 lithography by Maksymilian Fajans to the
drawing of Napoleon Orda from 1880

088 aisle – the former oratory of the
St. Clare Nuns

089 reliquary of the blessed Jolenta (1892)

090 fragment of the vault of the presbytery

091 the miraculous icon of the Mother of God
of Consolation – the Lady of Gniezno
(beginning of the 17th c.)

093 Baroque main altar (second half of the 18th c.)

St. Michael Archangel's Church;

pp. 60-61, photos 094-100

094 watercolour, unknown painter (around the
mid 19th c.)

097 stone baptismal font (15th-16th c.)

St. Lawrence Church;

pp. 62-63, photos 101-103

GOSTYŃ

St. Margaret's Church;

pp. 64-67, photos 104-109

105 southern side view: vestibule (1523),
strongroom (1645) and St. Ann's chapel
(1529-31)

106 vault in St. Ann's chapel

107 fragment of the Jesse Tree painted on a
board (1546) in the predella of the altar in
St. Ann's chapel

108 early Baroque altar in St. Ann's chapel
(1648)

109 Gothic sculpture of the Virgin and Child with
St. Ann (around 1510) in the altar in
St. Ann's chapel

GRABIENICE

Church of St. Catherine of Alexandria;

pp. 68-69, photos 110-113

str. 72-73, fot. 117-122

- 119. gotycka krypta kamienna (1464 r.)
- 120. rokokowy ołtarz boczny (2. poł. XVIII w.)
- 121. gotycka chrzcielnica kamienna (1460 r.)
- 122. fragment gotyckiego obrazu *Misericordia Domini* (ok. 1460 r.) z ołtarza bocznego

JAROCIN

Ruina kościoła pw. Świętego Ducha;

str. 74-75, fot. 123-125

JASZKOWO

Kościół pw. św. Barbary;

str. 76-77, fot. 126-128

- 128. sklepienie nawy

KALISZ

Katedra pw. św. Mikołaja;

str. 78-81, fot. 129-133

- 131. sklepienie nawy głównej
- 132. fragment prezbiterium
- 133. fragment kaplicy Matki Boskiej Pocieszenia

Kościół pw. św. Stanisława Biskupa;

str. 82-83, fot. 134-137

- 136-137. sklepienie nawy głównej

KAMIONNA

Kościół pw. Narodzenia Najświętszej Marii Panny;

str. 84-87, fot. 138-143

- 141. późnogotyckie stalle (początek XVI w.)
- 143. fragment sklepienia

KAZIMIERZ BISKUPI

Kościół pw. św. Marcina;

str. 88-89, fot. 144-149

- 146. krypta kamienna (XVI w.)
- 148. pozostałości portalu romańskiego (XII w.)

Kościół pw. św. Jana Chrzciciela i Pięciu Braci Męczenników;

str. 90-93, fot. 150-156

- 152. herb Godziemba (XVI w.) Lubrańskich, fundatorów kościoła i klasztoru
- 155. sklepienie nawy

KAZIMIERZ

Kościół pw. Narodzenia Najświętszej Marii Panny;

str. 94-97, fot. 157-163

- 161. fragment późnogotyckiego obrazu św. Anny Samotrzeciej (1. ćw. XVI w.) w predelli ołtarza głównego
- 162. fragment sklepienia nawy głównej
- 163. fragment sklepienia kaplicy św. Anny

KLECZEWO

Kościół pw. św. Andrzeja Apostoła;

str. 98-99, fot. 164-167

KŁECKO

Kościół pw. św. Jadwigi;

str. 100-101, fot. 168-170

KOBYLIN

Kościół pw. św. Stanisława Biskupa;

112-113. Gothic stone stoup (1401)

GRZYŃNA

Ruins of St. Martin's Church;

pp. 70-71, photos 114-116

IWANOWICE

St. Catherine's Church;

pp. 72-73, photos 117-122

- 119. Gothic stone stoup (1464)
- 120. rococo aisle (second half of the 18th c.)
- 121. Gothic stone stoup (1460)
- 122. fragment of Gothic *Misericordia Domini* painting (around 1460) from the side altar

JAROCIN

Ruins of Holy Ghost Church;

pp. 74-75, photos 123-125

JASZKOWO

St. Barbara's Church;

pp. 76-77, photos 126-128

- 128. nave vault

KALISZ

St. Nicholas' Cathedral;

pp. 78-81, photos 129-133

- 131. nave vault
- 132. fragment of the presbytery
- 133. fragment of the chapel of the Mother of God of Consolation

St. Stanislaus the Bishop's Church;

pp. 82-83, photos 134-137

- 136-137. nave vault

KAMIONNA

Church of the Birth of the Virgin Mary;

pp. 84-87, photos 138-143

- 141. late Gothic stalls (beginning of the 16th c.)
- 143. fragment of the vault

KAZIMIERZ BISKUPI

St. Martin's Church;

pp. 88-89, photos 144-149

- 146. stone stoup (16th c.)
- 148. remnants of the Romanesque portal (12th c.)

Church of St. John the Baptist and Five Martyr Brothers;

pp. 90-93, photos 150-156

- 152. Godziemba coat of arms (16th c.) of the Lubrański family, founders of the church and monastery
- 155. nave vault

KAZIMIERZ

Church of the Birth of Virgin Mary;

pp. 94-97, photos 157-163

- 161. fragment of a late-Gothic painting of the Virgin with Child and St. Ann (first quarter of the 16th c.) in the predella of the main altar
- 162. fragment of the nave vault

str. 102-103, fot. 171-176.

173 wczesnorenesansowa chrzcielnica kamienna (ok. 1518 r.)

174 fragment zwieńczenia ołtarza głównego (ok. 1518 r.); w środku: barokowa rzeźba Matki Boskiej z Dzieciątkiem (połowa XVIII w.), po bokach późnogotyckie figury św. Wojciecha i św. Stanisława (ok. 1518 r.)

175 Zabójstwo św. Stanisława – obraz w środkowej części gotycko-renesansowego ołtarza głównego (ok. 1518 r.)

176 Piotrowin przed sądem królewskim – jedna z kwater ołtarza głównego

Kościół pw. Matki Boskiej przy Żłóbku;

str. 104-105, fot. 177-179

179 fragment późnorenesansowego nagrobka Jana Konarskiego (4. ćw. XVI w.)

KOŁO

Kościół pw. Podwyższenia Krzyża Świętego;

str. 106-107, fot. 180-183

182 gotycka płyta nagrobna Jana z Garbowa (2. poł. XV w.)

183 fragment sklepienia prezbiterium

KOMORNIKI

Kościół pw. św. Andrzeja;

str. 108-109, fot. 184-186

185 sklepienie prezbiterium z polichromią Wiktora Gosienieckiego (ok. 1920 r.)

KONARY

Kościół pw. św. Michała Archanioła;

str. 110-111, fot. 187-189

KONARZEWO

Kościół pw. św. Marcina;

str. 112-113, fot. 190-194

192 późnogotycki portal (1. poł. XVI w.)

193-194 fragmenty sklepienia nawy

KONIN

Kościół pw. św. Bartłomieja;

str. 114-115, fot. 195-198

198 sklepienie prezbiterium

Kościół św. Andrzeja Apostoła;

str. 116-119, fot. 199-204

200 renesansowa chrzcielnica (początek XVI w.)

202 herb Godziemba na filarze

203 fragment sklepienia

KOSTRZYN

Kościół pw. św. Piotra i Pawła;

str. 120-121, fot. 205-210

207 późnogotycka chrzcielnica kamień na (XVI w.)

208-209 fragmenty sklepienia prezbiterium

KOŚCIAN

Kościół pw. Najświętszej Marii Panny

163 fragment of the vault in St. Ann's chapel

KLECZEW

Church of St. Andrew the Apostle;

pp. 98-99, photos 164-167

KŁECKO

St. Hedwig's Church;

pp. 100-101, photos 168-170

KOBYLIN

St. Stanislaus the Bishop's Church;

pp. 102-103, photos 171-176

173 early Renaissance stone stoup (around 1518)

174 fragment of the finial of the main altar (around 1518); in the centre – Baroque sculpture of the Mother of God with Child (mid 18th c.), on the sides – late Gothic figures of St. Adalbert and St. Stanislaus (around 1518)

175 Assassination of St. Stanislaus – a painting in the central part of the Gothic-Renaissance main altar (around 1518)

176 Piotrowin before the king's court – a part of the main altar

Church of the Mother of God by the Manger;

pp. 104-105, photos 177-179

179 fragment of the late-Renaissance tombstone of Jan Konarski (fourth quarter of the 16th c.)

KOŁO

Elevation of the Holy Cross Church;

pp. 106-107, photos 180-183

182 Gothic tombstone of Jan of Garbowa (second half of the 15th c.)

183 fragment of the vault in the presbytery

KOMORNIKI

St. Andrew's Church;

pp. 108-109, photos 184-186

185 vault in the presbytery with polychrome by Wiktor Gosieniecki (around 1920)

KONARY

St. Michael Archangel's Church;

pp. 110-111, photos 187-189

KONARZEWO

St. Martin's Church;

pp. 112-113, photos 190-194

192 late Gothic portal (first half of the 16th c.)

193-194 fragments of the nave vault

KONIN

St. Bartholomew's Church;

pp. 114-115, photos 195-198

198 vault in the presbytery

St. Andrew the Apostle's Church;

pp. 116-119, photos 199-204

200 Renaissance baptismal stoup (beginning of the 16th c.)

Wniebowziętej;

str. 122-125, fot. 211-219

- 212 kamienna płyta nagrobna nieznanego duchownego (przełom XVI/XVII w.)
- 214 fragment sceny Zesłania Ducha Świętego z tryptyku (1507 r.)
- 215 późnogotycka rzeźba Matki Boskiej z Dzieciątkiem (ok. 1525 r.); z ołtarza głównego
- 216 późnogotycki tryptyk (1507 r.)
- 217 późnogotycka Pasja (I. ćw. XVI w.) na belce tęczowej
- 218 prezbiterium z późnorenansowym ołtarzem głównym (1620 r.)
- 219 fragment sklepienia prezbiterium

Kościół pw. Świętego Ducha;

str. 126-127, fot. 220-222

KOŹMIN WIELKOPOLSKI

Kościół pw. św. Wawrzyńca;

str. 128-129, fot. 223-228

- 225 kropielnica kamienna (zapewne XV w.)
- 226 kropielnica kamienna (zapewne XV w.) z drewnianym orłem dodanym na przełomie XVIII i XIX w.
- 227 późnogotycka płaskorzeźba Zaśnięcia Najświętszej Marii Panny (I. ćw. XVI w.) w ołtarzu głównym
- 228 fragment manierystycznego ołtarza głównego (przed 1635 r.)

KOŹMINEK

Kościół pw. św. Jana Chrzciciela;

str. 130-131, fot. 229-231

KÓRNIK

Kościół pw. Wszystkich Świętych;

str. 132-133, fot. 232-238

- 235 późnorenansowa płyta nagrobna Łukasza Górki (1584 r.)
- 236 późnorenansowa płyta nagrobna Stanisława Górki (1584 r.)
- 237 późnorenansowa płyta nagrobna Andrzeja Górki (1584 r.)

KREROWO

Kościół pw. św. Jana Chrzciciela;

str. 134-135, fot. 239-242

KRZYWIŃ

Kościół pw. św. Mikołaja;

str. 136-137, fot. 2243-247

- 244 późnogotycki krzyż (początek XVI w.) na belce tęczowej
- 246 późnorenansowy ołtarz główny (przed 1628 r.)
- 247 późnogotyckie rzeźby Matki Boskiej z Dzieciątkiem w otoczeniu św. Eustachego i Mikołaja (ok. 1500 r.) z ołtarza głównego

LESZNO

- 202 Godziemba coat of arms on the pillar

- 203 fragment of the vault

KOSTRZYN

St. Peter and St. Paul's Church;

pp. 120-121, photos 205-210

- 207 late Gothic stone stoup (16th c.)

- 208-209 fragments of vault in the presbytery

KOŚCIAN

Church of Virgin Mary Assumed into Heaven;

pp. 122-125, photos 211-219

- 212 stone tombstone of an unknown clergyman (turn of the 16th c.)

- 214 fragment of the Pentecost scene from the triptych (1507)

- 215 late Gothic sculpture of the Mother of God with Child (around 1525) from the main altar

- 216 late Gothic triptych (1507)

- 217 late Gothic Passion (first quarter of the 16th c.) on the rainbow beam

- 218 presbytery with late Renaissance main altar (1620)

- 219 fragment of the vault in the presbytery

Holy Ghost Church;

pp. 126-127, photos 220-222

KOŹMIN WIELKOPOLSKI

St. Lawrence Church;

pp. 128-129, photos 223-228

- 225 stone stoup (probably 15th c.)

- 226 stone stoup (probably 15th c.) with a wooden eagle added at the turn of the 18th c.

- 227 late Gothic low relief Dormition of Mary (first quarter of the 16th c.) in the main altar

- 228 fragment of the mannerist main altar (before 1635)

KOŹMINEK

St. John the Baptist's Church;

pp. 130-131, photos 229-231

KÓRNIK

All Saints' Church;

pp. 132-133, photos 232-238

- 235 late Renaissance tombstone of Łukasz Górka (1584)

- 236 late Renaissance tombstone of Stanisław Górka (1584)

- 237 late Renaissance tombstone of Andrzej Górka (1584)

KREROWO

St. John the Baptist's Church;

pp. 134-135, photos 239-242

KRZYWIŃ

St. Nicholas' Church;

pp. 136-137, photos 2243-247

- 244 late Gothic crucifix (beginning of the 16th c.) on the rainbow beam

Kościół pw. św. Jana Chrzcziciela;
str. 138-139, fot. 248-251

LUBIŃ

Kościół pw. św. Leonarda;
str. 140-141, fot. 252-256

LUSOWO

Kościół pw. św. Jadwigi i Jakuba Starszego;
str. 142-143, fot. 257-261

- 258 obecna kaplica boczna – dawne prezbiterium
- 260 sklepienie dawnego prezbiterium
- 261 wnętrze dawnego prezbiterium

LWÓWEK

**Kościół pw. Najświętszej Marii Panny
Wniebowziętej, św. Jana Chrzcziciela
i św. Jana Ewangelisty;**
str. 144-145, fot. 262-265

- 263 sklepienie kaplicy
- 264 nawa główna
- 265 sklepienie nawy bocznej

ŁEKNO

Kościół pw. św. Apostołów Piotra i Pawła;
str. 146-147, fot. 266-270

- 269 nawa boczna
- 270 sklepienie nawy głównej

MIEJSKA GÓRKA

Kościół pw. św. Mikołaja;
str. 148-149, fot. 271-273

MIELŻYŃ

Kościół pw. Wszystkich Świętych;
str. 150-151, fot. 274-277

- 277 chrzcielnica i kropielnica
(zapewne z 2. poł. XVI w.)

MIĘDZYCHÓD

Kościół pw. św. Jana Chrzcziciela;
str. 152-153, fot. 278-280

MÓRKOWO

Kościół pw. Wszystkich Świętych;
str. 154-155, fot. 281-284

283-284 fragmenty sklepienia nawy

MUROWANA GOŚLINA

Kościół pw. św. Jakuba;
str. 156-157, fot. 285-288

- 287 renesansowa płyta nagrobna Urszuli
Potulickiej (po 1583 r.)

NIEPRUSZEWO

Kościół pw. św. Wawrzyńca;
str. 158-159, fot. 289-291

NOWE MIASTO NAD WARTĄ

Kościół pw. Świętej Trójcy;
str. 160-161, fot. 292-297

- 295-296 fragmenty sklepienia nawy głównej
- 297 renesansowe zwieńczenie sakramentarium
z płaskorzeźbionym popiersiem Boga Ojca
(ok. 1520 r.)

OBJEZIERZE

Kościół pw. św. Bartłomieja;

- 246 late Renaissance main altar
(before 1628)
- 247 late Gothic sculptures of
the Mother of God with Child
surrounded by St. Eustace and St.
Nicholas (around 1500) from the main altar

LESZNO

St. John the Baptist's Church;
pp. 138-139, photos 248-251

LUBIŃ

St. Leonard's Church;
pp. 140-141, photos 252-256

LUSOWO

Church of St. Hedwig and Jacob (the Elder);
pp. 142-143, photos 257-261

- 258 present-day side chapel – the former
presbytery
- 260 vault of the former presbytery
- 261 interior of the former presbytery

LWÓWEK

**Church of the Virgin Mary Assumed into Heaven,
St. John the Baptist and St. John the Evangelist;**
pp. 144-145, photos 262-265

- 263 vault of the chapel
- 264 main nave
- 265 vault of the aisle

ŁEKNO

Church of St. Peter and St. Paul, the Apostles;
pp. 146-147, photos 266-270

- 269 aisle
- 270 nave vault

MIEJSKA GÓRKA

St. Nicholas' Church;
pp. 148-149, photos 271-273

MIELŻYŃ

All Saints' Church;
pp. 150-151, photos 274-277

- 277 baptismal font and stoup (probably from the
second half of the 16th c.)

MIĘDZYCHÓD

St. John the Baptist's Church;
152-153, photos 278-280

MÓRKOWO

All Saints' Church;
pp. 154-155, photos 281-284

283-284 fragments of the nave vault

MUROWANA GOŚLINA

St. Jacob's Church;
pp. 156-157, photos 285-288

- 287 Renaissance tombstone of Urszula Potulicka
(after 1583)

NIEPRUSZEWO

St. Lawrence Church;
pp. 158-159, photos 289-291

NOWE MIASTO UPON THE WARTA RIVER
Holy Trinity Church;

OBORNIKI

Kościół pw. Najświętszej Marii Panny Wniebowziętej;

str. 164-165, fot. 304-308

OSIECZNA

Kościół pw. Świętej Trójcy;

str. 166-167, fot. 309-311

309 fragment sklepienia prezbiterium

OSTRORÓG

Kościół pw. Najświętszej Marii Panny Wniebowziętej;

str. 168-169, fot. 312-314

314 portal w kruchcie południowej

OSTRZESZÓW

Kościół pw. Najświętszej Marii Panny Wniebowziętej;

str. 170-171, fot. 315-318

316 fragment sklepienia prezbiterium

318 późnogotycki krzyż i rzeźby Matki Boskiej i św. Jana (początek XVI w.) na belce tęczowej

OTOROWO

Kościół pw. Wszystkich Świętych;

str. 172-173, fot. 319-321

320-321 fragmenty sklepienia nawy

PĘPOWO

Kościół pw. św. Jadwigi;

str. 174-175, fot. 323-327

324 późnogotycki krzyż (ok. 1530 r.)
z ołtarza bocznego

PNIEWY

Kościół pw. św. Wawrzyńca;

str. 176-177, fot. 328-332

330 kropielnica kamienna (zapewne 2. poł. XVI w.)

POBIEDZISKA

Kościół pw. św. Michała Archanioła;

str. 178-179, fot. 333-338

337 krzyż i późnogotyckie rzeźby Matki Boskiej Bolesnej i św. Jana (2. poł. XV w.) na ścianie nawy

338 gotycka rzeźba Matki Boskiej z Dzieciątkiem na półksiężycu (2. poł. XV w.)

PONIEC

Kościół pw. Narodzenia Najświętszej Marii Panny;

str. 180-181, fot. 339-342

340 kropielnica kamienna (1501 r.)

341 fragment renesansowego nagrobka
nieznanego rycerza

POZNAŃ

Bazylika Archikatedralna pw. św. Apostołów Piotra i Pawła;

str. 182-187, fot. 343-356

343 litografia Maksymiliana Fajansa wg rysunku
Napoleona Ordy z 1880 r.

346 południowa nawa boczna

347 nawa główna

pp. 160-161, photos 292-297

295-296 fragments of the nave vault

297 Renaissance finial of the
sacramentarium with low relief bust
of God the Father (around 1520)

OBJEZIERZE

St. Bartholomew's Church;

pp. 162-163, photos 298-303

OBORNIKI

Church of the Virgin Mary Assumed into Heaven;

pp. 164-165, photos 304-308

OSIECZNA

Holy Trinity Church;

pp. 166-167, photos 309-311

309 fragment of the vault in the presbytery

OSTRORÓG

Church of the Virgin Mary Assumed into Heaven;

pp. 168-169, photos 312-314

314 portal in the southern vestibule

OSTRZESZÓW

Church of the Virgin Mary Assumed into Heaven;

pp. 170-171, photos 315-318

316 fragment of the vault in the presbytery

318 late Gothic crucifix and sculptures of the
Mother of God and St. John (beginning
of the 16th c.) on the rainbow beam

OTOROWO

All Saints' Church;

pp. 172-173, photos 319-321

320-321 fragments of the nave vault

PĘPOWO

St. Hedwig's Church;

pp. 174-175, photos 323-327

324 late Gothic crucifix (around 1530) from the
side altar

PNIEWY

St. Lawrence Church;

pp. 176-177, photos 328-332

330 stone stoup (probably second half of the
16th c.)

POBIEDZISKA

St. Michael Archangel's Church;

pp. 178-179, photos 333-338

337 crucifix and late Gothic sculptures of the
Mother of God in Pain and St. John (second
half of the 15th c.) on the nave wall

238 Gothic sculpture of the Mother of God with
Child on a crescent (second half of the 15th c.)

PONIEC

Birth of the Virgin Mary Church;

pp. 180-181, photos 339-342

340 stone stoup (1501)

341 fragment of a Renaissance tombstone of an
unknown knight

POZNAŃ

Archcathedral Basilica of St. Peter and St. Paul,

347 nawa główna

349 późnogotycki ołtarz główny
(1512 r.)

350 Matka Boska z Dzieciątkiem oraz św. Barbara i Katarzyna – gotyckie rzeźby z środkowej części ołtarza głównego (1512 r.)

353 gotycka rzeźba Matki Boskiej (początek XVI w.) w kruchcie południowej

354 gotycka rzeźba św. Jana (początek XVI w.) w kruchcie południowej

355 pomnik Mieszka I i Bolesława Chrobrego (1837-38 r.) w Złotej Kaplicy, dzieło Christiana Raucha

356 sarkofag Mieszka I i Bolesława Chrobrego (1840 r.) w Złotej Kaplicy; wykonany przez Oskara Sosnowskiego wg projektu Franciszka Marii Lanciego

Kościół pw. Najświętszej Maryi Panny in-Summo;
str. 188-191, fot. 357-365

Kościół pw. św. Jana Jerozolimskiego za Murami;
str. 192-195, fot. 366-374

366 litografia Maksymiliana Fajansa wg rysunku Napoleona Ordy z 1880 r.

367 głowica kolumny romańskiej (zapewne 2 poł. XII w.)

369 późnogotycki krucyfiks (1. poł. XVI w.)

372 ołtarz główny – malowany późnogotycki tryptyk (1. ćw. XVI w.)

373 fragment sklepienia nawy bocznej

374 późnogotycka chrzcielnica kamienna (1522 r.)

Kościół pw. św. Małgorzaty Panny i Męczenniczki;
str. 196-197, fot. 375-378

378 sklepienie nawy

Kościół pw. Najświętszego Serca Jezusowego i Matki Boskiej Pocieszenia;

str. 198-199, fot. 379-383

381 fragment gotyckiej płyty nagrobnej Feliksa Paniewskiego (2. poł. XV w.) w kaplicy Matki Boskiej Różańcowej

382-383 wczesnogotycki portal główny (2. poł. XIII w.), częściowo zrekonstruowany

Kościół pw. Najświętszej Maryi Panny Wspomożenia Wiernych;

str. 200-201, fot. 384-387

387 sklepienie prezbiterium

Kościół pw. św. Wojciecha;

str. 202-205, fot. 388-395

391 Krypta Zasłużonych Wielkopolan

392 Wniebowzięcie Najświętszej Marii Panny (1. poł. XVI w.) – późnogotycka płaskorzeźba w ołtarzu głównym

393 późnorenesansowe stalle (1. ćw. XVII w.)

the Apostles;

pp. 182-187, photos 343-356

343 lithography by Maksymilian Fajans to the drawing of Napoleon Orda from 1880

346 southern aisle

347 main nave

349 late Gothic main altar (1512)

350 Mother of God with Child and St. Barbara and St. Catherine – Gothic sculptures in the central part of the main altar (1512)

353 Gothic sculpture of the Mother of God (beginning of the 16th c.) in the southern vestibule

354 Gothic sculpture of St. John (beginning of the 16th c.) in the southern vestibule

355 monument of Duke Mieszko I and King Boleslaus the Brave (1837-38) in the Golden Chapel; sculpted by Christian Rauch

356 sarcophagus of Duke Mieszko I and King Boleslaus the Brave (1840) in the Golden Chapel, made by Oskar Sosnowski to the design of Franciszek Maria Lanci

The Most Holy Virgin Mary in Summo Church;
pp. 188-191, photos 357-365

Church of St. John of Jerusalem behind the Walls;

pp. 192-195, photos 366-374

366 lithography by Maksymilian Fajans to the drawing of Napoleon Orda from 1880

367 capital of the Romanesque column (probably second half of the 12th c.)

369 late Gothic crucifix (first half of the 16th c.)

372 main altar – painted late Gothic triptych (first quarter of the 16th c.)

373 fragment of the aisle vault

374 late Gothic stone stoup (1522)

Church of St. Margaret the Virgin and Martyr;
pp. 196-197, photos 375-378

378 nave vault

Church of the Most Holy Heart of Jesus and the Mother of God of Consolation;

pp. 198-199, photos 379-383

381 fragment of the Gothic tombstone of Feliks Paniewski (second half of the 15th c.) in the chapel of the Mother of God of Rosary

382-383 early Gothic main portal (second half of the 13th c.), partly reconstructed

Church of the Virgin Mary of Prompt Succor;
pp. 200-201, photos 384-387

387 vault in the presbytery

St. Adalbert's Church;

pp. 202-205, photos 388-395

Kościół pw. św. Marcina;

str. 206-207, fot. 396-399

398 ołtarz główny – tryptyk gotycki
(1498 r.)

399 nawa główna i prezbiterium

Kościół pw. Bożego Ciała;

str. 208-211, fot. 400-407

403 maswerki (ok. 1425 r.) w oknach południowej
ściany prezbiterium

404 prezbiterium

405 fragment sklepienia nawy bocznej

406 fragment sklepienia prezbiterium

407 Żydzi wrzucający hostie do studni – baroko-
wa grupa rzeźbiarska (zapewne 1746 r.)**Kościół pw. Przemienienia Pańskiego;**

str. 212-213, fot. 408-410

Kościół pw. św. Jakuba Większego;

str. 214-215, fot. 411-416

413 kropielnica kamienna (przełom XV i XVI w.)

414 sklepienie zakrystii

PSARSKIE**Kościół pw. Najświętszej Marii Panny****Wniebowziętej;**

str. 216-217, fot. 417-421

420 sklepienie nawy

PYZDRY**Kościół pw. Narodzenia Najświętszej Marii Panny;**

str. 218-219, fot. 422-426

424-425 wnętrze zakrystii

Kościół pw. Ścięcia Głowy św. Jana Chrzciciela;

str. 220-221, fot. 427-430

429 drzwi w zakrystii obite blachą, m.in. częścią
zbroi rycerskiej**RAJSKO****Kościół pw. św. Michała Archanioła;**

str. 222-223, fot. 431-434

RĄBÍN**Kościół pw. św. Piotra i Pawła;**

str. 224-225, fot. 435-441

438-439 kopie późnoklasycystycznych stacji Drogi
Krzyżowej (1855 r.)

440 neogotycka brama-dzwonnica (2. poł. XIX w.)

ROGOŹNO**Kościół pw. św. Wita;**

str. 226-227, fot. 442-447

443 litografia Maksymiliana Fajansa wg rysunku
Napoleona Ordy z 1880 r.445-447 gotycka chrzcielnica z mosaiką
(1. poł. XV w.)**RUSSOCICE****Kościół pw. św. Michała Archanioła;**

str. 228-229, fot. 448-451

RYCHWAŁ

391 Crypt of Distinguished

Inhabitants of Wielkopolska

392 Assumption of the Most Holy

Virgin Mary (first half of the 16th c.)

– late Gothic low relief in the main altar

393 late Renaissance stalls (first quarter of the
17th c.)

395 nave vault

St. Martin's Church;

pp. 206-207, photos 396-399

398 main altar – Gothic triptych (1498)

399 main nave and presbytery

Corpus Christi Church;

pp. 208-211, photos 400-407

403 tracery (around 1425) in the windows of the
southern wall of the presbytery

404 presbytery

405 fragment of the aisle vault

406 fragment of the vault in the presbytery

407 Jews throwing the hosts into the well
– Baroque sculpture (probably 1746)**Transfiguration Church;**

pp. 212-213, photos 408-410

Church of St. Jacob (the Greater);

pp. 214-215, photos 411-416

413 stone stoup (turn of the 15th c.)

414 sacristy vault

PSARSKIE**Church of the Virgin Mary Assumed into Heaven;**

pp. 216-217, photos 417-421

420 nave vault

PYZDRY**Birth of the Virgin Mary Church;**

pp. 218-219, photos 422-426

424-425 interior of the sacristy

Church of the Beheading of St. John the Baptist;

pp. 220-221, photos 427-430

429 door in the sacristy padded with metal sheet
and part of a suit of armour**RAJSKO****St. Michael Archangel's Church;**

pp. 222-223, photos 431-434

RĄBÍN**St. Peter and St. Paul's Church;**

pp. 224-225, photos 435-441

438-439 replicas of late classicistic stations of the
Way of the Cross (1855)440 neo-Gothic gate-belfry (second half of the
19th c.)**ROGOŹNO****St. Vitus Church;**

pp. 226-227, photos 442-447

443 lithography by Maksymilian Fajans to the

Kościół pw. Świętej Trójcy;

str. 230-231, fot. 452-455

453 renesansowy nagrobek Gabriela Złotowskiego (zm. 1597 r.)

454 gotycki krzyż (ok. 1400 r.); częściowo zrekonstruowany

SŁUPCA**Kościół pw. św. Wawrzyńca;**

str. 232-233, fot. 456-459

457 gotycka kropielnica kamienna (XV w.)

458 nawa boczna

459 sklepienie nawy głównej

SOBOTA**Kościół pw. Narodzenia Najświętszej Marii Panny;**

str. 234-235, fot. 460-464

461 późnorenesansowy nagrobek Dobrogosta i Anny Sobockich (po 1576 r.)

SOBÓTKA**Kościół pw. Narodzenia Najświętszej Marii Panny;**

str. 236-237, fot. 465-467

467 wczesnogotycki portal (zapewne koniec XIII w.) w elewacji północnej

STARY GOSTYŃ**Kościół św. Marcina,**

str. 238-239, fot. 468-469

STAW**Kościół pw. św. Mikołaja;**

str. 240-241, fot. 470-475

473 kamienne płaskorzeźby (początek XVI w.) na fasadzie świątyni

STAWISZYN**Kościół pw. św. Bartłomieja;**

str. 242-243, fot. 476-480

STRZELCE WIELKIE**Kościół pw. św. Marcina;**

str. 244-245, fot. 481-483

SZAMOTUŁY**Kościół pw. Matki Boskiej Pocieszenia i św. Stanisława Biskupa;**

str. 246-249, fot. 484-489

487-488 sklepienie nawy głównej

489 krzyż (ok. 1370 r.) na belce tęczowej

ŚMIGIEL**Kościół pw. Najświętszej Marii Panny****Wniebowziętej;**

str. 250-251, fot. 490-494

ŚREM**Kościół pw. Najświętszej Marii Panny****Wniebowziętej;**

str. 252-255, fot. 495-501

500 sklepienie nawy

Kościół pw. Świętego Ducha;

str. 256-257, fot. 502-505

ŚRODA WIELKOPOLSKA**Kościół pw. Najświętszej Marii Panny**

drawing of Napoleon Orda

from 1880

445-447 Gothic brass baptismal font (first half of the 15th c.)

RUSSOCICE**St. Michael Archangel's Church;**

pp. 228-229, photos 448-451

RYCHWAŁ**Holy Trinity Church;**

pp. 230-231, photos 452-455

453 Renaissance tombstone of Gabriel Złotowski (d. 1597)

454 Gothic crucifix (around 1400), partly reconstructed

SŁUPCA**St. Lawrence Church;**

pp. 232-233, photos 456-459

457 Gothic stone stoup (15th c.)

458 aisle

459 nave vault

SOBOTA**Birth of the Virgin Mary Church;**

pp. 234-235, photos 460-464

461 late Renaissance tombstone of Dobrogost and Anna Sobocki (after 1576)

SOBÓTKA**Birth of the Virgin Mary Church;**

pp. 236-237, photos 465-467

467 early Gothic portal (probably end of the 13th c.) in the northern elevation

STARY GOSTYŃ**St. Martin's Church;**

pp. 238-239, photos 468-469

STAW**St. Nicholas' Church;**

pp. 240-241, photos 470-475

473 stone low reliefs (beginning of the 16th c.) on the church façade

STAWISZYN**St. Bartholomew's Church;**

pp. 242-243, photos 476-480

STRZELCE WIELKIE**St. Martin's Church;**

pp. 244-245, photos 481-483

SZAMOTUŁY**Church of the Mother of God of Consolation and St. Stanislaus the Bishop;**

pp. 246-249, photos 484-489

487-488 nave vault

489 crucifix (around 1370) on the rainbow beam

ŚMIGIEL**Church of the Virgin Mary Assumed into Heaven;**

pp. 250-251, photos 490-494

ŚREM**Church of the Virgin Mary Assumed into Heaven;**

pp. 252-255, photos 495-501

Kościół pw. Świętego Ducha;
str. 256-257, fot. 502-505

ŚRODA WIELKOPOLSKA

Kościół pw. Najświętszej Marii Panny
Wniebowziętej;

str. 258-261, fot. 506-513

- 506 litografia Maksymiliana Fajansa wg
rysunku Napoleona Ordy z 1880 r.
510 fragment późnorenansowej kraty (1598 r.)
w portalu kaplicy Gostomskich
511 sklepienie nawy głównej
512 gotycko-renansowe stalle (ok. 1520 r.)
513 późnogotycka Pasja (początek XVI w.)
na belce tęczowej

TARNOWO PODGÓRNE

Kościół pw. Wszystkich Świętych;

str. 262-263, fot. 514-517

- 515 Wręczenie kluczy św. Piotrowi (ok. 1665 r.)
– obraz w prezbiterium

TOMICZE

Kościół pw. św. Barbary;

str. 264-265, fot. 518-521

- 519 fragment gotycko-renansowej płyty
nagrobnej Mikołaja Tomickiego
(początek XVI w.)

WARZYMOWO

Kościół pw. św. Stanisława;

str. 266-267, fot. 522-524

WĄGROWIEC

Kościół pw. św. Jakuba Apostoła;

str. 268-271, fot. 525-533

- 526 fragment litografii Maksymiliana Fajansa
wg rysunku Napoleona Ordy z 1880 r.
531 krucyfiks oraz rzeźby Matki Boskiej, św. Jana
i św. Marii Magdaleny (koniec XVI w.)
na belce tęczowej
532 sklepienie kaplicy Matki Boskiej Różańcowej
z renansową polichromią (1587 r.)
533 Pietà w późnorenansowym ołtarzu
bocznym (I. ćw. XVII w.)

WILCZYN

Kościół pw. św. Urszuli;

str. 272-273, fot. 534-536

- 535 gotycka rzeźba Matki Boskiej z Dzieciątkiem
(1420-30 r.)
536 fragment sklepienia prezbiterium

WILCZYNA

Kościół pw. św. Jadwigi;

str. 274-275, fot. 537-541

WILKOWICE

Kościół pw. św. Marcina;

str. 276-227, fot. 542-543

- 542 późnorenansowa płyta nagrobna Ewy
i Stanisława Wilkowskich (4. ćw. XVI w.)

WILKOWO POLSKIE

Kościół pw. św. Jadwigi;

500 nave vault

Holy Ghost Church;

pp. 256-257, photos 502-505

ŚRODA WIELKOPOLSKA

Church of the Virgin Mary Assumed into He-
aven;

pp. 258-261, photos 506-513

- 506 lithography by Maksymilian Fajans to the
drawing of Napoleon Orda from 1880
510 fragment of late Renaissance lattice (1598)
in the portal of the chapel of the Gostomski
family
511 nave vault
512 Gothic-Renaissance stalls (around 1520)
513 late Gothic Passion (beginning of the 16th c.)
on the rainbow beam

TARNOWO PODGÓRNE

All Saints' Church;

pp. 262-263, photos 514-517

- 515 The Delivery of the Keys (to St. Peter)
(around 1665) – a painting in the presbytery

TOMICZE

St. Barbara's Church;

pp. 264-265, photos 518-521

- 519 fragment of Gothic-Renaissance tombstone
of Mikołaj Tomicki (beginning of the 16th c.)

WARZYMOWO

St. Stanislaus' Church;

pp. 266-267, photos 522-524

WĄGROWIEC

Church of St. Jacob the Apostle;

pp. 268-271, photos 525-533

- 526 fragment of the lithography by Maksymilian
Fajans to the drawing of Napoleon Orda
from 1880
531 crucifix and sculpture of the Mother of God,
St. John and St. Mary Magdalene (end of the
16th c.) on the rainbow beam
532 vault of the chapel of the Mother of God of
Rosary with Renaissance polychrome (1587)
533 Pietà in the late Renaissance side altar (first
quarter of the 17th c.)

WILCZYN

St. Ursula's Church;

pp. 272-273, photos 534-536

- 535 Gothic sculpture of the Mother of God with
Child (1420-30)
536 fragment of the vault in the presbytery

WILCZYNA

St. Hedwig's Church;

pp. 274-275, photos 537-541

WILKOWICE

St. Martin's Church;

pp. 276-227, photos 542-543

- 542 late Renaissance tombstone of Ewa and

str. 280-281, fot. 548-551

WRONKI

Kościół pw. św. Katarzyny;

str. 282-283, fot. 552-557

556 Vir Dolorum (ok. 1500 r.) – późnogotycka
rzeźba w ołtarzu głównym

WRZEŚNIA

**Kościół pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii
Panny i św. Stanisława Biskupa i Męczennika;**

str. 284-285, fot. 558-560

WYSOCKO WIELKIE

Kościół pw. Podwyższenia Krzyża Świętego;

str. 286-287, fot. 561-564

ZBARZEWO

Kościół pw. Narodzenia Najświętszej Marii Panny;

str. 288-289, fot. 565-569

567 późnogotycka rzeźba św. Anny Samotrzeć
(I. poł. XVI w.)

569 cegła z datą budowy kościoła

Stanisław Wilkowski (fourth
quarter of the 16th c.)

WILKOWO POLSKIE

St. Hedwig's Church;

pp. 278-279, photos 544-547

WŁOŚCIEJEWKI

**Church of the Virgin Mary Immaculately
Conceived;**

pp. 280-281, photos 548-551

WRONKI

St. Catherine's Church;

pp. 282-283, photos 552-557

556 Vir Dolorum (around 1500) – late Gothic
sculpture in the main altar

WRZEŚNIA

**Church of the Assumption of the Virgin Mary
and St. Stanislaus the Bishop and Martyr;**

pp. 284-285, photos 558-560

WYSOCKO WIELKIE

Elevation of the Holy Cross Church;

pp. 286-287, photos 561-564

ZBARZEWO

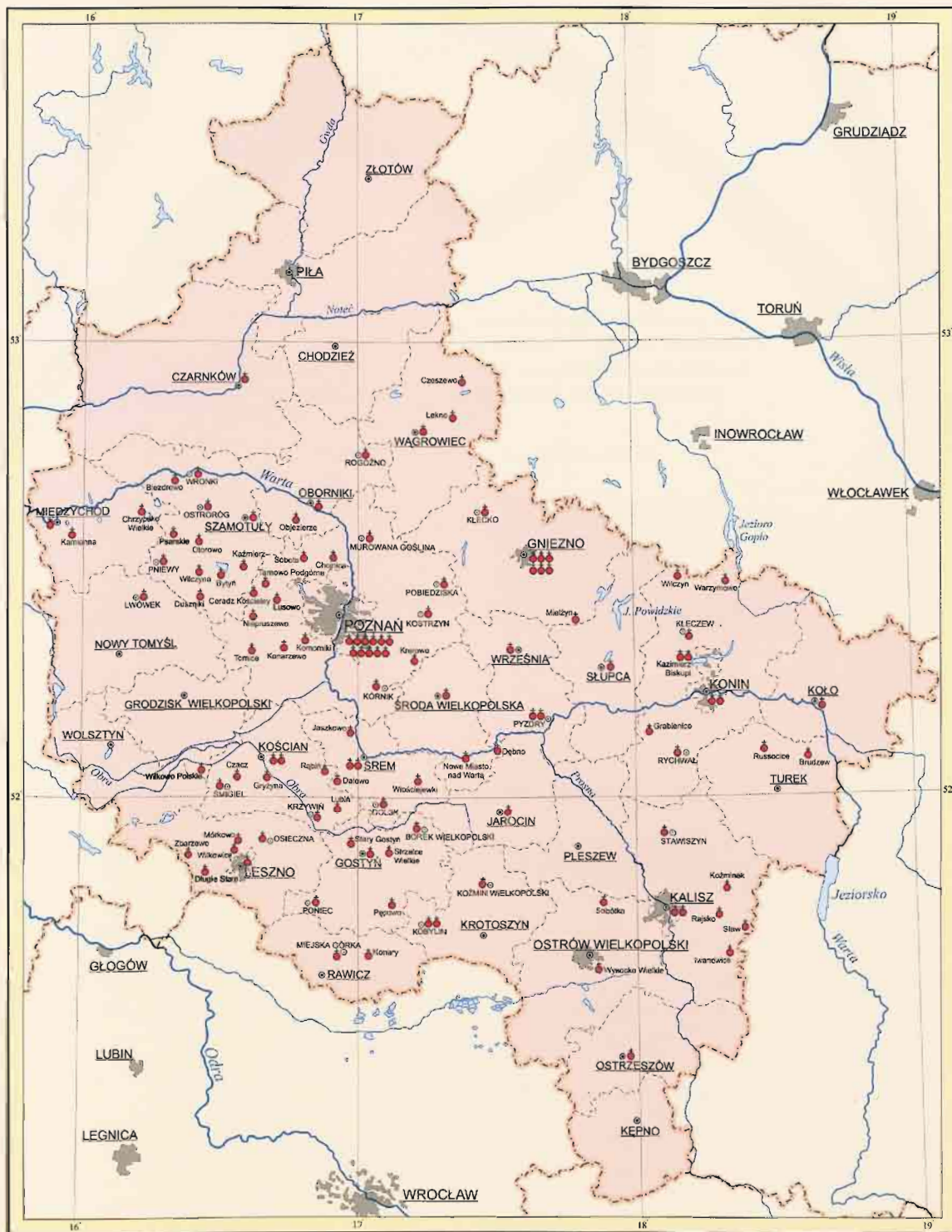
Birth of the Virgin Mary Church;

pp. 288-289, photos 565-569

567 late Gothic sculpture of the Virgin and Child
with St. Ann (first half of the 16th c.)

569 brick with the church construction date

ROZMIESZCZENIE KOŚCIOŁÓW GOTYCKICH W WIELKOPOLSCE

Gniezno miasta powiatowe Międzybóże inne miasta Koźminiek inne miejscowości kościół gotycki

0 10 20 30 40 km

KOMITET REDAKCYJNY BIBLIOTEKI „KRONIKI WIELKOPOLSKI”
EDITORIAL BOARD – “CHRONICLES OF WIELKOPOLSKA” LIBRARY
*Paweł Anders, Lena Bednarska, Lech Dymarski, Przemysław Hauser,
Krzysztof Kasprzak, Tomasz Naganowski, Marek Ziółkowski*

Recenzent/Reviewer ZOFIA KURZAWA

Redaktor prowadzący/Editor MARIUSZ GRZEBALSKI

Skład, łamanie/Typesetting BOJKOWSKA STUDIO

Korekta/Proofreading ANNA SKOWROŃSKA

Wykreślenie mapy/Maps RADOSŁAW PRZEBITKOWSKI

© Wydawnictwo Wojewódzkiej Biblioteki
Publicznej
i Centrum Animacji Kultury w Poznaniu
Poznań 2008

ISBN 978-83-60746-14-1

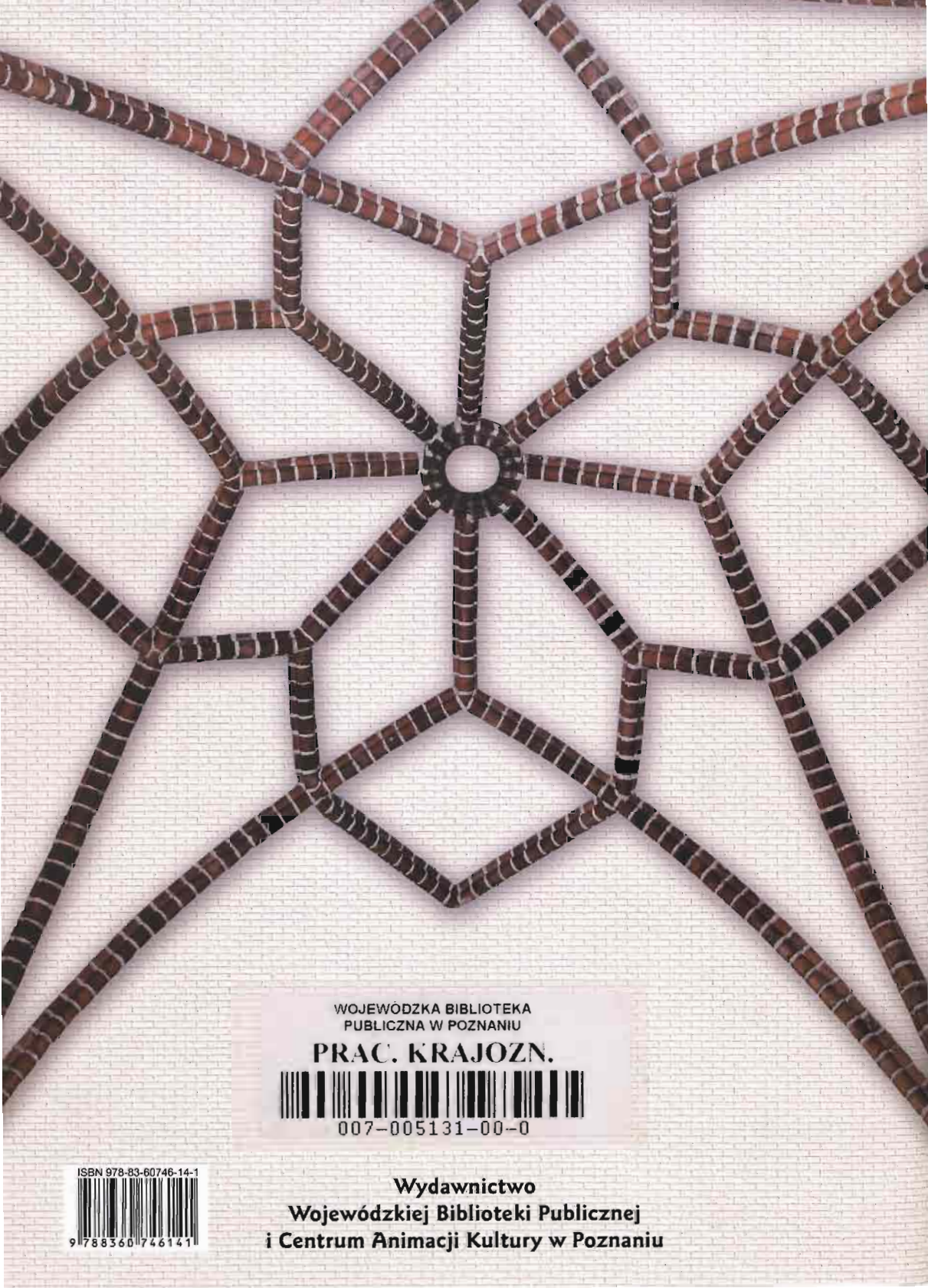
Wydawca/Publisher

Wydawnictwo Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej
i Centrum Animacji Kultury w Poznaniu
60-819 Poznań, ul. Prusa 3
tel. (61) 664 08 75
e-mail: wydawnictwo@wbp.poznan.pl
<http://www.wbp.poznan.pl>

Wydanie I/First Edition

Druk i oprawa/Printing and binding

Poznańskie Zakłady Graficzne S.A.
60-502 Poznań, ul. Wawrzyniaka 39

WOJEWÓDZKA BIBLIOTEKA
PUBLICZNA W POZNANIU

PRAC. KRAJOZN.

007-005131-00-0

ISBN 978-83-60746-14-1

9 788360 746141

**Wydawnictwo
Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej
i Centrum Animacji Kultury w Poznaniu**